

HEDERSRELATERAT FÖRTRYCK OCH VÅLD I STOCKHOLMS STAD

Rapport 2009

Del II

April 2009

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete

Oskuld och heder

En undersökning av flickor och pojkar som lever under
hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär

Astrid Schlytter, Sara Högdin, Mariet Ghadimi,
Åsa Backlund och Devin Rexvid

FÖRORD

Denna studie är ett uppdrag från Stockholms stad. Den ingår i den stadsövergripande kartläggningen av det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär i Stockholm, samt sådana hedersrelaterade inskränkningar som begränsar barns, ungdomars och kvinnors personliga rörelsefrihet som leds av Kickis Åhré Älgamo.

Studien består av två delar: en *enkätundersökning* bland ungdomar i årskurs nio och en *aktstudie* av ärenden som rör omhändertaganden med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU. Det överordnade syftet i båda delstudierna är att skilja ut den grupp flickor men också pojkar som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar.

Undersökningarna har genomförts av en forskargrupp vid Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet under ledning av Astrid Schlytter, docent. Förutom Astrid Schlytter består forskargruppen av Mariet Ghadimi, doktorand, Sara Högdin, filosofie doktor i socialt arbete, Devin Rexvid, socionom och Åsa Backlund, disputerade i socialt arbete 2007. Arbetet med undersökningarna har pågått i drygt ett år. Den första halvårsperioden bestod i att samla in datamaterialet, den andra av bearbetningar och analyser. Det senare har gjorts genom arbetande seminarium. Analyserna av det empiriska materialet har skett stegvis mot bakgrund av tidigare internationell och nordisk forskning. Bearbetningsprocessen tog avstamp i studien "Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext" av Astrid Schlytter och Hanna Linell, på grund av likheterna framförallt i teoretiska men också i metodologiska avseenden.

Arbetet startades upp av Astrid Schlytter, Mariet Ghadimi och Sara Högdin som ingått i projektgruppen hela tiden. Devin Rexvid och Åsa Backlund har varit knutna till projektet i sex månader. Utformningen och genomförandet av enkäten gjordes av Mariet Ghadimi och Sara Högdin, med Mariet som huvudansvarig. Bearbetningen av enkäten har gjorts av Sara Högdin och Åsa Backlund, med Sara som huvudansvarig. Insamlingen av akterna i LVU-studien liksom bearbetningen av materialet har i första hand gjorts av Astrid Schlytter, men också av Devin Rexvid.

Rapporten består av tre delar. Den första delen, de teoretiska utgångspunkterna, är skriven av Astrid Schlytter, Mariet Ghadimi och Devin Rexvid. Den andra delen, enkätundersökningen *UNG 08*, är skriven av Sara Högdin, Åsa Backlund och Mariet Ghadimi. Aktstudien, *Omhändertagna ungdomar*, är skriven av Astrid Schlytter och Devin Rexvid. I det intensiva avslutande skrivandet har vi läst och kommenterat varandras texter. Stig Elofsson, docent, vid Institutionen för socialt arbete har i slutskedet kommenterat analyserna i enkätundersökningen.

Under arbetet har vi haft ett omfattande och mycket bra samarbete med projektledaren Kickis Åhré Älgamo och med Ulla-Britt Fingal som är projektadministratör. Utan deras och Stockholms stads stora engagemang för vår forskning, särskilt enkätundersökningen, hade det inte varit möjligt att genomföra studien. Detta samarbete har varit engagerande och kreativt.

Stockholm 22 mars 2009
Astrid Schlytter

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING AV STUDIENS RESULTAT	7
Analytiska kriterier	
Enkätundersökningen	
Aktstudien	
Konsekvenser för samhället	
BAKGRUND	
1. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	14
1.1. Religionsfilosofisk utgångspunkt	14
1.2. Maskulinitet och feminin (o)skuld/(o)renhet	16
1.2.1 Sammanfattande beskrivning av de hederskulturella kontrollmekanismerna beträffande kvinnans sexualitet	17
1.2.2. Sammanfattande beskrivning av hederskulturella förväntningar och kontroll beträffande pojkar och män	18
1.3. Övergripande mönster – ungdomar och sexualitet i Sverige	18
1.3.1. Respektabilitet och oskuldskrav	19
1.4. Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap	21
2. VÅRA ANALYTISKA KRITERIER	24
2.1. Det moderna samhällets nyckelinstitutioner	24
2.2. Flickans situation inom den hederskulturella institutionen	25
2.3. Pojkens dubbla roll inom den hederskulturella institutionen	26
2.4. Analytiska kriterier i de empiriska undersökningarna	27
UNG 08 - En kartläggning av ungdomar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar i Stockholm stad 2008	
1. INLEDNING	30
1.1. Studiens syfte och frågeställningar	30
1.2. Tidigare enkätstudier	30
1.2.1. Frågor om normer om oskuld, umgänge och partnerval	31
1.2.2. Frågor om restriktioner i skolan och på fritiden	34
1.2.3. Frågor om kränkande behandling, hot och våld	35
1.3. Metod	37
1.3.1 Urval, bortfall och generaliserbarhet	37
1.3.2. Tillvägagångssätt och etiska övervägningar	38
1.3.3. Enkätundersökningen som metod	39
1.3.4. Disposition	40
2. NORMER OM OSKULD, UMGÄNGE OCH PARTNERVAL	42
2.1. Presentation av de fyra frågeområdena	43
2.1.1. Förväntningar om att vänta med sex till giftermål	43
2.1.2. Tillåtelse att ha ett förhållande med motsatta könet	43
2.1.3. Tillåtelse att ha vänskapsrelationer med motsatta könet	44
2.1.4. Tillåtelse att själva välja framtida partner	44
2.2. Flickornas svar på frågorna	46
2.2.1. ”Oskuldsnormer”	46
2.2.2. Vänskapsrelationer och framtida partner	47
2.3. Pojkars svar på frågorna	48
2.3.1. Pojkar som lever med normer om oskuld samt begränsningar i umgänge och partnerval	49

2.4. Sammanfattande kommentarer	50
3. RESTRIKTIONER I SKOLA OCH PÅ FRITIDEN.....	52
3.1. Restriktioner i skolan	53
3.2. Restriktioner på fritiden	55
3.3. Skol- och fritidsrestriktioner i relation till ”oskuldsnormer” i familjen.....	56
– analys av flickornas situation	56
3.4. Skol- och fritidsrestriktioner i relation till begränsningar i relationer	58
med motsatta könet/partnerval – analys av pojkarnas situation	58
3.5. Sammanfattande kommentarer	59
4. KONTROLL, KRÄNKANDE BEHANDLING, HOT OCH VÅLD.....	61
4.1. Erfarenheter av kontroll och sanktioner från närstående	61
4.2. Vem eller vilka som utsatt ungdomarna för kontroll/sanktioner.....	65
4.3. Ungdomarnas uppfattningar om orsaker bakom sanktionerna.....	67
4.4. Erfarenheter av kontroll/sanktioner i relation till ”oskuldsnormer” i	68
familjen – analys av flickornas situation.....	68
4.4.1. Skillnader avseende vem/vilka som har utsatt flickorna för kontroll/sanktioner ...	70
4.4.2 Skillnader avseende angivna orsaker till sanktionerna	70
4.5. Erfarenheter av kontroll/sanktioner i förhållande till begränsningar i relationer med	
motsatta könet/partnerval – analys av pojkarnas situation.....	72
4.5.1. Skillnader avseende vem som har utsatt pojkarna för kontroll/sanktioner	73
4.5.2. Skillnader avseende angivna orsaker till sanktionerna	74
4.6. Sammanfattande kommentarer	75
5. FLICKORNAS SAMMANTAGNA SITUATION	77
5.1. Flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer	77
5.1.1 Normer om oskuld, umgänge och partnerval i förhållande till restriktioner i skolan	
och på fritiden.....	77
5.1.2. Kontroll, kränkande behandling, hot och våld	78
5.1.3. Indelning av flickor	79
5.2. Flickornas bakgrund.....	80
5.2.1 Skola och socioekonomisk bakgrund.....	81
5.2.2. Etnisk bakgrund och föräldrarnas religiositet	82
5.3. Sammanfattande kommentarer	85
6. POJKARNAS SAMMANTAGNA SITUATION	86
6.1. Pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer	86
6.1.1. Normer om oskuld, umgänge och partnerval i förhållande till restriktioner i skolan	
och på fritiden.....	86
6.1.2. Kontroll, kränkande behandling, hot och våld	87
6.1.3. Indelning av pojkar.....	87
6.2. Pojkarnas bakgrund.....	88
6.2.1. Skola och socioekonomisk bakgrund.....	88
6.2.2. Etnisk bakgrund och föräldrarnas religiositet	90
6.3. Sammanfattande kommentarer	92
7. SAMMANFATTNING AV STUDIENS RESULTAT	94
8. AVSLUTANDE DISKUSSION.....	98

OMHÄNDERTAGNA UNGDOMAR - En granskning av akter rörande ungdomar som var aktuella för ett tvångsomhändertagande i Stockholm stad under 2006

1. INLEDNING	102
1.1. Frågeställningar	102
1.2. Tidigare studie.....	103

1.3. Socialtjänstens ansvar	104
1.4. Den rättsliga regleringen	105
1.5. Genomgång av rekvisiten i 2 § LVU	105
1.5.1. Fysisk misshandel	105
1.5.2. Psykisk misshandel	106
1.5.3. Brister i omsorgen	106
1.5.4. Otillbörligt utnyttjande	107
1.5.5. Annat förhållande i hemmet	107
1.6. Insamlingen av materialet	107
1.7. Metodologiska överväganden	109
1.7.1. Flickor och pojkar som inte utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld	111
1.7.2. Socialtjänstens förståelse och agerande	111
1.8. Etiska överväganden	111
2. OMHÄNDERTAGNA FLICKOR.....	112
2.1. Situationen för de flickor som utsätts för hedersrelaterade	112
begränsningar och bestraffningar	112
2.1.1. Beskrivning av situationen för flickorna med utgångspunkt i kriterierna	114
2.1.2. Korta fallbeskrivningar av de flickor som tillhör hedersgruppen	116
2.2. Översiktlig genomgång av situationen för de flickor som inte tillhör	118
hedersgruppen	118
2.3. Översiktlig sammanfattning av likheter och olikheter mellan flickorna i	119
gruppen heder och gruppen övriga	119
2.4. Skillnader när det omedelbara omhändertagande övergår i vård med	121
stöd av SoL jämfört med LVU	121
2.5. Socialtjänstens hantering av de hedersrelaterade ärendena	124
2.5. 1 Vad kännetecknar de tre ärenden som behandlas adekvat?	125
2.5.2. Vad kännetecknar de ärenden som hamnar i mellangruppen?	126
2.5.3. Vad är kännetecknande för ärendena i gruppen som socialtjänsten hanterat på ett	127
oacceptabelt sätt?	127
2.5.4. Sammanfattande kommentarer till socialtjänstens handläggning av ärendena	131
2.5.5. Några kommentarer rörande Stockholms stads skyddade boende	132
2.6. Pojkarnas roll utifrån flick- domarna	132
2.6.1. Pojkarnas roll i de sanktioner som riktas mot flickorna	134
2.6.2. Sanktioner mot pojkar	134
2.6.3. Pojkarnas begränsningar och sanktioner	135
2.6.4. Sammanfattning av pojkarnas roller	135
3. OMHÄNDERTAGNA POJKAR.....	138
3.1. Pojkars restriktioner och sanktioner utifrån två fallbeskrivningar	138
3.1.1. Fall 1: Deniz	138
3.1.2. Fall 2: Imad	141
3.2. Socialtjänstens handläggning av dessa två fall	144
3.3. Villkoren för pojkar i gruppen övriga	145
3.3.1 Övergripande mönster - vårdnadshavarens förmåga och brister i förhållande till	145
pojken	145
3.3.2 Sammanfattning av likheter och skillnader mellan grupperna	146
4. ÖVERGRIPANDE SLUTSATSER AV AKTSTUDIEN.....	148
REFERENSER.....	151
Bilaga 1	156
Bilaga 2	169

SAMMANFATTNING AV STUDIENS RESULTAT

Denna studie består av två delar: en enkätundersökning bland ungdomar i årskurs nio och en aktstudie av ärenden som rör omhändertaganden med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU.

Enkätundersökningen genomfördes under våren 2008 bland cirka 2 300 elever i årskurs nio på 36 grundskolor i Stockholm stad. Detta motsvarar cirka 30 % av samtliga elever i denna årskull i Stockholm stad. Hälften av skolorna var kommunala (18 stycken) och hälften fristående (18 stycken). Av de elever som fyllde i enkäten gick 1501 i de kommunala skolorna och 791 elever i de fristående skolorna.

Aktstudien omfattar en granskning av domar och socialtjänstens akter i de ärenden där det var aktuellt att göra ett omhändertagande på grund av brister i hemförhållandena i Stockholms stad under 2006. Detta gällde 17 flickor och 11 pojkar. Gruppen flickor är större än gruppen pojkar därför att undersökningen i denna del också rör de fall där det omedelbara omhändertagandet övergår till så kallad frivillig vård utanför familjen.

Det överordnade syftet i båda delstudierna är att skilja ut den grupp flickor men också pojkar som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar.

Analytiska kriterier

För att avgränsa ungdomar som lever i ett hedersrelaterat sammanhang använder vi teoriförankrade analytiska kriterier. Forskningen kring flickornas situation är mer omfattande än om pojkarnas situation, vilket innebär att analysen av pojkarnas situation i huvudsak görs med utgångspunkt i samma kriterier som för flickorna.

Eftersom denna studie rör den hederskulturella institutionen i det moderna samhället tar vi utgångspunkt i det karakteristiska både för den hederskulturella institutionen och för det moderna samhället. Med utgångspunkt i den hederskulturella institutionen blir konfliktområdena i detta möte tydliga. Ett centralt konfliktområde gäller synen på kvinnors frihet och sexualitet. Bevarandet av den tonåriga dotterns oskuld fram till äktenskapet är ett överordnat intresse i hedersrelaterade sammanhang. Detta värde kolliderar med den dominerande normen i det svenska samhället om att föräktenskapliga sexuella relationer är accepterade. Vidare är det allmänt accepterat i det svenska samhället att tonåringar får ha pojkvän respektive flickvän. Dessa olika synsätt har stora konsekvenser för ungdomars vardagsliv men också framtid. Det gäller en så fundamental fråga, som den om det är individen som själv eller andra som ska välja vem hon/han vill gifta sig eller vara sambo med. Det gäller den unges möjligheter att lära känna sig själv och utvecklas genom att umgås med och ha egna relationer till andra ungdomar. I detta sammanhang är fritidsverksamheter som att få idrotta, gå på skolfester och på fritidsgården väsentliga. Lika viktigt är att kunna få ta del av de möjligheter som skolan ger både beträffande skolans uppdrag att förmedla kunskap som att främja elevernas förmåga till eget lärande. Det handlar om att kunna få delta på de för ungdomar centrala arenorna i samhället.

Mot bakgrund av den hederskulturella institutionen är följande övergripande frågeställningar viktiga: *Behöver flickor följa traditioner som att vara oskuld vid äktenskaps ingående, inte ha pojkvän, inte umgås socialt med jämnåriga pojkar och förväntas hon följa andras vilja vad gäller val av äktenskapspartner?*

Mot bakgrund av det svenska samhällets perspektiv, framträder följande övergripande frågeställning: *På vilket sätt regleras flickans villkor i det svenska samhället av värdegrunden om att hon ska vara oskuld inom de tre arenorna skolan, fritiden och hemmet?*

Den tonåriga pojkens villkor skiljer sig från den tonåriga flickans situation inom ramen för hederskulturen. Heder kan beskrivas som en manlig egenskap som är avhängig kvinnans sexuella beteende och som kan vinnas och förloras. Män är också beroende av de omdömen som kollektivet faller om den enskilde mannen. Heder tillhör mannens sociala och symboliska kapital. Sett ur den ogifta mannens perspektiv har de könsspecifika kraven som ställs på honom, grund i hans beroende av kvinnors beteende. Detta gäller närstående kvinnor, som systrar, kusiner och mamma, men också i förhållande till den han själv ska gifta sig med. Hon ska vara oskuld. Det senare betyder att de villkor som unga kvinnor har kring äktenskapet också reglerar den unga mannens situation. Dessa krav uppnås bland annat genom direkt och indirekt kontroll från gruppen och familjen, framförallt från äldre män.

Mot bakgrund av tonåriga pojkars beroende av närstående kvinnors beteenden är vår överordnade fråga: *På vilka sätt regleras pojkens villkor i det svenska samhället av att han behöver kontrollera närstående kvinnors beteenden och av att han för egen del behöver gifta sig med en oskuld, ofta i ett arrangerat äktenskap?* Detta innebär begränsningar inte bara i den närstående kvinnans liv men också i pojkens. Pojken har en dubbel roll, som potentiell gärningsman och som offer. För att belysa det senare använder vi samma kriterier som för flickor. *Behöver pojkar följa traditioner som att vara oskuld vid äktenskapets ingående, inte ha flickvän, inte umgås socialt med jämnåriga flickor och förväntas han följa andras vilja vad gäller äktenskapet? Har pojkar begränsningar inom de tre arenorna: skolan, fritiden och hemmet?*

Enkätundersökningen

När det gäller enkätundersökningen utgår avgränsningen av gruppen flickor som kan tänkas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar från två frågor: *Förväntar sig föräldrarna att flickan ska vara oskuld vid äktenskapets ingående? Tillåts hon inte ha ett förhållande med en jämnårig pojke?* Innebörden av dessa krav är att flickan inte tillåts ha en föräktenskaplig sexuell relation. Att svara ja på dessa frågor räknar vi som nödvändiga men inte tillräckliga betingelser för att ingå i kategorin flickor som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar. Resultatet av undersökningen är att 23 % av alla flickor svarar ja på båda dessa två frågor.

I nästa steg belyses för dessa flickor – de som uppfyller de nödvändiga betingelserna - *om de får ha vänskapliga relationer med jämnåriga pojkar och om hon förväntas följa andras vilja när det gäller vem hon ska gifta sig med eller leva med i framtiden.* Båda dessa normer betraktar vi som starkare sätt att kontrollera flickans sexualitet. Konsekvensen av dem är att flickan är starkt begränsad i sina möjligheter att själv kunna välja framtida partner. Regleras flickans handlingsutrymme av normer om att hon ska vara oskuld vid äktenskapets ingående, att hon inte ska ha pojkvän och att hon inte ska ha möjligheter att själv kunna välja vem hon vill leva med i framtiden, uppfyller hon de centrala kännetecknen på att leva i ett hedersrelaterat sammanhang. Detta är en flicka som uppfyller kriterierna för sexuell kontroll inom ett hedersrelaterat sammanhang. Av alla flickor i undersökningen är det 16 % som uppfyller dessa kriterier.

I det svenska samhället förutsätts flickor ha samma villkor som pojkar i skolan och på fritiden. Alla ska delta i skolan på de villkor som skolan anger. *Om flickan inte får delta i skolinslag eller inte får ha egen fritid* kan det i detta sammanhang ses som ett uttryck för den hedersrelaterade sexuella kontrollen. Dessa normer innebär att flickan inte har samma villkor som andra ungdomar vad gäller att verka i skolan och ha egen fritid. Eftersom detta är normer som krockar med rådande förväntningar som skolan har på såväl eleven som på elevens familj berörs företrädare för samhället på ett direkt sätt. I och med detta synliggörs flickans situation för samhället. *De flickor som uppger att de uppfyller kriterierna för sexuell kontroll inom ett hedersrelaterat sammanhang och som inte får delta i skolinslag och/eller har restriktioner beträffande vanligt förekommande fritidsaktiviteter anser vi tillhöra kategorin som har hedersrelaterade normer och begränsningar. Detta gäller 11 procent av samtliga flickor i undersökningen.*

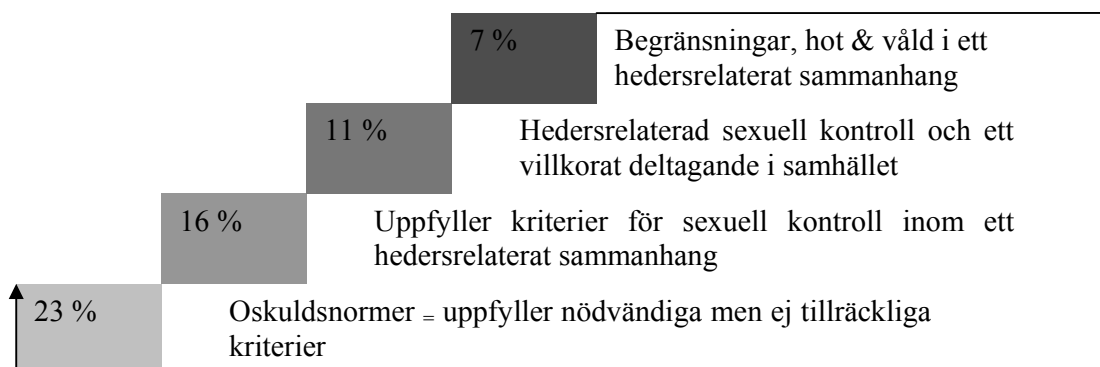
I enkätstudien undersöks även om de flickor som utsätts för sexuell kontroll och har begränsningar i skolan och på fritiden, även *utsätts för kränkande behandling, hot och våld*. Att flickan har utsatts för det senare är inte i sig ett villkor för att tillhöra kategorin som räknas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Flickor som följer familjens restriktioner behöver inte nödvändigtvis drabbas av våld och vi kan inte i enkätundersökningen direkt koppla våldet till den sexuella kontrollen och begränsningarna. Majoriteten av den grupp som i denna studie bedöms leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, svarar att de har varit med om kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld, denna grupp *innefattar sju procent av flickorna i denna studie*.

Förekomst av kränkande behandling, hot och våld liksom begränsningar i form av att inte få delta i skolinslag och/eller har restriktioner beträffande vanligt förekommande fritidsaktiviteter redovisas även för gruppen flickor respektive gruppen pojkar som helhet. Dessa resultat bedömer vi vara av stort intresse för skolan.

Resultatet för *pojkar* del är att sju procent av samtliga pojkar uppger att de lever med tre av följande fyra förväntningar: att föräldrarna förväntar sig att pojken ska vara oskuld vid äktenskapets ingående, att han inte får ha ett förhållande med en jämnårig flicka, att han inte får ha vänskapliga relationer med jämnåriga flickor och att han förväntas följa andras vilja när det gäller vem han ska gifta sig med eller leva med i framtiden. Lägg ytterligare en begränsning till om att han inte får delta i skolinslag och/eller har restriktioner beträffande vanligt förekommande fritidsaktiviteter motsvarar detta *fyra procent av alla pojkar, vilka är de pojkar som motsvarar vår definition av att leva i ett hedersrelaterat sammanhang*. De som därtill har utsatts för hot, våld eller kränkningar utgör tre procent av samtliga pojkar.

Andelen flickor som uppfyller våra kriterier för att tillhöra kategorin som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar illustreras i figuren nedan. Figuren visar en trappa, där det första steget består av de flickor som uppfyller de nödvändiga men inte tillräckliga betingelserna för att tillhöra hederskategorin. Nästa steg i trappan utgörs av de flickor som uppfyller kriterierna för sexuell kontroll inom ett hedersrelaterat sammanhang. Det tredje steget av dem som även uppfyller kriteriet att inte få delta i skolinslag och/eller har restriktioner beträffande vanligt förekommande fritidsaktiviteter. Detta är den grupp flickor som motsvarar *våra kriterier för att tillhöra kategorin som har hedersrelaterade normer och begränsningar. Det översta steget i trappan utgörs av de flickor som dessutom uppger att de utsätts för kränkande behandling, hot och våld*.

Figur: Stegvis avgränsning av gruppen flickor som uppfyller kriterierna för att leva i ett hedersrelaterat sammanhang

Vi vill här poängtera att kategoriseringen är baserad på teoriförankrade kriterier. Detta betyder att det är vi som avgör om en individ tillhör kategorin eller inte, inte individen själv. Vidare är kategoriseringen inte det samma som att de flickor som uppfyller våra kriterier faktiskt lever med hedersrelaterade normer och begränsningar.

När det gäller aktundersökningen, som redovisas nedan, bygger den på beskrivningar av faktiska händelser. Detta gör att granskningen och indelningen av ärendena i dem som är hedersrelaterade och dem som inte är det, har en stor grad säkerhet vad gäller överensstämmandet mellan kriterierna och verkligheten.

Aktstudien

Aktstudien är en undersökning av domar och socialtjänstens utredningar och övrigt underlag i ärenden där socialtjänsten bedömer att den unge behöver vård utanför hemmet på grund av brister i hemförhållandena. Denna undersökning omfattar både ärenden rörande flickor och pojkar och den har en jämförande ansats. De flickor respektive pojkar som har en hedersrelaterad problematik jämförs med dem som inte har det. Den metodologiska ansatsen är delvis olika för flick- respektive pojkskolorna. När det gäller flickor använder vi oss av nio kriterier för att skilja ut de flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld. För det första om det förväntas att flickan ska vara oskuld. Detta innebär i de flesta fall samtidigt en förväntan om att hon inte får ha pojkvän. Vi tar också upp om hon begränsas i vänskapliga relationer med jämnåriga pojkar eller om flickan själv eller andra närstående såsom systrar förväntas gifta sig med en man som familjen utsett. Det senare kan beskrivas som en hedersrelaterad tradition. I detta sammanhang tar vi även upp traditioner som könsstympning. Vi är också intresserade av om det i akten förekommer information om mödomshinnerekonstruktioner. Utöver detta belyser vi om flickan har begränsningar i hemmet, på fritiden och i skolan och om hon utsätts för sanktioner och våld, dels för att få flickan att följa de olika begränsningar hon har, dels som följd av att hon har överträtt dem.

Eftersom våra kunskaper om pojkars villkor och roll i den hederskulturella institutionen, som nämnts, är begränsade, har vi inte haft möjligheter att utveckla specifika kriterier för pojkarna. Vi använder liknande kriterier som de för flickorna att skilja ut pojkar som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld. Eftersom pojkar också utsätter närstående kvinnor för

kontroll och sanktioner belyser vi också detta. Detta gör vi både i de domar som rör ett omhändertagande av flickor, som ovan nämnts, och i domar som rör omhändertagande av pojkar.

Resultatet av denna delstudie visar att hälften av de flickor som var aktuella för ett omhändertagande på grund av brister i hemförhållandena utsattes för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar. Detta gäller nio av 17 flickor.

För fyra av de nio flickorna i hedersgruppen övergår det omedelbara omhändertagande i vård med stöd av SoL. För tre av dessa fyra flickor kan detta inte motiveras utifrån situation, snarare är det tvärtom, att flickans utsatthet och skyddsbehov är starka skäl varför vården utanför hemmet behöver ske med stöd av LVU. Det verkar vara helt andra och i sammanhanget inte sakliga skäl som ligger bakom att vården för fyra av de nio flickorna övergår i en så kallad frivillig placering.

För fyra av de nio flickorna har flickornas bröder en aktiv roll i att kontrollera och bestraffa flickan. I ett fall där flickan inte har några bröder är det flickans kusin och andra manliga släktingar som har en drivande roll i de restriktioner som flickan utsätts för. Dessa pojkar är delaktiga i att kontrollera sina systrar och kusiner. I ett fall gäller det pojkens mor. Att bli kontrollerad innebär begränsningar men också att vara den som ska kontrollera är att vara begränsad. Detta kan komma till uttryck på flera plan, dels att man inte har möjlighet att umgås med kompisar så som planerat men också att inte kunna utveckla en bra relation med sin syster. Pojkars dubbla roller i hederskontexten innebär samtidigt en dubbel utsatthet. De kan drabbas av familjens och släktens sanktioner om de inte lever upp till hederskodexens normer och de kan riskera att bli bestraffade av det svenska samhället när de inordnar sig under familjens normer och värderingar.

För pojkarnas del är det två av 11 ärenden som kan räknas till hederskategorin.

När det gäller socialtjänstens förståelse av den hedersrelaterade problematiken framgår att socialtjänsten betraktar två av de nio fallen gällande flickor som nämnts ovan, som hedersrelaterade. I ytterligare två ärenden beskrivs situationen som om den vore hedersrelaterat utan att ordet heder används. I de ärenden som rör pojkar beskrivs inget som hedersrelaterat av socialtjänsten. Vi gör även en bedömning av socialtjänstens insatser. Den fråga vi ställer är om den unge får adekvat stöd av socialtjänsten. Det är bara i tre av de nio ärendena som rör flickor som socialtjänsten handlar på ett adekvat sätt. Då tas flickan på allvar, hon räknas som trovärdig. Av de övriga sex anser vi att socialtjänstens insatser i fyra fall icke är acceptabla. I dessa ärenden har professionalism och empati ersatts av uppgivenhet och tyckanden. Detta är mycket allvarligt. I två ärenden, mellangruppen, framkommer att socialtjänsten behöver större kunskaper om flickors utsatthet och villkor i hedersrelaterade sammanhang. Fyra av flickorna har varit placerade på Stockholms stads skyddade boende. Handläggare i två stadsdelar framför en, som det verkar, berättigad kritik av verksamheten.

I inget av de två ärenden som rör pojkar handlar socialtjänsten på ett adekvat sätt. I det ena fallet tar det flera år innan socialtjänsten uppmärksammar pojkens egen utsatthet. För den andra pojken är det först åtta månader efter pojkens första kontakt med socialtjänsten som hans uppgifter tillmäts stor trovärdighet.

En viktig slutsats mot bakgrund av de båda delstudierna är att det är en ytterst stor diskrepans mellan det antal flickor och pojkar som socialtjänsten gör en insats för och det antal som med

stor sannolikhet är i behov av att få hjälp av socialtjänsten. *Enligt aktstudien är det nio flickor fördelade på fem årskullar som socialtjänsten i Stockholm stad möter, alltså knappt två flickor per årskull medan det enligt enkätundersökningens resultatet kan vara minst 120 flickor som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar och som har utsatts för minst fem former av kränkningar, hot och våld. Det kan vara så många som 240 flickor som har utsatts för minst en form av sådana kränkningar, hot och våld. För pojkarnas del är diskrepansen ännu större.*

Konsekvenser för samhället

Ett viktigt resultat av studien är att ungdomarna som i denna studie bedöms leva med hedersrelaterade normer och begränsningar har utländsk bakgrund. Detta betyder att studien också säger något om integrationens villkor i Sverige.

Vidare är studiens resultat av särskilt stor angelägenhet för socialtjänsten och skolan. Både enkätundersökningen och aktstudien visar att skolan och socialtjänsten möter de berörda ungdomarna. För socialtjänstens del är det framförallt flickorna och genom dem deras bröder och kusiner som socialtjänsten ska förhålla sig till. Studien visar på stor osäkerhet hos socialtjänsten i mötet med dessa flickor och pojkar. Det handlar om att socialtjänsten inte känner igen de hedersrelaterade kännetecknen i en ungdoms vardagsliv, men också att socialtjänsten inte verkar klara av att ställa krav på föräldrarna.

Vidare visar aktstudien att detta framförallt är en konflikt mellan staten och föräldrarna och inte mellan ungdomarna och staten. Detta gäller även för flickornas bröder och kusiner som inte skulle behöva kontrollera sina systrar och nära kvinnliga släktingar. Det betyder att frågan inte bara är en angelägenhet på kommun- och socialtjänstnivå utan på riksdagsnivå.

Skolan är en central arena för alla ungdomar och kanske särskilt för flickor men också pojkar som lever i ett hedersrelaterat sammanhang. Uppgifterna för skolan är att lägga villkoren till rätta för dessa ungdomars lärande och hjälpa dem i att förstå sig själva och sitt sammanhang. Detta rör lärandemiljön och ungdomars villkor i lärandeprocessen. Samtidigt är det skolan som på ett tidigt stadium kan upptäcka konflikter som eleven har med sina föräldrar och bidra till att dessa inte trappas upp. Detta tillhör det skolsociala arbetet.

BAKGRUND

Teoretiska utgångspunkter

1. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Hedersrelaterade traditioner praktiseras i Sverige idag. Detta är traditioner som förespråkar stark kontroll av kvinnors sexualitet, och som kommer till uttryck genom arrangerade äktenskap med olika grad av tvång och förväntningar om att den unga kvinnan ska vara oskuld vid äktenskapets ingående (Delaney 1987; Akpınar 2003; Wikan 2003/2005, Kurkiala 2005, Sen 2005; Farahani 2006; Kahn 2006). Förekomsten av dessa värderingar i dagens Sverige representerar en ny utveckling. Denna är en följd av bland annat den globala politiska kontexten (Kandioty 2007) men också av att människor som i olika delar av världen har socialiserats i enlighet med dessa traditioner har emigrerat till Sverige (Schlytter och Linell 2008; Westin 1996; www.migrationsverket.se).

Att kvinnor ska avstå från föräktenskapligt samliv har varit en stark norm såväl i Sverige som i västvärlden. Förändringarna i kvinnors villkor i Europa är dels en produkt av allmänna genomgripande förändringar och dels av särskilda reformer för kvinnor, som rätt till utbildning och rösträtt (Rosenbeck 2005/2006). På en övergripande nivå ligger grunden till förändringarna i Europa i renässansen, reformationen och den industriella revolutionen, alltså drygt 500 år tillbaka i tiden (Blom, Sogner, Rosenbeck 2005/2006). I kvinnors historia blev året 1960 då p-pillret lanserades på marknaden i USA och Europa en milstolpe (Blom 2005/2006). Kvinnans kontroll av barnafödandet har inneburit förändringar såväl i kvinnors livsvillkor som i ungdomars sexualitetsmönster. I Sverige har förändringarna i kvinnors villkor varit större än i de flesta europeiska länder (Blom 2005/2006; SOU 2005:66).

Vår utgångspunkt är mötet mellan två värdegrunder som framförallt gestaltas i synen på kvinnors frihet och sexualitet. Detta är ett komplext möte, inte bara på grund av olikheterna mellan de två värdegrunderna, utan också som följd av likheterna mellan dem. Likheterna ligger i ett gemensamt historiskt arv.

Vår teoretiska genomgång startar där, i en presentation av ett filosofiskt tänkande som var en produkt av sin tid och i överensstämmelse med hederskulturella värderingar. Dessa föreställningar var förankrade såväl i religiösa som i filosofiska texter och som kom att få stor betydelse. Detta är ett filosofiskt resonemang som gör kvinnan överflödig (Songe-Møller 1999). Inom ramen för det nya västliga konceptet om kvinnans självständighet finns rester av dessa föreställningar, även om utvecklingen i västvärlden och särskilt i Sverige representerar ett brott mot dem. Detta gör att det är mer adekvat att jämföra kvinnors villkor i de delar av världen idag där hedersrelaterade traditioner praktiseras med denna filosofiska föreställningsvärld än att jämföra dem med kvinnors villkor i Sverige.

I nästa del av den teoretiska presentationen beskrivs mer ingående de hedersrelaterade normerna och värderingarna. Därefter gör vi en genomgång av forskning om ungdomar och sexualitet i västvärlden och i Sverige. Avslutningsvis presenteras den teoretiska modell som ligger till grund för våra undersökningar inom ramen för detta uppdrag. Detta kapitel är sålunda en teoretisk bakgrund till de två empiriska undersökningarna.

1.1. Religionsfilosofisk utgångspunkt

Bilderna av kvinnans fruktsamhet i den västerländska föreställningsvärlden innehåller enligt Kirsten Grønlien Zetterqvist (2002), tydliga kontraster. *”Å ena sidan finns tendenser i kultur och religion att idealisera och heligförklara moderskapet. Å andra sidan förknippas*

fruktsamhetens konkreta kroppsliga funktioner med orenhet, det heligas absoluta motsats.” (a.a., s 28). Dessa föreställningar har formulerats inom ramen för den klassiska grekiska filosofin, framförallt i den platoniska traditionen (Songe-Møller 1999). Kvinnans födande är hos Platon en metafor för filosofisk reproduktion. Dessa föreställningar beskrivs inom ramen för det Platon kallar ”två-heten”, som är Platons bärande tanke vad gäller könen. Allt som existerar kan föras tillbaka till två principer: det Ena och det Andra. För att något ska kunna existera behövs ett möte mellan de båda principerna. Det Ena är källan till allt som är. Det Andra, behövs om det Ena ska framträda och reproduceras (Grønlien Zetterqvist 2002; Songe-Møller 1999). Detta betyder att Platons föreställningar om kvinnans födande - att filosofera är att tankemässigt reproducera idévärlden - har betydelse för Platons föreställningar om kvinnan och kvinnlighet.

Vi beskriver denna tankegång i termer av förutsättningar och konsekvenser¹. Förutsättningarna är att sexuell befruktning och födelse är en modell för alla tillblivelseformer och att det är i den del av födandet som sker utanför kvinnokroppen som tänkandet och seendet vaknar till liv. Det är sålunda en andlig födelse rensat från sin materialitet som tillskrivs betydelse. Det är det Ena som står för detta.

Konsekvensen av detta är att det Andra klyvs i två delar: i födandet och i föderskan och att födandet tas över av mannen. Den maskulina reproduktionen är asexuell och den förutsätts vara ren. Frånvaro av sexualitet betyder sålunda frånvaro av kvinnlighet. En konsekvens av att mannen tar över kvinnans födande är att kvinnan görs överflödig. Det är jungfrun som lyfts upp. Jungfrudom – renhet och oskuld - är ett villkor för den maskulina och asexuella reproduktionen. Jungfrun får rollen som den som reproducerar ursprunget, nämligen Fadern, utan att själv sätta sin prägel på det hon föder fram (Grønlien Zetterqvist 2002). Jungfrun ingår i det manliga födandet och skapandet och hon är varken en kvinna eller en man. Hon är framförallt en symbol av avgörande betydelse för mäns ställning. I enlighet med detta ses mannen som den produktiva, bland annat att han ensam är ursprung till barnet. Han sår sin säd i kvinnans åker och barnet har ingen biologisk mor.

Denna filosofiska tankevärld är, som tidigare nämnts, ett historiskt arv som fortfarande lever och som har olika genomslag i världen idag. Helt avgörande för kvinnans ställning är om kvinnan får vara en kvinna i meningen att hon har rätt till sin sexualitet och födande – att hon kan motstå patriarkala krafter som vill äga reproduktionsrätten.² Kan kvinnor hävda egna intressen i mötet med de krav som ställs på dem därför att de är kvinnor (Kandioty 1988)? Deniz Kandioty hävdar att det är i vad hon räknar som det klassiska patriarkatet och som geografiskt finns i Nord-Afrika, Mellanöstern samt i Syd- och Öst-Asien, som kvinnor idag har minst handlingsutrymme (a.a.). Detta motsvarar i stora drag de områden som Germaine Tillion (1966/1983/2007) kallar ”republic of cousins” som följd av att de är baserade på endogami (kusingifte). I andra sammanhang används begreppet heder för att karakterisera den sammanhängande helhet av förväntningar och grundläggande antaganden som styr kvinnors vardagsliv i dessa områden (Delaney 1987; Akpınar 2003; Wikan 2003/2005, Kurkiala 2005, Sen 2005; Farahani 2006; Kahn 2006).

I det nästa avsnittet går vi närmre in på vad som kännetecknar kvinnors och mäns villkor i dessa sammanhang. Såväl i ett historiskt som ett nutida perspektiv kan Nordeuropa men också

¹ Hämtat från Grønlien Zetterqvists analys i doktorsavhandlingen ”Att vara kroppssubjekt. Ett fenomenologiskt bidrag till feministisk teori och religionsfilosofi”, kap 1 s 22 ff.

² Formulering baserad på Grønlien-Zetterqvists föreläsning, Sättra Bruk, 081211

till exempel områden i Afrika söder om Sahara, beskrivas som utkantsområden där kvinnor har/har haft större handlingsutrymme (Kandioty 1988; Wiklund 2005). I Europa har manlig heder, prestige och självkänsla frikopplats från kvinnans sexualitet och i stället knutits ihop med utbildningsmässig kompetens och finansiella innehavanden (Khan 2006). Kvinnlig sexualitet i västliga samhällen har enligt Tahira S Khan blivit "de-virginized" (2006).

1.2. Maskulinitet och feminin (o)skuld/(o)renhet

Familjens eller mannens heder uppnås genom olika kvaliteter hos män och kvinnor; hos mannen handlar det om maskulinitet medan det för kvinnan är avhängigt hennes sexuella "renhet" (Youssef 1973). Kvinnlig kyskheter och ärbart anses vara den mest väsentliga komponenten i en familjs heder. Kvinnor behäftas med enorm negativ kraft eftersom det minsta olämpliga uppförandet från deras sida kan dra skam och vanheder över manliga medlemmar av en hel gemenskap, en hel ätt eller familj. Kvinnans "renhet" påverkar familjens heder och status och ideologin förstärks genom en systematisk och oftast en sträng kontroll av kvinnans sociala uppförande och i synnerhet hennes sexuella beteende (Derne 1994; Ginat 1979; Kandiyoti 1987; Ortner 1978). En respektabel man är inte bara en som uppnått en viss grad av ekonomisk makt utan som även kontrollerar sin hustru, dotters och systers sexuella uppförande. Detta är möjligt enbart genom att han kontrollerar deras beteende och begränsar deras mobilitet, för att därigenom reducera deras interaktion med främmande män, i vilkas sällskap hon äventyrar familjens heder. Nawal El Saadawi (1980) poängterar att en mans heder är säkrad så länge kvinnliga familjemedlemmar håller sin mödomshinna intakt.

James Gilligan (1997) skriver att den enda aktiva påverkan som kvinnor kan ha på heder i de kulturer där heder är ett centralt värde, är att förstöra den. Kvinnors makt består enligt Gilligan i att de kan förstöra närstående mäns heder. Mot denna bakgrund kan heder beskrivas som en manlig egenskap som är avhängig kvinnans sexuella beteende och som kan vinnas och förloras. En kvinna som inte har skam i kroppen störta sina närstående män i vanheder. Manlighet och skam är följaktligen komplementära kvaliteter i förhållande till heder. Kvinnan måste således ha skam för att mäns maskulinitet inte ska behäftas med vanheder (Kandiyoti 1987).

Mäns heder är tryggad så länge deras närstående kvinnor har skam i kroppen. Genom att foga sig i familjens och samfundets dikterade normer kan kvinnor göra familjens män stolta, respektabla och hedersamma. Kvinnor frambringar däremot skam i händelse av att de utmanar eller gör uppror mot de föreskrivna normerna (Khan, 2006; Mernissi, 1987; Sofilos-Rothschild, 1969, Wikan, 2003). Att förlora sin heder betraktas som den lägsta nivån av moraliskt fördärv till vilken en man kan falla i ett hederskulturellt sammanhang. Constantina Sofilos-Rothschild (1969) sammanfattar kopplingen mellan heder och skam samt de konsekvenser som den offentliga skammen kan innebära i följande kausala händelseförlopp:

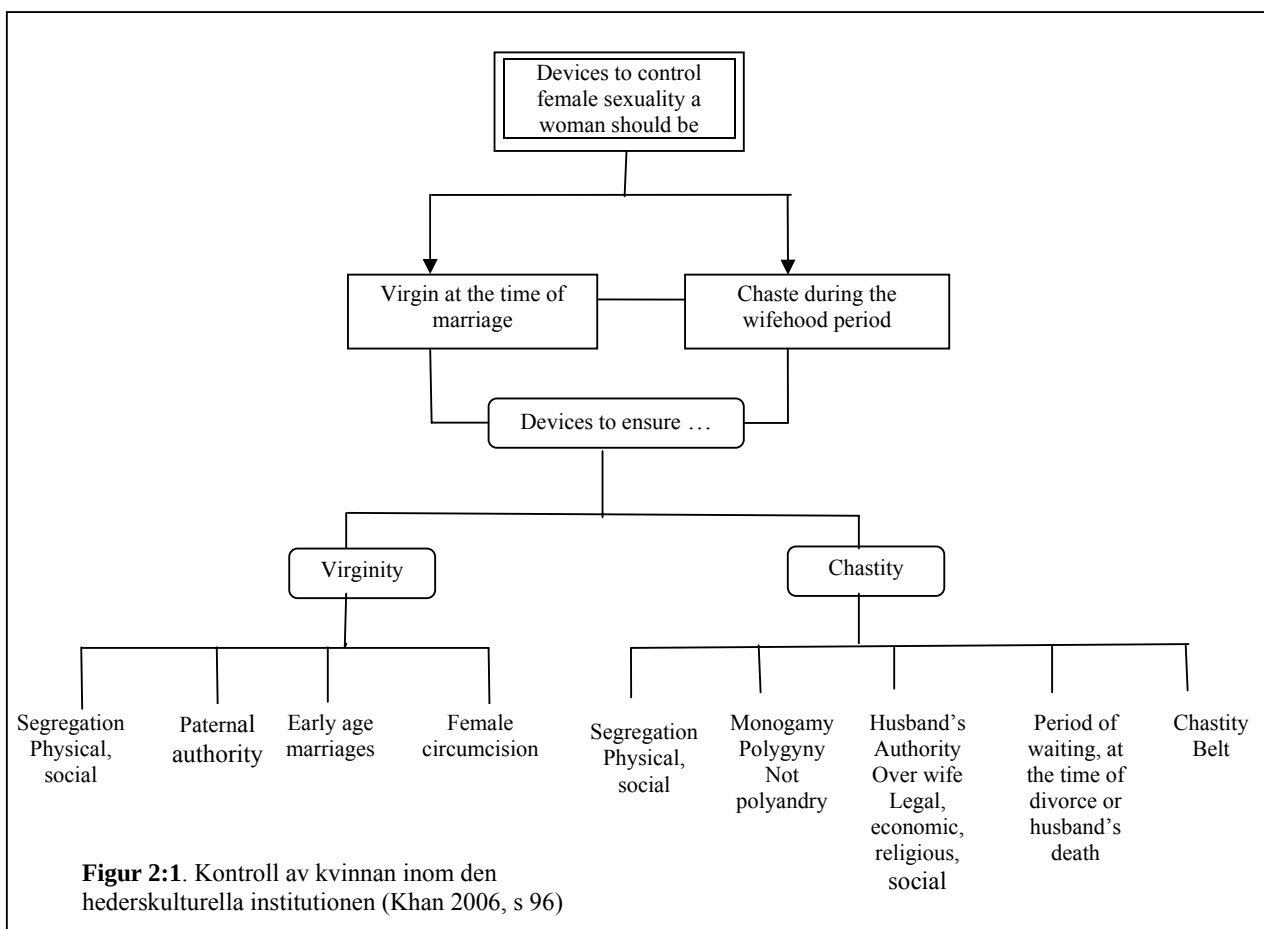
En händelse eller situation som socialt definieras som vanhedrande	$\frac{\text{skam}}{\text{skamlöshet}} \rightarrow \frac{(\text{själv})\text{mord, våld}}{\text{inga åtgärder}}$
--	--

Sofilos-Rothschild menar att män som reagerar på den tillkännagivna skammen avkrävs omedelbart ingripande för att återupprätta sitt anseende. Män som inte förmår ge en adekvat och snabb respons på den offentliggjorda skammen eller män som inte efterlever hederskodexens grundprinciper och på grund därav inte vidtar några åtgärder, betraktas av omgivningen som skamlösa.

Konsekvenserna av detta könsrollssystem beskrivs av Fatima Mernissi i artikeln *Virginity and Patriarchy* (1982). Samtidigt som bröder ska kontrollera sina systrars sexualitet, förutsätts det enligt Mernissi att den tonåriga pojken har sex före äktenskapet. Å ena sidan har han få begränsningar och kan ha så många sexualpartners som han vill, å andra sidan ska han gifta sig med en oskuld. Vidare är det inte bara den flicka/unga kvinnan han haft sex med som han gör smutsig, utan också de män som är bundna till henne via blod. Män är illojala och kränker varandra. En viktig aspekt är sålunda att systemet är inkonsekvent och leder till splittring förutom oärlighet och ojämlikhet. Kärnan i systemet är enligt Mernissi att kvinnan *"must deny her own existence so that he can make her exist"* (a.a., s.187) och att kvinnan *"Each time.../ she /.. is cornered between the satisfaction of her own needs and conformity with a contradictory set of demands imposed on her by her social group, she resorts to trickery, which is the corollary of inequality* (a.a., s. 187).³

1.2.1 Sammanfattande beskrivning av de hederskulturella kontrollmekanismerna beträffande kvinnans sexualitet

I figur 2:1 nedan illustrerar Khan (2006, s. 96) på vilket sätt kontrollen av kvinnans sexualitet sker inom ramen för det hederskulturella systemet.

³ Det är bland annat mot denna bakgrund som förekomsten av fejkade mödomshinnor kan förstås.

Figuren illustrerar att kontrollen sker på två olika sätt beroende på om kvinnan är gift eller inte. Som ogift ska hon vara oskuld. Eftersom det empiriska material som den teoretiska ansatsen om heder ska användas på gäller flickor i åldrarna 13-18 år lyfter vi inte upp den del av figuren som gäller Chastity.

Oskuld uppnås enligt Khan genom fysisk och social segregation mellan könen, paternalistisk auktoritet, tidig äktenskapsålder och könsstympning.

1.2.2. Sammanfattande beskrivning av hederskulturella förväntningar och kontroll beträffande pojkar och män

Maskulinitet i hederskulturer kännetecknas utifrån tidigare resonemang av heteronormi, det vill säga den är beroende av de omdömen som kollektivet fäller om den enskilde mannen och den är också osjälvständig i och med att mannens heder och manlighet starkt är kopplade till kvinnans sexuella beteende. John K. Campbell (1964) framhåller att när en mans heder kränks, vare sig av ren tillfällighet eller på annat sätt, krävs det en omedelbar respons av honom för att han ska kunna bibehålla sitt anseende, även om denna respons tar sig våldsamma uttryck. Uttryckt i Bourdieus (1999) terminologi kan heder betraktas som mannens sociala och symboliska kapital. Våld kan bli nödvändigt för att mannen ska bevara dessa former av kapital som närstående kvinnor genom sitt olämpliga beteende kan förbruka.

Sett ur den ogifta mannens perspektiv har de könsspecifika kraven som ställs på honom, grund i hans beroende av kvinnors beteende. Detta gäller närstående kvinnor, som systrar, kusiner och mamma, men också i förhållande till den han själv ska gifta sig med. Hon ska vara en oskuld och äktenskapet är ofta arrangerat med inslag av tvång. Dessa krav uppnås bland annat genom direkt och indirekt kontroll från gruppen och familjen, framförallt från äldre män.

1.3. Övergripande mönster – ungdomar och sexualitet i Sverige

Enligt Anthony Giddens (1995) är framväxten av det moderna samhället nära sammankopplat med framväxten av det "romantiska kärlekskomplexet". Giddens beskriver det romantiska kärlekskomplexet som ett system sammansatt av olika värderingar och normer som kännetecknas av kärlessideologin och heteronormativitet. Kärlessideologin innebär att en kärleksrelation bör föregå en eventuell sexuell relation. Med heteronormativitet menas att den heterosexuella relationen formar ramen för vad som kännetecknas som normalt. Bland de flesta i västvärlden har kärlek tidigare förknippats med sexualitet inom äktenskapets ram, men nu finns det en utveckling som alltmer förknippar kärlek med sexualitet inom ramen för den *rena relationen*. Begreppet syftar till en situation där en social relation etableras för sin egen skull och som ett medvetet beslut fattat av två autonoma individer. I västvärlden och i Sverige har kärlek och förälskelse som garant för en sexuell samvaro haft stor påverkan på synen på äktenskapliga och sexuella relationer. Trots att det har skett stora förändringar i synen på sexualitet är den dominerande normen att sexualitet företrädesvis hör hemma inom ramen för en heterosexuell kärleksrelation fortsatt stark (Helmius 2000).

I Sverige finns det en förhållandevis öppen och accepterande syn på ungdomars sexualitet. Införandet av bland annat obligatorisk samlevnadsutbildning, gratis preventivmedelsrådgivning och ungdomsmottagningar har bidragit till att synen på ungdomssexualiteten som en allmänt accepterad företeelse, skiljer sig i Sverige (och de

nordiska länderna) från flertalet andra länder (jmf Lewin 1998; Zetterberg 1969). Giddens (1995) menar att en sexualitet som lösgörs från fortplantningen öppnar nya möjligheter för individer att utforma sina intima relationer. Numera är föräktenskapliga sexuella relationer allmänt accepterade bland både yngre och äldre i Sverige och föreställningen att sexuella relationer bör äga rum inom ramen för en kärleksrelation, men inte behöver kopplas till äktenskapet, har fastställs i olika svenska studier (se exempelvis Lewin 1998). Senare undersökningar har även belyst en parallell utveckling som pekar mot att den starka kopplingen mellan kärlek och sexualitet minskats och det romantiska kärlekskomplexets ställning försvagats (se Edgards 2001; Forsberg 2006). I avhandlingen "Brunetter och Blondiner" av Margareta Forsberg (2005) blir det dels tydligt att den tidigare starka kopplingen mellan kärlek och sexualitet är under förändring. Samtidigt framträder tendenser bland en grupp ungdomar som tydligt visar en mer restriktiv hållning mot frågor som utmanar kärleksideologin. Det finns tydliga skiljelinjer mellan olika grupper av ungdomar. Bland tjejer i framförallt högstadiet och främst bland dem med utländsk bakgrund återfinns en grupp som tydligt tar avstånd från sexuella relationer utanför en etablerad kärleksrelation. Killar är överlag mer positiva till en upplösning av kärleksideologin och intar en mindre restriktiv syn på sexualitet.

En återhållsam inställning till föräktenskapliga sexuella erfarenheter har haft offentligt stöd i Sverige. Så sent som 1956 gav Skolöverstyrelsen sitt stöd till en återhållsam syn på ungdomssexualitet och lärare uppmanades att i sex- och samlevnadsundervisningen påpeka avhållsamhetens positiva aspekter. Bland ungdomar inom olika frikyrkliga församlingar är emellertid den rådande synen fortfarande att sexualiteten inte bör praktiseras utanför äktenskapet (Persson 2003)⁴. Trots att det sker en utveckling i många länder mot en svagare koppling mellan kärlek och sexualitet är föreställningen om äktenskapsplikten, det vill säga att det i första hand är äktenskapet och inte kärleken som skapar en legitimitet för samlevnadsrelationer fortsatt stark bland olika grupper i stora delar av världen. I Forsbergs studie (2005) instämmer flickor med utländsk bakgrund som går i högstadiet i störst utsträckning till värderingar som stödjer äktenskapsplikten. Det vill säga att det är äktenskapet och inte kärleken som skapar en legitimitet för sexuella relationer.

Olika synsätt kan förekomma bakom ungdomars föreställningar om vad som skapar en respektabel ram kring en relation. Att en sexuell relation bör ske inom en etablerad kärleksrelation kan grunda sig i samhällsvärderingar som skapar en legitimitet kring sexuella handlingar inom etablerade förhållanden (se Forsberg 2005). Mer restriktiva värderingar kring sexualitet kan ha sitt ursprung i ett mer traditionellt synsätt kring hur individer formar sina nära relationer än det som kärleksideologin har sitt ursprung i. Oberoende av vilket tenderar normer kring sexualitet i större utsträckning begränsa flickors sexuella handlingsutrymme i jämförelse med pojkars.

1.3.1. Respektabilitet och oskuldskrav

Beverly Skeggs (2000) myntade begreppet *respectability* (på svenska respektabilitet). Hon har studerat unga engelska arbetarklasskvinnor och använder begreppet som ett analysverktyg för att visa på vilket sätt respektabilitet är kopplat till klass, kön, etnicitet⁵ och sexualitet. Respektabilitet formar de ramar inom vilka kvinnor kan agera för att lyckas leva upp till

⁴ Ungdomar som ingår i Perssons studie har sin församlingstillhörighet inom olika pingstförsamlingar och Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

⁵ Beverly Skeggs använder begreppet *ras* när hon diskuterar respektabilitet och de processer som formar den engelska "vita" respektabla medelklassen och gör arbetarklassen och "icke-vita" till sin motsats.

bilden av den "önskvärda" kvinnligheten. Kvinnor som "inte lyckas" leva upp till bilden av den respektabla kvinnan utpekas bland annat som smaklösa och påträngande och i och med detta framhålls som arbetarklass. De blir ständigt bedömda och ifrågasatta av omgivningen. Föreställningar om respektabilitet och på vilket sätt det är kopplat till sexualitet ser olika ut i olika samhällen. Det är viktigt för båda könen att bli respekterade, men för män är respektabiliteten inte kopplad till sexualiteten på samma sätt som den är för kvinnor (se exempelvis Ambjörnsson 2004; Andersson 2003). I Sverige förväntas flickor i större utsträckning praktisera sin sexualitet inom ramen för ett kärleksförhållande. Detta synsätt tycks gälla även pojkar, dock har pojkar ett större sexuellt handlingsutrymme och kan ha sexuella relationer även om en kärleksrelation inte föreligger (Berg 2002; Bäckman 2003; Jeffner 1998). I traditionella samhällssystem, där föräktenskapliga sexuella relationer är starkt kritiserade, finns striktare föreställningar om respektabilitet. Sexualiteten betraktas oftast inte bara som en angelägenhet för den enskilde, utan är också en angelägenhet för hela familjens/släkten. Den kvinnliga sexualiteten och särskilt bevarandet av oskulden betraktas som en grundläggande och explicit markör för ärbarhet och heder (se exempelvis Eldén 2004, Forsberg 2005; Prieur 2004). Den vanära som förlorad oskuld innebär är kollektiv och det är även ansvaret (Wikan 2005).

Enligt Forsberg (2005) är respektabilitetens och oskuldskravets ambition att kontrollera kvinnor. Genom att internalisera värderingar som förmedlas till dem styrs tjejer till att agera i enlighet med dessa krav. Flertalet föräldrar tycks förmedla oskuldens betydelse för respektabilitet, dock framträder variationer. För vissa föräldrar är oskulden mycket viktig, för andra är gränsen inte lika tydlig. Forsbergs studie visar att bland tjejer med utländsk bakgrund är det viktigt att markera sin respektabilitetsposition i förhållande till omgivningen. Den "ärbara flickan" är den som kan kontrollera sin sexualitet och är oskuld tills ingåendet av äktenskap. Det är ingen merit att ha mycket kunskaper om sex och killar, då pojkvänner av vissa flickor tolkas som ett hot mot oskulden. Av intresse för föreliggande studie är vilka konsekvenser oskuldskravet innebär för den enskilde ungdomen. Åsa Andersson har i sin avhandling "Inte samma lika" (2003) intervjuat tonårsflickor i en "multietnisk stadsdel". I flickornas berättelser skildras kravet på oskuld sällan som något problematiskt. Men det som däremot kan betraktas som problematiskt är hur förväntningar om att en ung kvinna ska vara oskuld vid ingåendet av äktenskap ger upphov till olika situationer som kan vara svårbemästrade. Flickornas vardag präglas i mer eller mindre utsträckning av en överdriven sexualisering av alla möjliga situationer som sätter sin prägel på livet i stort.

Ryktet har en särskild betydelse för familjens anseende och är en explicit markör för bevarandet av den kvinnliga oskulden. Det är viktigt att undvika sexualiserade positioner, exempelvis ha en pojkvän, eftersom det kan leda till ett dåligt rykte och minskning av respektabiliteten. För många av flickorna som lever i socialt stigmatiserade områden är bevarandet av oskulden en av få möjligheter att investera i respektabilitet skriver Andersson (2003). Forsberg liknar ryktesspridning bland släkt och vuxna bekanta som ett kontrollinstrument som begränsar vissa flickors möjligheter att ha pojkvänner men även kamratrelationer med pojkar (Forsberg 2005).

Det finns få undersökningar som specifikt studerat förväntningar på att unga män ska agera inom explicita respektabilitetsnormer. Ghadimis studie (2007) åskådliggör att främst pojkar med utländsk bakgrund internaliserat värderingar som förespråkar avhållsamhet från föräktenskapliga sexuella relationer när det gäller dem själva. Det är rimligt att anta att dessa pojkar fått normer som förespråkar restriktivare synsätt kring föräktenskapliga relationer förmedlade till sig. (Hammaren 2003) har särskilt intresserat sig för killar och sexualitet i en

”mångkulturell kontext”⁶. I hans studie framkommer att främst pojkar med utländsk bakgrund ger uttryck för en ambivalent inställning i föreställningar om sexualitet. De växlar mellan ett restriktivt sexualideal och en mer öppen syn på sexualitet. Det finns även mönster som visar att alltför sexuellt utlevande killar med utländsk bakgrund betraktas som opålitliga av omgivningen och att det kan försvåra valet av framtida partner.

Att flytta till ett nytt land kan innebära att individens föreställningar om sexualitet influeras av de dominerande normerna i det nya landet. Ahmadi (2003) menar att synen på ungdomssexualitet och oskuld är under förändring bland vuxna iranier som har emigrerat till Sverige. Det finns under vissa premisser mer acceptans för utomäktenskapliga sexuella relationer oavsett om det gäller pojkar eller flickor. Den sexuella relationen ska företrädesvis ingås när den unge nått mogen ålder (mellan 17 och 18 år) och det ska ske inom ett kärleksförhållande som helst utmynnar i äktenskap eller samboförhållande (Ahmadi 2003).

Sammanfattningsvis kan ungdomars värderingar kring sexualitet beskrivas som två parallella utvecklingslinjer som kännetecknas av olika normer och förhållningssätt som möts och korsar varandra. I forskning urskiljs ett utvecklingsmönster som visar att det finns tecken på ett öppnare förhållningssätt till sexualitet i ungdomsgrupper som uttrycks i bland annat en mer tillåtande attityd till sexuella relationer utanför etablerade heterosexuella förhållanden och större acceptans för homo- och bisexualitet. Samtidigt kan det urskiljas en parallell utveckling som kännetecknas av en traditionell syn på sexualitet främst bland ungdomar med utländsk bakgrund. Ungdomars erfarenheter av sexualitet inrymmer upplevelser av exempelvis ett uttalat kontrollsystem, allra mest betonat för tjejer med utländsk bakgrund och ett synsätt som i större utsträckning än tidigare är influerad av olika mönster, värderingar och tankesätt som skiljer sig från det som är dominerande i samhället.

1.4. Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap

Den definition av arrangerade äktenskap som finns i svensk lagstiftning syftar på att någon annan än de blivande makarna bestämmer att just de ska gifta sig. Oftast är det parternas familjer eller andra släktingar som anser sig berättigade att arrangera ett passande giftermål (se SOU 2002:13 s. 193-194). I den senare statliga offentliga utredningen *Människohandel och barnäktenskap - ett förstärkt straffrättsligt skydd* (SOU 2008:41) finns ingen definition av arrangerade äktenskap, däremot definieras tvångsäktenskap som *ett äktenskap där i vart fall en av parterna tvingas att ingå äktenskap mot sin vilja* ((SOU 2008:197). Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap har varit vanliga i olika kulturer genom historien och förekommer fortfarande i stora delar av världen. Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap praktiseras i större utsträckning bland grupper med bakgrund i familjeorienterade eller kollektivistiska samhällen till skillnad från samhällen som kännetecknas som mer individualistiska.

Nordiska ministerrådet har sammanställt en kunskapsöversikt om den forskning som gjorts i Norden kring arrangerade äktenskap fram till 1999 (Nordisk ministerråd 1999). Anja Bredal är författare till kunskapsöversikten och enligt henne sker arrangerade äktenskap på olika sätt men det finns några utmärkande kännetecken. Hon betonar att i de flesta fall av arrangerade äktenskap finns det element av direkt eller indirekt tvång. Arrangerade äktenskap är vanligt förekommande i samhällen med en uttalad familj- eller gruppcentrerad ideologi. Äktenskapet

⁶ Begreppet mångkulturell används av Hammarén (2003). Han hänvisar till bland annat till den postkoloniala teoretikern Homi Bhabha som kritiserat begreppet för att det ”underblåst föreställningar om att det finns en kulturell essens” (Hammarén 2003 s. 95).

betraktas där som en överenskommelse mellan familjer och arrangeras främst med utgångspunkt i vad som anses ligga i familjens/gruppens behov och intresse.

I de nordiska länderna praktiseras arrangerade äktenskap bland vissa familjer i olika minoritetsgrupper. Enligt Bredal (1999) upprätthålls seden av föräldrar och vissa ungdomar som inte ser några andra alternativ. Vanligast är transnationella äktenskap, det vill säga arrangerade äktenskap som äger rum mellan en part i ett nordiskt land och en part från utlandet, vanligtvis familjens ursprungsland. Bredal (2004) har även studerat hur arrangemang kommer till stånd. Hon har intervjuat unga kvinnor och män uppväxta i Norge med bakgrund i Indien, Pakistan samt Sri Lanka om deras erfarenheter och upplevelser av arrangerade äktenskap. Bredal diskuterar de ungas förståelse av autonomi i val av partner och giftermålsprocessen med utgångspunkt ifrån deras upplevelser av *inflytande*, *deltagande*, *acceptans* samt *motstånd*. De övergripande resultaten visar att de ungas upplevelser av giftermålsprocessen och på vilket sätt arrangemanget sker varierar. Exempelvis finns det en variation avseende vem som väljer äktenskapspartner, den unge själv med familjens godkännande eller familjen. Det finns även exempel på unga kvinnor och män som mot sin vilja tvingats att ge sitt samtycke till ett arrangerat äktenskap. Oftast har de blivit utsatta för stark psykisk press och deras motstånd har föranlett svårbemästrade konflikter. Bredal skriver även att chansen att få gifta sig med en partner som den unge själv valt ökar om den tilltänkta partnern uppfyller familjens uppsatta kriterier. Chansen ökar också om valet inför andra i bekantskapskretsen framstår som ett arrangemang där föräldrarna varit delaktiga i. Bredal diskuterar särskilt de könsspecifika normer som leder till att arrangerade äktenskap praktiseras olika för unga kvinnor och män. Kravet på oskuld vid ingåendet av äktenskap begränsar unga kvinnor mer än unga män och leder till att unga män är mer fria att välja sina partners än unga kvinnor.

I sammanhang där hedersrelaterat hot och våld diskuteras lyfts val av framtida livspartner upp som en central fråga. Enligt Schlytter (2004) är skillnaden mellan arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap ibland mycket hårfin. Genom att tillåta seden arrangerade äktenskap ökar risken för att unga kvinnor och män tvingas till äktenskap i Sverige. I en kartläggning av hedersrelaterat våld i Storbritannien definieras skillnaden mellan arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap som *"a marriage becomes forced if any coercion, physical or psychological, used against either spouses in order to force them to consent. A forced marriage is not the same as an arranged marriage which occurs with the full consent of both parties"* (Brandon & Hafez 2008, s. 9). Schlytter (2004) menar att skillnaden ligger främst i individens *möjlighet* snarare än rätt att få välja något, likväl som individens *möjlighet* att få välja bort något. Det innebär i en konkret situation att en ung kvinna eller en ung man ska ges faktiskt utrymme att utan risk för hot om våld eller bestraffning tacka nej till ett tilltänkt giftermålsarrangemang. Brandon & Hafez (2008) menar att tvångsäktenskap praktiseras för att upprätthålla hedersrelaterade traditioner. Främst är det ett effektivt sätt för föräldrar att kontrollera ungdomars sexualitet och förebygga alla slags handlingar som kan förorsaka att familjen/släkten förlorar sitt anseende. Det finns även exempel på familjer som praktiserar tvångsäktenskap för att stärka familje- och/eller släktband och bevara familjens välstånd. Tvångsäktenskap används även som ett medel för att hindra ungdomar från att influeras av majoritetssamhällets värderingar och normer kring främst sexualitet.

Unni Wikan (2008) skriver att arrangerade äktenskap bygger på en varierand grand av tvång och uppfyller flera syften. Bland annat lyfter hon fram att seden arrangerade äktenskap, av vissa, används som inresebiljett till Europa genom familjeåterförening. När äktenskap används som "migrations strategi" bidrar det till att risken för tvångsäktenskap ökar, skriver

hon.⁷ Wikan menar även att det finns ett samband mellan hedersmord och tvångsäktenskap. Hedersmord mot gifta kvinnor som misstänks för äktenskapsbrott förekommer. I dag är det emellertid främst unga ogifta kvinnor som väljer att leva ett självvalt liv och/eller motsätter sig ett tvångsäktenskap som är i riskzonen. Kontroll av ungdomars val av livspartner ökar när föräldrar, i många fall, befinner sig under stark press från omgivningen att välja familjens/släktens bästa före deras barns önskemål.

Hylland Eriksen skriver att *tvangsekteskap er ingen nødvendig konsekvens av arrangerte ekteskap, men en mulig utgang* (2008 s. 21). I sin analys av arrangerade äktenskap tar han avstamp i synen på individen. Han diskuterar ett mer individcentrerat synsätt där den enskildes frihet och rättigheter är dominerande till skillnad från en mer pliktbaserad syn på individen där förpliktelser inför gruppen går före individens rättigheter.⁸ För att förstå och analysera seden arrangerade äktenskap eller tvångsäktenskap är det viktigt att ha en kännedom om dessa olika sätt att se på individens ställning i kollektivet. Bland grupper där förpliktelser inför familjen och/eller släkten är mer angeläget än individens rättigheter ökar risken för att äktenskap ingås efter påtryckningar, stark press och emellanåt även mot den enskildes samtycke.

Enligt en norsk rapport (Bredal & Skjerven 2007) beskrivs begreppet tvångsäktenskap som snävt. Enligt författarna lyckas inte begreppet fånga in den bredare problembild den ingår i. Författarna menar att tvångsäktenskap har samband med auktoritär uppfostran till lydnad och kyskheter likväl som med kollektiv kontroll av kvinnors och flickors sexualitet och rykte. Rapporten visar att det främst handlar om unga kvinnor och flickor som växer upp med stränga regler och restriktioner. Dessa har till syfte att hindra den unga kvinnan från att göra självvalda sexuella erfarenheter, som ett led i att tillförsäkra hennes och familjens anseende. Även pojkar är berörda i mer eller mindre utsträckning men den norska rapporten visar att flickor är särskilt utsatta. Ungdomar kan också utsättas för liknande sanktioner på grund av att deras sexuella läggning inte accepteras av familjen.

⁷ För diskussion kring huruvida lagstadgade begränsningar i familjeåterförening över nationsgränser bekämpar förekomsten av tvångsäktenskap hänvisas läsaren till Skjeie och Teigen (2007).

⁸ Eriksen betonar att dessa är grova kategoriseringar och han använder uppdelning mer som en tankeskiss.

2. VÅRA ANALYTISKA KRITERIER

Eftersom denna studie rör den hederskulturella institutionen i det moderna samhället tar vi utgångspunkt i det karakteristiska både för den hederskulturella institutionen och för det moderna samhället. I detta kapitel presenteras inledningsvis en teoretisk beskrivning av det moderna samhället. Därefter beskriver vi flickans respektive pojkens situation inom dessa två institutioner för att ta detta med oss in i analysen. Avslutningsvis redogör vi för de analytiska kriterier vi använder i de båda delstudierna.

2.1. Det moderna samhällets nyckelinstitutioner

När det gäller det moderna samhället utgår vi från en modell som Rainer Bauböck använder för att belysa integrationens möjligheter och begränsningar i de moderna västliga samhällena (Bauböck 1996). Enligt modellen är det moderna samhällets tre nyckelinstitutioner staten, marknaden och familjen. Utöver dessa tre arenor beskrivs det civila samhället som en fjärde. Det civila samhället definieras på två sätt. Utifrån vad det inte är; nämligen att det inte är stat, marknad och familj och utifrån vad det är, nämligen ett konglomerat av verksamheter, från vänner, sport- och fritidsorganisationer, kyrkliga och humanitära organisationer till fackliga organisationer. Denna arena har en viktig roll i integrationen eftersom det på denna arena är möjligt att föra dialog om ideologiska konflikter och det är möjligt att för individer åstadkomma lösningar.

En viktig förutsättning i det moderna samhället är att individen är en aktör på samtliga arenor; staten, familjen, marknaden och det civila samhället. Inom familjen råder däremot ansikte till ansikte-relationer och individerna är icke utbytbara. I relation till staten är individen utbytbar och individen förutsätts ha medborgarskap (eller motsvarande). Relationen mellan individen och staten är rättsligt reglerad medan individernas relationer till varandra inom familjen och marknaden, de privata sfärerna, liksom i det civila samhället regleras såväl rättsligt som av principen om individuell autonomi. Autonomi handlar om den enskildes möjligheter att kontrollera egna val och handlingar men också konsekvenser för egen del av andras val och handlingar. Individen, kvinnan liksom mannen, har i det moderna samhället individuella rättigheter förankrad i lagstiftningen och allmän handlingsfrihet, autonomi.

Principen om individens lika värde har inneburit enorma förändringar för kvinnor. Under 1900-talet har utvecklingen i Sverige gått mot en individualisering som betytt att kvinnan har en egen relation till staten och till marknaden och att kvinnor och män har lika rättigheter (Klinth 2005; Popenoe 1988; Singer 2000). Sedan 1960-talet har kvinnors och mäns lika villkor på dessa arenor stått på den politiska agendan och ett nytt kollektivt kvinnomedvetande har växt fram. En hörnsten i detta sammanhang är kvinnans kontroll över barnafödandet (Schlytter 1999, Blom 2005/2006). Individualiseringen gäller även barnet. Barn har rättsligt skydd mot föräldrars eventuella missbruk av sin makt. Åga är inte tillåtet. Vidare har den tonåriga dottern rätt till preventivmedel utan föräldrars kännedom och föräldrar har inte rätt att förhindra den tonåriga dottern att göra en abort (Hobohm 2003).

Ur ett ungdomsperspektiv har denna utveckling inneburit stora förändringar. Könsmixade aktiviteter räknas i de flesta sammanhang som en självklarhet och ungdomssexualitet är som beskrivits tidigare en allmänt accepterad företeelse. Den tonåriga flickans och den tonåriga pojkens position är annorlunda än i hederskulturen. Detta är på många sätt ett möte mellan kolliderande värderingar och normer. Att upprätthålla den hederskulturella

familjeinstitutionens värderingar och normer i Sverige innebär en anpassning av dessa utifrån de rådande svenska villkoren.

2.2. Flickans situation inom den hederskulturella institutionen

Om vi tar utgångspunkt i den hederskulturella institutionen för att beskriva denna institutions möte med det svenska samhället blir konfliktområdena tydliga. Kahn (2006) gör en illustration av den hederskulturella institutionen som har presenterats tidigare i detta kapitel (Figur 2:1). Det överordnade enligt denna är bevarandet av den tonåriga dotterns oskuld fram till äktenskapet. Detta grundläggande värde kolliderar med den dominerande normen i det svenska samhället om att föräktenskapliga sexuella relationer är accepterade. I linje med denna norm är det i det svenska samhället allmänt accepterat att tonåringar får ha pojkvän respektive flickvän.

I Kahns modell uppnås oskuld bland annat genom social och fysisk segregation mellan könen, patriarkal kontroll och tidig äktenskapsålder. Även detta kolliderar med det svenska samhällets normer och värderingar, vilket med stor sannolikhet leder till att flickan har begränsningar vad gäller att delta i vanliga sociala aktiviteter bland ungdomar. Hon kan även ha begränsningar i skolan. Dessutom får hon med stor sannolikhet inte fritt välja vem hon ska gifta sig med. Den hederskulturella institutionens möte med det svenska samhället kan utifrån Kahns modell belysas som nedan i figur 2:2.

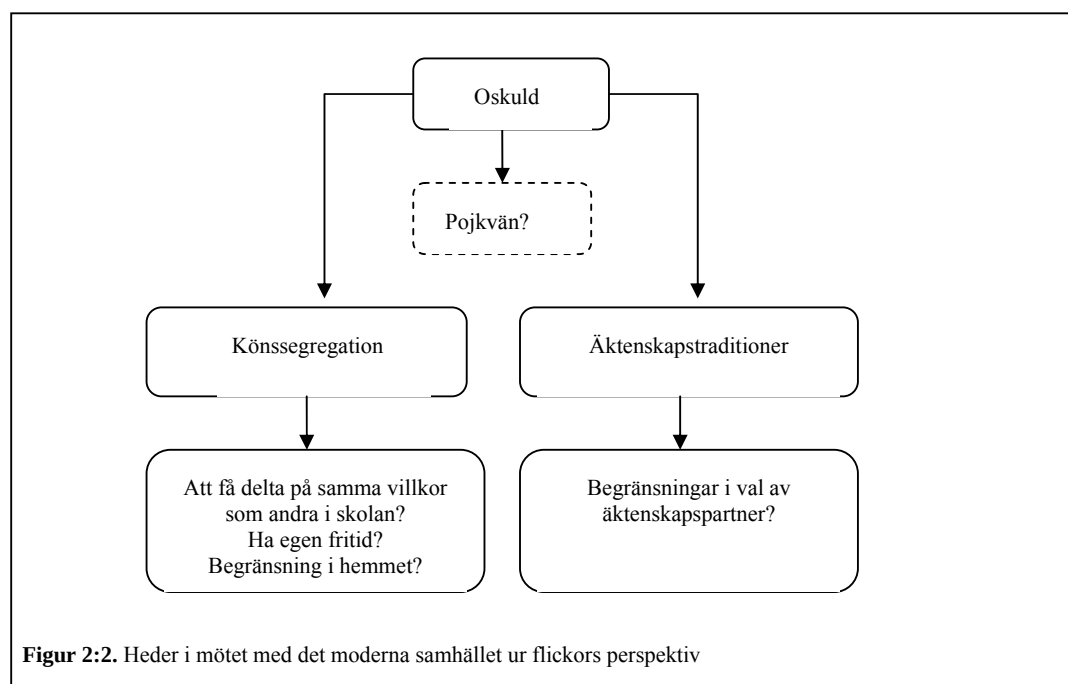
Flickans villkor bör på en övergripande nivå förstås såväl utifrån den hederskulturella institutionens perspektiv som utifrån det moderna samhället. Mot bakgrund av den hederskulturella institutionen som beskrivs i figur 2:2 framträder några övergripande frågeställningar som är viktiga för denna studie: *Behöver flickor följa traditioner som att vara oskuld vid äktenskapets ingående, inte ha pojkvän, inte umgås socialt med jämnåriga pojkar och förväntas hon följa andras vilja vad gäller äktenskapet?*

Mot bakgrund av det svenska samhällets perspektiv, baserat på Bauböcks modell som beskrevs tidigare, framträder följande övergripande frågeställning: *På vilket sätt regleras flickans villkor i det svenska samhället av värdegrunden om att hon ska vara oskuld inom de fyra arenorna: skolan, fritiden, hemmet och framtida familj/äktenskapspartner?* Sådana regleringar kan ta sig uttryck i att flickorna begränsas i skolan genom att till exempel inte få delta i klassresor eller i simundervisning. Begränsningar i hemmet kan innebära att de inte får använda Internet, tala i telefon eller ta hem kompisar. På fritiden kan de begränsas genom att inte få gå ut efter skoltid, att inte få delta i sportaktiviteter, gå på bio eller klassfest.

Vi har båda dessa teoretiska perspektiv med oss i analysen av de empiriska materialen i denna studie. Vi gör sålunda en teoretisk baserad avgränsning av gruppen flickor som kan räknas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Avgränsning görs i två steg.

För det första betraktar vi normerna att flickan ska vara oskuld vid äktenskapets ingående och att hon inte får ha en jämnårig pojkvän som nödvändiga men inte tillräckliga betingelser för att ingå i gruppen. Även om dessa normer tillhör den hederskulturella värdegrundens kärna, kan de vara motiverade av andra skäl. Föräldrarna kan av hänsyn till flickans behov och situation anse att hon bör vänta med föräktenskaplig sex och att ha pojkvän. Om föräldrarna utöver detta inskränker flickans relationer till pojkar genom att hon inte får umgås socialt med jämnåriga pojkar eller att föräldrarna villkorar eller bestämmer vem flickan ska gifta sig med, utsätts hon för såväl social som känslomässig isolering och avskärmning. Konsekvensen är att

flickan är starkt begränsad i sina möjligheter att själv kunna välja framtida partner. Enligt Martha C Nussbaum medför detta att den enskilda flickan hindras från att leva ett sant mänskligt liv vilket, är ”att respektera varje individs strävan efter ett fullödigt liv, som behandlar varje individ som ett mål och ser henne som en källa till handling och ett värde i sig” (2002:98). De flickor som är i denna situation räknar vi till dem som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar.

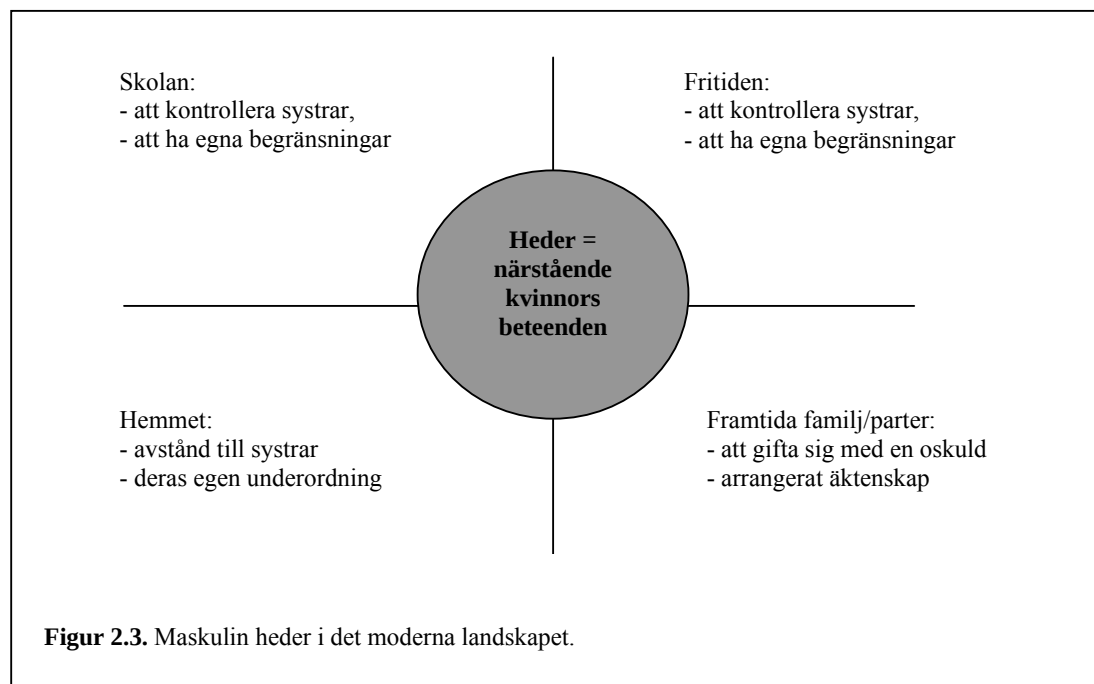

2.3. Pojkens dubbla roll inom den hederskulturella institutionen

Den tonåriga pojkens villkor skiljer sig från den tonåriga flickans situation inom ramen för hederskulturen och hans situation illustreras i figuren nedan. Denna figur tar utgångspunkt i det svenska samhällets värderingar och normer. Inom ramen för det svenska samhället förutsätts såväl den tonåriga flickans som pojkens vardagsliv äga rum inom familjen, på marknaden, som i staten och det civila samhället. Även om marknaden är viktig för ungdomar bland annat i form av extraarbete, utgår denna arena i våra fortsatta resonemang. När det gäller staten har skolan en central roll och det civila samhället omfattar för ungdomar framförallt umgänge med jämnåriga, att kunna delta i sportaktiviteter och dans, det vill säga allt som rör fritiden. Den tredje arenan är familjen. Enligt de hederskulturella traditionerna är, som tidigare beskrivits, den unges egen framtida familj länkad till hans/hennes biologiska familj. Denna familj kan mer eller mindre bestämma vem den unge ska gifta sig med. Eftersom tvångsäktenskap är en möjlig följd av arrangerade äktenskap och att äktenskapstraditioner av detta slag har en genomgripande betydelse för den unge samt är i strid med svensk lag, synliggör vi dessa traditioner genom att räkna dem som en egen arena.

Figuren nedan fokuserar på den ogifta unge mannens situation och illustrerar hederns betydelse för honom. Till skillnad från respektabilitet som i den västerländska modellen associeras med självständighet och autonomi, förknippas heder i den hederskulturella modellen inte bara med ömsesidigt beroende, ”interdependency”, utan bygger på det (Erdreich 2006). Maskulinitet i hederskulturer kännetecknas således av heteronomi eller

osjälvständighet det vill säga den är främst beroenden av kvinnans beteende men även av de omdömen som hedersgruppen faller om mannen (Campbell 1964).

I och med moderniteten har jämställdhet och rättvisa inkorporerats i föreställningar om den autonoma mannen i västvärlden (Ekenstam 2003). I den hederskulturella institutionen utgör ”heder” som ett värdehierarkiskt begrepp ett effektivt redskap för att vidmakthålla den manliga dominansen över kvinnan. Detta för att heder som en maskulin egenskap blir beroende av kvinnors beteende. Det är mot denna bakgrund man kan förstå pojkars/unga mäns kontroll av sina närstående kvinnor på fritiden, i skolan men även i hemmet.

Vår överordnade fråga är sålunda: *På vilka sätt regleras pojkens villkor i det svenska samhället av att han behöver kontrollera närstående kvinnors beteenden och av att han för egen del behöver gifta sig med en oskuld, ofta i ett arrangerat äktenskap?* Detta innebär begränsningar inte bara i den närstående kvinnans liv men också i pojkens. Pojken har en dubbel roll, som potentiell gärningsman och som offer.

2.4. Analytiska kriterier i de empiriska undersökningarna

Denna studie består som beskrivits inledningsvis av två delar: en enkätundersökning bland ungdomar i årskurs nio och en aktstudie av ärenden som rör omhändertaganden med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU. Det överordnade syftet i båda delstudierna är att skilja ut den grupp flickor men också pojkar som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar. För att avgränsa ungdomar som lever i detta sammanhang använder vi teoriförankrade analytiska kriterier (Berge 1995). De analytiska kriterier som används för att avgränsa ungdomar som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar är olika för flickor och pojkar. Forskningen kring flickornas situation är mer omfattande än om pojkarnas situation, varvid kriterierna för flickorna är mer tillförlitliga.

När det gäller *enkätundersökningen* utgår avgränsningen av gruppen flickor som kan tänkas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar från två frågor: Förväntar sig föräldrarna att flickan ska vara oskuld vid äktenskapets ingående? Tillåts hon inte ha ett förhållande med en jämnårig pojke? Innebörden av dessa krav är att flickan inte tillåts ha en föräktenskaplig sexuell relation. Att svara ja på dessa frågor räknar vi som nödvändiga men inte tillräckliga betingelser för att anses tillhöra gruppen flickor som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar. I nästa steg belyses om hon får ha vänskapliga relationer med jämnåriga pojkar och om hon förväntas följa andras vilja när det gäller vem hon ska gifta sig med eller leva med i framtiden. Att svara ja även på någon av dessa två frågor innebär att flickan förhindras i att göra egna val av framtida partner. I detta perspektiv framstår flickans oskuld som ett värde för andra och att det är andra än flickan som bestämmer. Dessa flickor anser vi vara utsatta för en hedersrelaterad sexuell kontroll.

I det svenska samhället förutsätts flickor ha samma villkor som pojkar i skolan och på fritiden. Alla ska delta i skolan på de villkor som skolan anger. Om flickan inte får delta i skolinslag eller inte får ha egen fritid kan det i detta sammanhang ses som ett uttryck för den sexuella kontrollen. Dessa flickor får inte delta på de samhälleliga arenorna som det förutsätts att ungdomar gör i Sverige. I och med detta uppfylls inte de förväntningar som skolan har på elever och föräldrar. Skolan blir part i sammanhanget och de aktuella flickornas situation synliggörs. *De flickor som svarar att de utsätts för vad vi ovan beskrev som hedersrelaterad sexuell kontroll och som har begränsningar i skolan och/eller på fritiden utgör den grupp flickor som vi bedömer med stor sannolikhet lever med hedersrelaterade normer och begränsningar.*

I enkätstudien undersöks även om de flickor som utsätts för sexuell kontroll och har begränsningar i skolan och på fritiden, även utsätts för kränkande behandling, hot och våld. Att flickan har utsatts för det senare är inte i sig ett villkor för att flickan ska räknas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Flickor som följer familjens restriktioner behöver inte nödvändigtvis drabbas av våld och vi kan inte i enkätundersökningen direkt koppla våldet till den sexuella kontrollen och begränsningarna. Det är dock möjligt att våldet är ett sanktionssystem för de flickor som överträder familjens restriktioner.

När det gäller *aktstudien* som rör socialtjänstens interventioner i familjen till stöd för flickan är det däremot sannolikt att det är på grund av att flickan utsatts för sanktioner som socialtjänsten kopplas in. Vidare är det möjligt att i socialtjänstens aktmaterial få fram om flickan har restriktioner i hemmet. Aktstudien har sålunda en bredare ansats än vad enkätundersökningen har när det gäller att belysa flickans villkor. Detta innebär att det inte på samma sätt är nödvändigt att exakt ange det antal kriterier som behöver vara uppfyllda för att flickan ska anses tillhöra hedersgruppen i aktstudien/LVU studien. Det ställs nio frågor till materialet och det är den helhetliga bilden som är avgörande. Dock är också i detta sammanhang kriterierna att flickan förväntas vara oskuld och att hon inte får ha pojkvän att betrakta som nödvändiga betingelser.

Eftersom våra kunskaper om pojkars villkor och roll i den hederskulturella institutionen är begränsade, använder vi samma kriterier för att skilja ut pojkar som de vi använder för flickor. Detta förutsätter att pojkar har liknande begränsningar som de flickorna har. Dock vet vi att pojkar också utsätter närstående kvinnor för kontroll och sanktioner. Den tonåriga pojken är som beskrivits ovan beroende såväl av närstående kvinnors beteenden inklusive beteendet hos den kvinna han eventuellt ska gifta sig och av de förväntningar som ställs på honom av kollektivet, framförallt av äldre män.

UNG 08

En kartläggning av ungdomar som kan betraktas leva
med hedersrelaterade normer och begränsningar i
Stockholm stad 2008

1. INLEDNING

1.1. Studiens syfte och frågeställningar

Den här delstudien syftar till att kartlägga hur stor andel flickor och pojkar som kan bedömas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Syftet är även att undersöka situationen för dessa flickor och pojkar avseende utsatthet för kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående. Tre huvudsakliga frågeställningar undersöks:

- I vilken omfattning lever flickor och pojkar i familjer som upprätthåller normer om oskuld samt begränsningar när det gäller umgänge med motsatta könet och framtida val av partner?
- I vilken utsträckning begränsas dessa flickor och pojkar av sina föräldrar när det gäller deltagande i undervisning och andra aktiviteter i skolan och på fritiden?
- Hur ser situationen ut för dessa flickor och pojkar avseende erfarenhet av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående?

I uppdraget ingår även att göra jämförelser mellan olika grupper av ungdomar utifrån bakgrundsfaktorer som skolform (kommunal eller fristående skola), socioekonomisk bakgrund, etnisk bakgrund och religion.

Det har inte varit möjligt att i den här studien använda ett redan utformat enkätformulär. Vissa av frågorna i enkäten har använts i tidigare undersökningar men flera av dem har ändrats för att passa syftet med den här studien. Andra frågor har utformats med inspiration av kvalitativa studier på området. Nedan följer en sammanfattning av tidigare enkätstudier som har genomförts i Sverige och Norge med frågor av närliggande ämnesområden till det som denna studie berör. Därpå följer ett avsnitt om metodfrågor, tillvägagångssätt och etiska övervägningar i samband med insamlingen av enkätmaterialet, studiens generaliserbarhet samt för- och nackdelar med metoden.

1.2. Tidigare enkätstudier

Föreliggande studie har delvis utgått ifrån tre tidigare genomförda enkätundersökningar i norden. Den första studien är en kartläggning av ungdomars livssituation, som besvarades av ungefär 1 200 elever i årskurs sju till nio på fyra kommunala grundskolor, belägna i utkanten av en svensk större stad. Enkätundersökningen ligger till grund för flera studier på området (Ghadimi 2007; Högdin 2007). Syftet med studierna var att ur olika perspektiv studera ungdomarnas situation i skolan, hemmet och på fritiden samt relationen där emellan, utifrån kön och etnisk bakgrund.

En andra studie som bör nämnas är Socialstyrelsen nationella kartläggning ”Frihet och ansvar” (2007) där bland annat frågan om föräldrars restriktioner kring föräktenskapliga relationer undersökts. Studien är en befolkningsbaserad undersökning på ett statistiskt representativt urval av elever i gymnasiet andra årskurs där ungefär 5200 ungdomar svarat på enkätformuläret. Studien kännetecknas dock av ett stort externt bortfall som försvårar möjligheterna att dra generella slutsatser på nationell nivå. Enligt Socialstyrelsen beror bortfallet till stor del på tidsbrist och andra praktiska skäl som bidragit till att hela skolor och hela klasser har fallit bort. De resultat som presenteras är skattade till riksnivå för att få en

bild av hur det ser ut i hela populationen, det vill säga elever i gymnasiets andra årskurs läsåret 2006/2007. Efter skattning till riksnivå speglar undersökningen förhållanden bland cirka 113 000 ungdomar, varav 54 000 är flickor och 59 000 är pojkar. För föreliggande studie finns det tre frågeområden av intresse som fokuserar på föräldrars syn på föräktenskaplig sexualitet, ungdomars relationer och umgänge med det motsatta könet. Ett annat frågeområde som undersöks i Socialstyrelsens undersökning och som är relevant för denna studie, är ungdomars erfarenhet av kränkande behandling, hot och våld.

Den tredje studien, "Ung i Oslo" (2007) är en omfattande enkätundersökning som besvarats av ungefär 11 000 ungdomar i årskurs nio och tio på "ungdomsskolen" och första året på "videregående" i Oslo, vilket motsvarar svenska grundskolans årskurs åtta och nio samt gymnasiets första årskurs. Undersökningen genomfördes första gången 1996 och fullföljdes av ytterligare en 2006. Båda undersökningarna har en bred ansats där ungdomars livsvillkor studeras utifrån olika utgångspunkter och ett antal studier från olika ämnesdiscipliner har publicerats inom projektet.⁹ Øias studie (1999) "Foreldre og barn mellom tradisjonalt og modernitet" undersöker ungdomarnas upplevelser av föräldrars gränssättning, regler, påbud och straff samt studerar värderingar till familjerelationer, könsroller och föräldraauktoritet. Øia har studerat villkoren för norska, vietnamesiska, marockanska och pakistanska ungdomar i Oslo. Vissa av Øias frågeställningar har gett inspiration till konstruktionen av frågor i den här kartläggningen av ungdomar i Stockholms stad. Nedan följer några övergripande resultat från ovan nämnda studier som delvis har legat till grund för de enkätfrågor som utformats för denna kartläggning.

1.2.1. Frågor om normer om oskuld, umgänge och partnerval

En central fråga i föreliggande undersökning är om den unge förväntas avstå från föräktenskapliga relationer. Frågan mäts med påståendet "I min familj *förväntas* det av mig att jag väntar med sex tills jag gifter mig". Frågan grundas på de resultat som framkommit i tidigare studie av Ghadimi (2007) som undersöker högstadiungdomars föreställningar om kravet på oskuld mer systematiskt. De påståenden som ställs i nämnda undersökning är om "*föräldrar ska kunna bestämma att deras döttrar respektive söner ska vänta med sex tills de gifter sig*" samt om "*tjejer respektive killar ska vara oskuld när de gifter sig*" (a.a., s.30-32). Det mest framträdande resultatet är de övergripande skillnaderna mellan ungdomar med svensk respektive utländsk bakgrund. Bland ungdomar med utländsk bakgrund är det dels mer vanligt förekommande med föreställningar som stödjer en återhållsam syn på föräktenskapliga sexuella relationer, dels värderar de frågan om oskuld olika beroende på om det avser en flicka eller en pojke. En mycket begränsad andel ungdomar med svensk bakgrund instämmer till nämnda påståenden.

Bland flickor som är födda utomlands är andelen som svarar att en tjej ska vara oskuld större än andelen som svarar att en kille ska vara det. Liknande mönster fast än tydligare återfinns bland pojkar med utländsk bakgrund och i synnerhet pojkar som är födda i Sverige med utlandsfödda föräldrar. Resultatet visar att pojkar med utländsk bakgrund i högre utsträckning ställer sig bakom en mer liberal inställning till föräktenskaplig sex när det avser en pojke i förhållande till när det avser en tjej. Ett viktigt mönster som förenar flickor med utländsk bakgrund är att deras svar i större utsträckning bekräftar föräldrars inflytande över en dotters sexuella handlingsutrymme än en sons. Enligt Ghadimi svarar nämnda flickor på enkätens frågor med utgångspunkt i en upplevd vardagsverklighet. De definierar sig själva utifrån en betydligt striktare föreställning om och krav på hur en ung kvinna ska agera för att inte skada

⁹ Referenser till olika publikationer finns på Norwegian Social Research (www.nova.no).

familjens och sitt eget anseende. Det finns intressanta mönster i pojkarnas svar beroende på om de är födda i Sverige eller utomlands. Pojkar födda i Sverige med utlandsfödda föräldrar är mer "jämförbara" i sina svar än pojkar födda utomlands, då de förstnämnda bedömer föräldrars bestämmande i oskultsfrågor ungefär lika för båda könen. Bland utlandsfödda pojkar är andelen som svarar att "*föräldrar ska kunna bestämma kring oskultsfrågor när det avser en dotter*" större än andelen som svarar på motsatt sätt. I studien blir det även tydligt att en majoritet bland ungdomarna med utländsk bakgrund tar avstånd från normer som förespråkar avhållsamhet från föräktenskapliga sexuella relationer.

I Socialstyrelsens rapport (2007) mäts föräldrars inställning till föräktenskapligt sex med frågan; "*Vilken inställning har dina föräldrar till sex när det gäller dig?*" (Socialstyrelsen 2007 s. 47). Ungefär en tiondel av flickorna och fem procent av pojkarna svarar att deras föräldrar inte tillåter dem eller ogillar att de har sex. Cirka två tredjedelar av flickorna mot knappt hälften av pojkarna, tror att förbudet mot föräktenskapligt sex beror på att de måste vara oskuld vid ingåendet av äktenskap. I Socialstyrelsens rapport används ytterligare en fråga som är formulerad; "*Om du hade en pojkvän/flickvän, skulle dina föräldrar acceptera det?*" och innehåller svarsalternativen; "*Ja inga problem*", "*Ja på vissa villkor*", "*Nej*" samt "*Vet inte*" (a.a., s.45)¹⁰. Resultat visar att tre fjärdedelar av flickorna och nio av tio pojkar svarar att deras föräldrar skulle acceptera att de hade en pojkvän. Fem procent av flickorna och cirka tre procent av pojkarna har svarat nej på denna fråga. På riksnivå handlar det om cirka 3000 flickor och 1500 pojkar som upplever att deras föräldrar inte skulle acceptera ett föräktenskapligt förhållande. Bland dessa ungdomar, det vill säga de som tror att deras föräldrar inte skulle acceptera en eventuell relation, svarar drygt hälften av pojkarna att de inte vet vad det beror på och de övriga uppger att föräldrarna anser dem vara för unga, att en relation skulle inkräkta på deras studier samt att föräldrarna är oroliga för att de skulle kunna få ett dåligt rykte. Bland flickorna tycks majoriteten veta varför de inte får ha en eventuell relation. De allra flesta, omkring 70 procent, tror att föräldrarna är rädda för att flickorna ska råka illa ut, få dåligt rykte eller ha sex. Mer än hälften anger att en kärleksrelation skulle innebära att familjen förlorar sitt anseende. Även pojkarna uppger familjens anseende som skäl, dock inte i lika stor utsträckning. Andra skäl som flickorna nämner, är att en eventuell relation skulle ta för mycket tid från skolarbetet och andra ansvarsområden i familjen. De ungdomar som uppgett att de får ha en kärleksrelation *under vissa premisser*, har även fått ta ställning till om en eventuell pojk-/flickvän måste uppfylla några krav för att bli accepterad av föräldrarna.

Mer än hälften av ungdomarna i Socialstyrelsens studie uppger att deras föräldrar inte skulle acceptera en samkönad relation. Ungefär lika stor andel svarar att en eventuell pojk-/flickvän måste vara i ungefär samma ålder. Detta gäller en något större andel flickor än pojkar. Ungefär en femtedel av ungdomarna uppger att deras föräldrar inte skulle acceptera en pojk-/flickvän som hade lägre social status. Andra krav som nämns bland flickorna är att en eventuell partner ska ha samma hudfärg, tillhöra samma folkgrupp eller ha samma religiösa tillhörighet/livsåskådning. För pojkarnas del verkar detta vara något mindre vanligt. Bland andra vanliga krav som ungdomarna angett kan nämnas att en eventuell partner "måste vara snäll, trevlig, skötsam, inte missbrukare eller kriminell".

I Socialstyrelsens rapport ställs även frågor om huruvida ungdomarna tillåts umgås med kompisar av det motsatta könet. Mellan fem och tio procent av flickorna svarar att de inte får ha killkompisar hemma hos sig och uppemot 25 procent svarar att de inte får sova över hos

¹⁰ I föreliggande enkätundersökning är frågan om den unge tillåts ha föräktenskapliga relationer inspirerad av formulering som finns i Socialstyrelsen kartläggning (Socialstyrelsen 2007).

killkompisar. Bland pojkarna varierar motsvarande andelar mellan ett par till fem procent. Liknande frågor undersöks även i föreliggande Stockholms studie.

Även i Högdins (2007) och Ghadimis (opublicerad) studie ställs frågan om huruvida ungdomarna tillåts ha pojkvän/flickvän. Av en ännu inte publicerad artikel av Ghadimi framgår att 16 procent av alla flickor och tre procent av alla pojkar svarar att de aldrig får ha en pojkvän/flickvän. Av Högdins studie framgår att det är stor skillnad på svaren mellan olika ungdomsgrupper. Resultaten visar att två procent av pojkarna respektive tre procent av flickorna med svensk bakgrund har svarat att de inte får ha pojkvän eller flickvän. Motsvarande resultat bland de utlandsfödda pojkarna är ungefär en femtedel och bland de utlandsfödda flickorna svarar 62 procent att de inte tillåts ha föräktenskapliga relationer. Resultatet bland de ungdomar som har utlandsfödda föräldrar men som själva är födda i Sverige följer ungefär samma mönster.

I den här studien av ungdomar i Stockholm stad 2008 har frågan om föräktenskapliga relationer en central betydelse för de analyser som görs. I denna enkät är dock frågan formulerad på ett mer nyanserat sätt. Dels görs det en åtskillnad mellan heterosexuella respektive homosexuella relationer, dels tar svarsalternativen hänsyn till flera faktorer som kan vara av betydelse för den unges uppfattning av föräldrars gränssättning.

I Socialstyrelsens rapport (2007) ägnas särskild uppmärksamhet åt att uppskatta förekomsten av hedersrelaterat hot och våld bland ungdomar i gymnasiets årskurs två. Ungdomars oro för framtiden och i huvudsak den del som handlar om begränsningar i val av livspartner har fått en central roll i Socialstyrelsens bedömning av frågan om hedersrelaterat hot och våld. Frågan som ställs är formulerad som; *"Är du orolig för att någon förälder eller annan vuxen ska bestämma..."* och följs av sju alternativ varav ett lyder; *"... vem du ska gifta dig med/leva med som vuxen?"* (a.a., s.48). Ungdomarna har fått ta ställning till svarsalternativen; *"Mycket orolig"*, *"Ganska orolig"*, *"Inte särskilt orolig"* och *"Inte alls orolig"*. Svaren från denna fråga har använts som utgångspunkt för jämförelser mellan ungdomar som uppgett att de är mycket eller ganska oroliga för att någon förälder eller annan vuxen ska bestämma vem de ska gifta sig med/leva med som vuxen, respektive ungdomar som svarat att de inte är särskilt oroliga eller inte alls oroliga för detsamma. I Socialstyrelsens rapport refereras den första gruppen som *"oroliga ungdomar"* och den andra gruppen som *"ungdomar i jämförelsegruppen"*. Det är en begränsad andel ungdomar, som uppger att de känner oro inför att föräldrar eller någon annan vuxen i familjen ska bestämma vem de ska gifta sig med/leva tillsammans med i framtiden. Skillnaderna mellan de *"oroliga"* ungdomarna och ungdomarna i *"jämförelsegruppen"* är stora. En mycket större andel bland de *"oroliga"* ungdomarna uppger att deras föräldrar inte skulle acceptera att de hade ett föräktenskapligt förhållande, att deras föräldrar förbjuder utomäktenskapligt sex samt att de inte tillåts ha kompisar av motsatt kön hemma hos sig. Bland de *"oroliga"* ungdomarna framträder könsskillnader, andelen flickor som har nämnda restriktioner är större än andelen pojkar. Dock är skillnaderna mellan de *"oroliga"* pojkarna fortsatt stora i jämförelse med pojkarna i *"jämförelsegruppen"*.

I Øias studie (1999) ställs bland annat två påståenden som ämnar studera ungdomars föreställningar till valet av framtida livspartner respektive flickors rätt att själva få bestämma om heterosexuella föräktenskapliga relationer. Påståendena är formulerade som; *Valget av ektekkapspartner må overlates helt til den som skal gifte seg* respektive *Jenter som fylt 16 år bør selv få bestemme når og med hvilke gutter de vil gå ut* (Øia s.247-248). Ungdomarna har fått ta ställning till en skala på ett till tio poäng som mäter i hur stor grad de är eniga eller oeniga till respektive påståendets innehåll. Beträffande det första påståendet instämmer 93

procent av ungdomar med norsk bakgrund till påståendets innehåll. Motsvarande andel bland vietnamesiska ungdomar och marockanska ungdomar är 87 procent och bland pakistanska ungdomar 79 procent. Resultat visar att majoriteten av ungdomarna oberoende av etnisk bakgrund ger uttryck för individens rätt att själv få bestämma sin framtida livspartner. Beträffande det andra påståendet är skillnaderna mellan de olika ungdomsgrupperna större. Bland de pakistanska ungdomarna svarar endast 54 procent att flickor själva ska få bestämma om eventuella pojkvänner. Motsvarande andel bland marockanska ungdomar är 67 procent, bland vietnamesiska ungdomar 70 procent och norska ungdomar 92 procent. Resultaten tolkas av författaren som att det finns en osäkerhet bland främst pakistanska ungdomar beträffande flickors handlingsutrymme att själva besluta om eventuella föräktenskapliga relationer.

1.2.2. Frågor om restriktioner i skolan och på fritiden

I den här studien används flera frågor om huruvida ungdomar tillåts delta i utbildningsinslag i skolan och aktiviteter på fritiden. Många av frågorna är hämtade från den tidigare kartläggningen av ungdomars livssituation (Högdin 2007) och ytterligare frågor är hämtade från Socialstyrelsens rapport "Frihet och Ansvar" (2007).

I Högdins studie undersöks fyra kategorier av frågor som mäter ungdomarnas upplevda frihet inom olika områden i skolan och på fritiden. Resultatet visar att en övervägande majoritet av ungdomarna uppger att deras föräldrar tillåter dem att delta i de efterfrågade aktiviteterna. De allra flesta svarar att de får vara med på sexualkunskapen, åka på skolresa eller gå till fritidsgården. Det förekommer dock elever som uppger att de har restriktioner. Majoriteten av dessa svarar att de omfattas av enstaka begränsningar. Det mest framträdande resultatet i studien är att skillnaderna utifrån etnisk bakgrund är påtagliga. Ungdomar med utländsk bakgrund uppger i anmärkningsvärt högre grad än unga med svensk bakgrund att de omfattas av restriktioner. Det framgår att en högre andel ungdomar med ursprung i Afrika och Asien (inklusive Mellanöstern) uppger att de har fler restriktioner än andra ungdomar.

Resultaten från Högdins studie visar även på stora könsskillnader. Betydligt fler flickor än pojkar uppger att de inte får delta i aktiviteterna. Undantaget är frågan om eleverna får delta i sexualkunskapen, vilken utmärker sig eftersom lika stor andel pojkar som flickor uppger att de inte får delta. Elever med bakgrund i Mellanöstern utmärker sig särskilt eftersom även en hög andel av dessa pojkar överlag svarar att de omfattas av fler restriktioner. Könsskillnaderna är störst bland utlandsfödda ungdomar. Bland svenskfödda ungdomar med utlandsfödda föräldrar uppträder inte lika stora könsskillnader och bland ungdomar med svensk bakgrund förekommer inga könsskillnader alls. Tydligast framträder könsskillnaderna när det gäller frågan om att få ha relation med någon av motsatt kön, där en majoritet av flickorna med utländsk bakgrund uppger att de inte tillåts ha en sådan relation.

Av resultaten framgår att totalt åtta procent av ungdomarna i studien svarar att de för sina föräldrar inte tillåts delta i utbildningsinslag och aktiviteter i skolan. 27 procent av de utlandsfödda flickorna och 17 procent av de utlandsfödda pojkarna, svarar att de inte tillåts delta i utbildningsinslag och andra aktiviteter i skolan. Motsvarande andel bland flickor och pojkar med svensk bakgrund är tre procent. Vidare svarar 43 procent av de utlandsfödda flickorna och 20 procent av de utlandsfödda pojkarna att de inte tillåts delta i ett eller flera av de aktuella fritidsinslagen (gå på fritidsgården, skolfest, disco eller fest hos vänner).

I analyserna uppträder samband med bakgrundsfaktorer vid sidan av kön och etnisk bakgrund. Bland pojkarna framträder ett samband mellan restriktion och ålder som visar att ju äldre pojkarna är desto fler uppger att de tillåts delta i aktiviteterna. Detta samband uppträder inte

bland flickorna. Istället framträder samband med föräldrars utbildning och religiositet. En högre andel flickor med utländsk bakgrund, som uppger att de inte tillåts delta i utbildningsinslagen, kommer från religiösa och/eller lågutbildade familjer.

Även Socialstyrelsens rapport visar att det i vissa avseenden finns skillnader mellan flickor och pojkar beträffande deras möjligheter att ägna sig åt fritidsaktiviteter. När frågorna avser att komma hem på bestämda tider och liknande krav är skillnaderna mellan könen stora. Flickorna har överlag striktare regler att förhålla sig till jämförelse med pojkarna. Exempelvis svarar en större andel flickor att de måste hem på bestämda tider. En större andel flickor uppger att de inte tillåts gå ut och festa med vänner. Socialstyrelsens rapport visar att det inte bara är föräldrar som begränsar ungdomars möjligheter att delta i olika fritidsaktiviteter. Ungdomarna nämner även skolarbetet, stort ansvar i hemmet, eller extraarbete som möjliga orsaker till att de inte har tid över för fritidsaktiviteter.

I Øias studie (1999) undersöks ungdomars syn på föräldrars gränssättning. Som tidigare nämnts studerar Øia villkoren för norska, vietnamesiska, marockanska och pakistanska ungdomar i Oslo. Det övergripande mönstret visar att föräldrar har bättre insyn i vad döttrar gör på sin fritid i jämförelse med vad de har när det gäller sina söner. När hänsyn tas till etnicitet är skillnaderna mellan pojkar från olika nationaliteter störst. Enligt Øia är detta ett uttryck för att pojkar med utländsk bakgrund är mindre kontrollerade i jämförelse med flickor med utländsk bakgrund. Föräldrar med norsk bakgrund har i ungefär lika stor utsträckning insyn i både söners och döttrars fritid.

1.2.3. Frågor om kränkande behandling, hot och våld

I Socialstyrelsen kartläggning (2007) ägnas frågor om kränkande behandling, hot och våld särskilt uppmärksamhet. Nedan presenteras frågor som även behandlats i föreliggande Stockholms studie:

"Har dina föräldrar eller någon annan vuxen i din familj gjort något av de följande mot dig under gymnasietiden?" (Socialstyrelsen s. 51).

- *"Kollat din mobil/väska mot din vilja?"*
- *"Hållit dig utanför familjegemenskapen?"*
- *"Kallat dig kränkande saker, tex. idiot?"*
- *"Hotat med att göra dig fysiskt illa?"*
- *"Gjort dig fysiskt illa?"*
- *"Låst in dig?"*
- *"Hotat med att kasta ut dig hemifrån?"*
- *"Kastat ut dig hemifrån?"*
- *"Hotat med att skicka iväg dig hemifrån?"*
- *"Skickat iväg dig hemifrån?"*

Ungdomarna har fått ta ställning till svarsalternativen *"Nej"*, *"Någon enstaka gång"*, *"Flera gånger"* och *"Många gånger"*. Formuleringen av frågorna i Socialstyrelsens studie och i föreliggande Stockholms studie är snarlika men inte exakta avskrivningar, vilket gör att jämförelser mellan de två studierna ska göras med försiktighet. Ytterligare en viktig faktor att ta ställning till är att Socialstyrelsens studie undersöker villkoren för ungdomar i gymnasiets årskurs två och i denna studie studeras ungdomar i årskurs nio. I Socialstyrelsens rapport presenteras resultaten från ovan nämnda frågor i absoluta tal med några få undantag. För att underlätta för läsaren att göra jämförelser mellan studierna har de tal som i Socialstyrelsen

studie inte presenterats i procentsatser i föreliggande Stockholmsstudie omvandlats till procentandelar.¹¹

De övergripande resultaten från Socialstyrelsen studie visar att mellan 25 och 30 procent av flickorna och nästan 25 procent av pojkarna minst en gång har drabbats av kränkande behandling, hot och våld från föräldrar och/eller nära vuxna anhöriga. Nedan presenteras andelen av samtliga flickor och pojkar i Socialstyrelsens studie som de uppskattar varit utsatta för olika former av kränkningar, hot och våld en eller flera gånger. *Dessa procentandelar är framräknade av oss genom Socialstyrelsens uppskattade antal ungdomar i gymnasiets "årskurs 2" som på riksnivå varit med om olika former av kränkande behandling, hot och våld.* Enligt dessa beräkningar svarar cirka 14 procent av samtliga flickor och cirka 10 procent av samtliga pojkar i gymnasiets "årskurs 2" att de fått sin mobil/väska kontrollerat mot sin vilja. Fler flickor (cirka sju procent) än pojkar (cirka fyra procent) har upplevt att de hållits utanför familjegemenskapen. Vanligast är att ungdomar har erfarenhet av kränkande tillmälen från föräldrar eller annan vuxen i familjen. Detta gäller cirka 15 procent flickorna och cirka 10 procent av pojkarna. Ungefär fem procent av flickorna och pojkarna har erfarenhet av hot om fysiskt våld. En något större andel av flickorna (cirka sex procent) i jämförelse med pojkarna (cirka fyra procent) svarar dock att de har erfarenhet av faktiskt fysiskt våld. Till skillnad från kränkande tillmälen har ungdomar minst erfarenhet från att blivit inlåsta. Enligt våra beräkningar gäller detta ungefär två procent av flickorna respektive pojkarna. Långt fler ungdomar har erfarenhet av att ha ställts inför hot om att bli utkastad hemifrån. Detta gäller drygt en tiondel av flickorna och åtta procent av pojkarna. Cirka fem procent av både flickorna och pojkarna svarar att de har blivit utkastade hemifrån. Cirka åtta procent av flickorna och sju procent av pojkarna har erfarenhet av att ha ställts inför hot om att bli ivägskickad hemifrån och cirka två procent av flickorna respektive tre procent av pojkarna har blivit ivägskickade hemifrån.

I Socialstyrelsen undersökning liksom i föreliggande Stockholms studie har ungdomarna fått ta ställning till tänkbara orsaker till varför de tror att det blivit utsatta för kränkande behandling, hot och våld. Socialstyrelsens rapport visar att de flesta ungdomar som blivit utsatta för ovanstående, oberoende av kön, verkar tro att det beror på att de vuxna agerat för att hindra dem från att göra något som inte är bra för dem, för att de har burit sig illa åt och/eller för att hindra dem från att göra något de inte får. En tydlig könsskillnad finns dock bland de ungdomar som svarat att de vuxnas agerande beror på att de låter sina problem gå ut över dem. Ungefär 27 procent av de utsatta flickorna och 13 procent av de utsatta pojkarna har uppgett ovan nämnda alternativ.

Vidare visar Socialstyrelsens analys att förekomsten av kontroll, kränkande behandling, hot och våld är större bland de "oroliga ungdomarna" mot ungdomar i "jämförelsegruppen", det vill säga ungdomar som är "oroliga över att en närstående vuxen ska bestämma framtida livspartner" respektive ungdomar som inte är det.

Det finns även vissa skillnader mellan grupperna "oroliga" ungdomar och ungdomar i "jämförelsegruppen" när det gäller tänkbara orsaker till de vuxnas agerande. Ungefär 40 procent bland de "oroliga" flickorna uppger familjens normer och traditioner eller att de skulle ha dragit skam över familjen som troliga orsaker till det som de utsatts för, mot ungefär

¹¹ Vi reserverar vi oss för eventuella felberäkningar i de fall vi omvandlat Socialstyrelsen tal till procentsatser. Nyss nämnda avser endast tredje stycket i detta avsnitt (1.1.3) som börjar med meningen *De övergripande resultaten från Socialstyrelsen studie visar att...* I övrigt refereras endast resultat som de redovisas enligt Socialstyrelsens rapport.

fem procent av flickorna i ”jämförelsegruppen”. Uppemot hälften av de ”oroliga flickorna” uppger familjens vilja att kontrollera dem som en möjlig orsak mot ungefär en femtedel av flickorna i ”jämförelsegruppen”.

Tänkbara orsaker till de vuxnas agerande bland pojkarna liknar de mönster som finns bland de ”oroliga flickorna”. ”Oroliga pojkar” uppger i större utsträckning familjens normer och traditioner eller att de dragit skam över familjen respektive familjens livsåskådning/religion som möjliga orsaker. En större andel ”oroliga pojkar” uppger även att vuxna i familjen vill kontrollera eller bestraffa dem som trolig orsak. En av fyra ”oroliga pojkar” uppger även alternativet att vuxna inte accepterar deras sexuella läggning mot enstaka procent av pojkarna i ”jämförelsegruppen”.

I Øias studie ställs ett påstående som mäter ungdomars erfarenhet av kränkande tillmälen från föräldrar. Påståendet är formulerad som; *Min mor/far forteller meg ofte hvor dum og håpløs jeg er* (Øia s. 244). Omkring en femtedel av ungdomarna med utländsk bakgrund (vietnamesisk, marockansk och pakistansk bakgrund) uppger att de har erfarenhet av kränkande tillmälen i jämförelse med en tiondel av ungdomarna med norsk bakgrund.

1.3. Metod

Eftersom syftet med den här studien är att kartlägga hur stor andel flickor och pojkar som kan bedömas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, föll sig valet att göra en enkätundersökning naturligt. En enkätstudie är att föredra om man vill fånga ett stort antal respondenters svar på ett flertal frågor om deras livssituation. Enkätundersökningen genomfördes under våren 2008 bland cirka 2 300 elever i årskurs nio på 36 grundskolor i Stockholm stad. Hälften av skolorna var kommunala (18 stycken) och hälften fristående (18 stycken). För denna studie intressanta delar av enkätformuläret presenteras i komprimerad form i bilaga 2.

En studie som bygger på enkäter kan endast göra anspråk på att fånga in subjektiva uppfattningar av det som efterfrågas (Bourdieu, Chamboredon & Passeron 1991). Det är troligt att studiens resultat hade sett annorlunda ut om andra personer i ungdomarnas omgivning tillfrågats. Beslutet att genom en enkätundersökning fråga ungdomarna själva om deras livssituation är ett val av perspektiv som handlar om att ge de unga tolkningsföreträdare gällande förhållanden i deras egen vardagsvärld. I den här studien betraktas således ungdomarna som aktörer med möjlighet att själva tolka och reflektera över sina villkor genom att svara på frågor om sin livssituation.

1.3.1 Urval, bortfall och generaliserbarhet

Inför föreliggande studie beslutades att enkätundersökningen skulle omfatta cirka 2 000 ungdomar i årskurs nio på ett urval av Stockholm stads grundskolor. Avsikten var att fånga en variation av ungdomar från innerstaden såväl som från olika typer av förortsområden och med olika etnisk bakgrund. I ett första steg delades staden in i fem geografiska områden och i ett andra steg delades skolorna in i fem grupper utifrån ett register över elevernas modersmål. Inom varje geografiskt område valdes skolor utifrån de fem grupperna på ett sätt så att vi försäkrade oss om att fånga elever med varierad bakgrund. I ett första skede valdes 18 kommunala skolor som senare fylldes på med ett kompletterande urval av 18 fristående skolor. Samtliga utvalda skolor deltog i studien.

Totalt gick 2 824 elever i årskurs nio på de utvalda skolorna. Av dessa gick 1 794 elever i de 18 kommunala skolorna och 1 030 elever i de 18 fristående skolorna. På de kommunala skolorna fyllde 1 501 elever i enkäten, vilket innebär att det på dessa skolor rör sig om ett bortfall på 293 elever eller 16 procent. I de fristående skolorna fyllde 791 elever i enkäten, vilket innebär ett bortfall på 264 elever eller 23 procent. Sammanlagt fyllde 2 356 niondeklassare i enkäten. Studiens totala bortfall rör sig om sammanlagt 468 elever, det vill säga 17 procent av det totala urvalet. Bortfallet utgörs av elever som var sjuka eller av annan orsak var frånvarande vid det lektionstillfälle som var avsatt för enkäten och som av någon anledning inte fick möjlighet eller avstod från att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle.

Vid tiden för undersökningen bodde nästan 8 200 15-åringar i Stockholms kommun. Generaliseringar av resultaten från en studie till en hel population bör alltid göras med försiktighet och efter noggrant övervägande av urvalets representativitet. En viktig fråga är därför om ungdomarna i denna studie är representativa för hela Stockholms stad. Det är omöjligt att svara på om urvalet i denna studie är representativt ur alla aspekter. En för denna studie viktig skillnad som framgår efter flera analyser och jämförelser med kommunstatistik är att det i studien finns en mindre överrepresentation av ungdomar med utländsk bakgrund. Med utländsk bakgrund menas ungdomar som är födda utomlands, eller är födda i Sverige och vars båda föräldrar är utlandsfödda. I Stockholms kommun har cirka 30 procent av alla ungdomar utländsk bakgrund medan ungefär 40 procent av ungdomarna i den här studien har det. Det innebär att de samlade resultaten bör viktas något om de ska generaliseras till ungdomar i hela Stockholm. Vi återkommer till detta i den avslutande diskussionen.

1.3.2. Tillvägagångssätt och etiska övervägningar

Innan undersökningen genomfördes granskades enkäten av forskare på Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet. Därpå fick en testgrupp av elever gå igenom och kommentera frågorna. Testgruppen fyllde i enkäten och framförde synpunkter på frågeställningarna i formuläret. Det klargjordes att frågorna förstods på det sätt som var avsett och att enkätens innehåll kändes intressant och aktuellt för ungdomarna. Smärre ändringar i enkäten företogs utifrån testgruppens önskemål.

Under januari 2008 kontaktades ledningen på de skolor som skulle delta i studien. Det upprättades ett schema för när de olika klasserna skulle fylla i enkäten. Samtliga klasser fyllde i enkäten under våren 2008. Det tog mellan 30 minuter och en timme för eleverna att fylla i enkäten. Frånvarande elever fick möjlighet att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle.

I HSFR:s *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (1990), diskuteras spänningarna mellan individskyddskravet och forskningskravet. Dessa spänningar är närvarande i föreliggande enkätundersökning på flera sätt. Flera frågor i enkäten behandlar otvivelaktigt känsliga områden i ungdomarnas liv. Under insamlingen av enkäten tog vi hänsyn till de känsliga inslagen genom information till eleverna. Vi informerade eleverna både skriftligt och muntligt om att deras medverkan var frivillig och att enkätundersökningen genomfördes anonymt. Eleverna informerades även om att det fanns möjlighet att kontakta kuratorerna på skolan om enkätens frågor väckte tankar och obehag. Vi tog även upp möjligheten att kontakta forskare i projektet eller frivilliga organisationer som Rädda Barnen och BRIS vid behov.

Enkätundersökningen genomfördes klassvis under ett avsatt lektionstillfälle på de flesta av skolorna. På tre skolor samlades samtliga niondeklassare i större lokal och fyllde i enkäten. Undersökningar i klassrum medför alltid vissa svårigheter. Framför allt kan det vara svårt för

elever som vill avstå från att delta i studien att göra det. Det går inte att utesluta att några elever mer eller mindre kan ha känt ett tryck på sig att fylla i enkäten. Det var upp till skolledningen på varje skola att i förväg informera elever och föräldrar om att studien skulle genomföras. Detta innebär att det kan ha förekommit att elever som inte ville (eller fick) fylla i enkäten var frånvarande vid det tillfälle som var avsatt. Eftersom samtliga elever var över 15 år behövdes inte samtycke inhämtas från föräldrarna.

När datainsamlingen var klar kodades enkätsvaren in manuellt och har bearbetades sedan i statistikprogrammet SPSS (Statistical Package for Social Science), version 15.0. Analyser har genomförts i form av korstabuleringar och beräkning av medelvärden. Sambanden har testats med χ^2 -test samt i de fall då den oberoende variabeln är dikotom med Fischers exakta test. Vid analys av approximativt kontinuerliga variabler har samband testats med t-test alternativt envägs variansanalys.

1.3.3. Enkätundersökningen som metod

Det finns både fördelar och nackdelar med enkätundersökningen som forskningsmetod. Den främsta fördelen är att det på kort tid går att fånga ett stort antal respondenters svar på ett flertal frågor om deras livssituation. En nackdel kan vara att enkätstudier av detta slag är tvärsnittsstudier. Det betyder att ungdomarna i den här studien har besvarat enkäten vid ett enstaka tillfälle. Således fångas endast en ögonblicksbild av ungdomars livssituation. Studien kan därmed inte ge kunskap av mer komplex karaktär, som exempelvis förändringar över tid.

En annan nackdel är att ett enkätformulär består av en rad frågor med fasta svarsalternativ. Att utgå ifrån ett begränsat batteri av i förväg formulerade svarsalternativ, ger endast en begränsad bild av ungdomarnas verklighet. Dessutom kan elevernas svar påverkas av en rad faktorer som är svåra att rå på. Det kan handla om missförstånd, glömskeeffekter, benägenhet att uppge "önskvärda svar" eller underrapportering på frågor av känslig karaktär etcetera. Dessa mätfel har vi försökt begränsa genom att minst två personer från forskargruppen närvarade när eleverna fyllde i enkäten. På så vis fick vi möjlighet att ge instruktioner, svara på frågor och informera om vikten att svara sanningsenligt på frågorna. Vi fick även möjlighet att se att de flesta eleverna tog enkäten på allvar. I samband med att enkäterna lämnades in, sällades ett fåtal enkäter som knappt var ifyllda till det externa bortfallet.

Mätfelen påverkar det interna bortfallet i studien. Det interna bortfallet handlar om huruvida de elever som deltar i undersökningen svarar på samtliga frågor i enkäten eller om det förekommer svåra eller känsliga frågor som många respondenter väljer att hoppa över. Närvaron av forskargruppen vid datainsamlingen visade sig vara viktigt för svarsfrekvensen på frågorna, då det interna bortfallet är begränsat. Genom att forskare fanns på plats och kunde svara på frågor när eleverna ifyllande i enkäten blev det interna bortfallet lågt.

På frågor som behandlar de ungas bakgrundsförhållanden är det interna bortfallet under en procent, undantaget en fråga som behandlar föräldrars utbildning. I denna fråga hamnar det interna bortfallet på fem procent eftersom många var osäkra på föräldrarnas utbildningsnivå eller hade svårt att översätta en utländsk utbildning till det svenska systemets termer. När det gäller de frågor som tas upp i nästkommande kapitel och som fokuserar på normer om oskuld, umgänge och partnerval är bortfallet under en procent. På frågor om kontroll, kränkande behandling, hot och våld är det interna bortfallet två till tre procent, något högre för pojkar än flickor generellt sett. För frågor gällande ungdomarnas restriktioner på fritiden är det interna bortfallet mellan noll och tre procent, med undantag för frågan om man får gå på fritidsgård. Bortfallet är sex procent för flickorna och fyra procent för pojkarna på frågan om man får gå

till en fritidsgård, vilket sannolikt beror på att det inte finns en fritidsgård att tillgå i alla bostadsområden. Även när det gäller fritidsrestriktioner är det interna bortfallet i övrigt mellan noll och tre procent, och något högre för pojkarna generellt sett. På frågorna om förbud att delta i olika skolämnen/aktiviteter i skolan, är det interna bortfallet ännu lägre, mellan noll och en procent. Undantaget är frågan om man tillåts delta i läxläsningsgrupper utanför skoltid, där bortfallet är något högre, eftersom läxläsningsgrupper inte erbjuds på alla skolor.

Ett högre internt bortfall finns på frågorna om motiv till utsatthet för kontroll, kränkande behandling hot och våld, samt om vem/vilka som utsatt ungdomarna för detta. 20 procent av flickorna och 24 procent av pojkarna som svarat att de har utsatts för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld, har *inte* svarat på frågan om vad de tror legat bakom det som de blivit utsatta för. Detta kan ha att göra med att inget ”vet ej- alternativ” fanns, och/eller att ungdomarna av något skäl inte velat svara på frågan. På liknande sätt har 19 procent av de utsatta flickorna och 26 procent av de utsatta pojkarna, *inte* svarat på frågan om vem/vilka som har utsatt dem. Det är troligt att en anledning till detta bortfall kan vara rädsla att ange den eller de som utsatt dessa ungdomar.

Ett ytterligare sätt att bedöma omfattningen av mätfelen är att jämföra svarsfrekvenserna med resultaten i tidigare studier. Eftersom majoriteten av frågorna i denna studie inte tidigare har använts är möjligheten att göra sådana jämförelser begränsad. Vi kommer dock så långt det går att jämföra resultaten med tidigare genomförda studier.

1.3.4. Disposition

I det följande kommer resultaten från enkätstudien att redovisas. Denna redovisning utgör samtidigt en beskrivning av hur bearbetningen av materialet har gått tillväga, samt hur vi kommit fram till avgränsningen av den grupp flickor och pojkar som enligt våra teoretiska kriterier kan bedömas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar.

I nästföljande kapitel redovisas resultat avseende de ungas svar på frågor om förväntad oskuld, begränsande normer i familjen kring umgänge med motsatt kön och val av framtida partner. I detta avsnitt presenteras även den grupp flickor respektive pojkar som analyserna i de två följande kapitlen om skol- och fritidsrestriktioner samt erfarenheter av kontroll, kränkande behandling, hot och våld bygger på. Denna grupp utgörs för flickornas del av de flickor som lever med normer om att vara oskuld fram till äktenskap och som inte tillåts att ha pojkvän, och som därmed uppfyller de som vi bedömt som nödvändiga kriterierna för att betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Genom att jämföra dessa flickor med övriga kan vi se vilken genomslagskraft dessa i ett hederssammanhang centrala normer har för flickorna, när det gäller att ha ytterligare begränsningar avseende umgänge med motsatt kön, val av partner, restriktioner i skola och fritid, samt erfarenheter av kontroll, kränkande behandling, hot och våld.

För pojkarnas del är det utifrån studiens teoretiska utgångspunkter inte adekvat att betrakta normer om oskuld för pojkarna som ett nödvändigt kriterium för att leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Av denna anledning konstrueras jämförelsegrupperna för pojkarnas del på ett annat sätt än för flickorna i de kapitel som behandlar restriktioner i skola och fritid samt erfarenheter av kontroll, kränkande behandling, hot och våld. Detta beskrivs närmare i nästa kapitel.

I kapitel fem och sex sammanförs resultaten från kapitel två till fyra, för att undersöka hur dessa grupper av flickor och pojkar som tagits upp i dessa kapitel, förhåller sig till varandra. I dessa kapitel definieras också hur vi slutligen valt att avgränsa gruppen flickor och pojkar som vi anser kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Denna avgränsning innebär att en del av de flickor respektive pojkar som vi beskrivit situationen för i de tidigare kapitlen, inte har definierats som att de tillhör denna grupp.

Vi vill med detta tillvägagångssätt för det första visa på hur förekomsten av normer om oskuld, begränsningar avseende umgänge med motsatt kön och val av framtida partner, hänger samman med varandra och med att ha restriktioner i skola och fritid samt med att ha erfarenhet av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående. För det andra illustreras på detta sätt även grupper som inte uppfyller våra "hederskriterier" men som uttrycker att de lever med likartade normer, begränsningar och utsatthet. Dessa grupper skulle i detta sammanhang kunna betraktas som "gråzonsgupper" när det gäller att definieras som hedersrelaterade.

2. NORMER OM OSKULD, UMGÄNGE OCH PARTNERVAL

Utifrån de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för den här studien, är bevarandet av den ogifta dotterns oskuld fram till äktenskapet ett överordnat värde för familjer som upprätthåller en hedersrelaterad tradition. Oskuldsnormen kolliderar med det svenska majoritetssamhällets värderingar om att föräktenskapliga sexuella relationer är accepterade och att flickor som är 15 år (som är studiens åldersgrupp) får ha pojkvän. Inom ramen för den hedersrelaterade traditionen kan social och fysisk segregation mellan könen vara ett sätt att se till att flickor är oskuld fram till äktenskapet. När det gäller själva äktenskapet är det ofta en fråga om traditioner som innebär att den unga kvinnan inte själv fritt får välja partner. Det kan även förekomma att söner utsätts för liknande inskränkningar men kunskapen om pojkarnas situation är begränsad. Därför har vi valt att utgå från frågor som bygger på studier av flickornas situation även när det gäller pojkarna. På så vis undersöks om pojkar kan leva under liknande omständigheter som flickorna.

I enkätundersökningen som den här studien vilar på, ingår flera frågor som handlar om huruvida familjen begränsar ungdomarnas relationer. Fyra frågeområden kan betraktas som centrala för att undersöka om det i ungdomarnas familjer förekommer normer om oskuld, umgänge och val av framtida partner.

1. *Förväntar sig familjen att ungdomarna ska vänta med sex tills de gifter sig?*
2. *Begränsas ungdomarna när det gäller förhållanden med någon jämnårig av motsatta könet vid tiden för undersökningen?*
3. *Begränsas ungdomarna i vänskapliga relationer med det motsatta könet vid tiden för undersökningen?*
4. *Begränsas ungdomarna i valet av vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med i framtiden?*

I detta kapitel kommer vi att studera hur många ungdomar i undersökningen som svarar att deras familj på något sätt utsätter dem för ovanstående begränsningar. Som tidigare beskrevs gestaltar oskuldsnormen kärnan i de hedersrelaterade förväntningarna på den ogifta kvinnan. När det gäller flickorna i studien betraktar vi därför den första av de fyra ovan angivna frågorna som central för den hedersrelaterade värdegrunden, då den tar fasta på en oskuldsnorm. Den andra frågan, att den tonåriga dottern inte får ha ett förhållande med en jämnårig pojke, tolkas som en konsekvens och ett konkret uttryck för att oskuldsnormen upprätthålls i familjen. Fortsättningsvis benämns därför även denna fråga som en oskuldsnorm. Vi utgår ifrån att flickor först och främst behöver ha svarat att de uppfyller dessa två frågeområden för att betraktas leva i en familj som upprätthåller hedersrelaterade normer och värderingar.

Den tredje och den fjärde av ovanstående frågor representerar normer om umgänge och partnerval som kan förekomma inom familjen. Den tredje frågan handlar om den sociala segregationen mellan könen som tillsammans med oskuldsnormen kan tolkas som en konsekvens av denna. Den fjärde frågan uttrycker begränsningar i valet av framtida äktenskapspartner som ofta förekommer i hedersrelaterade sammanhang.

Vår utgångspunkt är att pojkar som lever i familjer med hedersrelaterade normer och värderingar inte nödvändigtvis inte har kravet på sig att vara oskuld tills de gifter sig. Därför behöver pojkarna inte ha svarat så att de uppfyller de två första frågorna för att betraktas leva i

en sådan familj. Istället jämförs i det följande de pojkar som har svarat att de utsätts för två, vilka som helst, av de fyra inskränkningarna ovan, med övriga pojkar. Det är dock troligt att många pojkar som lever i familjer som upprätthåller hederstraditioner inte fångas upp av dessa fyra frågeområden eftersom de inte utsätts för samma begränsningar som flickorna.

2.1. Presentation av de fyra frågeområdena

I det här avsnittet presenteras de fyra frågeområdena som behandlar normer om oskuld, umgänge och partnerval enligt ovan. Andelen flickor respektive pojkar som lever med begränsningar kommer att lyftas fram i relation till andelen som inte gör det. I avsnittet efter det här kommer sambanden mellan de fyra frågeområdena att studeras mer ingående, först för flickor och sedan för pojkar.

2.1.1. Förväntningar om att vänta med sex till giftermål

Den första frågan är formulerad som ett påstående: *I min familj förväntas det av mig att jag väntar med sex tills jag gifter mig*. Svartalternativen utgörs av en fyrgradig skala från *”instämmer inte alls”* till *”instämmer absolut”*. Frågan ger inte enbart en förståelse för hur det ser ut i den unges liv vid tiden för ifyllandet av enkäten utan även hur det kommer att vara framåt i tiden, tills ett eventuellt äktenskap.

Överst i *tabell 2:1* presenteras hur ungdomarna ställer sig till påståendet om familjens förväntan gällande oskuldsfrågan. Resultatet visar att en majoritet inte instämmer i att familjen förväntar sig att de ska vänta med sex tills de gifter sig. Andelen flickor som har svarat att de inte eller inte alls instämmer i påståendet är 70 procent. De övriga 30 procenten svarar att de instämmer i att det förekommer en oskuldsnorm som innebär en förväntan från familjen om att de ska vänta med sex tills de gifter sig. När det gäller pojkarna är andelen som inte/inte alls instämmer i påståendet 84 procent. Det innebär att sammanlagt 16 procent av pojkarna svarar att de instämmer i att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig.

Det är ungefär dubbelt så stor andel av flickorna som av pojkarna, som har svarat på ett sätt så att de kan betraktas lev med en oskuldsnorm. Skillnaden mellan flickorna och pojkarna i tabellen är statistiskt signifikant¹².

2.1.2. Tillåtelse att ha ett förhållande med motsatta könet

Nästa fråga kan betraktas som en kontroll av den föregående frågan, då den söker svar på *om ungdomarna för sina föräldrar tillåts ha ett förhållande med någon jämnårig av det motsatta könet*. Frågan riktar fokus mot hur det ser ut för ungdomarna vid tiden för undersökningen. Det fanns fyra svartalternativ att välja på. Tre av dem innebär olika grad av inskränkning när det gäller förhållanden med någon av motsatta könet. Den starkaste inskränkningen är att inte få ha ett sådant förhållande överhuvudtaget. En nästan lika stark inskränkning är att få ha ett förhållande endast om de unga förlovar sig eller i framtiden planerar att gifta sig med personen. En annan form av inskränkning är att få ha ett förhållande om det sköts diskret så att det inte orsakar ryktesspridning och skvaller. I teorikapitlet beskrevs att ryktet kan ha en stor betydelse för en familjs heder.

Av tabellen framgår att majoriteten (73 procent) av flickorna svarar att deras föräldrar inte har något emot att de har ett förhållande med en jämnårig pojke. Drygt en fjärdedel av flickorna svarar dock att de *inte* tillåts ha ett sådant förhållande överhuvudtaget (13 procent) eller att de

¹² Statistisk signifikans betyder att skillnaderna som framträder i tabellen är statistiskt säkra och inte beror på slumpen.

endast får ha det under vissa villkor (14 procent). När det gäller pojkarna framgår att en högre andel tillåts ha ett förhållande med en jämnårig flicka, närmare bestämt 86 procent. 14 procent av pojkarna uppger att de inte får ha ett förhållande med en flicka utan att vissa villkor är uppfyllda. Resultat visar precis som i föregående fråga att en dubbelt så stor andel av flickorna i jämförelse med pojkarna har svarat att de har inskränkningar när det gäller relationer med motsatta könet. Resultat stämmer väl med tidigare studier som undersökt frågan om ungdomar tillåts ha ett förhållande med någon av det motsatta könet (Ghadimi opublicerad; Högdin 2007; Socialstyrelsen 2007). Resultaten från de studierna presenterades i avsnittet om tidigare enkätstudier i det inledande kapitlet.

2.1.3. Tillåtelse att ha vänskapsrelationer med motsatta könet

Den tredje frågan handlar om föräldrarnas inställning till att ungdomarna har vänskapsrelationer med ungdomar av det motsatta könet. Det kan betraktas som en stark inskränkning att inte få ha en sådan vänskap. Den första frågan tar upp om ungdomarna för sina föräldrar överhuvudtaget tillåts umgås i vänskapsrelationer med ungdomar av det motsatta könet. Den andra frågan undersöker om ungdomarna får *ta hem* vänner av det motsatta könet och den tredje frågan om de får *gå hem till* vänner av det motsatta könet.

En majoritet av både flickorna och pojkarna svarar att de får ha sådana vänskapsrelationer. Däremot uppger sex procent av flickorna att de aldrig får umgås med pojkar på sin fritid och fyra procent av pojkarna att de aldrig får umgås med flickor. Av tabellen framgår även att 15 procent av flickorna aldrig får ha pojkar hemma hos sig och 16 procent får aldrig gå hem till pojkar. Motsvarande resultat bland pojkarna visar att sex procent aldrig får ha flickor hemma hos sig och fyra procent aldrig får gå hem till flickor. Nederst i tabellen presenteras en sammanslagning av frågorna, som visar de som aldrig får ha vänner av det motsatta könet hemma hos sig *och* aldrig får gå hem till kompisar av det motsatta könet *eller/och* som aldrig får umgås med vänner av det motsatta könet överhuvudtaget. Totalt svarar 13 procent av flickorna att de har inskränkningar i vänskapsrelationer på så sätt att de i olika grad hindras från att umgås med pojkar. Sex procent av pojkarna uppger att de har motsvarande inskränkningar när det gäller vänskapsrelationer med flickor. Precis som när det gällde de två föregående frågorna är det dubbelt så hög andel av flickorna i jämförelse med pojkarna som svarar att de har inskränkningar i vänskapsrelationer med motsatta könet.

2.1.4. Tillåtelse att själva välja framtida partner

Den fjärde frågan hänger samman med normer kring valet av framtida äktenskapspartner. Begränsningar av detta val *kan* innebära att ungdomarna förväntas ingå i ett arrangerat äktenskap som bygger på en varierad grad av tvång men det behöver naturligtvis inte vara så. I enkätformuläret ingår en fråga som lyder: *Får du gifta dig eller bli sambo med vem du vill i framtiden?* Denna fråga har jämförts med ytterligare en fråga om vem som kommer att välja ungdomarnas äktenskapspartner i framtiden, de unga själva eller deras föräldrar. Dessa två frågor uppvisar ett starkt signifikant samband som innebär att de som inte själva får välja framtida äktenskapspartner eller endast får göra det inom en viss etnisk eller religiös grupp ofta svarar att deras föräldrar har starkt inflytande över valet.

Av tabell 2:1 framgår att 82 procent av flickorna svarar att de får gifta sig eller bli sambo med vem de vill i framtiden medan fem procent svarar att de inte får det. Ytterligare 13 procent av flickorna uppger att de får ha ett framtida förhållande med någon de själva väljer om personen har samma bakgrund som familjen när det gäller exempelvis etnicitet eller religion. Därmed är andelen flickor som har svarat att de har inskränkningar i valet när det gäller framtida

partner 18 procent. Motsvarande analys med pojkar visar att 87 procent svarar att de får gifta sig eller bli sambo med vem de vill i framtiden medan fem procent svarar att de inte får det.

Tabell 2:1. Frågor om normer om oskuld, umgänge och partnerval. Andel (%) efter kön. N=2356.

	Flickor n=1159	Pojkar n=1185	P ³
I min familj förväntas det av mig att jag väntar med sex tills jag gifter mig.			
- Instämmer inte alls	59	72	
- Instämmer inte	11	12	
- Instämmer nästan	9	7	
- Instämmer absolut	21	9	
Andelen som instämmer nästan/absolut i att de förväntas vara oskuld tills de gifter sig	30	16	***
Tillåter dina föräldrar dig att vara tillsammans med någon av motsatt kön?			
- Ja, det har mina föräldrar inget emot	73	86	
- Nej, det är inte okej	12	7	
- Ja, om jag förlovar mig/planerar att gifta mig med partnern	7	3	
- Ja, om jag sköter det diskret så det inte orsakar skvaller/rykten	7	4	
Andelen som inte tillåts ha ett villkorslöst förhållande	27	14	***
Får du umgås med vänner av motsatta könet på fritiden?			
- Nej, aldrig	6	4	
- Ibland	8	2	
- Ofta	9	6	
- Alltid	77	88	
Får du ha vänner av motsatta könet hemma hos dig?			
- Nej, aldrig	15	6	
- Ibland	13	6	
- Ofta	10	8	
- Alltid	63	80	
Får du gå hem till vänner av motsatta könet?			
- Nej, aldrig	16	4	
- Ibland	11	5	
- Ofta	10	8	
- Alltid	63	83	
Andelen som har inskränkningar i vänskapsrelationer med motsatta könet²	13	6	***
Får du gifta dig/bli sambo med vem du vill i framtiden?			
- Ja, jag får gifta mig/bli sambo med vem jag vill	82	87	
- Nej, jag får inte gifta mig/bli sambo med vem jag vill	5	5	
- Ja, men endast om personen har samma bakgrund som min familj ¹	13	8	
Andelen som har inskränkningar i valet om framtida partner	18	13	***

Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test¹³. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

¹ När det gäller exempelvis religion eller etnisk bakgrund.

² Sammanslagning av dem som svarar att de aldrig får umgås med vänner av motsatta könet *och/eller* dem som svarar att de aldrig får ha vänner av motsatta könet hemma *och* aldrig får gå hem till vänner av motsatta könet.

³Signifikansnivå (p) visar om skillnaderna som framträder i tabellen är statistiskt säkra, vilket innebär att skillnaderna inte beror på slumpvis fördelning. Ju lägre signifikansnivå är, desto större är den statistiska säkerheten. En signifikansnivå på 0.000 ($p=***$) visar att det är noll procents chans att resultatet beror på slumpen medan en signifikantnivå på 0.01 visar att det finns en procents risk för slumpvärden och 0.05 visar att risken är 5 procentig. Signifikansnivåer under 0.05 bedöms här som säkra.

¹³ χ^2 -test innebär att resultaten i tabellen testats i förhållande till slumpfaktorn. Testet visar om sambanden i tabellen är statistiskt signifikant.

Sammantaget uppger 13 procent av pojkarna att de har inskränkningar i valet när det gäller framtida partner. På denna fråga är inte skillnaden mellan andelen flickor och andelen pojkar som har begränsningar lika stor som på de tre föregående frågorna. Intressant är att andelen som svarar att de inte själva får välja framtida partner är fem procent bland både flickor och pojkar.

2.2. Flickornas svar på frågorna

I det här avsnittet redovisas sambanden mellan flickornas svar på de olika frågorna som presenterades i förgående avsnitt. Inledningsvis redogörs för sambanden mellan de två första frågorna som vi benämner för ”oskuldsnormer”. Dessa två frågor betraktas som nödvändiga men inte tillräckliga kriterier för att avgränsa flickor som lever med hedersrelaterade traditioner. I den andra delen av det här avsnittet presteras skillnader mellan de flickor som uppger att de uppfyller dessa två första kriterier och de som uppger att det inte gör det, utifrån de två sista frågeområdena som presenterades i föregående kapitel. Det vill säga om familjen utsätter dem för ytterligare inskränkningar när det gäller vänskapsrelationer med pojkar och/eller valet av framtida partner.

2.2.1. ”Oskuldsnormer”

Huruvida de flickor som har svarat att deras familjer förväntar sig att de ska vara oskuld tills de gifter sig även uppger att föräldrarna inte tillåter dem ha ett förhållande med en jämnårig pojke presenteras i *tabell 2:2*. Av tabellen framgår att det finns ett signifikant samband mellan flickornas svar på dessa två frågor. Av de flickor som svarar att de inte instämmer (instämmer inte/instämmer inte alls) i påståendet om att familjen förväntar sig att de ska vänta med sex tills de gifter sig, svarar som förväntat en majoritet (93 procent) att de villkorslöst tillåts ha ett förhållande med en jämnårig pojke vid tiden för undersökningen. Med villkorslöst avses här att flickorna svarat att föräldrarna inte har något emot om de har ett sådant förhållande, medan de som svarat att de endast tillåts ha ett sådant förhållande om de är förlovade eller planerar att gifta sig, eller om de sköter det diskret så det inte orsakar rykten och skvaller, räknas som att de inte tillåts att ha ett sådant förhållande. Av dem som inte instämmer i att de måste vara oskuld fram till äktenskapet svarar sju procent att de vid tiden för undersökningen inte tillåts ha ett förhållande med en pojke. En tänkbar anledning är att föräldrarna tycker att flickorna i den sistnämnda gruppen är för unga för att ha ett förhållande med pojke men att det inte för den sakens skull förekommer en oskuldsnorm i familjen.

Tabell 2:2. Andel (%) flickor som inte instämmer (inte instämmer/inte instämmer alls) respektive instämmer (instämmer/instämmer absolut) i att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig fördelat på om de tillåts ha ett förhållande eller inte, n=1159.

Tillåts villkorslöst ha ett förhållande med en pojke:	Förväntas vänta med sex tills de gifter sig:		P
	Instämmer inte n=780 %	Instämmer n=327 %	
- Ja	93	23	***
- Nej	7	77	***

Skillnaderna mellan grupperna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Av de flickor som instämmer (instämmer/instämmer absolut) i att de förväntas vara oskuld tills de gifter sig svarar majoriteten (77 procent) att de inte tillåts ha ett förhållande med en pojke medan nästan en fjärdedel svarar att föräldrarna ändå tillåter dem ha ett sådant

förhållande. De senare kan betraktas ha uppgett motstridiga svar på frågorna. Detta kan dock bero på att familjen litar på att ett förhållande med en pojke inte skulle innebära en sexuell relation eller att förväntningarna på oskuld inte är en stark norm inom familjen.

Ett resultat som inte framgår av tabellen är att nästan samtliga flickor som svarar att de uppfyller de båda "oskuldsnormerna" har svarat de *absolut* instämmer i påståendet om att de förväntas vara oskuld och en majoritet har svarat att de inte tillåts ha ett förhållande med en pojke överhuvudtaget. Det är endast ett fåtal flickor som har svarat den minst "strikt" kombinationen av svarsalternativ, nämligen att de endast *instämmer nästan* i påståendet om att de förväntas vara oskuld och får ha ett förhållande under villor att det sköts diskret. Resultatet innebär att i princip samtliga flickor i den mörkgrå rutan har svarat de mest "strikt" alternativen på båda frågorna. Dessa flickor kan betraktas leva i familjer där det råder en stark norm om att flickan ska vara oskuld fram till äktenskapet. Därför betraktas de som nödvändiga men inte tillräckliga kriterier för att avgränsa gruppen flickor som kan tänkas leva i familjer som upprätthåller en hederstradition.

Ett resultat som inte presenteras i tabellen är att flickorna som uppfyller båda "oskuldsnormerna" utgör 23 procent av samtliga flickor i studien, 12 procent uppfyller en av normerna och 66 procent uppfyller ingen av normerna. I fortsatta analyser i det här och i nästkommande två kapitel görs jämförelser mellan de 23 procent flickor som uppfyller båda "oskuldsnormerna" och de 66 procent som inte uppfyller någon av dem. De 12 procent som uppfyller en av "oskuldsnormerna" kommer inte att ingå i dessa jämförelser, även om resultaten avseende denna grupp kommer att beröras i texten.

2.2.2. Vänskapsrelationer och framtida partner

I detta avsnitt ställs svaren på frågorna om de båda "oskuldsnormerna" i relation till frågorna om huruvida flickorna får umgås med pojkar i vänskapsrelationer på sin fritid och om de själva får välja framtida partner. Av *tabell 2:3* framgår att cirka hälften av de flickor som har svarat så att de uppfyller båda "oskuldsnormerna", även har svarat att de har inskränkningar när det gäller vänskapsrelationer med pojkar och val av framtida partner.

Tabell 2:3. Andel (%) flickor som har ingen respektive båda "oskuldsnormerna" fördelat på om de har inskränkningar i vänskapsrelationer med pojkar och i valet av framtida partner, n= 981.

	Ingen oskuldsnorm (n=728)	Båda "oskuldsnormerna" (n=253)	P
Har inskränkningar i vänskapsrelationer med pojkar			
- Ja	1	47	***
- Nej	99	53	
Har inskränkningar i valet av framtida partner			
- Ja	5	54	***
- Nej	95	46	

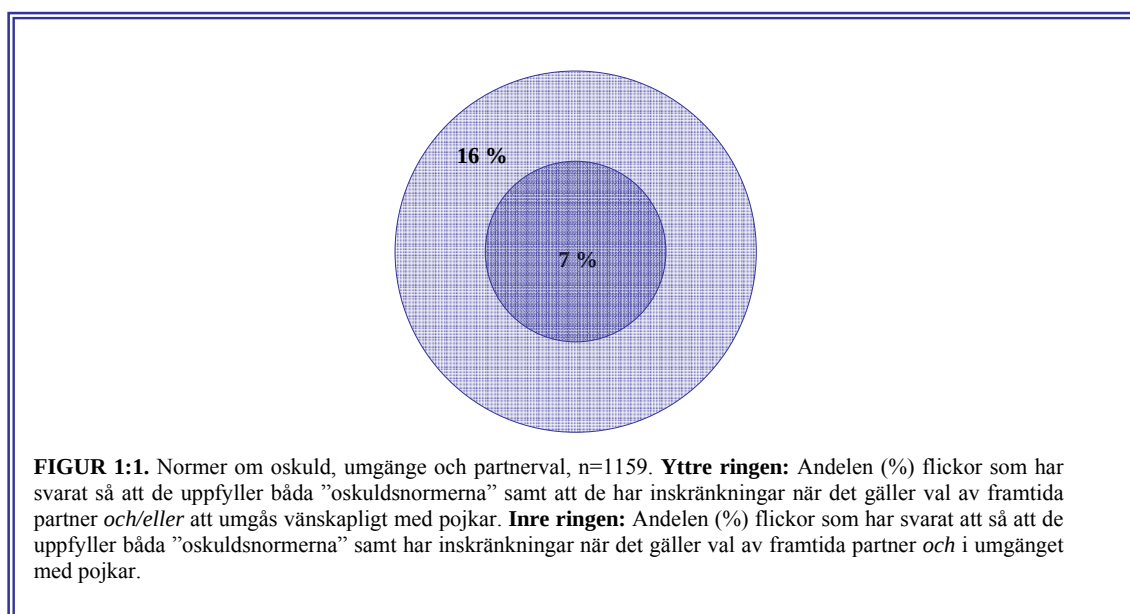
Skillnaderna mellan grupperna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Överst i tabellen visar resultaten att endast en procent av dem som har svarat att de inte har några oskuldnormer har svarat att de har inskränkningar i umgänget med pojkar. Det kan jämföras med att ungefär hälften av dem som uppfyller båda "oskuldsnormerna" har uppgett att de har sådana inskränkningar. Av nedre delen av tabellen framgår att fem procent av dem som har uppgett att det inte förekommer någon "oskuldsnorm", har svarat att de har inskränkningar i valet av framtida partner. Bland dem som har båda "oskuldnormerna" har drygt hälften uppgett att de har inskränkningar i valet av framtida partner.

Sammanfattningsvis visar resultaten på ett starkt signifikant samband mellan flickornas svar på frågorna om "oskuldsnormer" i familjen samt på frågan om vänskapligt umgänge med pojkar och frågan om val av framtida partner.

Ett resultat som inte framgår av tabellen är att 16 procent av samtliga flickor i studien svarar att de lever med båda "oskuldsnormerna" *samt* svarar att de har ytterligare minst en begränsning, som innebär att de har inskränkningar i vänskapsrelationer med pojkar *och/eller* att de inte fritt tillåts välja framtida partner. I *figur 2:1* illustreras dessa 16 procent av flickorna genom en cirkel. Vi bedömer att flickorna i denna grupp utsätts för begränsningar av sådan karaktär som kan förekomma i hedersrelaterade sammanhang. Vi anser emellertid att sannolikheten för att flickan lever i ett hedersrelaterat sammanhang är större om det framkommer att hon har faktiska begränsningar när det gäller att delta i det offentliga eller det civila samhället på samma villkor som andra ungdomar. I nästa kapitel kommer sådana begränsningar att undersökas utifrån om ungdomarna uppger att de har restriktioner i skolan och på fritiden. I det avslutande resultatkapitlet återkommer vi till den grupp flickor som lever med normer om oskuld, umgänge och val av partner, där den ställs i relation till resultaten som framkommer i nästa kapitel om restriktioner.

I figuren nedan visas även att sju procent av flickorna har svarat så att de uppfyller de båda "oskuldsnormerna" samt att de har inskränkningar *både* när det gäller vänskapsrelationer med pojkar *och* i valet av framtida partner. Eller med andra ord; sju procent av samtliga flickor i studien svarar att de har alla fyra begränsningarna.

2.3. Pojkars svar på frågorna

Inledningsvis i detta kapitel beskrevs att söner ofta ges större frihet än döttrar när det gäller föräktenskapliga relationer. Situationen för söner varierar troligtvis stort mellan olika familjer som upprätthåller hedersrelaterade normer och värderingar. I vissa familjer kan söner vara fria att ha sexuella relationer men i andra kan de utsättas för en liknande kontroll som döttrarna. Mot denna bakgrund har vi bedömt att analyserna av pojkarnas svar på enkätfrågorna inte kan göras på samma sätt som analyserna av flickornas enkätsvar i

föregående avsnitt. För att undersöka relationen mellan att ha de normer som undersöks i det här kapitlet och att ha restriktioner i skola/fritid samt att utsättas för kontroll, kränkande behandling, hot och våld, jämförs i följande kapitel istället de pojkar som har uppgett att de har minst två, oavsett vilka, av de fyra normerna om oskuld, umgänge och partnerval, med de pojkar som inte har några sådana normer. De fyra normerna undersöks genom följande frågor; (1) förväntas pojkarna vara oskuld fram till äktenskapet, (2) tillåts de inte ha en flickvän samt har de inskränkningar när det gäller (3) vänskapligt umgänge med flickor och (4) valet av framtida partner. I följande avsnitt lyfter vi som ett första steg fram de pojkar som uppger att de lever med två av fyra av ovanstående normer. Dessa pojkar utgör den grupp som ingår i samtliga analyser som presenteras i kommande kapitel, på motsvarande sätt som flickorna med ”oskuldsnormer”. I ett andra steg presenteras andelen pojkar som uppger att de har tre och fyra av normerna.

2.3.1. Pojkar som lever med normer om oskuld samt begränsningar i umgänge och partnerval

I tabell 2:4 redovisas andelen pojkar som svarar att de inte har några av de normer om oskuld, umgänge och partnerval som redovisats ovan, de som har svarat att de lever med en enskild av dessa normer och de som har svarat att de har minst två normer. Resultatet visar att 74 procent av pojkarna svarar att de inte har några normerna om oskuld, umgänge och partnerval i sina familjer medan 13 procent uppger att de har en sådan norm. Andelen som svarar att de har minst två av de fyra normerna utgör även de 13 procent av alla pojkar. Pojkarna som har svarat att de lever med flera har främst svarat de mest ”strikt” alternativen på frågorna.

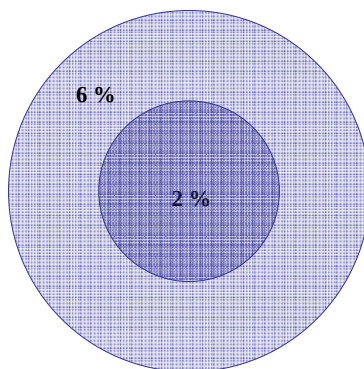
För pojkarnas del kommer fortsättningsvis de pojkar som har minst två av ovan nämnda normer (13 procent) att jämföras med dem som inte har några sådana normer (73 procent). De pojkar som svarar att de endast har en av normerna kommer att uteslutas ur dessa jämförelser men vissa resultat avseende denna grupp kommenteras i texten (denna grupp utgör ytterligare 13 procent av samtliga pojkar).

Tabell 2:4. Andel (%) pojkar som har normer om oskuld, samt umgänge och partnerval, n=1185.

Ingen begränsning	74
En begränsning	13
Minst två begränsningar	13

Precis som för flickorna anser vi att ytterligare begränsningar krävs för att pojkarna ska kunna betraktas leva med hedersrelaterade normer. I den yttre cirkeln i *figur 2:2* presenteras andelen pojkar (sex procent) som har svarat att de lever med tre av ovanstående nämnda normer. Vi bedömer att pojkarna i denna grupp kan betraktas utsättas för begränsningar som är jämförbar med den kontroll som framförallt flickor ofta beskrivs vara utsatta för inom en hederskontext.

I det avslutande resultatkapitlet återkommer vi till den grupp pojkar som svarar att de lever med minst tre av dessa normer (yttercirkeln ovan) och ställer dem mot resultaten som framkommer i nästa kapitel om restriktioner i skolan och på fritiden. Den innersta cirkeln visar på andelen pojkar som har svarat att de har samtliga fyra begränsningar. Dessa utgör två procent av alla pojkar i studien.

FIGUR 1:2. Normer om oskuld, umgänge och partnerval, n=1185. **Ytter ringen:** Andelen (%) pojkar som har svarat att de har minst tre av de fyra begränsningarna; (1) förväntas vara oskuld tills äktenskapet, (2) tillåts inte ha en flickvän samt har inskränkningar när det gäller (3) umgänge med flickkompisar och (4) valet av framtida partner. **Inner ringen:** Andelen (%) pojkar som har svarat att de har samtliga fyra begränsningar.

2.4. Sammanfattande kommentarer

I detta kapitel redovisas flickors respektive pojkars svar på frågor om de i familjen har normer om oskuld, samt begränsningar i umgänge med motsatt kön och val av framtida partner. De frågeområden som undersöks är om ungdomarna (1) förväntas vara oskuld tills äktenskapet, (2) inte tillåts att ha en pojkvän/flickvän samt om de har inskränkningar när det gäller (3) vänskapligt umgänge med motsatta könet och (4) valet av framtida partner. Det framträder stora skillnader mellan könen på samtliga frågor. Inledningsvis beskrevs att ungefär dubbelt så stor andel flickor som pojkar förväntas vara oskuld när de gifter sig, inte villkorslöst tillåts ha ett förhållande med någon av motsatta könet och har inskränkningar när det gäller vänskapsrelationer. Könsskillnaderna är inte lika stora när det gäller begränsningar i valet av framtida partner. Ett intressant resultat är att en lika stor andel pojkar som flickor svarar att de inte får gifta sig eller bli sambo med vem de vill i framtiden.

I detta kapitel har vi lyft fram det som vi betraktar som nödvändiga men inte tillräckliga kriterier för att avgränsa gruppen flickor och pojkar som kan betraktas leva i hedersrelaterade sammanhang. Det vi har bedömt som nödvändiga kriterier ser olika ut för flickor och pojkar. Flickor måste ha svarat att deras familj förväntar sig att det ska vara oskuld tills de gifter sig och att de inte villkorslöst tillåts ha ett förhållande med en pojke för sina föräldrar. Dessa två frågor tolkas här som att det förekommer ”oskuldsnormer” i flickornas familjer. Vår teoretiska utgångspunkt är att normen att den unga flickan ska vara oskuld till äktenskapet är central i den hedersrelaterade värdegrunden och därför utgör dessa ”oskuldsnormer” nödvändiga betingelser för att betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar och denna grupp flickor jämförs därför med övriga i samtliga kommande analyser av flickornas situation. Andelen flickor i den här studien som har svarat på ett sätt så de uppfyller båda ”oskuldsnormerna” är 23 procent. När det gäller pojkarna är det utifrån våra teoretiska utgångspunkter inte nödvändigt att de uppfyller just ”oskuldsnormerna” för att betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Vi bedömer dock att pojkar som lever med minst tre av ovan nämnda normerna om oskuld, umgänge och partnerval, kan betraktas leva i ett normativt sammanhang jämförbart med det som förkommer i den hedersrelaterade sammanhang. För att undersöka relationen mellan att ha normer om oskuld, umgänge och partnerval samt att ha restriktioner i skola/fritid, samt att ha utsatts för kontroll, kränkande

behandling, hot och våld, jämförs i följande kapitel den grupp pojkar som har minst två av dessa begränsningar, vilka utgör 13 procent av samtliga pojkar, med de pojkar som inte har någon eller högst en av dessa begränsningar.

Vi anser att valet att behandla flickors och pojkars svar på olika sätt är nödvändigt för att inte missa pojkar som lever med normer om oskuld, umgänge och partnerval men som inte har kravet på sig att vara oskuld fram till äktenskapet. Med all säkerhet missar vi dock ett stort antal pojkar som lever i familjer som upprätthåller hedersrelaterade traditioner men som inte har dessa begränsningar. Om vi hade valt att "oskuldsnormerna" skulle vara nödvändiga kriterier för pojkar hade de utgjort åtta procent av pojkarna i studien. Om vi istället hade valt att göra samma analyser för flickorna som för pojkarna visar resultatet att 26 procent av flickorna i den här studien har minst två av normerna om oskuld, umgänge och partnerval.

I detta kapitel har vi gjort någonting utöver att belysa det som vi bedömer som nödvändiga kriterier för att definiera flickor och pojkar som lever med hederstraditioner. Vi har även undersökt hur många som lever med normer som på olika sätt och i olika omfattning begränsar dem i relationer till det motsatta könet och i val av framtida partner. Vi har satt ytterligare en gräns som innebär att flickor som uppfyller de båda "oskuldsnormerna" och har ytterligare *minst en* begränsning avseende umgänge med motsatt kön och/eller val av framtida partner, samt pojkar som svarar att de lever med *minst tre* av de fyra normerna, kan betraktas vara kraftigt begränsade i relationer med motsatta könet på ett sätt som mer bestämt kan kopplas till hederstraditioner. Dessa utgör 16 procent av samtliga flickor och sex procent av alla pojkar. Vi återkommer till dessa grupper i rapportens femte kapitel.

För att flickor och pojkar ska räknas till den grupp som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och restriktioner har vi bedömt att de förutom att ha de normer som har studerats i detta kapitel även ska uppge att de har faktiska restriktioner i sitt vardagsliv. I nästa kapitel undersöks om flickorna och pojkarna som uppfyller "oskuldsnormerna" (flickorna) respektive har minst två normerna om oskuld, umgänge och partnerval (pojkarna), även har restriktioner gällande undervisning och andra inslag i skolan och vissa aktiviteter på fritiden.

3. RESTRIKTIONER I SKOLA OCH PÅ FRITIDEN

Som beskrivits i studiens teoretiska utgångspunkter är kontrollen av (i första hand) den kvinnliga sexualiteten att betrakta som central i ett hederskulturellt sammanhang. I föregående kapitel undersöktes förekomst av normer i ungdomarnas familjer som på olika sätt begränsar flickor och pojkar i deras relationer med det motsatta könet och val av framtida partner. Att leva med sådana normer kan i sig betraktas som starka begränsningar i handlingsfrihet och självbestämmande i den privata sfären. I detta kapitel kommer vi att gå ett steg längre och undersöka huruvida ungdomar som har sådana begränsningar, även har restriktioner beträffande sitt deltagande i det offentliga och civila samhället (motsvarande det som Bauböck benämner statens och det civila samhällets arena, se inledningskapitel om teoretiska utgångspunkter). I syfte att undersöka om ungdomarna har sådana begränsningar i sitt vardagliga liv, ställdes ett flertal frågor i enkäten om huruvida ungdomarna tillåts av sina föräldrar att delta i vissa utbildningsinslag på sin skola och i vanligt förekommande fritidsaktiviteter.

I det följande redovisas först hur stor andel av *samtliga* flickor och pojkar som svarat att de har restriktioner i skola och fritid. Därefter ställs dessa svar i relation till svaren gällande begränsningar avseende relationer, enligt föregående kapitel. För *flickornas del* innebär detta att jämförelser görs mellan de flickor som svarat att deras föräldrar förväntar sig att de ska vänta med sex tills de gifter sig samt att de inte tillåts att ha pojkvän ("oskuldsnormer"), med de flickor som inte har svarat att de har någon av dessa normer i familjen. För *pojkar* görs motsvarande analys, men i förhållande till om de har minst två eller ingen av de begränsningar som tagits upp i föregående kapitel. Förutom "oskuldsnormerna" innebär det huruvida pojkar begränsas i valet av framtida partner samt om de begränsas i vänskapligt umgänge med kompisar av motsatt kön¹⁴. Samtliga av dessa analyser görs separat för flickor respektive pojkar.

Det huvudsakliga syftet med detta kapitel är att undersöka hur många av de flickor respektive pojkar som har svarat att det i deras familj finns normer som begränsar dem i relationer med motsatta könet och val av partner, som även begränsas på andra sätt i sitt vardagliga liv utanför familjen. Vi kan inte med säkerhet veta om ungdomarna har restriktioner *på grund av* att deras föräldrar vill kontrollera deras sexualitet och partnerval, men i den mån det framträder positiva samband mellan dessa variabler kan vi utifrån empiriska och teoretiska grunder göra antagandet att det åtminstone i många fall kan vara sådana motiv som ligger bakom restriktionerna.

Avseende *skolämnen/andra inslag i skolan* ställdes i enkäten frågan om ungdomarna för sina föräldrar tillåts att vara med på:

- Klassresa (med övernattnings)
- Skolresa (över dagen, t.ex. Gröna Lund)
- Skolfest
- Studiebesök
- Sex- och samlevnadsundervisning
- Idrotten när tjejer och killar har gemensam lektion
- Idrotten när tjejer och killar inte har lektion ihop

¹⁴ För ett resonemang om detta tillvägagångssätt, se föregående kapitel.

- *Simning när tjejer och killar badar tillsammans*
- *Simning när tjejer och killar badar var för sig*
- *Religionskunskap*
- *Musikundervisning*
- *Praktik*
- *Bild*
- *Biologi*
- *Lärläsningsgrupp efter skoltid (om det finns på din skola)*

Svarsalternativen för dessa frågor var "Nej, aldrig", "Sällan", "Ofta" samt "Ja, alltid". För denna fråga redovisas både de som svarat att de aldrig tillåts delta och de som svarat att de sällan tillåts delta, detta eftersom det även bör anses som en anmärkningsvärd inskränkning i den unges liv att sällan få delta i obligatorisk undervisning.

När det gäller *fritidsaktiviteter* ställdes i enkäten frågan om ungdomarna för sina föräldrar/andra vuxna som de bor tillsammans med, får:

- *Vara ute lika sent som de flesta av dina klasskompisar*
- *Gå till fritidsgården*
- *Vara ute i området där du bor efter skoltid*
- *Gå på disco*
- *Gå på tjejmiddag/killmiddag*
- *Använda Internet hemma för att chatta med vänner*
- *Gå på bio med kompisar*
- *Vara med i idrottsförening (t.ex. spela fotboll, basket, innebandy med mera)*
- *Träna annat (t.ex. dans, kampsporter, gymnastik, friidrott)*

För samtliga av dessa frågor fanns fyra svarsalternativ; att man "aldrig", "ibland", "ofta" eller "alltid" av sina föräldrar tillåts att delta i de olika aktiviteterna. Avseende dessa frågor redovisas de flickor och pojkar som svarat att de aldrig får delta. Detta eftersom svarsalternativet "ibland" är svårtolkat.

3.1. Restriktioner i skolan

I tabell 3:1 nedan redovisas andel av *samtliga* flickor och pojkar som har svarat att de sällan eller aldrig tillåts delta i olika skolämnen/andra inslag i skolan för sina föräldrar. Det är en förvånansvärt hög andel, över en tiondel av båda könen, som svarar att de sällan eller aldrig får delta. Vanligaste bland ungdomar av båda könen är att inte få delta i *simundervisning*, *idrott* samt *sex- och samlevnadsundervisning*. Förutom skolämnena omfattas flera av de inslag som efterfrågas av skolplikt; detta gäller skolresa (över dagen), studiebesök och praktik. Ungefär lika stor andel flickor som pojkar tillåts inte delta i minst ett av de efterfrågade inslagen. Det vanligaste för både flickor och pojkar är att sällan eller aldrig tillåtas delta i *klassresa* med övernattnings respektive *fest* anordnad av skolan. Klassresa är obligatorisk om den sker på dagtid, men eventuell övernattnings är inte obligatorisk (se Högdin 2007). Skolfest omfattas inte av skolplikt. Det kan dock tänkas få stor betydelse för de ungas känsla av delaktighet och gemenskap att inte få delta i aktiviteter av detta slag.

Nederst i tabellen presenteras hur många skolämnen/inslag i skolan som eleverna svarat att de sällan eller aldrig får delta i för sina föräldrar. Ett oväntat resultat är att en något högre andel

pojkar än flickor uppger att de sällan eller aldrig tillåts delta i flera av de olika skolämnena/inslagen och att de i högre utsträckning än flickorna har flera sådana förbud.¹⁵

Tabell 3:1. Ungdomar som sällan eller aldrig för sina föräldrar tillåts att delta i undervisning och andra inslag i skolan. Andel (%) efter kön. N=2344.

	FLICKOR n=1159	POJKAR n=1185	P
Får sällan/aldrig för sina föräldrar delta i:			
Idrott	4	7	
Simning	6	7	
Sex- och samlevnad	4	5	
Biologiundervisning	1	3	
Religionsundervisning	1	3	**
Musikundervisning	1	3	**
Bild	1	3	*
Klassresa med övernattnig	5	6	
Skolfest	4	6	
Skolresa över dagen	2	4	*
Läxläsningsverksamhet	2	4	
Praktik	2	3	**
Studiebesök	2	3	
Minst ett av ovanstående förbud:	12	13	
Antal av ovanstående förbud:			**
Inget förbud	88	87	
Ett enstaka förbud	6	4	
2-4 förbud	5	4	
Minst 5 förbud	2	4	

Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Cirka en tiondel av pojkarna respektive flickorna svarat att de sällan eller aldrig får vara med i *minst ett* av de efterfrågade skolämnena. I en tidigare liknande studie av ungdomars restriktioner i skola och på fritid (Högdin 2006), svarade åtta procent av samtliga ungdomar att de inte tillåts delta i något av de där efterfrågade ämnena/inslagen (i detta fall gällde det idrott, simundervisning, studiebesök, sexualkunskap samt klassresor). Andelen ungdomar med restriktioner i skolan i den här studien stämmer således väl överens med resultaten från Högdins studie.

På en öppen frågeställning som inte redovisas i tabellform, har ungdomarna fått svara på orsakerna till att de inte tillåts delta i skolämnen och andra inslag för sina föräldrar. Vissa svar är ganska oklara och det är ett relativt stort bortfall på frågan. Det framträder dock en viktig könsskillnad som kan förklara varför pojkar i högre utsträckning har svarat att de inte tillåts delta i de efterfrågade ämnena och inslagen i skolan. Pojkar uppger ofta att de inte tillåts delta i på grund av att de har skador, fysiska handikapp eller tidigare har varit stökiga och misskött sig. Många pojkar svarar även att de inte får åka resor eller gå på fest för att föräldrarna anser att det förekommer för mycket alkohol vid sådana tillfällen. Få flickor uppger liknande svar och de flesta har uppgett att de inte tillåts delta för att det strider mot familjens religion eller kultur eller att det är svårt att delta i vissa aktiviteter eftersom de bär slöja. Endast ett fåtal pojkar svarar att de inte får delta på grund av att det strider mot den egna religionen och

¹⁵ När de som har svarat att de aldrig tillåts delta i de efterfrågade skolämnena och inslagen separeras från dem som uppger att de sällan tillåts delta så sjunker naturligtvis andelen ungdomar med restriktioner något, dock inte särskilt mycket och könsskillnaderna kvarstår.

kulturen. Resultaten visar att orsakerna till att de unga inte tillåts delta skiljer sig mellan flickor och pojkar.

I enkäten ställdes även en fråga om lärarna accepterar att föräldrarna inte vill att ungdomarna ska delta i skolämnen och andra inslag. Majoriteten av de ungdomar som har restriktioner i skolan enligt ovan svarar att deras lärare *oftast eller alltid accepterar att de inte deltar*, detta gäller i högre grad för flickor än för pojkar (70 procent jämfört med 57 procent). Ingen skillnad framträder mellan dem som inte får delta i skolämnen och de som inte får delta i andra inslag i skolan i denna fråga. En något större andel av dem som på den öppna frågeställningen beskrev att de inte tillåts delta på grund av att det går emot familjens religion och kultur svarar att lärarna accepterar att de inte deltar i jämförelse med dem som inte deltar på grund av fysiska skador eller att de stör och bråkar.

3.2. Restriktioner på fritiden

I tabell 3:2 redovisas hur stor andel av *samtliga* ungdomar som har svarat ”*Nej, aldrig*” på frågan om de för sina föräldrar/andra vuxna som de bor tillsammans med, får delta i olika fritidsaktiviteter. De vanligaste restriktionerna som ungdomarna uppger, är att de aldrig få *vara ute lika sent* som de flesta av sina klasskompisar, gå på *disco*, till *fritidsgård* eller gå på *tjejmiddag/killmiddag*. En signifikant högre andel flickor än pojkar svarar att de har dessa förbud. De övriga förbuden uppges av en liten grupp ungdomar, en till två procent av samtliga, och skillnaderna mellan könen är små. En något högre andel pojkar än flickor uppger att de aldrig får välja TV-program eller film, gå på stan med kompisar eller ”träna annat” (till exempel dans, friidrott, gymnastik, kampsport). En signifikant högre andel flickor än pojkar har ett till tre förbud. När det gäller de ungdomar som har mycket omfattande fritidsrestriktioner är det dock inga skillnader mellan könen.

Tabell 3:2. Ungdomar som för sina föräldrar aldrig tillåts att delta i olika fritidsaktiviteter. Andel (%) efter kön. N=2344.

	FLICKOR n=1159	POJKAR n=1185	P
Svarar att de <u>aldrig</u> får följande för sina föräldrar:			
Vara ute lika sent som de flesta klasskompisar	9	5	***
Gå till fritidsgården	6	3	***
Gå på disco	11	5	***
Gå på tjejmiddag/killmiddag	5	3	***
Vara ute i området där du bor efter skoltid	2	2	
Gå på bio med kompisar	1	2	
Gå på stan med kompisar	2	3	
Vara med i idrottsförening	2	2	
Träna annat	2	3	
Chatta med vänner på Internet hemma	1	2	
Titta på TV/film som du själv väljer	1	2	*
Antal av ovanstående förbud			***
Inget förbud	81	88	
Ett förbud	12	6	
2-3 förbud	5	3	
Minst fyra förbud	2	2	
Minst ett av ovanstående förbud	19	12	***

Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Av de ungdomar som endast har ett av ovanstående förbud, är det vanligaste svaret att de aldrig får vara ute lika sent som sina kompisar, gå på disco eller till fritidsgården. Bland dem

som svarat att de aldrig får gå på bio eller stan med kompisar, vara med i idrottsförening eller träna annat, får välja TV/film själv eller chatta med vänner hemma, har en övervägande majoritet mer omfattande restriktioner (framgår inte av tabell). Andelen som har dessa förbud sammanfaller således i princip med andelen som har flera förbud. Detta innebär också att de ungdomar som har omfattande förbud, inte bara har restriktioner avseende aktiviteter utanför sitt hem, utan även i sitt hem.

Ett annat nämnvärt resultat som inte framgår av tabellen är att cirka hälften av de flickor och pojkar som svarat att de har minst två av ovan nämnda förbud avseende fritidsaktiviteter, även har svarat att de aldrig tillåts att umgås med kompisar av motsatt kön.

Frågan om de unga får vara ute lika sent som de flesta av sina klasskompisar skiljer sig från de övriga frågorna då den innehåller ett jämförande moment. Detta kan innebära bristande validitet, eftersom det finns en risk att de unga tenderar att överskatta sina kompisars friheter. Om man exkluderar denna fråga från summeringen av antal förbud, blir andelen som har minst en fritidsrestriktion 14 procent för flickorna och nio procent för pojkarna. I det följande är det dessa grupper som kommer att analysera ytterligare.

3.3. Skol- och fritidsrestriktioner i relation till ”oskuldsnormer” i familjen – analys av flickornas situation

I detta avsnitt redovisas resultatet av de analyser som gjorts av flickornas svar angående restriktioner rörande skola och fritid, i förhållande till deras svar gällande ”oskuldsnormer” i familjen. Med detta avses de flickor som har svarat att deras föräldrar förväntar sig att flickorna ska vara oskuld tills de gifter sig och att de inte tillåts att ha pojkvän. Dessa flickor kommer i detta avsnitt att jämföras med de flickor som inte svarat att de har någon av dessa normer i familjen. Den grupp som endast har svarat att de har en av dessa nämnda normer, har uteslutits ur tabellerna för att få dem mer läsvänliga¹⁶. Resultatet för denna grupp (126 flickor) kommenteras delvis i tabelltexterna nedan.

I *tabell 3:3* redovisas flickornas svar angående förbud att delta i skolinslag samt fritidsaktiviteter, i relation till deras svar angående normer om oskuld enligt ovan. I den vänstra kolumnen redovisas de som inte har någon av ”oskuldsnormerna”. Den högra kolumnen innehåller svaren för dem som har båda dessa normer. I tabellen redovisas en sammanslagning av dem som svarat att de har förbud att delta i skolämnena och de andra inslagen i skolan som redovisats tidigare. Med ”skolförbud” avses således både förbud avseende skolämnen samt andra inslag i skolan.

Resultatet visar på tydliga samband mellan att ha båda dessa ”oskuldsnormer” i familjen och att ha restriktioner i skola och fritid. Mer än hälften av de flickor som förväntas vänta med sex tills de gifter sig och som inte får ha pojkvän, har minst en fritidsrestriktion och/eller skolrestriktion. Denna grupp utgör en dryg tiondel av samtliga flickor i studien. Den övervägande majoriteten av de flickor som har förbud i skolan och/eller på fritiden lever med båda ”oskuldsnormerna” (framgår inte av tabell).

När det gäller fritidsaktiviteter framträder de tydligaste sambanden med ”oskuldsnormerna” i förhållande till de tre vanligaste förbuden avseende fritidsaktiviteter (att inte få vara ute lika sent som kompisar, gå till fritidsgården eller gå på disco). Det framträder även tydliga

¹⁶ Dessa grupper är mindre i antal och det blir därmed svårt att dra några slutsatser från dessa analyser.

skillnader mellan de som har ”oskuldsnormerna” och de som inte har dessa när det gäller omfattningen av fritidsförbud (framgår inte av tabell). Nederst i tabellen har de som har förbud i minst ett skolämne/inslag i skolan slagits samman med dem som har minst ett förbud avseende fritidsaktiviteter. Siffrorna visar således hur stora andelar av flickorna som *både* har förbud i skolan och på fritiden. Detta gäller drygt en fjärdedel av flickorna med ”oskuldsnormer” i familjen (att jämföra med endast en procent av de flickor som inte lever med dessa normer).¹⁷

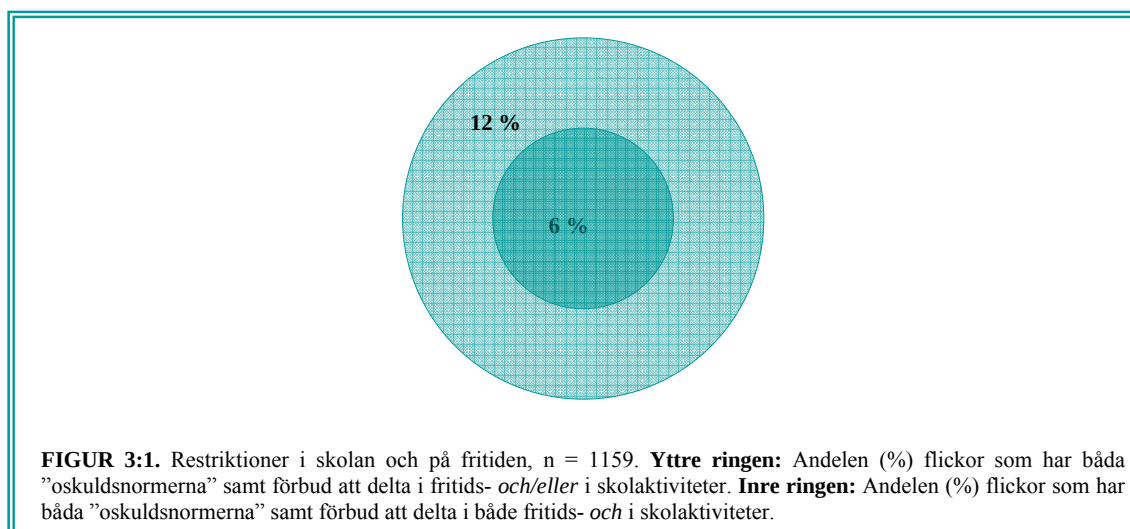
Tabell 3:3. Andel (%) flickor som har ingen respektive båda ”oskuldsnormerna” fördelat på restriktioner i skolan och på fritiden, n= 981.

	Inga ”oskuldsnormer” (n=728)	Båda ”oskuldsnormerna” (n=253)	P
Har minst ett skolförbud	3	37	***
Har minst ett fritidsförbud ¹	4	42	***
Har fritidsförbud och/eller skolförbud	6	53	***
Har både skolförbud och fritidsförbud	1	26	***

Skillnaderna mellan grupperna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

¹ I dessa analyser har frågan om flickorna får vara ute lika sent som sina kompisar utesluts ur sammanslagningen av fritidsförbud, se resonemang under rubrik ”Restriktioner på fritiden”.

Mönstret som beskrivits ovan är detsamma beträffande den grupp som endast har en av ”oskuldsnormerna” - en större andel av de ungdomar som har en av dessa normer har restriktioner i skola och fritid, än de som inte har några sådana normer i familjen. I synnerhet gäller det den grupp som inte tillåts att ha pojkvän.

Den grupp som både har ”oskuldsnormerna” och minst en restriktion avseende skola och/eller fritid utgör en dryg tiondel av samtliga flickor. Sex procent av samtliga tjejer har dessa

¹⁷ Dessa andelar blir i princip desamma om man räknar med dem som svarat att de inte får vara ute lika sent som sina klasskompisar.

normer samt har restriktioner *både* i skolan och på fritiden. Dessa grupper illustreras i *figur 3:1* nedan.

3.4. Skol- och fritidsrestriktioner i relation till begränsningar i relationer med motsatta könet/partnerval – analys av pojkarnas situation

I detta avsnitt analyseras pojkarnas svar angående restriktioner rörande skola och fritid, i relation till deras svar gällande normer i familjen om oskuld, umgänge och partnerval. För pojkarnas del görs dessa analyser utifrån om de instämt i *minst två* eller *inget* av följande: att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig, att de inte själv får välja den de gifter sig eller blir sambo med, och/eller att de begränsas i vänskapligt umgänge med kompisar av motsatt kön (se föregående kapitel).

I *tabell 3:4* redovisas pojkarnas svar angående restriktioner rörande skol- och fritidsaktiviteter, i relation till svaren om begränsningar i relationer och partnerval, enligt ovan. Som i avsnittet om flickorna, så har den grupp som endast har en av dessa begränsningar, uteslutits ur tabellen (160 pojkar). Resultatet avseende denna grupp kommenteras i texten nedan. Med ”*skolförbud*” avses som i föregående tabell både förbud avseende skolämnen samt andra inslag i skolan.

Tabell 3:4. Andel (%) pojkar som inte några respektive har minst två begränsningar avseende relationer med motsatta könet och partnerval, fördelat på restriktioner i skolan och på fritiden, n=1018

	Inga begränsningar (n=865)	Minst två begränsningar (n=153)	P
Hur minst ett skolförbud	8	39	***
Har minst ett fritidsförbud	4	39	***
Har fritidsförbud och/eller skolförbud	10	52	***
Har både skolförbud och fritidsförbud	1	26	***

Skillnaderna mellan grupperna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

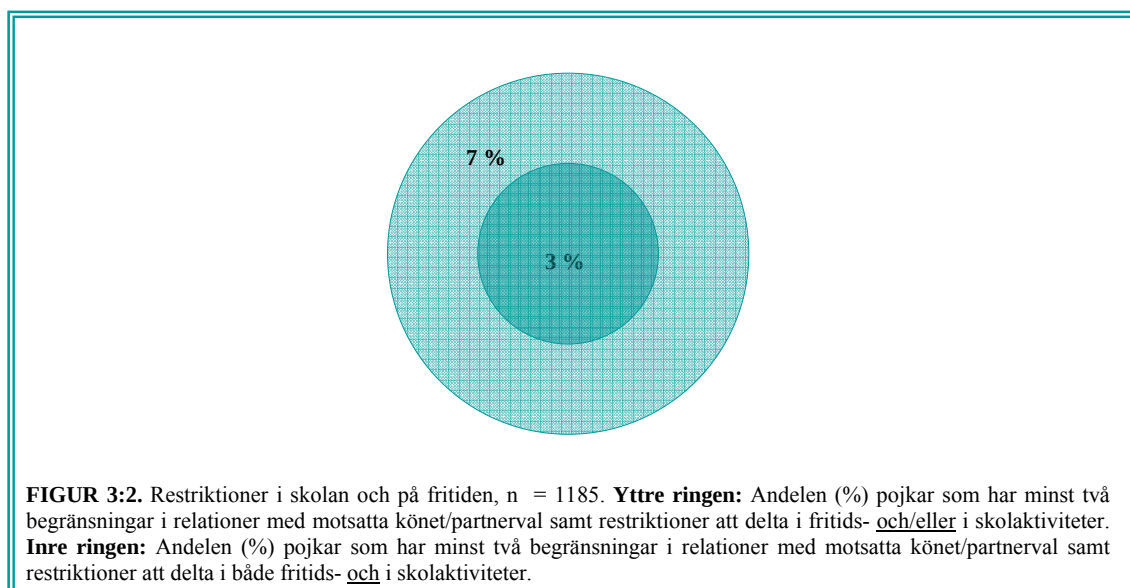
Att ha restriktioner i skolan och/eller på fritiden hänger även för pojkarna tydligt samman med att ha sådana begränsningar gällande relationer med det motsatta könet och partnerval, som kan kopplas till hedersrelaterade traditioner. En majoritet av de pojkar som har svarat att de har minst två sådana begränsningar, har även restriktioner när det gäller deltagande i ämnen/aktiviteter i skolan och/eller i fritidsaktiviteter. Även den grupp som endast har en av begränsningarna, har i något högre grad restriktioner i skolan och på fritiden.

En dryg fjärdedel av de pojkar som har begränsningar i relationer och partnerval, har restriktioner *både* gällande skolämnen/inslag i skolan *och* fritidsaktiviteter. Motsvarande andel bland dem som inte har någon av dessa begränsningar är en procent. Skillnad mellan de pojkar som har respektive inte har begränsningar avseende relationer och partnerval, framträder när det gäller samtliga fritidsförbud, samt antal fritidsförbud (framgår inte av tabell).

De pojkar som på de öppna frågorna svarar att de inte får delta i skolan på grund av att de misskött sig, har skador eller inte ska komma i kontakt med alkohol, har inga begränsningar i

relationer och partnerval. Ett fåtal pojkar svarar att de inte får delta på grund av att det strider mot den egna religionen och kulturen, samtliga av dessa har minst två sådana begränsningar.

Sammantaget har sju procent av samtliga pojkar minst två begränsningar avseende relationer med motsatta könet och partnerval *samt* har en eller flera restriktioner i skolan och/eller på fritiden. Tre procent av samtliga pojkar har sådana begränsningar och har restriktioner *både* i skolan och på fritiden. Dessa båda grupper illustreras nedan i *figur 3:2*.

3.5. Sammanfattande kommentarer

I detta kapitel redovisas resultat gällande frågor om ungdomarna för sina föräldrar tillåts att delta i skolundervisning samt andra aktiviteter/inslag i skolan samt på fritiden. I kapitlets första del presenterades resultatet gällande samtliga flickor och pojkar i studien. Detta visade att nästan en tiondel av samtliga pojkar och flickor har svarat att de sällan eller aldrig för sina föräldrar får delta i minst ett av de obligatoriska skolämnena som de tillfrågats om i studien. Vanligast bland båda könen är att inte få delta i simundervisning, idrott samt sex- och samlevnadsundervisning. En nästan lika stor andel svarar att de inte får delta i andra inslag i skolan, där det vanligaste för ungdomar av båda könen är att inte få delta på klassresa och skolfest. En något högre andel av pojkarna än av flickorna uppger att de har restriktioner när det gäller att delta i skolämnena och andra inslag i skolan. Det framstår dock som att olika motiv kan ligga bakom flickor och pojkars skolrestriktioner.

En majoritet av de ungdomar som inte tillåts delta i skolämnena/andra inslag i skolan, svarar att deras lärare accepterar föräldrarnas förbud, vilket är anmärkningsvärt. Flickor anger i högre grad att deras frånvaro accepteras av lärarna än pojkarna. Lärare tycks även i högre grad betrakta religiösa eller kulturella motiv som legitima skäl för frånvaro än andra skäl.

Cirka en femtedel av samtliga flickor och drygt en tiondel av samtliga pojkar i studien, svarar att de för sina föräldrar aldrig får delta i minst en av de fritidsaktiviteter som vi frågat om i enkäten. De tre vanligaste förbuden är att inte få gå på disco, fritidsgård och/eller få vara ute lika sent som sina klasskompisar och när det gäller dessa förbud är könsskillnaderna som

störst. Det finns ett tydligt samband mellan att ha restriktioner avseende fritidsaktiviteter och att aldrig få umgås med kompisar av motsatt kön.

I kapitlets senare del redovisades i separata avsnitt för flickor respektive pojkar, svaren gällande restriktioner i skola och fritid, i förhållande till svaren på de frågor om normer i familjen kring oskuld, umgänge och partnerval, som redovisats i föregående kapitel. Dessa analyser visar, att av de flickor svarat att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig och som inte tillåts ha pojkvän, begränsas en majoritet av sina föräldrar när det gäller att delta i skolämnen/aktiviteter i skolan och/eller olika slags fritidsaktiviteter. Även den grupp flickor som endast svarat att de inte får ha pojkvän, men inte att de förväntas vänta med sex, svarar i högre grad att de har restriktioner. Det är möjligt att dessa flickor ändå lever i familjer där det finns en oskuldsnorm, men att de inte ännu är medvetna om den. Den grupp som både har dessa "oskuldsnormer" och *minst en* sådan restriktion avseende skola och/eller fritid utgör mer än en tiondel av samtliga flickor. Drygt hälften av denna grupp har båda "oskuldsnormerna" och restriktioner *både* i skolan och på fritiden.

Även för pojkarna framträder tydliga samband mellan att ha skol- och fritidsrestriktioner och att ha begränsningar i relationer och/eller avseende val av framtida partner. Mer än hälften av de pojkar som har minst två sådana begränsningar, har restriktioner i skolan och/eller på fritiden. Sammantaget gäller detta sju procent av samtliga pojkar. Mer än en fjärdedel av pojkarna som har begränsningar avseende relationer/partnerval, har restriktioner både i skolan och på fritiden. Denna grupp utgör tre procent av samtliga pojkar i studien.

I nästkommande kapitel kommer motsvarande analyser som gjorts i detta kapitel att göras avseende frågorna om de ungas erfarenheter av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående.

4. KONTROLL, KRÄNKANDE BEHANDLING, HOT OCH VÅLD

Inom ramen för denna studie ligger att undersöka situationen för de flickor och pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, när det gäller erfarenhet av att utsättas för kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående. I detta kapitel kommer ungdomarnas svar gällande begränsningar i relationer med motsatta könet och partnerval (de frågor som presenterats i tidigare kapitel), att kopplas till deras svar när det gäller erfarenheter av direkt utövad kontroll, kränkande behandling, hot och våld från familjemedlemmar eller andra närstående.

I ett första steg redovisas hur många av *samtliga* flickor och pojkar som i enkäten har svarat att de har utsatts för olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och våld. I samband med detta redovisas även samtliga flickors och pojkars svar på *vilka* som har utsatt dem för dessa saker och vad de uppfattar har varit de främsta *orsakerna* till det. Därefter ställs, i separata avsnitt för flickor respektive pojkar, samma uppgifter i relation till de frågor som gäller begränsningar i relationer med motsatta könet, på motsvarande sätt som gjordes i föregående kapitel.

Viktigt att påpeka i detta sammanhang är att vi inte kan veta i vilken mån det som ungdomarna uppger att de har utsatts för, *beror på* familjens eventuella vilja att kontrollera deras sexualitet, eller i vilken mån detta kan betraktas som hedersrelaterade sanktioner. Ungdomarnas egna svar angående orsaker kan ge oss viss vägledning. Orsaker som att familjen vill kontrollera dem, att de gjort något som gått emot familjens normer, traditioner eller religion eller något som kan ge dem dåligt rykte, kan utifrån tidigare studier antas vara särskilt vanligt förekommande motiv för kontroll och sanktioner som syftar till att skydda familjens heder.

Sammanfattningsvis syftar detta kapitel huvudsakligen till att ge svar på hur många av de flickor och pojkar som i sin familj har begränsningar avseende relationer med motsatta könet/partnerval, som under sin högstadietid har erfårit olika former av direkt kontroll, kränkande behandling, hot och våld från familj eller närstående.

4.1. Erfarenheter av kontroll och sanktioner från närstående

I enkäten ställdes frågor om de unga någon gång under sin högstadietid varit med om att någon familjemedlem eller annan släkting gjort något av följande mot dem:

1. Förbjudit dig att umgås med jämnårig person du är/varit kär i?
2. Kontrollerat din mobil, e-post, dagbok, väska eller ditt rum mot din vilja?
3. Kontrollerat dig genom att skicka syskon efter dig eller ringt din mobil hela tiden?
4. Hållit dig utanför familjegemenskapen?
5. Ignorerat dig och låtsats som att du inte finns?¹⁸
6. Sagt att de skäms för dig?
7. Kallat dig för kränkande saker, som t.ex. idiot, värdelös, hora, bög?
8. Hotat dig med att slå dig?
9. Sparkat eller slagit dig?

¹⁸ T.ex. inte pratat med dig under en eller flera dagar.

10. Dragit dig i håret, nypt eller spottat på dig?
11. Har någon stängt eller låst in dig mot din vilja i minst 24 timmar?
12. Hotat med att kasta ut dig hemifrån?
13. Har du blivit utkastad hemifrån och inte återvänt på minst 24 timmar?
14. Hotat dig med att skicka iväg dig hemifrån¹⁹
15. Skickat iväg dig hemifrån?

Frågorna ett till tre kan sägas handla om olika former av direkt utövad kontroll i den unges vardag. Att ha förbjudits att umgås med någon man är/varit kär i kan vara ett uttryck för att den unge har brutit mot normer om sexualitet i familjen. Likaså kan det att bli starkt kontrollerad vara en konsekvens av att familjen uppfattat en risk för att den unge bryter mot rådande normer. Det kan naturligtvis även handla om en motiverad kontroll utifrån omsorg om den unge. Om denna kontroll har skett upprepade gånger och ungdomarna även svarat att de har begränsningar avseende relationer med det motsatta könet, bör detta dock kunna betraktas som en grupp där det kan finnas risk för hedersrelaterade sanktioner. Resterande frågor kan definieras som olika typer av kränkande behandling, hot och våld²⁰.

I enkäten lyder frågan om någon familjemedlem eller annan släkting gjort något av ovan nämnda saker mot ungdomarna. Anledningen till formuleringen var att fänga in sådana sanktioner som utövas av bröder, kusiner, morbröder och liknande, eftersom den (manliga) utökade familjen samt bröder kan ha en central roll i upprätthållandet av hedersrelaterade normer och värderingar genom kontroll och sanktioner (se kapitel om teoretiska utgångspunkter). Detta innebär således att även sådant som syskon har utsatt varandra för kan innefattas i vår undersökning, vilket diskuteras mer nedan.

För att underlätta läsningen beskrivs det som de unga har utsatts för varierande med ”kontroll, kränkande behandling, hot och våld” samt ”kontroll/sanktioner”. I båda fallen avses då allt det som frågats efter i enkäten enligt ovan och som redovisas i tabell 4:1. Begreppet ”sanktioner” är inte idealt i detta sammanhang eftersom det antyder att det som ungdomarna utsatts för är någon slags straff, vilket vi inte kan veta något om utom i de fall då ungdomarna själva svarat detta. I brist på bättre begrepp har vi dock ändå valt att använda detta för läsvänlighetens skull.

I tabell 4:1 nedan redovisas hur samtliga flickor och pojkar i studien har svarat på frågorna som redovisats ovan. För respektive fråga fanns svarsalternativen ”Nej aldrig”, ”Ja, 1 gång”, ”Ja, 2-3 gånger” samt ”Ja, fler än 3 gånger”. Av utrymmesskäl redovisas i tabellen endast de som svarat ”Ja, 1 gång” samt de två sistnämnda sammanslagna, det vill säga de som svarat att de varit med om olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och våld minst två gånger under högstadietiden.

Av tabellen framgår att nästan en tiondel av flickorna minst en gång under högstadietiden har förbjudits att umgås med en jämnårig person som de varit kär i. Andelen pojkar som varit med om detta är hälften så stor som för flickorna. En högre andel flickor än pojkar uppger också att de har blivit kontrollerade genom att man skickat syskon efter dem eller ringt deras

¹⁹ T.ex. skicka dig till andra släktingar som bor i annan stad eller land.

²⁰ Frågorna två och fyra, samt sju till 15 har i snarlika formuleringar ställts i en undersökning av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen 2007, se inledning om tidigare studier). I texten nedan jämförs resultaten från denna studie i vissa fall till vad som framkommit denna undersökning

mobil hela tiden, samt att någon i familjen/släkten kontrollerat deras mobil, e-post, dagbok, väska eller rum mot deras vilja (frågorna två till tre). Dessa skillnader är statistiskt signifikanta. Andelen flickor och pojkar som svarat att fler än tre gånger har utsatts för sådana förbud eller kontroll är dock relativt lika (i tabellen redovisas dessa sammanslagna med dem som svarat att de utsatts två till tre gånger).

En signifikant högre andel flickor än pojkar uppger även att någon i familjen/släkten har ignorerat dem, sagt att man skäms över dem eller kallat dem för kränkande saker (fråga fem till sju). Andelen flickor och pojkar som utsatts för hot om våld minst en gång är ungefär densamma mellan könen, 18 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna (fråga åtta). En dryg tiondel av ungdomarna av båda kön uppger att de har utsatts för sådana hot fler än en gång under högstadietiden. En signifikant högre andel tjejer än killar uppger att de minst en gång har blivit utsatta för sparkar eller slag (18 procent respektive 13 procent, fråga nio) eller blivit dragna i håret, nupna eller spottade på av någon närstående minst en gång (20 procent respektive 13 procent, fråga tio). Bland dem som har utsatts flera gånger är det dock inga större skillnader mellan könen.

Det är även en högre andel flickor än pojkar som svarar att de har hotats med att bli utkastade hemifrån (fråga 12). Detta gäller för nästan en femtedel av flickorna och drygt en tiondel av pojkarna. Tio procent av flickorna respektive åtta procent av pojkarna svarar att de minst en gång har utsatts för hot om att bli ivägskickade (det senare till exempel till släktingar i annan stad eller land, fråga 14). Andelen som uppger att de faktiskt har skickats iväg eller blivit utkastade är cirka sju procent för båda könen (fråga 13 och 15).

Tabell 4:1. Ungdomar som har svarat att någon familjemedlem eller annan släkting utsatt dem för olika typer av kontroll och sanktioner. Andel (%) efter kön. N=2356.

	FLICKOR n=1159	POJKAR n=1185	P
1. Förbjudit dig att umgås med jämnårig person du är/varit kär i			**
- En gång	6	3	
- Minst två gånger	3	2	
2. Kontrollerat din mobil, e-post, dagbok, rum el väska mot din vilja			***
- En gång	14	7	
- Minst två gånger	14	13	
3. Kontrollerat dig genom att skicka syskon efter dig eller ringt din mobil hela tiden			***
- En gång	10	6	
- Minst två gånger	18	14	
4. Hållit dig utanför familjegemenskapen			
- En gång	5	4	
- Minst två gånger	5	4	
5. Ignorerat dig och låtsats som att du inte finns			***
- En gång	8	6	
- Minst två gånger	11	6	
6. Sagt att de skäms för dig			*
- En gång	12	8	
- Minst två gånger	12	11	
7. Kallat dig för kränkande saker			*
- En gång	9	5	
- Minst två gånger	19	13	
8. Hotat dig med att slå dig			

- En gång	6	5	
- Minst två gånger	12	11	
9. Sparkat eller slagit dig			**
- En gång	6	3	
- Minst två gånger	12	10	
10. Dragit dig i håret, nypt eller spottat på dig			***
- En gång	8	4	
- Minst två gånger	12	9	
11. Stängt eller låst in dig i minst 24 timmar			
- En gång	3	2	
- Minst två gånger	2	3	
12. Hotat dig med utkastning hemifrån			***
- En gång	9	6	
- Minst två gånger	10	7	
13. Kastat ut dig hemifrån i minst 24 timmar			
- En gång	4	4	
- Minst två gånger	3	3	
14. Hotat dig med att skicka iväg dig hemifrån			
- En gång	4	4	
- Minst två gånger	6	4	
15. Skickat iväg dig hemifrån			
- En gång	4	3	
- Minst två gånger	3	4	
Har varit med om minst en av ovanstående saker, minst en gång:	59	47	
Har varit med om minst fem av ovanstående saker, minst en gång:	23	15	***
Sammanslagning alla former av kontroll/sanktioner medelvärde (skala 0-45):	4,7	3,7	***

Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test, samt t-test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Nederst i tabellen redovisas hur stor andel som svarat att de minst en gång utsatts för något av det som frågats efter. Ungefär 60 procent av flickorna och knappt hälften av pojkarna svarar att de har utsatts för *minst en* av form av kontroll/sanktion, minst en gång. Skillnaderna mellan könen är som regel mindre när det gäller att systematiskt ha utsatts för respektive form av kontroll/sanktion. Nästan en fjärdedel av flickorna mot 15 procent av pojkarna svarar dock att de har varit med om *minst fem* av dessa olika typer av kontroll/sanktioner. En sammanslagning av svaren på *samtliga* frågor där varje svar kan anta ett värde mellan noll och tre beroende på hur ofta man har utsatts för respektive kontroll/sanktion (innebär en skala mellan noll och 45), ger ett signifikant högre medelvärde för flickorna än för pojkarna (presenteras längst ned i tabellen).

I jämförelse med Socialstyrelsens undersökning (Socialstyrelsen 2007) är det i denna studie en lägre andel flickor och pojkar som uppger att de har blivit utsatta för olika former av kränkande behandling, hot och våld. I Socialstyrelsens studie uppskattas att mellan 25 och 30 procent av flickorna samt nästan 25 procent av pojkarna varit med om någon av de former av kränkande behandling, hot och/eller våld som där frågas efter. I denna studie är motsvarande andelar alltså nästan 60 procent för flickorna och nära hälften av pojkarna. Studierna är dock inte helt jämförbara. I Socialstyrelsens studie tillfrågas gymnasieungdomar om erfarenheter under sin gymnasietid, medan det i denna undersökning handlar om högstadieelever som tillfrågas om sin tid i högstadiet. I föreliggande studie ställs fler frågor än i Socialstyrelsens

undersökning, några frågor som ställs i denna studie ställs inte i Socialstyrelsens och vice versa. En annan skillnad mellan dessa undersökningar är att Socialstyrelsen frågat efter om ungdomarnas föräldrar eller *någon annan vuxen* i deras familj har utsatt dem för olika saker, medan ungdomarna i denna studie tillfrågas om någon *familjemedlem eller annan släkting* gjort något av detta mot dem. Detta innebär som nämnts ovan att även sådant som ungdomarna utsatts för av syskon kan komma att inräknas. Om man räknar bort dem som svarat att de bara har utsatts av sina syskon (se nedan), blir andelarna mer lika mellan undersökningarna. Till skillnad från Socialstyrelsens undersökning visar dock denna studie på signifikanta skillnader mellan könen när det gäller erfarenheter av kränkningar, hot och våld.

Om man tittar på vad ungdomarna uppger att de har utsatts för, har ungdomarna i denna studie i *högre grad* svarat att de har utsatts för samtliga former av kränkande behandling, hot och våld, när det gäller de frågor som har ställts i båda undersökningarna (motsvarande andelar för Socialstyrelsens undersökning presenterades i det inledande kapitlet). När det gäller hot om att bli ivägskickad är andelen som svarar att de utsatts för detta bara något högre i denna studie än den som uppskattats i Socialstyrelsens undersökning. Med reservation för ovan nämnda svårigheter att jämföra dessa studier, antyder detta att ungdomarna är mer utsatta för dessa typer av våld från närstående i högstadietiden än i gymnasiet.

Det är svårt och vanskligt att göra någon slags värdering av de olika saker som ungdomarna blivit utsatta för. Av de flickor som uppger att de har utsatts för endast en form av kontroll/sanktion i tabell 4:1 minst en gång, är de vanligaste svaren att man har blivit kontrollerad genom syskon eller mobilsamtal, fått sin mobil, dagbok eller liknande kontrollerad, att någon i familjen sagt att man skäms över dem eller kallat dem för kränkande saker. I samma kategori finns dock även de som har varit med om en eller flera av samtliga övriga sanktioner, utom att ha blivit instängd eller inlåst. Detta innebär att det bland dem som svarat att de endast varit med om en form av kontroll/sanktion, exempelvis finns dem som har blivit ivägskickade hemifrån, utkastade, förbjudna att umgås med någon de varit kär i eller utsatta för fysiskt våld. Att inte räkna dessa ungdomar som utsatta, anser vi vore missvisande. Gränsen för att räknas som utsatt för någon typ av kontroll/sanktion är därför i fortsatta analyser i rapporten satt vid att *minst en gång ha utsatts för minst en av de saker som frågats efter i enkäten*. Detta innebär att vi troligtvis får med en del ungdomar vars erfarenheter av kontroll, kränkningar, hot och våld är av mindre allvarlig eller högst tillfällig karaktär (till exempel ”syskonbråk”, se nedan), men vi menar att det inte är möjligt för oss att göra en värdering av det som de utsatts för utifrån tillgängliga uppgifter.

4.2. Vem eller vilka som utsatt ungdomarna för kontroll/sanktioner

I tabell 4:2 nedan redovisas ungdomarnas svar angående vem eller vilka som har utsatt dem för det som redovisats ovan. Tabellen visar *andelen av dem som har svarat att de har utsatts för någon kontroll/sanktion* (enligt tabell 4:1), som har svarat olika personer. I tabellen redovisas även en sammanslagning av dem som svarat att de *både* har utsatts av sin mamma och sin pappa, samt en sammanslagning av dem som *bara* har kryssat för att de utsatts av sin bror och/eller syster.

Både flickor och pojkar (men en något högre andel av flickorna) av dem som svarat att de har utsatts för någon kontroll/sanktion, svarar att de har utsatts av sin mamma. Det bör i detta sammanhang nämnas att det också är betydligt vanligare att de unga bor med bara sin mamma och denna grupp är när det gäller pojkar överrepresenterad bland dem som svarat att de

utsatts av sin mamma²¹. Cirka en fjärdedel av dem som svarat att de utsatts för någon kontroll/sanktion, uppger att de har blivit utsatta av *båda* sina föräldrar. (Detta innebär 15 procent av samtliga flickor och 12 procent av samtliga pojkar, framgår inte av tabell).

Tabell 4:2. Ungdomar som har svarat att olika personer har utsatt dem för kontroll och sanktioner. Andel (%) efter kön av dem som svarat att de har utsatts för någon form av kontroll/sanktion (enligt tabell 4:1), n=1233.

	FLICKOR (n=684)	POJKAR (n=549)	P
Svar angående vem som utsatt dem:			
- Mamma	51	47	
- Pappa	38	38	
- Bror	15	15	
- Syster	18	17	
- Styvförälder/styvföräldrar	5	7	
- Annan/andra släktingar eller vuxna	7	6	
- Har svarat både mamma och pappa	25	26	
- Har bara svarat syskon	14	12	
Har svarat olika antal personer:			**
- Har inte svarat någon person	19	26	
- Har svarat en person	44	37	
- Har svarat två personer	25	23	
- Har svarat minst tre personer	12	13	

Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Vid en sammanslagning av hur många personer som ungdomarna svarat har utsatt dem för kontroll/sanktioner, framgår att en högre andel flickor än pojkar svarar att de utsatts av en eller två personer, medan andelen som svarar minst tre personer är ungefär lika. Sex procent av samtliga flickor respektive sju procent av samtliga pojkar har svarat att de utsatts av minst tre personer (framgår inte av tabell).

Av dem som har svarat att de har blivit utsatta för någon typ av kontroll/sanktion enligt ovan, har en femtedel av flickorna och en fjärdedel av pojkarna *inte* svarat på frågan om vem som utsatt dem (sammanlagt 271 ungdomar). När det gäller dessa ungdomar vet vi alltså inte något om vem som har utsatt dem. Några ungdomar (sex flickor och sju pojkar) har svarat en eller flera personer på denna fråga, *utan* att de på den föregående frågan har svarat att de utsatts för något. Det *kan* i dessa fall handla om ungdomar som av rädsla valt att inte ge svar på den föregående frågan (dessa redovisas inte i tabellen).

I den grupp som *endast* har svarat syskon på frågan om vem som har utsatt dem för kontroll/sanktioner (detta gäller 14 procent av de utsatta flickorna och 12 procent av de utsatta pojkarna) kan man anta att det till viss del kan handla om "syskonbråk", vilket också en del har skrivit i de öppna svarsalternativen som fanns i enkäten. Cirka en femtedel av de som bara har svarat att syskon har utsatt dem, har skrivit i de öppna svarsalternativen. Bland dem är "syskonbråk" eller svar som kan tolkas på liknande sätt, samt olika varianter av "bråk" de vanligaste svaren. En närmare granskning av dem som utsatts av endast syskon visar att det i en majoritet av dessa fall handlar om bröder som har utsatt sina systrar eller bröder. De vanligaste är att det i dessa fall har handlat om kränkningar och fysiskt våld, men det finns

²¹ 16 procent av flickorna och 27 procent av pojkarna som har svarat att de utsatts av sin mamma bor endast med sin mamma, jämfört med 14 procent respektive 10 procent av samtliga flickor/pojkar.

även dem som uppgivit att de har utsatts för kontroll, förbud att umgås med någon de varit kär i och att ha blivit instängda, utkastade och hotade med att bli ivägskickade av sina syskon. En majoritet av dem som bara har utsatts av sina syskon har svarat att de har utsatts för minst två av sakerna någon eller flera gånger under högstadietiden.

Sammantaget anser vi det vanskligt att utifrån befintliga uppgifter försöka urskilja mer oförargligt ”syskonbråk” ifrån andra, mer allvarigare former av kränkningar och våld. Detta i synnerhet eftersom kontroll och sanktioner i en hederskontext mycket väl kan utföras av bröder (se inledande kapitel om teoretiska utgångspunkter). I de analyser som görs i slutet av detta kapitel och nästkommande, där frågorna gällande kränkningar, hot och våld ställs i relation till frågorna om normer om oskuld, umgänge och partnerval, ingår därför även den grupp som ”bara” utsatts av sina syskon.²²

4.3. Ungdomarnas uppfattningar om orsaker bakom sanktionerna

Ungdomarna har i enkäten även fått svara på vad de uppfattar har varit de främsta *orsakerna* till det som de blivit utsatta för (enligt tabell 4:1). Ungdomarna har då kunnat välja ett eller flera av ett antal fasta svarsalternativ och/eller ett öppet svar. I *tabell 4:3* redovisas andelen flickor respektive pojkar *av dem som svarat att de har utsatts för någon kontroll/sanktion*, som har svarat olika troliga motiv till detta.

I tabellen ser vi att de vanligaste svaren (bland dem som svarat att de utsatts för något) för båda könen är att den som utsatt dem har velat *hindra dem från att göra något som inte är bra för dem* och/eller att de *själva burit sig illa åt*. Dessa svar var också bland de vanligaste i Socialstyrelsens undersökning (Socialstyrelsen 2007). De näst vanligaste svaren ungdomarna ger är att de har blivit *straffade* och/eller att man vill *kontrollera dem*. Flickorna har i högre grad uppgivit det sistnämnda samt att *de vuxna låter sina problem gå ut över dem*²³, eller de kan få *dåligt rykte*.

En relativt hög andel av dem som har svarat att de har varit med om minst en kontroll/sanktion, har inte angivit någon orsak (detta gäller 20 procent av de utsatta flickorna och 24 procent av de utsatta pojkarna). Det finns också en relativt stor grupp (100 ungdomar) som har kryssat för ett svarsalternativ på frågan om orsak utan att ha svarat att de blivit utsatta för något (detta gäller sju procent av samtliga flickor och 13 procent av samtliga pojkar). Dessa redovisas inte i tabellen. Eftersom det kan bero på rädsla att man inte har svarat på frågan om vad man har utsatts för, kan det ändå vara intressant att undersöka svaren för denna grupp. De vanligaste svaren i denna grupp är för båda könen motivet att hindra dem från att göra något som inte är bra för dem (35 flickor och 44 pojkar). En relativt stor andel av dessa pojkar har svarat motivet att de burit sig illa åt. Bland flickorna finns även några som svarat att de kan få dåligt rykte, att de går emot familjens normer samt att deras sexuella läggning inte accepteras. Bland resterande pojkar är det vanligaste svaret att deras familj vill kontrollera dem samt att de straffas. Om man tar med svaren från denna grupp i beräkningen och tittar på andelarna *av dem som givit något svar på frågan om orsak*, framträder i princip samma mönster som i tabellen ovan.

²² Av den gruppen som själv har svarat ”syskonbråk” som anledning (16 ungdomar) har 13 svarat att de utsatts av bara syskon. Ingen av dessa har två av de begränsningar avseende relationer med motsatt kön som presenterats i föregående kapitel (en pojke har en av dessa begränsningar), vilket innebär att denna grupp inte har någon betydelse för rapportens slutresultat.

²³ Även i Socialstyrelsens undersökning (Socialstyrelsen 2007) var det en betydligt högre andel flickor än pojkar som angivit orsaken ”*låter egna problem gå ut över mig*”.

Tabell 4:3. Ungdomar som svarat olika orsaker som de tror ligger bakom kontroll/sanktioner från närstående. Andel (%) efter kön av dem som svarat att de utsatts för någon kontroll/sanktion (enligt tabell 4:1), n=1233.

	FLICKOR (n=684)	POJKAR (n=549)	P
Angivna orsaker bakom kontroll/sanktioner:			
- Hindra mig från att göra något som inte är bra för mig	40	41	
- Har burit mig illa åt	39	35	
- Straffa mig	17	14	
- De vuxna låter sina problem gå ut över mig	14	8	**
- De vill kontrollera mig	22	17	*
- De tycker jag kan få dåligt rykte	10	7	*
- Går emot min familjs normer och traditioner	7	5	
- Går emot min familjs religion	5	5	
- De accepterar inte min sexuella läggning	2	2	
- Annan orsak	7	4	*
- Har inte svarat någon orsak	20	24	

Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

I det följande kommer de frågor som har redovisats i detta kapitel att ställas i relation till frågorna om normer kring oskuld, umgänge och partnerval, som redovisats i tidigare kapitel. Dessa analyser görs liksom tidigare i separata avsnitt för tjejer respektive killar.

4.4. Erfarenheter av kontroll/sanktioner i relation till ”oskuldsnormer” i familjen – analys av flickornas situation

I resterande del av kapitlet har samtliga analyser av ungdomarnas svar kring erfarenheter av kontroll, kränkande behandling, hot och våld, gjorts i relation till frågorna som rör begränsningar i relationer med motsatta könet. För flickornas del innebär detta, liksom i föregående kapitel, att de som svarat att deras föräldrar förväntar sig att de väntar med sex till det att de gifter sig samt inte tillåter dem att ha ett ovillkorligt²⁴ förhållande med en jämnårig pojkvän, jämförs med de flickor som svarat att de inte har någon av dessa normer i familjen.

I tabell 4:4 redovisas andelen flickor som svarat att de varit med om kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående (enligt tabell 4:1), i relation till deras svar angående om de förväntas vänta med sex tills de gifter sig och om de tillåts att ha pojkvän. I den vänstra kolumnen redovisas svaren för dem som inte har någon av dessa normer (*inga ”oskuldsnormer”*). Den högra kolumnen innehåller svaren för dem som svarat att de både förväntas vänta med sex samt att de inte får ha pojkvän (*båda ”oskuldsnormerna”*). De flickor som endast har en av dessa normer (126 ungdomar), har liksom i föregående kapitel inte tagits med i tabellerna för att underlätta läsningen. Resultaten för denna grupp berörs dock i tabelltexterna.

Tabellen visar att de flickor som har båda ”oskuldsnormerna”, generellt sett oftare har varit med kontroll/sanktioner och mer omfattande sådana, än flickor utan sådana normer.

²⁴ Med ovillkorligt avser här att ungdomarna svarat att deras föräldrar inte har något emot om de har en pojkvän som är i ungefär samma ålder. De som svarat att de endast får ha ett förhållande om de förlovar sig eller i framtiden planerar att gifta sig med personen, eller om det sköts diskret så att det inte orsakar ryktesspridning och skvaller, räknas här som att de inte tillåts att ha ett ovillkorligt förhållande.

Skillnaden är statistiskt signifikant. Flickor som har begränsningar i sina relationer med motsatta könet är alltså i högre grad utsatta för kontroll, kränkande behandling, hot och våld än andra flickor. Starkaste sambanden gäller erfarenhet av att ha *kontrollerats*, *förbjudits att umgås med någon man varit kär i* samt att ha blivit *instängd/inlåst i minst ett dygn*. Mer än hälften av de flickor som har ”oskuldsnormerna”, har erfarenhet av att ha blivit kontrollerade genom att någon familjemedlem/släkting skickat syskon efter dem eller ringt deras mobil hela tiden och/eller kontrollerat deras mobil, e-post, dagbok, väska eller rum mot deras vilja och/eller att ha förbjudits att umgås med någon jämnårig som de är eller har varit kära i under högstadietiden. Nästan 40 procent av samma grupp har varit med om minst två av dessa saker alternativt något av dem minst två gånger. Motsvarande andel bland dem som inte har ”oskuldsnormerna” är 16 procent (framgår inte av tabell). Bland gruppen flickor med ”oskuldsnormer” är det också vanligare att ha utsatts för sociala sanktioner, hot om våld och fysiskt våld, än bland de flickor som inte har den slags normer i familjen.

Tabell 4:4. Andel (%) flickor som har ingen respektive båda ”oskuldsnormerna” fördelat på om de har erfarenheter av kontroll och sanktioner (enligt tabell 4:1), n=981.

	Inga ”oskuldsnormer” (n=728)	Båda ”oskuldsnormerna” (n=253)	P
Erfarenhet av antal former av kontroll/sanktioner²⁵			**
- en	14	13	
- två till fyra	23	25	
- minst fem	19	27	
Minst en kontroll/sanktion minst en gång	57	65	**
Sammanslagning alla former av kontroll/sanktioner medelvärde (skala 0-45):	4,0	5,9	**

Skillnader mellan grupperna har testats med χ^2 -test samt t-test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Av de flickor som svarat att de lever med båda ”oskuldsnormerna” har 65 procent blivit utsatta för minst en form av kontroll/sanktion minst en gång. Denna grupp utgör 15 procent av samtliga flickor. Drygt hälften av dessa (åtta procent av samtliga) har erfarit fysiskt våld eller hot om fysiskt våld, blivit instängda/inlåsta och/eller utkastade i minst ett dygn, och/eller ivägskickade hemifrån (framgår inte av tabell). En dryg fjärdedel av flickorna med ”oskuldsnormerna” (sex procent av samtliga flickor) har varit med om minst fem olika former av kontroll/sanktioner, minst en gång under högstadietiden. Dessa grupper bör betraktas som mycket utsatta grupper.

Var femte flicka som lever med båda ”oskuldsnormerna” har någon gång under högstadietiden förbjudits att umgås med en jämnårig person som de varit kära i (motsvarande andel av dem som inte har någon av dessa normer är cirka fem procent). I denna grupp kan det antas finnas risk för hedersrelaterat förtryck och våld. En närmare granskning av samtliga flickor som har förbjudits att umgås med någon de är/varit kära i, visar att detta är en mycket utsatt grupp i flera avseenden. En majoritet av dessa flickor har utsatts för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld, blivit instängda/inlåsta och/eller utkastade i minst ett dygn, och/eller ivägskickade hemifrån. Det är också en grupp som är särskilt utsatt för psykisk misshandel.

²⁵ Varje form av kontroll/sanktion kan ha erfarits ett flertal gånger.

För den grupp flickor som endast har en av ”oskuldsnormerna” gäller generellt att resultaten pekar i samma riktning som för dem som har båda dessa normer. Mer än en tredjedel av de flickor som har någon av ”oskuldsnormerna”, uppger att de har utsatts för minst fem av samtliga saker i tabellen minst en gång (framgår inte av någon tabell). Den grupp som inte får ha pojkvän, men som inte svarat att de förväntas vara oskuld när de gifter sig, framstår överlag som en starkt utsatt grupp. Eftersom det är små grupper är det emellertid svårt att dra några slutsatser om denna grupp.

4.4.1. Skillnader avseende vem/vilka som har utsatt flickorna för kontroll/sanktioner

En betydligt högre andel av de flickor med ”oskuldsnormer” i familjen som svarat att de har utsatts för någon form av kontroll/sanktion, har inte har svarat på frågan om *vem* som utsatt dem, än motsvarande andel av de flickor som inte har dessa ”oskuldsnormer” (29 procent jämfört med 16 procent). Detta kan tolkas som ett uttryck för en starkare rädsla i den förstnämnda gruppen för att avslöja problem i familjen.

Bland flickorna med ”oskuldsnormer” har en högre andel svarat att de utsatts av någon *annan släkting/vuxen* (än föräldrar/styvföräldrar eller syskon/styvsyskon), än av de flickor som svarat att de inte lever med dessa normer i familjen (nio procent jämfört med fyra procent, av dem som svarat att de utsatts för någon form av kontroll/sanktion). En lägre andel av flickorna med ”oskuldsnormer” jämfört med dem utan sådana normer i familjen, har svarat att de *bara är utsatta av syskon* (nio procent jämfört med 17 procent, av dem som svarat att de utsatts för något).

Dessa mönster blir än tydligare om man även räknar med dem som svarat på frågan om orsak utan att ha svarat att de utsatts för någon kontroll/sanktion och jämför andel i respektive grupp *av dem som svarat någon orsak*. Om man räknar med denna grupp visar det sig också att en högre andel flickor med ”oskuldsnormer” än de utan sådana normer, har svarat att de *utsatts av tre personer eller fler* (17 procent jämfört med 14 procent, av dem som svarat någon orsak).

Av den grupp som inte tillåts ha pojkvän men som inte svarat att de förväntas vänta med sex, har mer än en femtedel svarat att de är utsatta av minst tre personer, vilket bekräftar tidigare resultat som tyder på att detta är en utsatt grupp. I övrigt ser mönstret när det gäller flickornas svar på frågan om vem som utsatt dem för kontroll/sanktioner, i stort sett likartat ut mellan de flickor som lever med ”oskuldsnormerna” och dem som inte lever med någon av dessa normer.

4.4.2 Skillnader avseende angivna orsaker till sanktionerna

Tabell 4:5 visar andelen flickor med respektive utan ”oskuldsnormer” *av dem som svarat att de har utsatts för någon kontroll/sanktion*, som svarat olika slags orsaker som de tror legat bakom det som de utsatts för.

Av de flickor som har båda ”oskuldsnormerna”, har en betydligt *lägre* andel uppgett att *de själva har burit sig illa åt* som en trolig anledning till det som de har utsatts för. Motiv som kan antas vara vanliga när det gäller hedersrelaterade sanktioner - såsom att familjen vill *kontrollera dem*, att de kan få *dåligt rykte*, eller att de *går emot familjens normer, traditioner eller religion* - anges *oftare* bland de flickor som lever med ”oskuldsnormerna”. En *högre* andel i denna grupp har även svarat motivet att *”hindra mig från att göra något som inte är bra för mig”*. Detta tyder på att många av dessa flickor uppfattar det som de utsätts för som ett

uttryck för en slags omsorg, en konsekvens av att de handlat emot sitt eget intresse. Det skulle emellertid även kunna tolkas som att flickor i denna grupp har ett större tryck på sig att följa föräldrarnas normer, utifrån att de på olika sätt förväntas drabbas av sanktioner om de inte gör det.

Tabell 4:5. Andel (%) flickor av dem som har ingen respektive båda av ”oskuldsnormerna”, fördelat på olika orsaker som de tror ligger bakom kontroll/sanktioner från närstående. Andel av dem som utsatts för något i tabell 4:1, n=578.

	Ingen ”oskuldsnorm” (n=413)	Båda ”oskuldsnormerna” (n=165)	P
Svar på frågan: Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som någon gjort mot dig? (Flera svarsalternativ möjliga). Andel i respektive kolumn av dem som svarat att de har utsatts för någon kontroll/sanktion som har svarat olika slags orsaker:			
- Hindra mig göra ngt som inte är bra för mig	36	52	**
- Har burit mig illa åt	43	24	***
- Straffa mig	16	15	
- De vuxna låter sina problem gå ut över mig	13	13	
- De vill kontrollera mig	19	26	
- De tycker jag kan få dåligt rykte	4	27	***
- Går emot familjens normer och traditioner	2	25	***
- Går emot min familjs religion	11	17	***
- De accepterar inte min sexuella läggning	1	3	**
- Annan orsak	15	6	*
- Har inte svarat någon orsak	20	19	

Skillnader mellan grupperna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

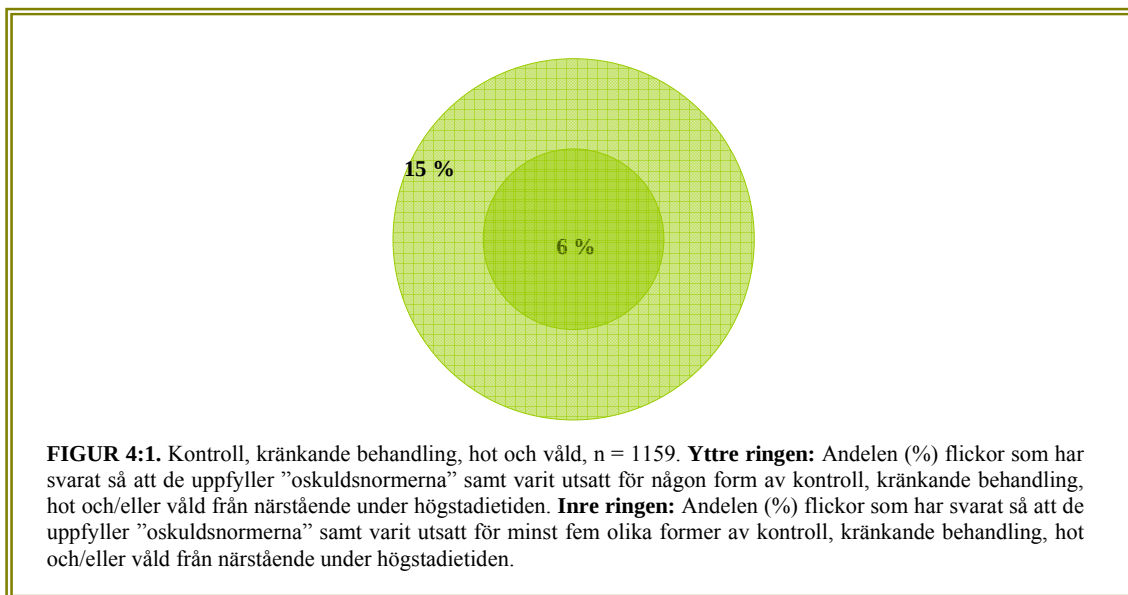
En högre andel av de flickor som begränsas av sin familj när det gäller relationer med motsatta könet, uppger att deras sexuella läggning inte accepteras av familjen som en trolig anledning till det som de har utsatts för, än motsvarande andel av flickorna utan ”oskuldsnormer”. Utifrån antagandet att det främst handlar om homo- eller bisexuella ungdomar som givit detta svar, kan det tolkas som ett uttryck för att heteronormativitet är vanligare i de sexuellt kontrollerande familjerna. Bland flickorna med ”oskuldsnormer” i familjen är det en signifikant lägre andel som svarat ”annan orsak”, vilket kan tolkas som ett uttryck för att de nämnda orsakskategorierna i högre grad har ’passat’ dessa flickor än övriga.

En ungefär lika stor andel av båda grupperna har svarat att de har utsatts för någon typ av kontroll/sanktion enligt tabell 4:1 utan att ha svarat på frågan om orsak till detta. Detta gäller en femtedel av de flickor i båda grupperna som svarat att de har utsatts för något i tabell 4:1. När det gäller dessa flickor vet vi alltså inget hur de ser på orsakerna till det som de utsatts för.

Bland de flickor som endast har svarat att de inte tillåts att ha pojkvän men inte att de förväntas vara oskuld (dessa redovisas inte i tabellen) är det en i relation till gruppen flickor utan ”oskuldsnormer” en hög andel som svarat att deras familj vill kontrollera dem (34 procent) samt att de kan få dåligt rykte (15 procent).

Sammanfattningsvis kan konstateras att 15 procent av samtliga flickor lever med båda ”oskuldsnormerna” och har minst en gång under högstadietiden blivit utsatta för någon form av kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld från närstående. Sex procent av samtliga

flickor har dessa normer och har varit med om minst fem olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld. Dessa grupper illustreras i cirkelarna nedan.

4.5. Erfarenheter av kontroll/sanktioner i förhållande till begränsningar i relationer med motsatta könet/partnerval – analys av pojkarnas situation

I detta avsnitt redovisas på motsvarande sätt som för flickorna, pojkarnas svar kring erfarenhet av kontroll/sanktioner, i relation till deras svar på frågorna om olika former av begränsningar avseende relationer med motsatta könet och val av partner. För pojkarna innebär det senare liksom i föregående kapitel, en jämförelse mellan de pojkar som instämt i minst två respektive inget av följande: att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig, att de inte får ha flickvän (= "oskuldsnormerna"), att de inte själv får välja den de gifter sig eller blir sambo med samt att de har begränsningar när det gäller vänskapligt umgänge med det motsatta könet. De pojkar som bara instämt i *en* av dessa frågor (160 ungdomar), har liksom för flickorna inte tagits med i tabellerna för att underlätta läsningen. Resultaten för denna grupp berörs delvis i tabelltexterna.

I *tabell 4:6* nedan redovisas andelarna av dessa båda grupper av pojkar som svarat att de varit med om olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och våld (enligt *tabell 4:1*). Av tabellen framgår att pojkar som begränsas av sina familjer avseende relationer med motsatta könet/partnerval, i högre grad är utsatta för olika typer av kontroll och sanktioner av närstående, än andra pojkar. Nästan två tredjedelar av de pojkar som har minst två sådana begränsningar, har svarat att de minst en gång under högstadietiden har blivit utsatta för någon form av kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld (enligt *tabell 4:1*). Denna grupp utgör åtta procent av samtliga pojkar. Hälften av dessa pojkar har varit med om minst fem olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld och kan därmed antas vara mycket utsatta.

Skillnaderna mellan grupperna är statistiskt signifikanta beträffande *samtliga* olika former av kontroll/sanktioner som redovisas i *tabell 4:1*. Av de pojkar som begränsas i sina

relationer/partnerval, svarar 14 till 16 procent att de blivit utkastade och/eller inlåsta i mer än ett dygn respektive ivägskickade hemifrån (motsvarande andel för den grupp som inte har några sådana begränsningar är tre till fem procent).

Tabell 4:6. Andel (%) av pojkar som inte har några respektive har minst två begränsningar avseende relationer med motsatta könet/partnerval, fördelat på erfarenheter av kontroll och sanktioner (enligt tabell 4:1), n=1018.

	Inga begränsningar (n=865)	Minst två begränsningar (n=153)	P
Erfarenhet av antal former av kontroll/sanktioner²⁶			***
- en	14	8	
- två till fyra	17	25	
- minst fem	12	31	
Minst en kontroll/sanktion minst en gång	43	63	***
Sammanslagning alla former av kontroll/sanktioner, medelvärde (värde 0-45):	2,9	7,9	***

Skillnaderna mellan grupperna har testats med χ^2 -test, samt t-test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Precis som för flickorna så är det en betydligt högre andel av dem som begränsas i relationer med motsatta könet, som någon gång har förbjudits att umgås med en jämnårig person som de varit kära i, än motsvarande andel av dem som inte har några sådana begränsningar (24 procent jämfört med två procent). Bland dem som har varit med om ett sådant förbud, återfinns majoriteten i gruppen med begränsningar. En granskning av *samtliga* pojkar som någon gång förbjudits att umgås med någon de är/varit kär i (65 pojkar), visar på motsvarande sätt som för flickorna, att detta är att betrakta som en utsatt grupp. Andelen pojkar i denna grupp som har varit med om fysiskt våld eller hot om fysiskt våld, blivit instängda/inlåsta och/eller utkastade i minst ett dygn, och/eller ivägskickade hemifrån är mycket hög (65 procent har varit med om minst en av dessa saker). En övervägande majoritet har också varit med om systematisk psykisk misshandel.

4.5.1. Skillnader avseende vem som har utsatt pojkarna för kontroll/sanktioner

En motsvarande analys som för flickorna avseende pojkarnas svar angående *vem/vilka* som utsatt dem för kontroll/sanktioner, i relation till deras svar gällande begränsningar relationer med motsatta könet/partnerval (samma frågor som i avsnittet ovan) har även gjorts. Denna visar att en ungefär en lika hög andel av pojkarna med sådana begränsningar som av de utan, *inte har svarat* på frågan om vem som utsatt dem (cirka en fjärdedel av dem som har svarat att de har blivit utsatta för något). En högre andel av de pojkar som av sina familjer begränsas i relationer/partnerval har svarat att de *utsatts av minst tre personer*, än av pojkarna utan sådana begränsningar (19 procent jämfört med 12 procent, av dem som svarat att de utsatts för någon kontroll/sanktion).

Samma mönster som för flickorna framträder på det sättet att en lägre andel i gruppen med begränsningar avseende relationer/partnerval, *bara har svarat att de utsatts av syskon*, medan en högre andel svarat att de utsatts av någon *annan släkting eller vuxen* (än föräldrar/styvföräldrar eller syskon/styvsyskon). Det senare gäller 17 procent jämfört med fyra procent, av dem som svarat att de utsatts för någon kontroll/sanktion i båda grupperna.

²⁶ Varje form av kontroll/sanktion kan ha erfarits ett flertal gånger.

Det är också vanligare att pojkar som begränsas i sina relationer/partnerval, svarar att de har utsatts av någon av sina *styvföräldrar* (11 procent jämfört med fem procent, av de utsatta pojkarna).

4.5.2. Skillnader avseende angivna orsaker till sanktionerna

I tabellen nedan görs motsvarande analys som ovan, beträffande de *orsaker* som pojkarna i respektive grupp angivit till den kontroll/de sanktioner som de utsatts för.

Tabell 4:7. Andel (%) pojkar av dem som inte har respektive har minst två begränsningar i relationer med motsatta könet/partnerval, fördelat på olika orsaker som de tror ligger bakom kontroll/sanktioner från närstående. Andel av dem som har utsatts för något i tabell 4:1, n=46.

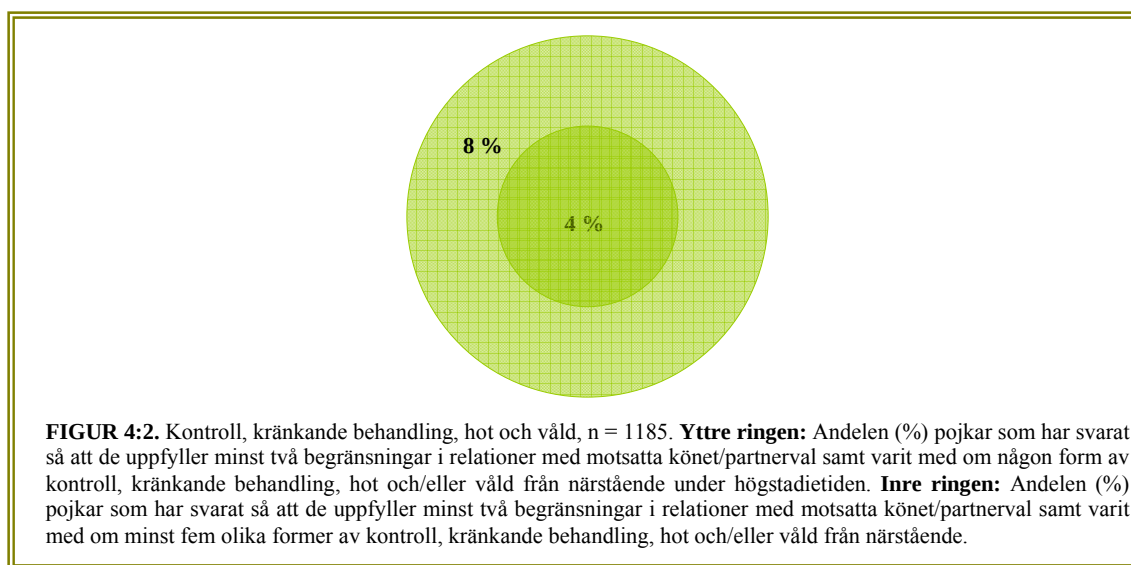
	Inga begränsningar (n=368)	Minst två begränsningar (n=95)	P
Svar på frågan: <i>Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som någon gjort mot dig?</i> (Flera svarsalternativ möjliga). Andel i respektive kolumn av dem som svarat att de har utsatts för någon kontroll/sanktion som har svarat olika slags orsaker:			
- Hindra mig göra ngt som inte är bra för mig	37	49	
- Har burit mig illa åt	37	26	*
- Straffa mig	15	13	
- De vuxna låter sina problem gå ut över mig	8	11	
- De vill kontrollera mig	16	26	*
- De tycker jag kan få dåligt rykte	4	17	***
- Går emot familjens normer och traditioner	3	14	***
- Går emot min familjs religion	2	18	***
- De accepterar inte min sexuella läggning	1	6	**
- Annan orsak	10	7	
- Har inte svarat någon orsak	25	20	

Skillnaderna mellan grupperna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Pojkar som inte begränsas i sina relationer med motsatta könet/val av partner, har i högre grad svarat att de själva burit sig illa åt som en tänkbar orsak till det som de utsatts för. Motiv som kan antas vara vanliga vid hedersrelaterade sanktioner - såsom att familjen vill kontrollera dem, att de kan få dåligt rykte, att de gått emot familjens normer, traditioner eller religion - anges betydligt oftare av de pojkar vars familjer begränsar dem på detta sätt. För samtliga dessa svarsalternativ framträder signifikanta skillnader mellan dem som har sådana begränsningar och dem som inte har det. Liksom för flickorna så är det även en signifikant högre andel i den begränsade gruppen som anger motivet att deras sexuella läggning inte accepteras.

En högre andel av pojkarna utan begränsningar har inte svarat någon orsak alls, än motsvarande andel bland de pojkar som har minst två sådana begränsningar (25 procent respektive 20 procent av dem som har svarat att de har utsatt för någon kontroll/sanktion).

Sammantaget så har åtta procent av samtliga pojkar minst två begränsningar avseende relationer med motsatta könet/partnerval och har varit med om en eller flera former av kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld. Denna grupp utgör en majoritet av de pojkar som har sådana begränsningar. Fyra procent av samtliga pojkar har sådana begränsningar och har varit med om minst fem olika former av kontroll/sanktioner. Dessa grupper illustreras i *figur 4:2* nedan.

4.6. Sammanfattande kommentarer

I detta kapitel redovisas ungdomarnas svar angående erfarenheter av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående. I första delen av kapitlet redovisades resultaten avseende samtliga flickor och pojkar i studien på dessa frågor. Resultaten visar att flickor generellt sett i högre grad svarar att de är utsatta för olika typer av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående, än pojkarna. Signifikanta skillnader mellan könen framträder när det gäller att ha förbjudits att umgås med en jämnårig person som de varit kär i, att ha blivit kontrollerad, utsatt för sociala sanktioner och/eller kränkningar, hot om utkastning samt fysisk misshandel.

I den senare delen av kapitlet gjordes motsvarande analyser som i föregående kapitel, på det sättet att flickornas respektive pojkarnas svar på frågorna om kontroll, kränkande behandling, hot och våld, ställdes i relation till deras svar gällande normer i familjen om oskuld, umgänge och partnerval. Dessa analyser visar att flickor som förväntas vara oskuld till de gifter sig och inte tillåts ha pojkvän, generellt sett svarar att de har varit med kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående i högre omfattning än de som inte lever med sådana normer i familjen. Även den grupp flickor som endast svarat att de inte tillåts att ha pojkvän framstår i denn fråga, liksom när det gällde skol- och fritidsrestriktioner, som en utsatt grupp. Andelen flickor som lever med båda ”oskuldsnormerna” och som svarar att de minst en gång har blivit utsatta för någon form av kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld, utgör 15 procent av samtliga tjejer.

För pojkarna framkommer en tydlig koppling mellan att ha begränsningar avseende relationer med motsatta könet/val av partner och att ha varit med om olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och våld av närstående. En majoritet av de pojkar som har minst två sådana begränsningar, har varit med om någon form av kontroll, kränkande behandling, hot eller våld. Denna grupp utgör åtta procent av samtliga pojkar.

Samma mönster framträder för pojkarna som för flickorna avseende vem/vilka som har utsatt dem för kontroll/sanktioner samt vilka orsaker de tror ligger bakom det som de utsatts för. Detta mönster innebär att de pojkar och flickor som svarat att deras familjer på olika sätt begränsar dem i deras relationer, i högre grad har svarat att de utsätts för kontroll/sanktioner

från fler än en person, av andra närstående än föräldrar/styvföräldrar eller syskon, samt att de i högre grad uppger att de orsaker till det som de utsatts för som kan antas vara vanliga vid hedersrelaterade sanktioner.

I de två följande kapitlen kommer resultaten från kapitel två till fyra att sammanfogas på det sättet att vi undersöker i vilken mån ”ytter-ringarna” i de figurer som har presenterats i respektive kapitel, överlappar varandra. I dessa kapitel kommer vi att redovisa vilka grupper flickor och pojkar som vi utifrån våra teoretiska kriterier bedömer kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Vi kommer också att redovisa resultatet av dessa analyser i förhållande till olika bakgrundsfaktorer.

5. FLICKORNAS SAMMANTAGNA SITUATION

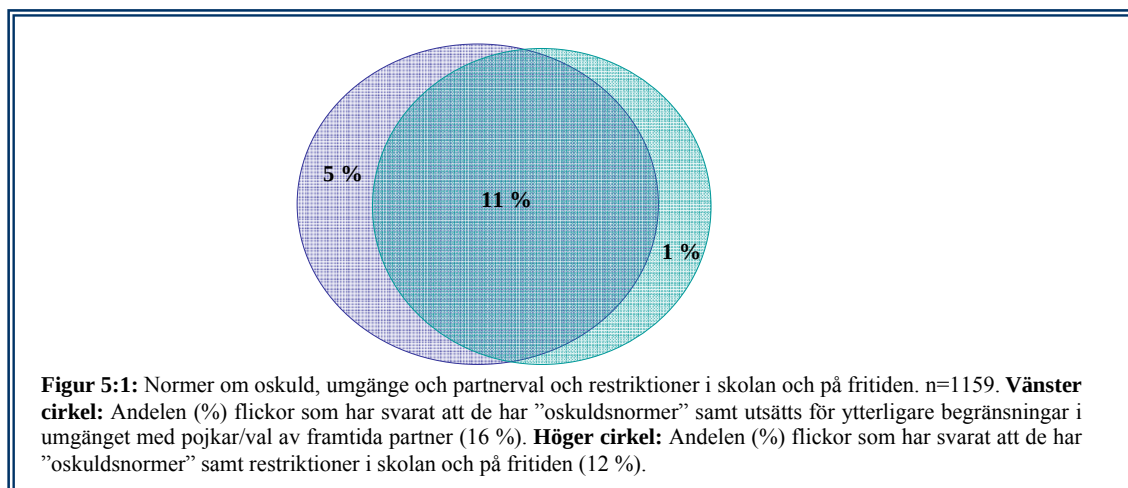
I första delen av det här kapitlet sammanfattas resultaten från flickornas enkätsvar som behandlats så här långt och analyseras i förhållande till varandra. I ett första steg ställs frågorna om *normer om oskuld, umgänge och partnerval* i förhållande till frågorna om *restriktioner när det gäller deltagande i aktiviteter och andra inslag i skolan och på fritiden*. I ett andra steg läggs frågorna om *kontroll, kränkande behandling, hot och våld* till de föregående. Ur de inledande analyserna utkristalliserar sig två huvudgrupper och tre undergrupper av flickor. Två av dessa undergrupper består av flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, vilket beskrivs närmre nedan. I den andra halvan av det här kapitlet undersöks vilken bakgrund flickorna i de nyss nämnda grupperna har. De bakgrundsfaktorer som lyfts fram är om flickorna går i en kommunal eller fristående skola samt deras socioekonomiska bakgrund, etniska bakgrund och föräldrars grad av religiositet.

5.1. Flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer

Utifrån våra teoretiska utgångspunkter bedömer vi att två nödvändiga men inte tillräckliga kriterier ska vara uppfyllda för att vi ska kunna avgränsa gruppen flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Det första kriteriet är att det förekommer en oskuldsnorm inom familjen och det andra att oskuldsnormen upprätthålls genom att flickan inte tillåts ha ett förhållande med en jämnårig pojke. I det inledande resultatkapitlet presenterades hur respondenterna svarade på dessa två frågor. Resultatet visar att totalt svarar nästan en fjärdedel (23 procent) av flickorna så att de uppfyller båda ”oskuldsnormerna”.

5.1.1 Normer om oskuld, umgänge och partnerval i förhållande till restriktioner i skolan och på fritiden

I det inledande resultatkapitlet redovisades andelen flickor som svarar att det förekommer ”oskuldsnormer” i deras familjer och som uppger att de av familjen utsätts för ytterligare begränsningar genom inskränkningar i vänskapsrelationer med pojkar och/eller i valet av framtida partner. Resultaten visar att 16 procent av alla flickor i studien svarar att de utsätts för ”oskuldsnormer” och ytterligare minst en begränsning. Dessa utgör den vänstra cirkeln i *figur 5:1*.

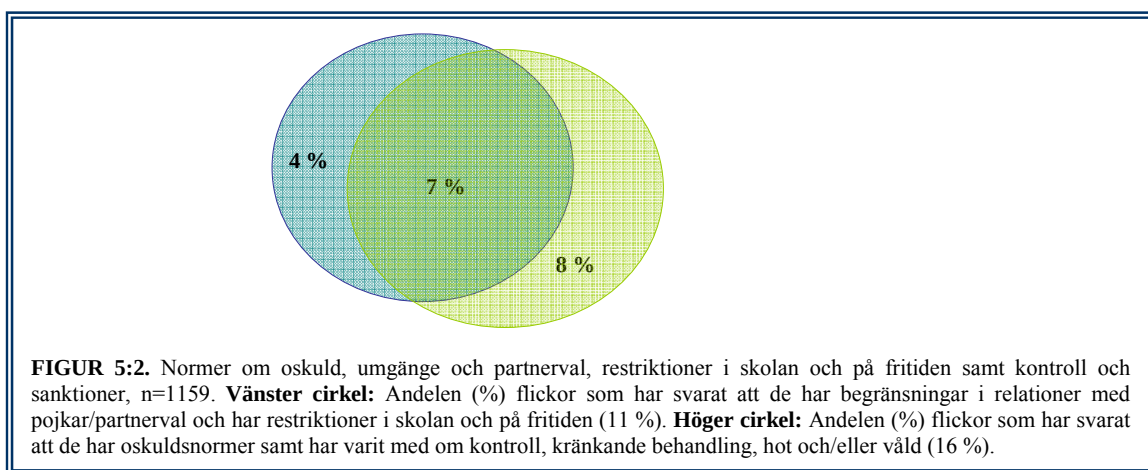
I kapitlet därefter redovisades andelen flickor som uppger att de lever med ”oskuldsnormer” och som svarar att de har ytterligare restriktioner från sina föräldrar som innebär att de inte tillåts delta i utbildning och andra aktiviteter i skolan och på fritiden. Resultatet visar att 12 procent av samtliga flickor svarar att det förekommer ”oskuldsnormer” i familjen samt har *restriktioner som innebär att inte tillåts delta i vanligt förekommande aktiviteter och andra inslag i skolan och/eller på fritiden*. Dessa utgör den högra cirkeln i figur 5:1.

I figuren presenteras de två cirkelnas förhållande till varandra, eller med andra ord andelen flickor som har svarat att de *både* lever med normer om oskuld, umgänge och/eller partnerval och har restriktioner i skolan och/eller på fritiden.

Av figuren framgår att en övervägande majoritet av de flickor som uppger att de har minst tre av de efterfrågade normerna om oskuld, umgänge och partnerval (vänstra cirkeln), även svarar att de har restriktioner i skolan och/eller på fritiden (högra cirkeln). Totalt uppger 11 procent av alla flickor i studien dessa svar. Dessa flickor uppfyller villkoren för att tillhöra den grupp som vi bedömer sannolikt kan leva med hedersrelaterade normer och restriktioner. Detta är flickor som för det första inte får ha ett föräktenskapligt samliv, utan det förutsätts att de ska vänta med sex tills de gifter sig och som inte villkorslöst tillåts ha pojkvän. Dessutom får de inte ha vänskapliga relationer med pojkar och/eller fritt välja vem de ska gifta sig med. Denna kontroll förefaller dessutom ha konsekvenser för deras skolgång och/eller fritid i och med att de har en eller flera restriktioner i dessa avseenden. Fem procent av flickorna som uppger att de lever med de efterfrågade normerna i familjen svarar inte att de är utsatta för ytterligare begränsningar i form av restriktioner i skolan och på fritiden, i den bemärkelse som här avses.

5.1.2. Kontroll, kränkande behandling, hot och våld

I föregående kapitel presenterades hur stor andel flickor som utsätts för olika former av *kontroll, kränkande behandling, hot och våld* av familjemedlemmar eller andra vuxna närstående. Resultaten visar att av det totala antalet flickor i studien svarar 16 procent att de lever med båda ”oskuldsnormerna” och att de har utsatts för kontroll och/eller sanktioner av det slag som frågats efter i enkäten. I *figur 5:2* presenteras sambandet mellan frågorna som diskuterats i föregående avsnitt om normer och restriktioner samt frågorna om kontroll, kränkande behandling, hot och våld.

Den vänstra cirkeln i figuren består av de 11 procent flickor som både har normer om oskuld umgänge och/eller partnerval samt ytterligare begränsningar i skolan och på fritiden (det vill säga den överlappade delen av cirkelarna i figur 5:1). Den högra cirkeln är de 16 procent som har utsatts för någon form av kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld. Resultatet visar att sju procent av alla flickor i den här studien, det vill säga majoriteten av de flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, även har utsatts för kontroll, kränkningar, hot och/eller våld.

5.1.3. Indelning av flickor

Sammanfattningsvis kan flickorna utifrån de ovan redovisade resultaten indelas i två övergripande grupper. Å ena sidan de som får ha en föräktenskaplig relation. Å andra sidan de som förväntas vänta med sex till de gifter sig och som inte får ha pojkvän, det vill säga de som kan betraktas leva med ”oskuldsnormer”.

Av *tabell 5:1* framgår att den första gruppen motsvarar 77 procent eller med andra ord drygt tre fjärdedelar av alla flickor i studien. Den första gruppen av flickor uppfyller inte det vi bedömt som nödvändiga kriterier för att betraktas leva med hederstraditioner. Emellertid kan de ha uppgett att de lever med vissa normer om oskuld, umgänge och partnerval, har enstaka begränsningar i skolan och/eller på fritiden eller är utsatta för kontroll eller kränkande behandling, hot och våld men uppfyller inte de båda ”oskuldsnormerna”. Majoriteten har dock svarat att de inte utsätts för något av det som studeras.

Den andra gruppen utgör 23 procent av alla flickorna i studien. Denna grupp består av de flickor som uppfyller ett eller flera av våra hederskriterier. Alla inom gruppen har svarat att de lever med båda ”oskuldsnormerna”. Denna grupp av flickor delas in i ytterligare tre grupper med utgångspunkt i hederskriterierna i en kumulativ ordning. De som uppfyller de två oskuldsnormerna och som dessutom inte får ha vänskapliga relationer med pojkar och/eller inte fritt välja vem de ska gifta sig med motsvarar den tredje gruppen. Dessa betraktar vi lever med en kontroll av sexualitet som liknas vid den som förekommer i ett hedersrelaterat sammanhang. De som utöver detta har en eller flera restriktioner i skolan och/eller på fritiden ingår i den fjärde gruppen. Vi har valt att avgränsa gruppen flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar till denna fjärde grupp. Den femte gruppen utgörs av de i den fjärde gruppen som dessutom utsätts för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld. Som framgår av tabellen nedan motsvaras grupp tre av 16 procent av samtliga flickor, grupp fyra av 11 procent och grupp fem av sju procent.

Tabell 5:1. Andel (%) flickor som i olika grad kan betraktas leva med normer och begränsningar, n=1159.

1. Inga ”oskuldsnormer”	77
2. ”Oskuldsnormer”	23
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	16
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	11
(5). kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld	7

Flickor som uppfyller kriterierna för att ingå i någon av de två sistnämnda undergrupperna lever med starka begränsningar i sin vardag. I *bilaga 1* finns tabeller över hur flickorna i de ovanstående grupperna har svarat på frågor som har tagits upp i tidigare kapitel. När det gäller frågorna om normer om oskuld, umgänge och partnerval visar resultaten att flickorna i de tre undergrupperna ofta har svarat det mest ”strikt” alternativet på dessa frågor. Beträffande restriktioner i skola och på fritid har de tre undergrupperna signifikant fler förbud än övriga

flickor. En majoritet av de två nedersta undergrupperna har förbud både i skolan och på fritiden. Endast 15 procent av flickorna i dessa grupper har inte några fritidsrestriktioner och mer än en tredjedel har flera skol- och/eller fritidsförbud. Av bilagan framgår även att de tre undergrupperna konsekvent oftare har svarat att de har utsatts för olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och våld än övriga flickor. När det gäller i princip alla former av kontroll/sanktioner så har dessa grupper oftare svarat att de har utsatts flera gånger under högstadietiden. Nära hälften av flickorna i grupp fem (se tabell ovan) har utsatts för minst fem olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld.

När det gäller motiv till utsatthet för kränkande behandling, hot och våld framträder samma mönster som i tidigare kapitel i förhållande till förekomst av normer om oskuld, umgänge och partnerval, om än tydligare. En betydligt högre andel av de flickor som lever med sådana normer och restriktioner i skolan och på fritiden (undergrupperna ovan), anger som troliga orsaker till det som de utsatts för, att de kan få dåligt rykte samt att de gått emot familjens normer, traditioner eller religion, eller att den som utsatt dem vill hindra dem från att göra något som inte är bra för dem. En högre andel flickor i dessa grupper anger också motivet att deras sexuella läggning inte accepteras. Motivet att de själva burit sig illa åt uppges i betydligt lägre grad av dessa flickor, än av övriga.

Även när det gäller vem eller vilka som flickorna uppger har utsatt dem för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld, bekräftas de mönster som framträtt i tidigare analyser. Flickorna i "undergrupperna" uppger i högre grad att de utsatts av flera personer och av andra släktingar/vuxna än föräldrar, styvföräldrar eller syskon. Detta stärker intrycket av att det kan förekomma hedersrelaterade sanktioner i dessa grupper. Dessa flickor svarar i lägre grad än andra flickor att de utsatts bara av sina syskon, vilket kan tolkas som att en del "syskonbråk" försvinner ur denna grupp. En signifikant högre andel av dessa flickor har inte svarat på frågan om vem/vilka som utsatt dem för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld, vilket kan tolkas som ett uttryck för en rädsla i denna grupp.

I den första gruppen av flickor som inte uppfyller de nödvändiga kriterierna för att anses leva med normer och begränsningar, förekommer det flickor som har enstaka normer om oskuld, umgänge eller partnerval, restriktioner i skolan eller på fritiden och kontroll, samt har erfarenhet av kränkande behandling, hot och våld. Det innebär att samtliga flickor som lever i familjer som delvis upprätthåller hedersrelaterade normer och värderingar kanske inte har fångats upp i den här studien. Hela 20 procent av flickorna i den första gruppen har svarat att de har en begränsning. De analyser som gjorts i tidigare kapitel visar att även denna grupp tenderar att vara mer utsatta för restriktioner och kontroll, kränkande behandling, hot och våld, än de flickor som inte har några av dessa begränsningar. I synnerhet tycks detta gälla den grupp som enbart svarat att de inte tillåts att ha pojkvän. En tänkbar anledning till detta kan vara att dessa flickor lever med båda oskuldsnormerna, utan att de är medvetna om det (det vill säga att de inte är medvetna om varför de inte tillåts att ha en pojkvän). Majoriteten av flickorna i denna grupp (80 procent) har dock uppgett att de inte har någon av dessa begränsningar.

5.2. Flickornas bakgrund

I studiens uppdrag ingår att jämföra hur resultaten fördelar sig beroende på om ungdomarna går i en kommunal eller fristående skola samt utifrån socioekonomisk bakgrund, etnisk bakgrund och föräldrarnas religiositet. I detta avsnitt studeras flickorna som ingår i de fem grupperna som beskrevs i föregående avsnitt utifrån dessa bakgrundsfaktorer. Det är viktigt att ha i åtanke att den andra gruppen, det vill säga flickor som uppger att de lever med båda

”oskuldsnormerna”, består av tre undergrupper. Dessa kan betraktas ingå i en ”trattmodell”, där den tredje gruppen ingår i den andra, den fjärde gruppen ingår i den tredje och den femte gruppen i den fjärde.

5.2.1 Skola och socioekonomisk bakgrund

Av en analys som inte presenteras i tabellform framgår att det förekommer flickor på samtliga skolor som ingår i den här studien som har svarat att de lever med normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden eller kontroll, kränkande behandling, hot och våld. Andelen varierar dock stort mellan skolorna. På vissa skolor har över hälften av flickorna svarat att de utsätts för det som efterfrågas i denna studie medan det endast handlar om enstaka flickor på andra skolor.

Ungefär dubbelt många flickor går på kommunala skolor i jämförelse med dem som går i fristående skolor. I *tabell 5:2* jämförs andelen flickor som ingår i de fem grupperna utifrån vilken typ av skola de går i. Det framgår att det är vanligare att flickor som går på kommunala skolor har ”oskuldsnormer” i jämförelse med flickor i fristående skolor. Denna skillnad är statistiskt signifikant. Skillnaderna mellan flickorna i de kommunala och fristående skolorna minskar i den grupp av flickor som lever med ytterligare normer om umgänge och partnerval (3) och försvinner nästan helt i de två sista grupperna, (4) och (5).

Tabell 5:2. Andel (%) flickor på kommunala respektive fristående skolor fördelat på fem grupper, n=1159.

	Kommunal skola n=728	Fristående skola n=391	P
1. Inga ”oskuldsnormer”	75	84	***
2. ”Oskuldsnormer”	25	16	***
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	18	12	*
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden,	11	9	ej sign.
(5). kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld	8	5	ej sign.

Skillnaden mellan skolformerna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

En skillnad som framträder mellan flickor i olika skolor är att en högre andel flickor som går på kommunala förortsskolor i socioekonomiskt segregerade områden har uppgett svar som innebär att de sorterar in i de tre undergrupperna i jämförelse med flickor på kommunala eller fristående skolor i andra områden (presenteras inte i tabellform). Resultatet visar att hedersrelaterade normer och begränsningar kan upprätthållas i ekonomiskt segregerade bostadsområden men inte orsaken därtill.

Det finns många sätt att fastställa ungdomars socioekonomiska bakgrund på. I denna studie används en fråga om vilken utbildning ungdomarnas föräldrar har; ingen alls, grundskola, gymnasium eller högskola/universitet. I enkäten ingår även en fråga om vad föräldrarna arbetar med och två frågor om vad familjen har för materiella tillgångar. I analyser som inte presenteras i tabellform framträder starka samband mellan samtliga av dessa frågor. Utifrån analyserna har vi bedömt att föräldrarnas utbildningsnivå är ett fungerande mått på ungdomarnas socioekonomiska bakgrund. I *tabell 5:3* är det en sammanslagning av båda föräldrarnas utbildningsnivå som redovisas, där den förälder som har högst utbildning representerar familjen. Överlag har en hög andel av flickorna uppgett att deras föräldrar är högskoleutbildade och endast 16 flickor har svarat att deras föräldrar inte har någon utbildning alls. Sambandet mellan föräldrarnas utbildningsnivå och indikatorer på att det kan

förekomma hedersrelaterade normer och begränsningar i familjen visar tydligt att ju lägre utbildning föräldrarna har desto större andel av flickorna har svarat de lever med ytterligare normer (3) och restriktioner i skolan och/eller på fritiden (4). Av flickor som har svarat att deras föräldrar är lågutbildade (högst grundskola eller ingen utbildning alls) sorterar drygt 40 procent in i den tredje gruppen och en fjärdedel in i den fjärde gruppen. Om någon av föräldrarna har gymnasie- eller högskoleutbildning är det en avsevärt lägre andel som sorterar in i dessa grupper. Det är även en högre andel flickor som har uppgett att deras föräldrar är lågutbildade som utsätts för kontroll och sanktioner (5) i jämförelse med dem som svarat att deras föräldrar är högutbildade. Samtliga skillnader är statistiskt signifikanta även om signifikansen är svagare när det gäller det sistnämnda sambandet.

Tabell 5:3. Andel (%) flickor vars föräldrar har olika utbildningsnivå fördelat på fem grupper, n=1159.

	Ingen utbildning n=16	Högst grundskola n=54	Högst Gymnasium n=242	Högskola/ universitet n=798	P
1. Inga "oskuldsgnormer"	37	50	77	81	***
2. "Oskuldsgnormer"	63	50	23	19	***
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	44	41	24	12	***
(4). restriktioner i skolan/på fritiden	25	28	11	8	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	19	13	8	6	*

Skillnaderna mellan utbildningsnivåer har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Sammanfattningsvis uppträder samband i ett flertal genomförda analyser som innebär att flickor i socioekonomiska svaga familjer oftare uppger att de lever med normer om oskuld, umgänge och partnerval och att de därtill har restriktioner i skolan och på fritiden, i jämförelse med flickor i socioekonomiskt starka familjer. Emellertid är det viktigt att tillägga att det är en minoritet av flickorna i de ekonomiskt svagare/lågutbildade familjerna som uppger att de utsätts för dessa normer och begränsningar.

5.2.2. Etnisk bakgrund och föräldrarnas religiositet

I detta avsnitt undersöks hur många flickor som ingår i de fem grupperna utifrån etnisk och religiös bakgrund. I avsnittet om studiens urval i inledningen till denna studie beskrevs att en hög andel ungdomar i studien har utländsk bakgrund. Det går att läsa mer om detta och om definitionen av utländsk bakgrund i det avsnittet.

I *tabell 5:4* redovisas andelen flickor som ingår i de fem grupperna utifrån om de har svensk eller utländsk bakgrund. Endast en procent av flickorna med svensk bakgrund har svarat att de har "oskuldsgnormer" och har ytterligare normer om umgänge och partnerval. Det förekommer dock flickor med en svenskfödd och en utlandsfödd förälder i dessa grupper, om än i begränsad omfattning. "Oskuldsgnormer" är av flickornas svar att döma avsevärt mycket vanligare förekommande i familjer med utländsk bakgrund. Resultatet visar att flickor med svensk bakgrund har en större sexuell frihet än andra flickor i studien, vilket är förväntat med tanke på att synen på flickors och kvinnors sexualitet är friare i de nordiska länderna än i övriga världen.

Ungefär hälften av alla flickor med utländsk bakgrund uppger att de lever med "oskuldsgnormer". En majoritet av dessa flickor utsätts dock inte för normer som innebär ytterligare begränsningar av sina familjer. Av svenskfödda flickor med två utlandsfödda föräldrar uppger en tredjedel att de är ytterligare begränsade i relationer med pojkar och en

femtedel har uppgett att de även har begränsningar i skolan och/eller på fritiden (4), det vill säga de som vi har bedömt kan vara utsatta för hedersrelaterade normer och begränsningar. Vidare har 14 procent av flickorna med utlandsfödda föräldrar därtill varit utsatta för kontroll och sanktioner (5). Bland de flickor som har utlandsfödda föräldrar och som även själva är utlandsfödda är andelen som ingår i de tre undergrupperna något högre, 40 procent ingår i den tredje gruppen, 28 procent ingår i grupp (4) och nära en femtedel i grupp (5).

Tabell 5:4. Andel (%) flickor med olika etnisk bakgrund fördelat på fem grupper, n=1159.

	Svensk bakgrund n=526	En svenskfödd förälder n=143	Två utlandsfödda föräldrar n=318	Den unga själv utlandsfödd n=171	P
1. Inga "oskuldslnormer"	99	93	55	45	***
2. "Oskuldslnormer"	1	7	45	55	***
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	1	5	31	40	***
(4). restriktioner i skolan/på fritiden	0	4	21	28	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	0	4	14	18	***

Skillnaderna mellan olika bakgrunder har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

När det gäller de frågor som här studeras kan det kan antas ha betydelse från vilka regioner i världen som flickornas familjer kommer. Av *tabell 5:5* framgår från vilket område flickorna med utländsk bakgrund uppger att deras familjer har sitt ursprung. Det framgår att det bland flickor med bakgrund i Mellanösternområdet, Syd- och Östasien samt Nordafrika, återfinns en högre andel i den andra huvudgruppen och i de tre undergrupperna, än bland flickor med bakgrund i andra geografiska områden. I gruppen Nordafrika ingår även Afrikas horn, det vill säga Somalia och Eritrea. Viktigt att tillägga är att en majoritet flickor med bakgrund i dessa områden svarar att de inte lever med normer och begränsningar som kan betraktas som hedersrelaterade. Bland flickorna från övriga delar av världen är det en avsevärt lägre andel som uppger att de lever med ytterligare normer om umgänge och partnerval samt restriktioner i skolan och på fritiden och/eller kontroll, kränkande behandling, hot och våld.

Tabell 5:5. Andel (%) flickor fördelat med olika etnisk ursprung fördelat på fem grupper, n=1159.

	Europa/ USA n=194	Mellan- östern n=318	Syd-/Öst Asien n=48	Nord Afrika n=96	Södra Afrika n=15	Latin- amerika n=53	P
1. Inga "oskuldslnormer"	90	35	69	38	80	87	***
2. "Oskuldslnormer"	10	65	31	62	20	13	***
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	5	50	21	41	13	6	***
(4). restriktioner i skolan/på fritiden	2	36	13	28	0	4	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	1	24	10	18	0	2	***

Skillnaderna mellan olika ursprung har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Frågan om föräldrars nivå av religiositet utgår från två frågor där ungdomarna har fått uppskatta hur religiös de anser att modern respektive fadern är på en fyrgradig skala samt en kontrollfråga om hur ofta familjen besöker en religiös lokal, som exempelvis kyrka, moské, tempel, synagoga etcetera. Vårt mått på religiositet utgår från den förälder som ungdomarna uppger vara mest religiös. I *tabell 5:6* visar resultaten att det förekommer ett mycket starkt samband mellan föräldrarnas religiositet och de frågor som studeras i denna undersökning. Det går en tydlig skiljelinje mellan de flickor som har svarat deras föräldrar är lite eller inte

alls religiösa och de som har svarat att föräldrarna är ganska eller mycket religiösa. Av de flickor som svarar att deras föräldrar är ganska lite eller inte alls religiösa ingår endast en respektive två procent i den grupp som vi bedömt kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar (4). Om flickorna däremot har svarat att deras föräldrar är ganska religiösa sorterar en femtedel in i den fjärde gruppen och av dem som svarar att deras föräldrar är mycket religiösa ingår en tredjedel i samma grupp. Samtliga skillnader som uppträder i tabellen är statistiskt signifikanta.

Tabell 5:6. Andel (%) flickor med olika grad av religiösa föräldrar fördelat på fem grupper, n=1159.

	Inte alls religiösa n=356	Ganska lite religiösa n=356	Ganska mycket religiösa n=275	Mycket religiösa n=167	P
1. Inga "oskuldslnormer"	99	91	58	40	***
2. "Oskuldslnormer"	1	9	42	60	***
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	1	5	30	44	***
(4). restriktioner i skolan/på fritiden	1	2	20	33	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	1	2	13	21	***

Skillnaderna mellan grad av religiositet har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Sammanfattningsvis uppträder två starka samband mellan flickornas bakgrundsförhållanden och de som uppger att de lever med normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden samt kontroll, kränkande behandling, hot och våld. Det första sambandet är det med flickornas etniska bakgrund och det andra med föräldrarnas grad av religiositet. Av *tabell 5:7* framgår att dessa två bakgrundsförhållanden är starkt kopplade till varandra. I gruppen "svensk bakgrund" i tabellen ingår även de flickor som har en svenskfödd och en utländsfödd förälder. De sammantagna resultaten visar att det är en avsevärt högre andel flickor som lever med normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden samt har upplevt kontroll, kränkande behandling, hot och våld, i religiösa familjer med utländsk bakgrund. Åter igen är det viktigt att påpeka att en majoritet av flickorna i religiösa familjer med utländsk bakgrund *inte* uppfyller kriterierna för att betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar.

Tabell 5:7. Andel (%) flickor med olika bakgrund och olika grad av religiösa föräldrar fördelat på fem grupper, n=1159.

	Inte eller ganska lite religiösa		Ganska mycket eller mycket religiösa	
	Svensk bakgrund n=591	Utländsk bakgrund n=151	Svensk bakgrund n=105	Utländsk bakgrund n=337
1. Inga "oskuldslnormer"	99	78	89	39
2. "Oskuldslnormer"	1	22	11	61
(3). ytterligare normer om umgänge/partnerval,	1	11	6	46
(4). restriktioner i skolan/på fritiden	0	5	3	32
(5). kontroll, hot och/eller våld	0	5	3	20

Det är behängt med en stor osäkerhet att göra analyser av vilken religion flickornas familjer i *tabell 5:7* tillhör, eftersom den största andelen flickor med utländsk bakgrund har svarat att deras familjer är muslimer. I synnerhet svarar flickorna med bakgrund i Mellanösternområdet, Syd- och Öst Asien och Nord Afrika att deras familjer är muslimer, vilka är de områden som starkt framträder i denna studie. Det är därmed stor risk att resultaten från en analys av religionstillhörighet skulle bli missvisande. Emellertid uppger en relativt stor andel flickor med bakgrund i dessa områden att deras familjer är kristna. Övriga religioner är lågt

representerade. Endast ett fåtal ungdomar svarar att deras familjer är hinduer eller buddister. Av en analys som inte presenteras i tabellform framgår att flickor från samtliga religioner sorterar in i de tre grupperna.

De sammantagna resultaten för flickorna avseende bakgrundsförhållanden i relation till frågorna om normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden samt utsatthet för kontroll, kränkande behandling, hot och våld, visar att dessa frågor snarare kan kopplas till grad av religiositet samt till härkomst från specifika geografiska regioner, än till någon specifik religion.

5.3. Sammanfattande kommentarer

I detta kapitel har resultaten från de tidigare kapitlen sammanställts när det gäller flickornas enkätsvar. För att flickor ska räknas till den grupp som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar anser vi att flickorna förutom att uppfylla kriterierna att de lever med normer om oskuld och begränsningar avseende umgänge med motsatt kön och/eller partnerval, även ska ha uppgett att de har faktiska begränsningar i sitt vardagsliv. Drygt en tiondel av samtliga flickor i studien stämmer in på denna definition. Vidare visar resultaten att en majoritet av dessa, vilket utgör sju procent av samtliga flickor, dessutom har svarat att de har utsatts för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld.

De flickor som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar återfinns i stor utsträckning i socioekonomiskt segregerade förortsområden och i lågutbildade familjer. Vidare visar resultaten att sådana normer och begränsningar främst förekommer i religiösa familjer med ursprung i Mellanöstern, Syd- och Öst Asien samt Nord Afrika. Resultaten visar att hedersrelaterade normer och begränsningar förekommer i religiösa familjer oavsett vilken religion de tillhör. En majoritet flickor i religiösa familjer med utländsk bakgrund svarar dock att det inte förekommer sådana normer och begränsningar i deras familjer som kan betraktas som hedersrelaterade och att de inte utsätts för kontroll och sanktioner av närstående.

6. POJKARNAS SAMMANTAGNA SITUATION

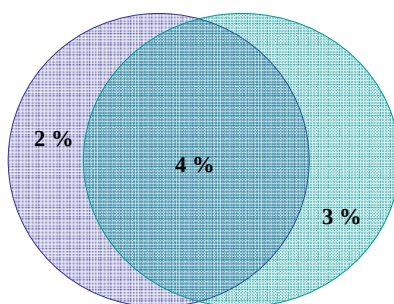
I det här kapitlet presenteras sammanfattande analyser av pojkarnas enkätsvar. Kapitlet följer samma upplägg som det föregående om flickornas situation. Det innebär att inledningsvis ställs pojkarnas svar på frågorna om familjen *normer om oskuld, umgänge och partnerval* i förhållande till svaren på frågorna om *restriktioner när det gäller deltagande i aktiviteter och andra inslag i skolan och på fritiden* och därefter läggs svaren på frågorna om *kontroll, kränkande behandling, hot och våld* till de föregående. Pojkarna delas, precis som flickorna, in i två huvudgrupper med tre undergrupper som studeras närmre i andra halvan av det här kapitlet. Där ställs de sammantagna resultaten för pojkarna i relation till om de går i en kommunal eller fristående skola, socioekonomisk bakgrund, etnisk bakgrund samt föräldrars grad av religiositet.

6.1. Pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer

Utifrån våra teoretiska utgångspunkter kan man inte utgå från att en familj som upprätthåller hederstraditioner förväntar sig att deras söner ska vara oskuld tills de gifter sig eller att de inte tillåts ha en relation med en jämnårig flicka. Därför har vi inte begränsat oss till att dessa "oskuldsnormer" måste vara uppfyllda när det gäller analyser av pojkarnas situation. Istället utgår vi från att minst tre av fyra följande normer är nödvändiga men inte tillräckliga tecken på att pojkarna kan leva med hedersrelaterade normer och begränsningar: att pojkarna förväntas vänta med sex tills de gifter sig, att föräldrarna inte tillåter dem ha ett villkorslöst förhållande med en jämnårig flicka, att de begränsas i vänskapligt umgänge med flickor och/eller att de inte fritt får välja framtida partner. Totalt svarar sex procent av pojkarna att de har minst tre av dessa begränsningar.

6.1.1. Normer om oskuld, umgänge och partnerval i förhållande till restriktioner i skolan och på fritiden

Att pojkarna svarar att de har tre av ovan beskrivna normer om oskuld, umgänge och partnerval bedöms i denna studie som nödvändiga men inte tillräckliga kriterier för att avgränsa den grupp pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, för att göra detta bedömer vi alltså att pojkarna även ska ha svarat att de har *restriktioner i skolan och på fritiden*. De sex procent av pojkarna i studien som svarar att de lever med minst tre av de fyra normer om oskuld, umgänge och partnerval illustreras i den vänstra cirkeln i *figur 6:1*.

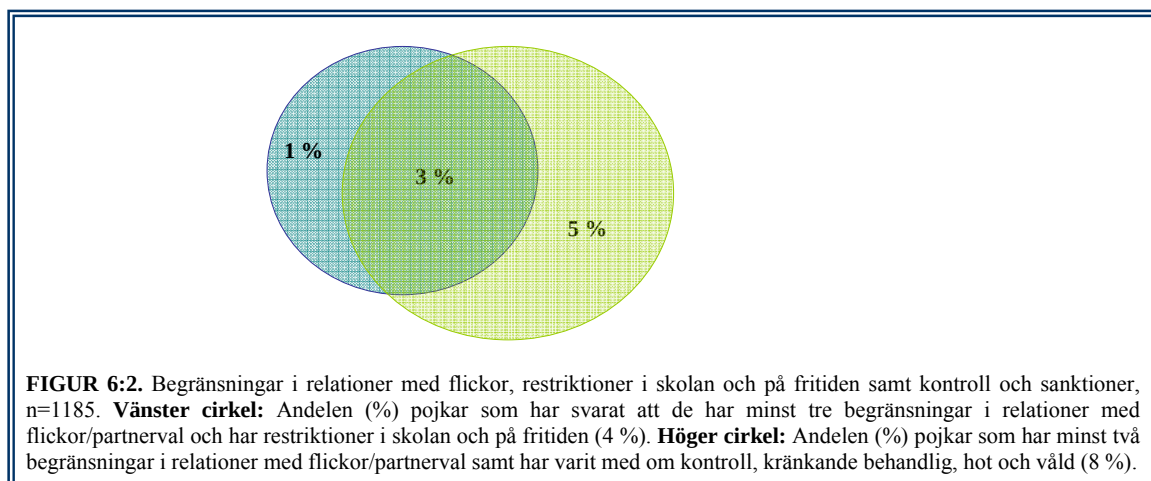
Figur 6:1. Normer om oskuld, umgänge och partnerval och restriktioner i skolan och på fritiden, n=1185. **Vänster cirkel:** Andelen (%) pojkar som har minst tre normer (6 %). **Höger cirkel:** Andelen (%) pojkar som har minst två normer samt restriktioner i skolan och/eller fritiden (7 %).

Den högra cirkeln i figuren består av de pojkar som har svarat att de har minst två av dessa normer, samt *restriktioner* som innebär att de inte tillåts delta i vanligt förekommande aktiviteter och andra inslag i skolan och/eller på fritiden. Denna grupp utgör sju procent av pojkarna i studien.

I figuren presenteras överlappningen av cirkelarna, vilket således illustrerar de pojkar som har svarat att de både har minst tre *normer om oskuld, umgänge och partnerval* och uppger att de har *restriktioner i skolan och på fritiden*. Av överlappningen framgår att majoriteten av den förstnämnda gruppen pojkar, har sådana restriktioner. Det handlar om fyra procent av alla pojkar i studien. Denna grupp anser vi sannolikt kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar.

6.1.2. Kontroll, kränkande behandling, hot och våld

I det föregående kapitlet presenteras att åtta procent av pojkarna i studien har svarat att de lever med minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval och har varit utsatta för *kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld* av någon närstående. I figur 6:2 presenteras hur denna grupp pojkar sammanfaller med den grupp som redovisats i föregående avsnitt, vilket innebär de pojkar som svarat att de har minst tre *normer om oskuld, umgänge och partnerval* samt *restriktioner i skolan och på fritiden* (och som utgör den överlappande delen av cirkelarna i figur 6:1).

Figuren ovan visar att den övervägande majoriteten av pojkarna som svarar de lever med minst tre *normer om oskuld, umgänge och partnerval* samt har *restriktioner i skolan och på fritiden* även svarar att de har utsatts för *kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld* från någon närstående. Tre procent av alla pojkar i denna studie har uppgett att de lever med samtliga ovan nämnda förhållanden. Dessa pojkar uppvisar flera tecken på att de lever med hedersrelaterade normer och begränsningar samt att de därtill utsatts för kontroll och sanktioner. Sannolikt har inte alla pojkar som lever i familjer som upprätthåller hederstraditioner fångats i denna studie eftersom hedersrelaterade normer och begränsningar i första hand innebär att flickors och kvinnors sexualitet kontrolleras. Resultaten från denna studie tyder dock på att även pojkar utsatts för en sådan kontroll. Emellertid är andelen pojkar som lever under sådana omständigheter avsevärt färre än flickorna.

6.1.3. Indelning av pojkar

Ur de ovanstående analyserna framträder fem grupper av pojkar; två huvudgrupper och tre undergrupper. Den första huvudgruppen består av de 87 procent av pojkarna i studien som

inte lever med minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval. Den andra huvudgruppen är de resterande 13 procent av pojkarna som har uppgett att de har *minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval*. Den tredje gruppen, som är en undergrupp till den andra gruppen, är de sex procent av pojkarna som har svarat att de har *minst tre normer om oskuld, umgänge och partnerval*. Den fjärde gruppen som är en undergrupp till den tredje, består av de fyra procent pojkar som har ytterligare begränsningar i skolan och på fritiden. Dessa pojkar anser vi kan betraktas leva i en familj som upprätthåller hedersrelaterade normer, vilket drabbar dem på ett sätt som begränsar deras sexualitet och vardag i skolan och/eller på fritiden. Den femte gruppen är de tre procent pojkar som ingår i den förre gruppen och som även har varit utsatta för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld från nära anhörig.

Tabell 6:1. Andel (%) pojkar som i olika grad kan betraktas leva med normer och begränsningar, n=1183.

1. Inga eller en enstaka normer och begränsningar	87
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	13
(3). minst tre normer om oskuld, umgänge och partnerval,	6
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	4
(5). kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld	3

I bilaga 1 finns tabeller över hur pojkarna i de tre grupperna har svarat på samtliga frågor som har tagits upp i tidigare kapitel. Resultaten visar att pojkarna som ingår i de ovanstående tre undergrupperna ofta svarat det mest "strikt" alternativet på frågorna om normer om oskuld, umgänge och partnerval. En majoritet av pojkarna i de två nedre undergrupperna (4 och 5) har flera förbud när det gäller deltagande i skola och fritidsaktiviteter. Endast cirka en tiondel av pojkarna i dessa grupper har inte svarat att de har några förbud avseende fritidsaktiviteter. Pojkarna i undergrupperna är konsekvent mer utsatta för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld än övriga pojkar. En majoritet av pojkarna i den tredje undergruppen (5) har utsatts för minst fem olika former av kontroll/sanktioner, för fysiskt våld och hot om fysiskt våld. Liksom för flickorna bekräftas de mönster som framträtt tidigare i rapporten angående vilka motiv som pojkarna uppger till det som de utsatts för, i relation till förekomst av normer och restriktioner. En betydligt högre andel av pojkarna i undergrupperna anger motiven att den som utsatt dem vill kontrollera dem, att de gått emot familjens normer, traditioner eller religion, samt att de kan få dåligt rykte som trolig orsak till det som de utsatts för. En signifikant högre andel pojkar i dessa undergrupper anger motivet att deras sexuella läggning inte accepteras. De pojkar som har normer om oskuld, umgänge och partnerval och restriktioner i skolan och/eller på fritiden uppger i högre grad att de utsatts av flera personer och av andra släktingar/vuxna samt av styvföräldrar.

6.2. Pojkarnas bakgrund

I detta avsnitt studeras pojkarna som ingår i de fem grupperna som beskrevs i föregående avsnitt utifrån bakgrundsfaktorer, som om de går i en kommunal eller fristående skola samt socioekonomisk bakgrund, etnisk bakgrund och föräldrarnas religiositet. Hur frågorna om dessa bakgrundsförhållanden är ställda i enkäten beskrevs mer ingående i kapitlet om flickornas situation.

6.2.1. Skola och socioekonomisk bakgrund

Andelen pojkar som svarat att de lever med *normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden* eller *kontroll, kränkande behandling, hot och våld*

varierar stort mellan skolorna i den här studien. På vissa skolor förekommer det inte alls några pojkar som har svarat att de utsätts för något av det som efterfrågas.

I *tabell 6:2* redovisas resultat som visar att det är något vanligare att pojkarna som har utsatts för något av det som undersöks i denna studie går i en kommunal skola än i en fristående skola. Skillnaden mellan skolorna när det gäller andelen pojkar som svarar att de har normer om oskuld, umgänge och partnerval (grupp (2) och (3)) är marginell och endast svagt statistiskt signifikant. Skillnaderna mellan skolorna minskar i den fjärde och femte gruppen och signifikansen försvinner helt. Av en analys som inte presenteras i tabellform framgår att en majoritet av pojkarna som ingår i någon av undergrupperna (3-5), går i kommunala förortsskolor i socioekonomiskt svaga områden men det förekommer även pojkar i de kommunala innerstadsskolorna i de nämnda grupperna.

Tabell 6:2. Andel (%) pojkar på kommunala respektive fristående skolor fördelat på fem grupper, n=1185.

	Kommunal skola n=766	Fristående skola n=395	P
1. Inga eller en enstaka normer och begränsningar	86	90	*
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	14	10	*
(3). minst tre normer om oskuld, umgänge och partnerval,	7	4	*
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	4	3	ej sign.
(5). kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld	3	2	ej sign.

Skillnaden mellan skolformerna har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Precis som i föregående kapitel om flickornas situation används föräldrarnas utbildning som mått på pojkarnas socioekonomiska bakgrund. I det föregående kapitlet beskrevs varför denna fråga används och hur den är utformad. I *tabell 6:3* är det en sammanslagning av båda föräldrarnas utbildningsnivå som redovisas och den förälder som har högst utbildning representerar familjen.

Tabell 6:3. Andel (%) pojkar vars föräldrar har olika utbildningsnivå fördelat på fem grupper, n=1185.

	Ingen utbildning n=23	Högst grundskola n=41	Högst Gymnasium n=231	Högskola/ universitet n=807	P
1. Inga eller enstaka normer/begränsningar	57	90	88	88	***
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	43	10	12	12	***
(3). minst tre normer,	39	2	6	6	***
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	35	2	4	3	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	26	0	4	3	***

Skillnaderna mellan utbildningsnivåer har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Av tabellen framgår att det förekommer signifikanta skillnader mellan de pojkar som har svarat att deras föräldrar inte har någon utbildning alls och de som svarat att föräldrarna har genomgått grundskola, gymnasium eller högskola. Av de pojkar som har svarat att deras föräldrar inte har någon utbildning alls har nästan 40 procent uppgett att de har minst tre normer om oskuld, umgänge och partnerval (3), drygt en tredjedel att de därtill har restriktioner i skolan och på fritiden (4) och en fjärdedel att de även utsatts för kontroll och sanktioner (5). Emellertid är det viktigt att tänka på att endast 23 pojkar har svarat att föräldrarna inte har någon utbildning alls. Av de pojkar som har svarat att deras föräldrar har

utbildning på någon nivå är det avsevärt färre som sorterar in i de tre undergrupperna, högst sex procent.

Sammanfattningsvis uppträder samband i ett flertal genomförda analyser som inte presenteras i tabellform som visar att pojkar i socioekonomiska svaga familjer något oftare svarar att deras familjer upprätthåller normer och begränsningar som kan betraktas som hedersrelaterade, i jämförelse med pojkar i socioekonomiskt starka familjer. Skillnaderna utifrån socioekonomisk bakgrund är inte lika starka för pojkar som de är för flickorna och gränsen när det gäller pojkarnas utsatthet för det som studeras och föräldrarnas utbildningsnivå ligger lägre än flickornas gräns. Det senare innebär att det finns en tydlig skillnad i utsatthet mellan de som har svarat att deras föräldrar inte har någon utbildning alls och övriga när det gäller pojkarna och mellan de som har genomgått grundskola och de som har gymnasieutbildning i analyserna av flickornas enkätsvar.

6.2.2. Etnisk bakgrund och föräldrarnas religiositet

I det här sista avsnittet presenteras skillnader utifrån pojkarnas svar på frågorna om deras etniska och religiösa bakgrund. I föregående kapitel om flickornas situation framträdde ett mycket starkt samband mellan de normer och begränsningar som studeras och flickornas etniska och religiösa bakgrund. Detta samband framträder även bland pojkarna i studien men det är inte alls lika starkt. I *tabell 6:4* redovisas andelen pojkar som ingår i de fem grupperna utifrån om de har svensk eller utländsk bakgrund.

Tabell 6:4. Andel (%) pojkar med olika etnisk bakgrund fördelat på fem grupper, n=1159.

	Svensk bakgrund n=585	En svenskfödd förälder n=168	Två utlandsfödda föräldrar n=305	Den unga själv utlandsfödd n=127	P
1. Inga eller enstaka normer/begränsningar	96	91	76	69	***
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	4	9	24	31	***
(3). minst tre normer,	2	4	10	17	***
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	2	3	5	10	**
(5). kontroll, hot och/eller våld	2	3	3	8	

Skillnaderna mellan olika bakgrunder har testats med χ^2 -test. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Fyra procent av alla pojkar med svensk bakgrund har svarat att de har minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval och två procent att de har minst tre sådana normer. Dessa två procent har även uppgett att de har begränsningar i skolan och/eller på fritiden samt att de har varit utsatta kontroll och sanktioner. En något högre andel pojkar med en svenskfödd och en utlandsfödd förälder ingår i de tre undergrupperna. Ungefär en fjärdedel av alla pojkar med två utlandsfödda föräldrar och en tredjedel av pojkarna som själva är utlandsfödda svarar att de har minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval. Av pojkarna med två utlandsfödda föräldrar har en tiondel svarat att de har ytterligare sådana normer (3), fem procent att de därtill har begränsningar i skolan och på fritiden (4) och tre procent att de även har utsatts för kontroll och sanktioner (5). Av de utlandsfödda pojkarna har 17 procent svarat att de minst tre normer om oskuld, umgänge och partnerval (3), en tiondel för att de därtill har restriktioner i skolan och på fritiden (4) och åtta procent att de även utsatts för kontroll och sanktioner (5).

De sammantagna resultaten visar att en övervägande majoritet pojkar inte visar några tecken på att de utsätts för hedersrelaterade normer och begränsningar oavsett vilken bakgrund

familjen har. Emellertid svarar en högre andel pojkar i familjer med utländsk bakgrund att de har normer om oskuld, umgänge och partnerval och restriktioner i skolan och på fritiden.

I *tabell 6:5* redovisas i vilka områden i världen som familjerna till de pojkar som svarar att det lever med normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden samt som har utsatts för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld, har sitt ursprung. Det framgår att högst andel av pojkarna som har utsatts för något av ovanstående har sitt ursprung i Mellanösternområdet, Syd- och Öst Asien eller Nord Afrika. Resultatet är samstämmigt med flickornas i det föregående kapitlet men sambandet bland pojkarna är inte alls lika tydligt. En majoritet av pojkarna oavsett ursprung uppger att de lever med minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval.

Tabell 6:5. Andel (%) pojkar fördelat med olika etnisk ursprung fördelat fem grupper, n=1185.

	Europa/ USA n=194	Mellan- östern n=318	Syd-/Öst Asien n=48	Nord Afrika n=96	Södra Afrika n=15	Latin- amerika n=53	P
1. Inga eller enstaka normer/begränsningar	90	64	75	72	80	98	***
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	10	36	24	27	20	2	***
(3). minst tre normer,	4	17	14	12	7	0	***
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	3	9	5	8	7	0	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	2	7	2	6	0	0	**

Skillnaderna mellan olika ursprung har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Sambandet mellan familjens grad av religiositet och pojkarnas utsatthet presenteras i *tabell 6:6*. Familjens grad av religiositet utgår från den förälder som ungdomarna uppger vara mest religiös. Av tabellen finns en tydlig skiljelinje mellan de pojkar som har svarat att deras föräldrar är lite eller inte alls religiösa och de som har svarat att föräldrarna är ganska eller mycket religiösa. Av de pojkar som svarar att deras föräldrar är ganska lite eller inte alls religiösa har endast fem procent svarat att de har minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval och tre respektive en procent svarat att de har ytterligare sådana normer. Det kan jämföras med pojkar som svarar att deras föräldrar är ganska mycket religiösa varav en femtedel har svarat att de har minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval och en nio procent att de är ytterligare sådana normer.

Tabell 6:6. Andel (%) pojkar med olika grad av religiösa föräldrar fördelat på fem grupper, n=1185.

	Inte alls religiösa n=356	Ganska lite religiösa n=356	Ganska mycket religiösa n=275	Mycket religiösa n=167	P
1. Inga eller enstaka normer/begränsningar	95	95	81	58	***
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	5	5	19	42	***
(3). minst tre normer,	3	1	9	20	***
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	2	1	4	13	***
(5). kontroll, hot och/eller våld	2	1	3	10	***

Skillnaderna mellan grad av religiositet har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

I gruppen pojkar som har uppgett att deras föräldrar är mycket religiösa fördubblas andelen som har sådana begränsningar. I den tredje gruppen som vi bedömer vara pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar (4) minskar skillnaden mellan grupperna avsevärt och endast gruppen pojkar med mycket religiösa föräldrar utmärker sig. När det gäller de pojkar som dessutom är utsatta för kontroll och sanktioner (5) minskar skillnaderna ytterligare något.

Sammanfattningsvis uppträder signifikanta samband mellan pojkarnas svar på frågorna om familjens etniska och religiösa bakgrund och frågorna om normer om oskuld, umgänge och partnerval, restriktioner i skolan och på fritiden samt våld, hot och kränkningar. Det framkommer även ett starkt samband mellan familjens etniska bakgrund och föräldrarnas religiositet i pojkarnas enkätsvar, vilket inte presenteras i tabellform.

I *tabell 6:7* presenteras hur pojkarna utifrån en kombination av etnicitet och religion fördelar sig mellan de fem grupperna som studeras. I gruppen ”svensk bakgrund” i tabellen ingår även de pojkar som har en svenskfödd och en utländsfödd förälder. Resultaten visar att det finns en skillnad beroende på en kombination av etnisk och religiös bakgrund som är starkast i gruppen av pojkar som har svarat att de har normer om oskuld, umgänge och partnerval (3) och som sedan försvagas bland pojkarna som uppger att de även är begränsade i skolan och på fritiden (4) och som försvinner helt i den sista gruppen av pojkar som även utsätts för kontroll och sanktioner (5). I den sista gruppen framträder endast skillnader som hänger samman med pojkarnas etniska bakgrund och inte med föräldrarnas religiositet. Det är behängt med samma osäkerhet att göra analyser av vilken religion som pojkarnas familjer tillhör, som det är att göra sådana analyser av flickorna. Orsaken beskrevs mer ingående i sista stycket i föregående kapitel.

Tabell 6:7. Andel (%) pojkar med olika bakgrund och olika grad av religiösa föräldrar fördelat på fem grupper, n=1185.

	Inte eller ganska lite religiösa		Ganska mycket eller mycket religiösa	
	Svensk bakgrund n=625	Utländsk bakgrund n=148	Svensk bakgrund n=117	Utländsk bakgrund n=277
1. Inga eller enstaka normer/begränsningar	97	91	86	64
2. Minst två normer om oskuld, umgänge och partnerval	3	9	14	36
(3). minst tre normer,	2	3	8	17
(4). restriktioner i skolan eller på fritiden	2	3	6	9
(5). kontroll, hot och/eller våld	1	6	1	6

6.3. Sammanfattande kommentarer

I första delen av det här kapitlet har resultaten från de tidigare resultatkapitlen sammanställts när det gäller pojkarnas enkätsvar. Av sammanställningen framträder fem grupper, två huvudgrupper och tre undergrupper, av pojkar som är viktiga för denna studie. För att betraktas tillhöra den grupp som kan anses leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, har vi för pojkarnas del bedömt att de måste ha svarat att de lever med minst tre av de normer om oskuld, umgänge och partnerval som presenterade i kapitel två, samt att de har restriktioner avseende deltagande i skolan och/eller på fritiden. Fyra procent av samtliga pojkar i studien uppfyller dessa kriterier. Tre procent av pojkarna kan betraktas leva

med hedersrelaterade normer och begränsningar och svarar dessutom att de har utsatts för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld. Det är troligt att samtliga pojkar som lever i familjer som upprätthåller hederstraditioner inte fångas av dessa frågor eftersom den sexuella kontrollen i ett hederssammanhang främst gäller den unga kvinnan. Emellertid visar resultaten att det förekommer att pojkar som utsätts för en sådan kontroll vilket är viktigt att lyfta fram. Andel pojkar som lever under sådana omständigheter är dock avsevärt färre än flickorna.

De pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar återfinns i stor utsträckning i socioekonomiskt segregerade förortsområden och i lågutbildade familjer. Vidare visar resultaten att sådana normer och begränsningar främst förekommer i religiösa familjer med ursprung i Mellanöstern, Syd- och Öst Asien samt Nord Afrika. Sambanden med dessa bakgrundsfaktorer är dock inte lika tydliga för pojkar som de är för flickor. En majoritet av pojkarna i dessa familjer svarar inte att det förekommer normer och begränsningar i deras familjer som kan betraktas som hedersrelaterade.

7. SAMMANFATTNING AV STUDIENS RESULTAT

Syftet med denna studie är att kartlägga hur stor andel flickor och pojkar som kan bedömas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar samt att undersöka situationen för dessa flickor och pojkar avseende utsatthet för kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående.

Det finns inga självklara sätt att definiera vad hedersrelaterade normer och begränsningar är och därmed inte för att avgränsa den grupp som lever under sådana förhållanden. Frågan om i vilken omfattning ungdomar lever med hedersrelaterade normer och begränsningar är därmed naturligtvis starkt beroende av hur vi definierar vad detta innebär. I denna studie har teoretiskt förankrade kriterier använts för att definiera och avgränsa denna grupp. Dessa kriterier beskrivs mer utförligt i rapportens andra kapitel samt i föregående kapitel. Sammanfattningsvis innebär våra kriterier följande:

För att betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar i denna studie gäller för flickor:

1. Att de svarat att deras föräldrar förväntar sig att de *väntar med sex tills det att de gifter sig*.
2. Att de svarat att de av sina föräldrar *inte ovillkorligt tillåts att ha ett förhållande med en jämnårig av motsatt kön*²⁷.
3. Att de utöver ovanstående svarat att de antingen *inte tillåts välja framtida partner själv* och/eller att de har *starka begränsningar avseende vänskapligt umgänge med motsatta könet*.
4. Att de utöver ovan nämnda begränsningar även har *restriktioner när det gäller deltagande i skola och/eller i vanligt förekommande fritidsaktiviteter*.

För att betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar i denna studie gäller för pojkar:

Att de svarat att de är utsatta för minst tre av de fyra begränsningar som beskrivs i punkt 1) till 3) ovan, samt att de utöver dessa begränsningar även har restriktioner när det gäller deltagande i skola och/eller i vanligt förekommande fritidsaktiviteter.

Detta innebär att punkterna 1) och 2) ovan betraktas som nödvändiga kriterier för flickorna men inte för pojkarna. Anledningen till detta är att normer om oskuld i hedersrelaterade sammanhang i huvudsak gäller den unga kvinnan.

Resultatet angående omfattningen av flickor och pojkar som enligt ovanstående kriterier lever med hedersrelaterade normer och begränsningar visar att:

²⁷ Med detta avses att ungdomarna svarat ”Ja, det har mina föräldrar inget emot” på frågan om deras föräldrar tillåter dem att vara tillsammans med någon av motsatt kön. De som svarat att de tillåts ha ett sådant förhållande endast om de förlovar sig eller planerar att gifta sig, eller om de sköter det diskret så att det inte orsakar skvaller eller rykten, räknas här som att de inte tillåts ha ett sådant förhållande.

- andelen flickor i studien som motsvarar kriterierna (för flickor) är 11 procent.
- andelen pojkar i studien som motsvarar kriterierna (för pojkar) är fyra procent.

När det gäller frågan om hur situationen för dessa flickor och pojkar ser ut avseende erfarenhet av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående, visar resultaten att:

- Flickor och pojkar som svarar att de av sina familjer begränsas på olika sätt avseende relationer med motsatta könet och val av partner, svarar generellt sett att de har varit med om kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående i högre omfattning, än de som inte lever med sådana begränsningar.
- Majoriteten av den grupp flickor respektive pojkar som enligt ovanstående kriterier bedöms leva med hedersrelaterade normer och begränsningar, har en eller flera gånger utsatts för kontroll, kränkande behandling, hot och/eller våld. Detta gäller sju procent av samtliga flickor och tre procent av samtliga pojkar.
- De flickor och pojkar som har begränsningar avseende relationer med motsatta könet/val av partner, anger i högre grad sådana orsaker till det som de utsatts för, som kan antas vara vanliga när det handlar om hedersrelaterade sanktioner - såsom att de handlat mot familjens normer och traditioner, att familjen vill kontrollera dem eller att de kan få dåligt rykte. De svarar även i högre grad än de som inte har sådana begränsningar att andra släktingar/närstående vuxna (än föräldrar, styvföräldrar eller syskon) har utsatt dem för kontroll, kränkande behandling hot och våld, samt att de har utsatts av flera personer.
- Det är betydligt vanligare bland de flickor och pojkar som har begränsningar avseende relationer med motsatta könet och val av partner att ha förbjudits umgås med en jämnårig person som de varit kär i. De som har svarat att de har varit med om detta återfinns huvudsakligen ibland de flickor och pojkar som har sådana begränsningar. Analyser av den grupp som varit med om ett sådant förbud visar att detta är en grupp ungdomar som i hög grad är utsatta för både fysisk och psykisk misshandel.

I uppdraget för denna studie ingår även att göra jämförelser mellan olika grupper av ungdomar utifrån bakgrundsfaktorer som skolform (kommunal eller fristående skola), socioekonomisk bakgrund, etnisk bakgrund och religion, när det gäller andelen flickor och pojkar som kan betraktas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar.

Analyser av skillnader utifrån bakgrundsförhållanden visar att:

Flickor och pojkar som i denna studie bedöms leva med hedersrelaterade normer och begränsningar generellt sett

- oftare går i kommunala skolor i socioekonomisk segregerade förortsområden än i andra skolor.
- oftare har lågutbildade än högutbildade föräldrar
- oftare har utländsk bakgrund än svensk bakgrund
- oftare har religiösa än inte religiösa föräldrar

I övrigt så visar resultatet av denna studie på en hel del viktiga resultat angående flickors och pojkars erfarenhet av begränsningar avseende relationer med motsatta könet, restriktioner i skola och fritid samt av kontroll, kränkande behandling, hot och våld. Några av dessa resultat presenteras nedan i punktform under rubriker som följer rapportens struktur.

Begränsningar avseende relationer med motsatta könet:

- Nästan en tredjedel av flickorna i studien svarar att de instämmer helt eller nästan helt i påståendet att de av sin familj förväntas vänta med sex tills de gifter sig. Motsvarande andel för pojkarna är 16 procent.
- Mer än en fjärdedel av flickorna svarar att de inte tillåts att ha ett ovillkorligt²⁸ förhållande med en jämnårig pojkvän. Motsvarande andel för pojkarna är 14 procent.
- En dubbelt så hög andel av flickorna i jämförelse med pojkarna svarar att de begränsas av sina föräldrar i vänskapsrelationer med motsatta könet (13 procent respektive sex procent).
- 18 procent av flickorna och 13 procent av pojkarna svarar att de begränsas i möjligheten att välja framtida partner.
- Sju procent av flickorna och två procent av pojkarna uppger att de har samtliga av ovan nämnda begränsningar.

Sammanfattningsvis tyder dessa resultat på att flickors sexualitet kontrolleras i betydligt högre utsträckning än pojkars.

Restriktioner i skolan och på fritiden:

- Cirka en tiondel av pojkarna respektive flickorna svarar att de sällan eller aldrig får vara med i ett eller flera obligatoriska skolämnen. Vanligaste bland båda könen är att inte få delta i simundervisning, idrott samt sex- och samlevnadsundervisning. En nästan lika stor andel svarar att de inte får delta i andra inslag i skolan, där det vanligaste för båda könen är att inte få delta på klassresa och skolfest. Andelen ungdomar med restriktioner i skolan stämmer väl överens med en tidigare studie av Högdin (2006).
- Majoriteten av de ungdomar som har restriktioner i skolan svarar att deras lärare oftast eller alltid accepterar att de inte deltar, detta gäller i högre grad för flickor än för pojkar.
- 19 procent av flickorna och 12 procent av pojkarna i studien svarar att de för sina föräldrar aldrig får delta i minst en av de fritidsaktiviteter som frågats efter i enkäten. För både flickor och pojkar finns ett tydligt samband mellan att ha restriktioner avseende fritidsaktiviteter och att inte tillåtas umgås med kompisar av motsatt kön.

²⁸ Se not 21 ovan.

- Av de flickor som har restriktioner i skolan och/eller på fritiden, förväntas en majoritet vänta med sex tills de gifter sig och tillåts inte ha pojkvän. För pojkarna framträder tydliga samband mellan att ha skol- och fritidsrestriktioner, och att ha begränsningar avseende relationer med motsatta könet/partnerval.

Kontroll, kränkande behandling, hot och våld:

- Flickor svarar i högre grad än pojkar att de är utsatta för olika former av kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående. Signifikanta skillnader mellan könen framkommer när det gäller att ha förbjudits umgås med en jämnårig person som de varit kär i, att ha blivit kontrollerad, utsatt för sociala sanktioner, kränkningar, hot om utkastning samt fysisk misshandel.

8. AVSLUTANDE DISKUSSION

Det övergripande syftet med den här studien är att kartlägga hur stor andel flickor och pojkar som kan bedömas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Resultatet visar 11 procent av flickorna och fyra procent av pojkarna uppfyller de kriterier vi har satt upp för att avgränsa gruppen som lever med hedersrelaterade normer och begränsningar. Ett andra syfte med denna studie är att undersöka situation för de flickor och pojkar som utsätts för hedersrelaterade normer och begränsningar avseende utsatthet för kontroll, kränkande behandling, hot och våld från närstående. Tanken är att detta kan ge en fingervisning om ungdomarna utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld. Det är sannolikt att våldet främst drabbar dem som inte följer normerna eller bryter mot begränsningarna och att de ungdomar som är följsamma inte är utsatta för sanktioner. Resultatet visar dock att en hög andel av de flickor och pojkar som i den här studien bedöms leva med hedersrelaterade normer och begränsningar även utsätts för sådana former av kontroll, kränkningar, hot och våld som frågas efter i enkäten. Närmare bestämt handlar det om sju procent av flickorna och tre procent av pojkarna.

Vår operationalisering av hedersrelaterade normer och begränsningar utgår från den teoretiska modell som presenterades i teoriavsnittet i den första delen (Khan 2006). Enligt denna modell betraktas unga kvinnors avhållsamhet från föräktenskapliga relationer som den hedersrelaterade värdegrundens kärna. Pojkarna har som vi beskriver i det teoretiska kapitlet en dubbel roll, genom att de både kan behöva kontrollera närstående kvinnors beteenden och att de själva förväntas gifta sig med en oskuld, ofta i ett arrangerat äktenskap. Det är pojkars villkor i detta senare avseende som enkäten belyser. Mot bakgrund av detta har vi valt att operationalisera frågorna om normerna om oskuld, umgänge och parnerval i enkäten olika för flickor och pojkar. Vi bedömer att vi genom vårt tillvägagångssätt har lyckats fånga flickor som lever med ett flertal normer och begränsningar som utifrån våra teoretiska utgångspunkter kan betraktas vara centrala i hedersrelaterade sammanhang.

Utifrån våra teoretiska utgångspunkter passar den avgränsning vi har valt att göra inte helt när det gäller pojkarnas situation i familjer som upprätthåller hedersnormer, då söner i dessa familjer ofta har en större frihet när det gäller relationer med flickor och inte alltid omfattas av begränsningar i skolan och på fritiden. Forskningen kring pojkars villkor i hedersrelaterade sammanhang är ytterst begränsad och därför utformades enkätfrågorna utifrån tidigare studier av flickors situation. Det är därmed sannolikt att pojkarna som lever i dessa familjer på ett otillräckligt sätt fångas av den här studien. Ett viktigt resultat är att det förekommer pojkar i studien som utsätts för liknande begränsningar och restriktioner som flickorna. Det står dock klart att det krävs ytterligare studier för att förstå och kartlägga pojkarnas situation i familjer som upprätthåller hedersrelaterade normer och värderingar. Emellertid lyfts pojkarna delvis fram i den efterföljande studien i den här rapporten.

De ungdomar som har svarat att familjens normer kring föräktenskapliga relationer skiljer sig från majoritetssamhällets värderingar om att ungdomars omfattas av en sexuell frihet. Utifrån Bauböcks (1996) modell som beskrevs i teoridelen är det eftersträvänsvärt att alla individer i det moderna samhället har lika tillgång till att utvecklas inom samtliga arenor i samhället, även på de civila arenorna, och att ingen ska kunna hindras från att ta del av dessa. Det handlar för det första om att de unga måste ha tillträde till samhällets alla arenor för att utvecklas till autonoma individer, det vill säga att ha möjlighet att kontrollera sina egna val

och handlingar. För det andra är det en fråga om demokrati och alla invånares lika möjligheter och rättigheter, där alla förutsätts delta på samma villkor oavsett kön, etnicitet eller socioekonomisk status. De ungdomar som inte får delta i vanligt förekommande fritidsaktiviteter riskerar att försättas i en situation där det demokratiska valet att delta på samhällets ungdomsarenor inskränks. Inskränkningarna blir extra tydliga om ungdomar för sina föräldrar inte tillåts delta i undervisningsinslag i skolan eftersom sådana inslag är belagda med skolplikt. Ungdomar som inte tillåts delta i obligatorisk undervisning hamnar således mitt i skärningspunkten av en allvarlig värderingskonflikt mellan familjen och staten (jmf Högdin 2007). Det är viktigt att uppmärksamma att resultaten i den här studien visar att många ungdomar befinner sig i en sådan situation.

En grupp som inte uppmärksammas i denna studie är ungdomar som avviker från den heteronormativa traditionen. Det ingick en fråga i den här undersökningen om huruvida ungdomarna för sina föräldrar tillåts ha ett förhållande med en jämnårig av samma kön som de själva. Tyvärr hade vi inte möjlighet att ta med denna fråga i operationaliseringarna av hedersrelaterade normer och begränsningar utifrån våra teoretiska utgångspunkter. Denna svårighet hänger samman med att den heterosexuella normen är rådande även utanför de hedersrelaterade sammanhang vi studerar här. Homo-, bi- och transsexualitet i relation till hederstraditioner är ett eftersatt forskningsområde och ett kunskapsområde som behöver fördjupas om den ska gå att undersöka med hjälp av enkätfrågor. Av studiens resultat framgår dock att ungdomar som har begränsningar i umgänget med motsatta könet oftare uppger motivet att deras sexuella läggning inte accepteras, som en trolig orsak till att de utsatts för kränkande behandling, hot och våld, än vad utsatta ungdomar i andra familjer gjort. Detta kan tolkas som ett uttryck för att intoleransen mot sexualitet som avviker från den heterosexuella är högre i familjer som upprätthåller hedersrelaterade normer och värderingar.

Genom enkätundersökningar av det här slaget studeras skillnader och likheter utifrån sociala konstruktioner som kön, etnisk bakgrund och socioekonomisk bakgrund, eftersom det är ett sätt att studera diskriminering och ojämlika förhållanden i samhället. Det finns dock alltid en risk med att göra en undersökning där olika förhållanden jämförs utifrån sociala kategorier. För det första är inte kategorierna homogena utan består av en stor intern variation. För det andra kan hierarkier i samhället återskapas genom dessa kategoriseringar, vilket kan leda till att dikotomier upprätthålls. På senare tid har kategoriseringar som bygger på etnisk bakgrund kritiserats särskilt eftersom de betraktas leda till att skapa ett motsatsförhållande mellan ”vi och dom”. Vissa uppgifter kan betraktas göra mer skada än nytta, i synnerhet om de rycks ur sitt sammanhang, misstolkas eller används på ett sätt som förstärker ett ”vi och dom-tänkande”. Samtidigt är det viktigt att lyfta fram skillnader och diskutera dem för att på så vis utveckla sätt att arbeta för en förbättring för alla inblandade parter. Kurkiala (2005) är en av flera forskare som menar att det krävs sociala kategoriseringar av människor, till exempel baserat på kön, etnicitet, religion eller ekonomisk status, för att analysera ett samhälle. Kurkiala menar att kritiker har en oförmåga att skilja mellan en analytisk och en moralisk nivå när det gäller ovanstående kategoriseringar. Därmed kan en undersökning av detta slag, som studerar skillnader och omfattningen av dessa, vara en utgångspunkt för att förbättra alla invånares förutsättningar.

I den här studien framträder flera skillnader utifrån ungdomarnas bakgrundsförhållanden. Ett resultat är att de ungdomar som enligt våra kriterier kan bedömas leva med hedersrelaterade normer och begränsningar främst bor i ekonomiskt segregerade förortsområden och svarar att deras föräldrar är lågutbildade. Ett annat resultat är att det främst är ungdomar som har utländsk bakgrund och religiösa föräldrar som uppger att de lever med dessa indikatorer. Det

är dock viktigt att påpeka att en majoritet av ungdomarna i de segregerade områdena, med lågutbildade föräldrar, med utländsk bakgrund och/eller religiösa föräldrar *inte* har svarat på ett sätt så att vi bedömer att de lever med hedersrelaterade traditioner.

När det gäller sambandet med ungdomars religiösa bakgrund visar resultaten att hedersrelaterade normer och begränsningar, så som vi avgränsar dem, förekommer i religiösa familjer men utan koppling till en specifik religion. De ungdomar som vi bedömer har dessa normer och begränsningar svarar att deras familjer är troende kristna, muslimer, hinduer så väl som buddhister, vilka är de religioner som representeras i den här studien. I teoriavsnittet beskrevs att kvinnor idag har minst handlingsutrymme i det som Kandioty (1988) benämner för det klassiska patriarkatet. Kandioty beskriver att detta patriarkat geografiskt återfinns i Nord-Afrika, Mellanöstern och i Syd- och Öst-Asien. I den här studien är det högst andel ungdomar, i synnerhet flickor, som svarar att de lever med det som vi bedömer vara hedersrelaterade normer och begränsningar som också uppger att deras familjer har ursprung i dessa områden.

Resultaten i den här studien visar att flickor överlag är mer utsatta än pojkar för det som efterfrågas och att samtliga samband med bakgrundsfaktorerna är starkare för flickor än för pojkar. Detta är ett förväntat resultat eftersom hedersrelaterade normer och begränsningar utgår från kontroll av flickors och kvinnors sexualitet och oftast inte drabbar män och pojkar i samma utsträckning. Ett annat förväntat resultat är att det är en högre andel flickor med utländsk bakgrund som lever med dessa normer och begränsningar, eftersom synen på flickors sexualitet är friare i Skandinavien än i övriga världen. Det har dock inte alltid varit så utan detta är en inställning som har förändrats över tid och för inte allt för länge sedan rådde i allmänhet en striktare sexualmoral även i Skandinavien. Det är först under senare tid dessa normer har luckrats upp (jmf Lewin 1998, Zetterberg 1969). Det innebär att den friare synen på flickors sexualitet kan betraktas som avvikande i förhållande till det klassiska patriarkatets normer. Det innebär dock inte att flickors sexualitet kan betraktas vara lika fri som pojkars, eftersom döttrar begränsas mer än söner även i familjer med svensk bakgrund.

Mot bakgrund av den fria synen på sexualitet som överlag råder i det svenska majoritetssamhället är det sannolikt att familjer som immigrerat från ett samhälle med en mer restriktiv syn kan utveckla normer och begränsningar gentemot sina barn, i första hand döttrar men även söner, för att skydda dem mot det nya samhällets influenser. Det innebär att hedersrelaterade normer och begränsningar kan ta sig helt nya uttryck i familjer som lever i diasporan. Det som har undersökts i den här studien är hedersrelaterade normer och begränsningar så som de tar sig uttryck i Sverige idag, vilket inte nödvändigtvis behöver stämma överens med hur de uttrycks i andra delar världen.

Avslutningsvis är det en viktig fråga om resultaten i den här studien kan generaliseras till hela Stockholms stad. Det är svårt att svara på om de ungdomar som går ingår i denna studie är helt representativa för alla ungdomar i Stockholm. I inledningen beskrevs att svenskfödda ungdomar med två utlandsfödda föräldrar är överrepresenterade i denna studie (ungefär 40 procent av ungdomarna i denna studie har utländsk bakgrund medan cirka 30 procent har utländsk bakgrund i hela Stockholm). Eftersom det är så stor andel av dessa ungdomar som har svarat att de utsätts för begränsningar i umgänget med det motsatta könet och restriktioner i skolan och på fritiden måste resultaten viktas något om resultaten ska generaliseras. Överrepresentationen har dock inte någon avgörande påverkan på resultaten i studien. Efter en sådan viktning kan fortfarande nästan var tionde flicka och var tjugonde pojke beräknas ingå i den grupp vi bedömer kan vara utsatta för hedersrelaterade normer och begränsningar.

OMHÄNDERTAGNA UNGDOMAR

En granskning av akter rörande ungdomar som var aktuella för ett tvångsomhändertagande i Stockholm stad under 2006

1. INLEDNING

Hedersrelaterat förtryck och våld är i Sverige en ny social problematik som i ringa grad har lyfts upp i lagstiftningssammanhang (SOU 2000:77; Reg. prop. 2002/03:53; SOU 2005:81). Efter två uppmärksammade hedersmord, morderna på Pela Atroshi 1999 och på Fadime Sahindal 2002, blev hedersrelaterat våld en nationell politisk angelägenhet. För perioden 2003 - 2007 avsatte den socialdemokratiska regeringen 180 miljoner och för år 2008 avsatte allians-regeringen 32 miljoner för skyddat boende och andra insatser riktade till ungdomar som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld (Ju 04.17; Skr 2007/08:39; IJ 2008/579/UF). Ett syfte med dessa satsningar var att förebygga mord och annat våld i hederns namn. Sedan hedersrelaterat våld blev en nationell politisk angelägenhet har kunskapsnivån inom socialtjänsten höjts. Detta gäller framförallt kunskaper om hedersrelaterat förtryck och våld på en generell och övergripande nivå. Hur dessa kunskaper ska omsättas på individnivå är i mindre utsträckning problematiserat och systematiserat. Socialtjänsten har otillräckliga riktlinjer och metoder för sitt arbete. De inomprofessionella normerna är i detta avseende ofullständiga, vilket kan leda till osäkerhet men också till att utrymmet för samhällsvärderingar, fördomar och personliga erfarenheter och känslor är stort (Madsen et al 2005).

Denna studie gäller samtliga omhändertaganden under 2006 i Stockholm stad. Stockholm stad består idag av 14 stadsdelar där varje stadsdel har relativt få ärenden. Denna studies övergripande perspektiv gör det möjligt att få fram mönster vad gäller att känna igen den hederskulturella värdegrunden i en flickas respektive pojkes vardagsliv och att kunna ge en beskrivning av socialtjänstens starka och svaga sidor i hanteringen av dessa ärenden. Studien kommer sålunda att ge kunskaper relevanta för socialtjänstens metodutvecklande arbete.

1.1. Frågeställningar

De frågeställningar som undersöks är:

- Hur stor andel av de flickor respektive pojkar som var aktuella för ett omhändertagande på grund av brister i hemförhållandena har utsatts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar? Hur ser situationen ut för de dessa ungdomar?
- Föreligger det skillnader bland de flickor som utsätts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar beroende på om omhändertagande utanför hemmet sker med stöd av LVU eller med SoL?
- Vilken roll spelar flickornas bröder och andra närstående släktingar, som kusiner, i att kontrollera och bestraffa sina systrar i de fall där flickans utsätts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar?
- Uppfattar socialtjänsten att flickor respektive pojkar har en hedersrelaterad problematik och får den unge adekvat stöd av socialtjänsten?
- På vilket sätt framkommer pojkars dubbla roller i det hedersrelaterade sammanhanget?

1.2. Tidigare studie

Föreliggande undersökning tar sin utgångspunkt i studien ”Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor” av Astrid Schlytter och Hanna Linell. Den studien hade två syften. För det första att skilja ut och beskriva situationen för de flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld, i en population som består av samtliga flickor som var aktuella för ett omhändertagande med stöd av 1, 2 §§ och 1,2,3 §§ i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU vid Länsrätten i Stockholm och Göteborg under 2006. Studien rör flickor från och med 13 år och upp till 18 år. För det andra är syftet att belysa socialtjänstens förhållningssätt i de hedersrelaterade ärendena.

Anledningarna till ett omhändertagande enligt LVU kan vara brister i hemförhållandena (2 § LVU) men också ett eget socialt nedbrytande beteende hos den unge själv (3 § LVU). De domar som rör enbart flickans eget beteende undersöks inte eftersom dessa domar, liksom utredningarna, har fokus på flickan själv och beskriver indirekt eller ytterst kort flickans hemförhållanden. Den nämnda studien rör sålunda bristerna i hemförhållandena vilka enligt lagen är *”fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet som innebär att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling skadas”*. Det empiriska materialet är domar och socialtjänstens utredningar. I studien utvecklas och testas en uppsättning kriterier för att skilja ut de flickor som i en totalpopulation om 57 domar utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld.

Undersökningens resultat är att 18 av de 57 fallen (knappt tredjedel) kan kategoriseras som hedersrelaterade och att skillnaderna mellan flickorna i de två grupperna, de som är att räkna som hedersrelaterade respektive de som inte är det, är stora. Detta är å ena sidan de flickor som behöver skydd från föräldrars och bröders hedersmotiverade kontroll och bestraffningar och att inte bli bortgift eller könsstympad. Å andra sidan är det de flickor som på grund av missbruk eller psykisk ohälsa hos vårdnadshavaren eller passivt föräldraskap behöver skyddas från att hamna i olämpligt umgänge eller olämpliga miljöer där flickan riskerar att inte kunna ta hand om sig själv eller att bli exploaterad. En annan slutsats av studien är att de sex kriterier som användes för att skilja ut de ärenden som är att räkna som hedersrelaterade fungerade. Dock fanns det gränsfall som följde av avsaknad av information i det empiriska underlaget. Socialnämndens ansökan till länsrätten, LR, består i första hand av socialtjänstens utredning i ärendet, vilken tar sikte på att belysa flickan situation utifrån lagens rekvisit. Socialtjänsten kan ha ytterligare kunskaper om flickan men som inte kommer fram i utredningen.

I några avseenden föreligger skillnader mellan föreliggande studie och den ovan nämnda. För det första har vi förtydligat innehållet i kategoriseringskriterierna. För det andra har vi tillgång till allt det material socialtjänsten har om flickan och hennes familj. Vi har sålunda ett bättre underlag för att bedöma om kriterierna uppfylls men också för att belysa socialtjänstens insatser för flickan. För det tredje granskar vi i denna studie även de fall där socialtjänstens inledande tvångsomhändertagande av flickan övergår till frivillig placering med stöd av socialtjänstlagen (2001:453), SoL och inte enbart de fall där det fortsatta omhändertagandet sker med stöd av LVU. Likheter och skillnader i villkoren för de flickor där det inledande omhändertagandet övergår i en frivillig placering jämfört med de fall där även den fortsatta placeringen sker med stöd av tvångslagstiftningen är ett centralt kunskapsintresse i föreliggande undersökning. För det fjärde belyser vi pojkars dubbla roll i hederskulturella

sammanhang. Vår ambition är att belysa i vilken mån och på vilket sätt pojkarnas dubbla roll som offer men också som de som kontrollerar och misshandlar närstående kvinnor, kommer till uttryck i materialet. Båda dessa aspekter belyser vi i domar och utredningar som gäller omhändertaganden av pojkar med stöd av 1, 2 §§ och 1,2,3 §§ LVU. Pojkarnas roll i att övervaka och eventuellt bestraffa sin syster eller andra närstående kvinnor, som kusiner, belyser vi i de ärenden som rör omhändertaganden av flickor.

Sammanfattningsvis rör föreliggande studie flickor och pojkar där det är aktuellt att göra ett omhändertagande av den unge på grund av hemförhållandena, för pojkar enbart med stöd av LVU, för flickor både med stöd av LVU och av SoL. Eftersom tidigare studier visar att det är få flickor i åldrarna 10-12 år som omhändertas och har en hedersrelaterat problematik (Gavlevik & Jelic 2006; Linell 2005; Svedberg & Qarai 2006; Timan 2003) sattes åldergränsen till 13 år. Det är den unges ålder vid tidpunkten för Länsrättens beslut som är avgörande.

Även om materialet är domar, utredningar och socialtjänstens akter samt att analysredskapen delvis är baserade på lagstiftning, är studien inte rättslig i den meningen att den tar sikte på att undersöka gällande rätt. Studien kan räknas som rättssociologisk, eftersom rättsligt material granskas utifrån utomrättsliga perspektiv och med sociologiska metoder.

1.3. Socialtjänstens ansvar

Barnuppfostran är för samhället en biologisk nödvändig uppgift. Ett barn behöver någon som tar hand om det, annars går det under (Nussbaum 2002). Denna grundläggande omsorg förutsätts enligt svensk lag barnets biologiska föräldrar stå för (Singer 2000). *Barnets bästa* är enligt FN:s Barnkonvention en princip med innebörden att alla åtgärder som rör barn i första hand ska se till det som är bäst för barnet (Art. 3). Denna princip utgår från två aktörer, nämligen barnet och en vuxen. Principen om *barnets bästa* förutsätter sålunda en relation, där det är den vuxna som har beslutanderätten. Denna kan vara barnets förälder (Art. 18) eller en företrädare för offentliga myndigheter (Art. 3) (Danielsen 2004; Hobohm 2003). Principen om *barnets bästa* är sålunda villkorad. Barnet är beroende av att den vuxna parten som ska tillvarata dess intressen faktiskt gör detta. Barnet är beroende såväl av sina föräldrar som av samhället.

Socialtjänsten företräder samhället och har enligt socialtjänstlagen det yttersta ansvaret (SoL 5:1). Om andra myndigheter är passiva i situationer där de borde handla och ta ansvar, innebär detta inte ansvarsfrihet för socialtjänsten. Det är i denna mening som socialtjänstens har det yttersta ansvaret. Om den unges bästa motiverar det har socialtjänsten en skyldighet att ge den unge vård och uppfostran utanför det egna hemmet (SoL 5:1). Villkoren för ett omhändertagande utanför hemmet regleras av LVU. Skälen är, som tidigare nämnts, antingen att det föreligger brister i hemförhållandena (2 §) eller att den unge har ett socialt nedbrytande beteende (3 §). Samtidigt ska socialtjänsten arbeta för att få till stånd förändringar i det egna hemmet så att den unge inte behöver omhändertas alternativt att vårdnadshavaren samarbetar om vården utanför hemmet (SoL 5:1; LVU 1§). För att kunna ta ställning till detta utreder och bedömer socialtjänsten den unges situation och vad som är den unges ”behövliga vård” (prop.1996/97:124). Det är denna behövliga vård som vårdnadshavarna ska ge sitt samtycke till (1 § LVU).

Ett beslut om att den unge behöver vård utanför hemmet med stöd av LVU tas av socialnämnden, SN. Sen ansöker SN hos domstolen, Länsrätten (LR) om ett

omhändertagande. LR ska ta ställning till om villkoren enligt lagen är uppfyllda och gör det mot bakgrund av socialtjänstens utredning som ska innehålla en dokumenterad eller på annat sätt säkerställd genomgång av de konkreta brister som barnet utsatts för samt en belysning av relationen mellan barnet och föräldrarna (LVU 4 §). I detta avseende är barnets berättelse och erfarenheter särskilt viktiga. Förutom den skriftliga utredningen från socialtjänstens sida håller LR en muntlig förhandling med parterna, deras ombud och socialtjänsten som också ingår i LR:s underlag.

1.4. Den rättsliga regleringen

Socialtjänstens insatser inleds oftast med ett omedelbart omhändertagande (LVU 6 §). Detta beslut tas av socialnämnden (SN), och det ska underställas LR inom en vecka och LR ska i sin tur pröva SN:s beslut. Detta ska ske så snart som möjligt eller senast inom en vecka. SN:s beslut ska vara motiverat (LVU 7 §). För det första måste SN göra det sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag och för det andra att detta beslut inte kan avvaktas. Fastställer LR detta beslut ska SN inom fyra veckor från den dag då det omedelbara omhändertagandet verkställdes ansöka hos LR om vård med stöd av 2 och/eller 3 §§ (LVU 8§). LR kan medge förlängning av denna tid, om detta behövs för ytterligare utredning. Om SN inte anser att det är nödvändigt med ett omedelbart omhändertagande ansöker SN hos LR om ett omhändertagande med stöd av 2 § eller 2,3 §§ direkt.

Om SN kommer fram till att den unge behöver vård utanför hemmet, ska, som ovan nämnts vårdnadshavaren och den unge själv när hon är 15 år, ta ställning till om de samtycker till denna vård (LVU 1 §). Samtycket ska gälla vad som i lagen beskrivs som behövlig vård. Innehållet i den behövliga vården ska anges av SN. Föreligger ett skriftligt samtycke kan sålunda den behövliga vården ske med stöd av SoL. Den behövliga vården omfattar hela den planerade vård som SN avser genomföra. Även om föräldrarna samtycker till denna vård bör LVU ändå tillämpas om det kan befaras att föräldrarna kan ingripa på ett för barnet störande sätt. Barnets behov av trygghet ska vägas in i behovet av vad som är behövlig vård (socialutskottet 1979/80:44).

1.5. Genomgång av rekvisiten i 2 § LVU

Bestämmelserna om samhällets skyldighet att ingripa till stöd för den unge på grund av brister i hemförhållandena regleras i 2 § LVU. Paragrafen består av en orsaks-del och en följd-del. Följderna gäller för den unge, *”att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling skadas”*. Det intressanta för denna studie är orsakerna - som ligger i hemförhållandena och som vårdnadshavaren är ansvarig för. Dessa är enligt lagen *”fysisk misshandel, psykisk misshandel, brister i omsorgen, otillbörlig utnyttjande eller något annat förhållande i hemmet”*.

1.5.1. Fysisk misshandel

Enligt regeringens proposition (prop.) 2002/03:53 innebär fysiskt våld att ett barn av någon annan orsakas kroppsskada, sjukdom, smärta eller blir försatt i vanmakt eller annat liknande tillstånd. Det kan innebära att en annan person slår barnet med eller utan tillhygge, nyper sparkar, knuffar, kastar, skakar, luggar, river eller biter barnet, trampar eller stampar på det eller tvingar in föremål i barnets mun. Varje form av kroppslig bestraffning räknas som fysiskt våld. Enligt prop. 1989/90:28 kan redan en ringa grad av misshandel utgöra en påtaglig risk för den unges hälsa och utveckling om det inte kan anses vara en enstaka överilad handling. Misshandel av allvarigare slag bör regelmässigt leda till att den unge omhändertas för vård.

1.5.2. Psykisk misshandel

Enligt prop. 2002/03:53 betyder psykiskt våld att ett barn systematiskt, oftast under lång tid utsätts för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande. Ytterligare exempel på psykiskt våld är orimligt hårda bestraffningar, förlöjligande, hån nedvärdering, avvisande, utfrysning, orimliga krav, påtvingad isolering från sociala kontakter och åldersanpassade aktiviteter eller konstant vägran att lyssna till barnets synpunkter. Vidare lyfts det i propositionen fram att det är en fråga om brister i hänsynen till barnets behov och i insikten om vad ett barn är. Med det avses att den vuxne uppfattar att barnet är till för att uppfylla de vuxnas behov och inte får vara en person i sin egen rätt. Förväntningarna på barnet är orealistiska och överensstämmer inte med barnets utvecklingsnivå. Med psykisk misshandel avses att den unge utsätts för psykiskt lidande genom systematiska kränkningar, nedvärdering eller terrorisering (1989/90:28).

Det framhålls också att psykisk misshandel inte är en fråga om enskilda händelser utan om en relation och/eller ett förhållningssätt som bland annat hindrar en positiv självbild hos barnet. Till gruppen hör barn som upplevs negativt av föräldrarna och som ständigt blir känslomässigt avvisade, barn som kränks, som hotas med att bli övergivna och som terroriseras.

Socialtjänsten har här ett särskilt ansvar att ge skydd och stöd till dem som blir utsatta för vad som benämns familjevåld. Hit hör de barn som växer upp i ett hem där det förekommer våld mellan makarna/samborna. Att ett barn tvingas bevittna våld i sin närmiljö eller leva i en miljö där våld och hot om våld förekommer ofta kan göra att ett barn riskerar att fara psykiskt illa. Socialtjänsten har också ett särskilt ansvar för de flickor som växer upp i familjer med starkt patriarkala värderingar och vars utveckling hindras genom hot från i första hand manliga släktingar.

Sammanfattningsvis är följande enligt förarbetena exempel på psykisk misshandel då barnet/ungdomen blivit;

- utsatt för systematiska kränkningar och nedvärderingar ²⁹
- utsatt för hot från familjen och manliga släktingar ³⁰
- utfrys av sin familj
- utsatt för orimligt hårda bestraffningar
- nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande
- utsatt för påtvingad isolering från sociala kontakter och åldersanpassade aktiviteter
- utsatt för psykisk misshandel i form av hot om övergivande
- vittne till att mamman hotas kränks eller misshandlas i barnens åsyn
- utsatt för att de vuxna ej tar hänsyn till barns behov och brister i insikt om vad ett barn är, barnet är till för att fylla de vuxnas behov och är ej en person i sin egen rätt.

1.5.3. Brister i omsorgen

Rekvisitet gäller alla fall av barns fysiska och psykiska hälsa och utveckling. När det gäller fysisk försummelse handlar det om brister med bland annat hygien, kost och omvårdnad, skydd och husrum, tillsyn, förebyggande hälsovård, medicinsk vård samt skydd mot

²⁹ Den första punkten enligt definition i prop. 1989/90:28.

³⁰ De följande punkterna enligt definition i prop. 2002/03:53.

olycksrisker eller skadlig exponering (2002/03:53). Med psykisk försummelse menas att barnets hälsa skadas eller äventyras, oftast under lång tid, genom att ett barns grundläggande behov av till exempel uppmärksamhet, tillhörighet, fostran, vägledning, stimulans och utveckling inte tillgodoses (2002/03:53). Det kan också röra djupgående konflikter mellan föräldrarna där barnet får sitta emellan på ett sådant sätt att deras hälsa eller utveckling skadas. Enligt prop. 1989/90:28 täcker rekvisitet också de situationer där föräldrarna överlåter ansvaret på personer som inte kan garantera barnet en trygg uppväxtmiljö. Enligt prop. 2002/03:53 är det svårt att dra en tydlig gräns mellan psykisk misshandel och brister i omsorgen.

1.5.4. Otillbörligt utnyttjande

Enligt prop. 1989/90:28 avser rekvisitet i första hand att någon av föräldrarna utnyttjar barnet sexuellt eller att barnet utnyttjas i pornografiskt syfte. Det kan också vara fråga om att man lägger ett för stort självständigt ansvar för familjen på den unge, som vård eller skötsel av syskon eller av föräldrar, att dess hälsa och utveckling riskerar att skadas.

1.5.5. Annat förhållande i hemmet

Enligt prop. 1989/90:28 är rekvisitet 'annat förhållande i hemmet' framförallt aktuellt för fall där missförhållanden i hemmet inte i första hand beror på vårdnadshavaren själv utan på till exempel en sambo till denne. Det kan också vara fråga om förhållanden där en förälder inte alls knyter an till barnet eller där föräldern lever i en sjuklig symbios med barnet. I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS) 1997:15 tas svårartade relationsstörningar mellan barn och förälder upp, vilka kan innebära en mycket allvarlig risk för den unges hälsa och utveckling genom risk för självmord eller att den unge rymmer hemifrån. Relationsstörningen i sig kan utgöra 'annat förhållande i hemmet'. Förekomsten av "allvarlig relationstörning" samt "planer på att gifta bort den unge i hemlandet mot dennes vilja" sorterar enligt SOSFS 1997:15 under detta rekvisit. Det samma gäller situationer där flickan riskerar att könsstympas (prop. 1998/99:70).

1.6. Insamlingen av materialet

Materialet består av domar, utredningar, journalanteckningar och i enstaka fall samtal med handläggare. I samtliga ärenden har vi tagit del av socialtjänstens utredning. I ett stort antal fall har vi även gått genom socialtjänstens akter. Detta förfaringssätt gör att vi i samtliga ärenden som visar sig falla in under kategorin hedersrelaterad har haft tillgång till ett mycket stort material. Vi har även kunnat ta del av syskons akter. Insamlingen av materialet har i första hand skett på plats hos berörd stadsdel, men vi har också tagit del av material som finns tillgängligt via stadens egen databank, förutom det material vi tagit del av genom Länsrätten.

Förutom domen och beslut som är offentliga och som vi har kopierat, har vi på plats hos Länsrätten och hos respektive stadsdel läst och gjort avidentifierade sammanfattningar om socialtjänstens utredning och övrigt aktunderlag. Även om domarna i Stockholms Länsrätt genomgående är utförliga och ger god information i ärendet är det nödvändigt att ta del av socialtjänstens utredning och som i denna studie även annat material. Detta har att göra med att hedersrelaterade begränsningar och sanktioner inte är ett rättsligt rekvisit. Vare sig socialtjänsten eller domstolen behöver identifiera eller beskriva sakförhållandena som hedersrelaterade. Det är de sakförhållanden som motsvarar de rekvisit som LVU innefattar som är relevanta vilket kan resultera i att omständigheter som ur ett hedersrelaterat perspektiv är relevanta inte sätts i ett sådant sammanhang eller tillmäts någon vikt (Schlytter och Linell, 2008).

Domarna och utredningarna har varierande omfattning. Den längsta domen är 20 sidor lång, den kortaste är sex sidor och i genomsnitt är domarna 12 sidor. När det gäller socialtjänstens utredningar är den längsta utredningen 25 sidor och i genomsnitt är utredningarna 13 sidor.

Insamling av materialet har skett med utgångspunkt i Länsrättens diarieföring. Länsrätten kategoriserar ärendena utifrån vad saken gäller. För denna studie är de relevanta grunderna ”beredande av vård enligt LVU” och ”omedelbart omhändertagande enligt LVU”. Ärenden rörande beredande av vård registreras när ansökan kommer in men också när LR i samma ärende fattar ett beslut i det. Som beskrivits tidigare prövar LR socialnämndens beslut om ett omedelbart omhändertagande. Socialtjänstens intervention kan starta med ett omedelbart omhändertagande för att senare övergå i ett ärende om beredande av vård enligt LVU. Samtliga ärenden i kategorierna, ”beredande av vård enligt LVU” och ”omedelbart omhändertagande enligt LVU” oavsett barnets kön, ålder (upp till 21 år) och rättslig grund (2§, 3§ eller 2, 3 §§), var under 2006 för Stockholm stad 155 stycken.

I denna studie är det bara ungdomar i åldrarna från och med 13 och upp till 18 som är aktuella. Vidare ska anledningen till socialtjänstens intervention vara brister i hemförhållandena. För kategorin ”beredande av vård enligt LVU” är detta de domar som rör ett omhändertagande med stöd av 2 § LVU eller 2,3 §§ LVU. För kategorin ”omedelbart omhändertagande av vård enligt LVU” framgår detta av socialtjänstens ansökan men framförallt av socialtjänstens akt i ärendet. Antalet ärenden i den förstnämnda gruppen utgörs i denna studie av totalt 24 fall, varav 13 rör flickor och 11 pojkar. Samtliga – så när som ett - inleddes med ett ”omedelbart omhändertagande enligt LVU”. För ett av de ärenden som rör flickorna visar det sig att det omedelbara omhändertagandet övergick i vård utanför hemmet med stöd av SoL för att senare övergå till vård utanför hemmet med stöd av LVU.

När det gäller fallen i kategorin ”omedelbara omhändertaganden enligt LVU” rör de enbart flickor. Denna grupp består av 10 fall. Detta är de fall där ärendegången under 2006 inte kommit så långt att domstolen har fattat ett beslut om vård. Förutom att övergå i ett omhändertagande enligt LVU 2 och 2, 3 §§ eller enligt SoL, kan det omedelbara omhändertagandet upphöra därför att LR inte fastställer SN:s ansökan eller därför att SN kommer fram till att den unge inte behöver vård utanför hemmet.

Sammanlagt är det totala antalet ärenden som enligt LR:s diarium rör flickor 23 stycken. Utifrån LR:s kategorisering ”beredande av vård enligt LVU” respektive ”omedelbart omhändertagande enligt LVU” består den första gruppen av 13 ärenden och den andra av 10. Ärendena som rör pojkar är 11 i kategorin ”beredande av vård enligt LVU”.

Översikt 1:1. Gruppen ”beredande av vård med stöd av 2 § eller 2,3 §§ LVU”.

Samtliga	Avslag LR	2 § eller 2,3 §§	Varav inleds omedelbart
- 13 flickor	1	12	11
- 11 pojkar	0	11	11

I den fortsatta bearbetningen utgår det ärende där SN:s ansökan avslås av LR.

Översikt 1:2. Gruppen ”omedelbart omhändertagande enligt LVU”.

Samtliga	Omedelbart övergår 3 § LVU	Omedelbart ej fastställs	Omedelbart – ”försvinner”	Omedelbart övergår i vård SoL
- 10 flickor	2	1	2	5

I denna grupp utgår fem ärenden. Det är de två där det omedelbara omhändertagande övergår i vård enligt 3 § LVU, eftersom detta är fall som enbart rör den unges eget beteende. Det är, som nämnts, bara de fall där omhändertagandet sker med stöd av 2 § förutom 3 § som är relevanta för denna studie. Vidare utgår det omedelbara omhändertagandet där LR inte fastställer SN:s ansökan. Även de två ärenden där flickorna försvinner går bort.

Sammanfattningsvis innebär detta att granskningen omfattar 17 ärenden som rör flickor och 11 ärenden som rör pojkar.

1.7. Metodologiska överväganden

Den metodologiska ansatsen är delvis olika för flick- respektive pojksdomarna. När det gäller flickor använder vi oss av nio indelningskriterier. För det första om det förväntas att flickan ska vara oskuld. Detta innebär i de flesta fall samtidigt en förväntan om att hon inte får ha pojkvän. Vi tar också upp om hon begränsas i vänskapliga relationer med jämnåriga pojkar och om flickan själv eller andra närstående såsom systrar förväntas gifta sig med en man som familjen utsett. Det senare kan beskrivas som en hedersrelaterad tradition. I detta sammanhang tar vi även upp traditioner som könsstympning. Vi är också intresserade av om det i akten förekommer information om mödomshinnerekonstruktioner. Utöver detta belyser vi om flickan har begränsningar i hemmet, på fritiden och i skolan och om hon utsätts för sanktioner och våld, dels för att få flickan att följa de olika begränsningar hon har, dels som följd av att hon har överträtt dem.

Lagens kriterier för vad som är att räkna som oacceptabla hemförhållanden och de särskilda hedersrelaterade kategoriseringsgrunderna är delvis överlappande. De kriterier som rör begränsningar i flickans autonomi i skolan, på fritiden och i hemmet kan ses som en precisering av rekvisitet ”brister i omsorgen” men också av rekvisitet psykisk misshandel. De kriterier som rör sanktioner och hedersrelaterade traditioner som arrangerade äktenskap och könsstympning motsvarar lagens misshandelsrekvisit, såväl fysisk som psykisk misshandel. De hedersrelaterade grunderna och lagens kriterier kompletterar sålunda varandra. Vi belyser innehållet i kriterierna; sanktioner för att få flickan att följa förväntningar/begränsningar och sanktioner för att hon har överträtt dem, också mot bakgrund av lagens definition av psykisk och fysisk misshandel.

Följande kriterier har använts för att skilja ut de flickor som utsätts för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar:

- *Föreligger begränsningar i form av att flickan förväntas vara oskuld vid äktenskapets ingående?*
- *Föreligger begränsningar i form av att flickan inte tillåts ha ett förhållande med en jämnårig pojke?*
- *Föreligger begränsningar i form av att flickan inte får umgås socialt med jämnåriga pojkar?*

- *Föreligger hedersrelaterade traditioner som att flickan eller närstående såsom syster förväntas gifta sig med en man som föräldrarna utser?* Föreligger information om andra traditioner som att flickan eller närstående som syster är könsstympad eller hotas med det? Föreligger information om rekonstruktion av mödomshinna?
- *Har flickan begränsningar i skolan?* Deltar flickan i alla skolämnen? Får hon delta på klassfester och utflykter med skolan? Får hon delta på klassresor? Behöver flickan iaktta särskilda restriktioner vad gäller klädsel, utseende och beteende i skolan?
- *Har flickan begränsningar på sin fritid?* Måste hon komma hem direkt efter skolan? Får flickan själv välja kompisar och sociala aktiviteter? Får flickan efter skoltid gå ut själv? Har hon egen fritid, är hon med i sport/dans verksamheter? Behöver flickan iaktta särskilda restriktioner vad gäller klädsel, utseende och beteende på sin fritid? Får flickan delta i sociala verksamheter som inkluderar pojkar? Får flickan ha pojkvän/umgås med pojkvän?
- *Har flickan begränsningar i hemmet?* Har flickan ett eget handlingsutrymme hemma? Får hon använda Internet, se på TV, tala i telefon utan att bli kontrollerad? Får hon ta hem kompisar? Om hon har bröder, behandlas hon lika med dem? Vilka förpliktelser har hon i hemmet, gentemot syskon, föräldrar, andra? Måste hon göra mycket hushållsarbete?
- *Har flickan utsatts för hot om bestraffningar för att hon ska följa förväntningar och begränsningar?*
- *Har flickan utsatts för bestraffningar för att hon har överträtt förväntningar och regler?* Besträffningarna kan vara av olika slag som psykisk och fysisk misshandel som bland annat regleras av 2 § LVU

Samtliga 17 domar indelas utifrån dessa nio kriterier. Vi skapar genom de nio kriterierna en social kategori. Utöver de kunskaper om den sociala kategorin som indelningsgrunderna ger, så bearbetar vi materialet utifrån undersökningsvariabler som rör flickans hemförhållanden. Variablerna är flickans ålder, syskon, om föräldrarna är födda i Sverige förutom vilket stadsdel flickan tillhör.

Situationen för flickorna i hederskategorin beskrivs med utgångspunkt i kriterierna. Syftet är att synliggöra innehållet i begränsningar och sanktioner flickan utsatts för.

Pojkarnas dubbla roll i hedersrelaterade sammanhang är vår utgångspunkt både i granskningen av de domar som rör omhändertaganden av pojkar men också i de ärenden som rör omhändertaganden med tvång eller frivilligt av flickor. När det gäller att skilja ut de pojkar i gruppen om 11 pojkar som utsätts för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar, är de indelningskriterier som gäller flickor vägledande. Detta har att göra med att också pojkar förväntas gifta sig i enlighet med familjens intressen och att den framtida hustrun ska vara oskuld vid äktenskapets ingående. Pojkar kan med andra ord ha samma eller liknande förväntningar och begränsningar som det flickor har. Utöver detta belyser vi pojkens roll i förhållande till närstående kvinnor och närstående män. Det vill säga om han behöver kontrollera sina systrar, kvinnliga kusiner men också sin mamma och om detta sker av hänsyn till andra, framförallt äldre män i familjen/släkten. Att behöva kontrollera sin syster i skolan och på fritiden innebär inte bara en begränsning för systemen men också för pojken. Dessutom kan detta leda till ett avståndstagande, kanske även fientlighet gentemot varandra. Detta påverkar relationen mellan syskonen i hemmet. Över- och underordningen mellan syskonen, med systrars underordning under bröders gäller sålunda inte bara på fritiden och skolan utan också i hemmet.

För att belysa om det föreligger likheter och olikheter i flickors hemförhållanden beroende på om omhändertagande utanför hemmet sker med stöd av LVU jämfört med SoL gör vi en indelning av samtliga 17 ärenden utifrån de olika förfaringssätt som lagen medger. Detta förfaringssätt presenteras närmare senare.

1.7.1. Flickor och pojkar som inte utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld

Situationen för de flickor som inte utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld beskrivs och indelas utifrån lagens rekvisit i 2 § LVU. Dessa är *”fysisk misshandel, psykisk misshandel, brister i omsorgen, otillbörlig utnyttjande eller något annat förhållande i hemmet”*. Det är vårdnadshavarens beteenden och handlingar i dessa avseenden som vi analyserar. Beskrivningarna i domarna och utredningarna i dessa avseenden innefattar även redogörelser beträffande vårdnadshavarens relation till flickan och de direkta och indirekta anledningarna till att vårdnadshavaren utsätter flickan för fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet. Det är denna helhet vi tar utgångspunkt i och det är särskilt handlingar och yttranden som är att räkna som psykisk och fysisk misshandel enligt lagen som vi lyfter fram. Det senare gör vi för att kunna jämföra sanktionssystemen för de ungdomarna som lever i en hedersrelaterat kontext respektive de som inte gör det.

1.7.2. Socialtjänstens förståelse och agerande

Socialtjänsten ska, som beskrivits tidigare, följa principen om barnets bästa. Socialtjänsten ska i detta läge bedöma om vårdnadshavaren faktiskt tillvaratar den unges intressen och utgångspunkten för socialtjänstens utredning bör vara den unges berättelse. För ungdomar som utsätts för misshandel och för särskilt för flickor som utsätts för hedersrelaterade kränkningar och sanktioner är det att skapa en trygg situation för henne under utredningstiden avgörande både för utredningen och för flickan själv. Det överordnade perspektivet på vår belysning av socialtjänstens agerande är om socialtjänsten tar den unge på allvar och utgår från hennes berättelse och om socialtjänsten omedelbart ger henne ett adekvat skydd

1.8. Etiska överväganden

Syftet är att belysa vad som kännetecknar hedersrelaterat våld på en gruppnivå och att belysa socialtjänstens förståelse av den hedersrelaterade problematiken i fallen. Då vi i vårt material har tillgång till känsliga personuppgifter har vi avidentifierat dessa. När vi presenterar materialet görs det i en analys på gruppnivå eller genom avidentifierade fallstudier. Information som möjliggör att ett visst enskilt ärende kan identifieras, till exempel stadsdel, nationalitet, etnicitet eller religiös tillhörighet har så långt som möjligt tagits bort. Studien är, som nämnts inledningsvis, en fördjupningsstudie av studien *”Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor”*. Den senare gäller flera kommuner men har en liknande ansats och den har varit föremål för en forskningsetisk granskning.

Fortsättningsvis redovisas först resultatet av analyserna för flickornas del. Denna inkluderar en särskild analys av bröders och andra närstående pojkars roll för de flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld. Därefter gör en granskning av pojkdömnarna för att skilja ut de pojkar som kan anses ha en hedersrelaterat problematik.

2. OMHÄNDERTAGNA FLICKOR

I detta kapitel granskas domar och akter rörande flickor där socialtjänsten gör en intervention i familjen på grund av de bristande hemförhållandena. Undersökningen startar i en genomgång av samtliga akter oavsett orsakerna till bristerna i hemförhållandena. Med denna första del är syftet att skilja ut och beskriva villkoren för de flickor som utsätts för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar. Detta gör vi mot bakgrund av de nio tidigare beskrivna indelningskriterierna. Genom denna kategorisering får vi fram hur stor andel flickor som utsätts för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar. När det gäller dessa flickors situation beskriver vi den dels utifrån indelningskriterierna och dels i jämförelse med situationen för de flickor som inte har hedersrelaterade problem. I detta jämförande perspektiv går vi också igenom likheter och skillnader mellan grupperna utifrån om det inledande omedelbara omhändertagandet övergår till ett omhändertagande med stöd av LVU (tvångslagstiftningen) eller om det övergår till vård i samverkan med föräldrarna (SoL). Syftet i denna del är framförallt att belysa om det för flickorna i hedersgruppen är skillnader beroende på de begränsningar och bestraffningar som de utsätts för eller om det är andra förhållanden som verka vara anledningen till att den fortsatta vården utanför hemmet inte sker med stöd av tvångslagstiftningen.

Den fortsatta analysen görs enbart för de hedersrelaterade fallen. Dessa ärenden indelas och beskrivs utifrån socialtjänstens insatser för respektive flicka i syfte att belysa om flickan får adekvat stöd av socialtjänsten och om socialtjänsten anser att flickan har en hedersrelaterad problematik. Avslutningsvis granskas ärendena utifrån den roll flickornas bröder och andra närstående släktingar, som kusiner, har i att kontrollera och bestraffa flickorna. På detta sätt beskrivs också pojkars villkor i ett hedersrelaterat sammanhang.

2.1. Situationen för de flickor som utsätts för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar

Antalet ärenden där socialtjänsten gör ett tvångsomhändertagande på grund av brister i hemförhållandena är 17. I bokstavsordning benämns de: A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, O, P, R, S. Den inledande bearbetningen startade i ett större antal ärenden, totalt 23, varav fem som nämnts i metodkapitlet av olika anledningar utgår. Detta är ärendena N, Q, T, U, V.

Det som inledningsvis undersöks är om de nio tidigare beskrivna hedersrelaterade kategoriseringsgrunderna föreligger eller inte i de 17 ärendena. De nio kriterierna är följande:

- *Föreligger begränsningar i form av att flickan förväntas vara oskuld?*
- *Föreligger begränsningar i form av att flickan inte tillåts ha ett förhållande med en jämnårig pojke?*
- *Föreligger begränsningar i form av att flickan inte får umgås i vänskapliga relationer med jämnåriga pojkar?*
- *Föreligger hedersrelaterade traditioner som att flickan eller närstående såsom syster förväntas gifta sig med en man som föräldrarna utser, vara/bli könsstympad, eller utsättas för andra handlingar med oskuldssymbolik?*
- *Har flickan begränsningar i skolan?*
- *Har flickan begränsningar på sin fritid?*
- *Har flickan begränsningar i hemmet?*

- *Har flickan utsatts för hot om bestraffningar för att hon ska följa förväntningar och begränsningar?*
- *Har flickan utsatts för bestraffningar för att hon har överträtt förväntningar och regler?*

Genomgången visar följande:

- För sju av flickorna saknar de nio frågorna relevans. Detta är flickor som inte har de problem som kriterierna avser fånga upp. De uppfyller inte några av de nio kriterierna. Detta gäller flickorna A, C, D, E, F, L och R.
- För en flicka, K, uppfylls enstaka kriterier dock ingen av de fyra första. Flickan har begränsningar i hemmet och i skolan och utsätts för misshandel hemma. Hon har en auktoritär uppfostran men den kan inte beskrivas som hedersrelaterad.
- För de övriga nio flickorna uppfylls ett flertal av kriterier. I enstaka fall kan föräldrarna vara oeniga men så länge flickan har någon av de aktuella begränsningarna och restriktionerna räknas detta som att kriteriet uppfylls. För två flickor föreligger inte explicit information i den första frågan utan i de övriga tre. Eftersom de fyra första frågorna en helhet där frågorna 2 och 3 bidrar till uppfyllande av den första, oskuldsfrågan anser vi att flickan i dessa fall uppfyller det första kriteriet.
- Fem flickor uppfyller samtliga nio kriterier.
- Två flickor uppfyller åtta kriterier. Detta är flicka O och S. Det framgår inte av akten om flickan får ha en vänskaplig relation med jämnåriga pojkar men det framgår att hon har begränsningar i skolan och på fritiden.
- Två flickor, B och M, uppfyller sju av de nio kriterierna. Dessa flickor har inte begränsningar i hemmet och det föreligger i akten ingen information om framtida äktenskap. Båda dessa flickor är unga, den ena är 13 år och den andra är 14 år. Tyngden i socialtjänstens utredning i dessa ärenden ligger på det våld flickan har utsatts för.

En genomgång av kriterierna för varje flicka framgår av översikt 2:1 nedan. Samtliga nio flickor som uppfyller flertalet av kriterierna räknar vi till gruppen som lever i ett hedersrelaterat sammanhang. Detta är drygt hälften av samtliga flickor. Jämfört med resultaten i den tidigare omnämnda studien ”Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor” framkommer att andelen flickor i hederskategorin är högre i Stockholm stad än i Stockholms län. I Stockholms län var ett av tre ärenden (13 av 37) hedersrelaterat.

I det nästa avsnittet görs en genomgång av livssituationen för de nio flickorna i hedersgruppen.

Översikt 2:1. Antal kriterier – för de flickor som uppfyller dem

Kriterium	B	G	H	I	J	K	M	O	P	S
1	x	x	X	x	x		x	x	x	x
2	x	x	X	x	x		x	x	x	x
3	x	x	X	x	x		x		x	
4		x	X	x	x			x	x	x
5	x	x	X	x	x	x	x	x	x	x
6	x	x	X	x	x		x	x	x	x
7		x	X	x	x	x		x	x	x
8	x	x	X	x	x		x	x	x	x
9	x	x	X	x	x	x	x	x	x	x

2.1.1. Beskrivning av situationen för flickorna med utgångspunkt i kriterierna

Här följer en genomgång baserad på kriterierna. Beskrivningen görs först med utgångspunkt i de fyra första kriterierna, därefter begränsningarna i skolan, på fritiden och i hemmet och sist de som rör sanktionerna.

Kriterier kring kontroll av sexualitet: kriterierna 1-4

Samtliga flickor är i ett sammanhang där det förväntas av dem att de ska avstå från föräktenskapligt sexuellt umgänge och där de inte får ha pojkvän. För sju av de nio flickorna framgår att de inte förväntas ha vänskapliga relationer med jämnårig pojke. Vidare lever sju av de nio flickorna med hederstraditioner som arrangerade äktenskap eller könsstypning.

De olika förhållandena som sorterar under kriterium fyra är följande: Fem av flickorna uppger att det finns en tilltänkt make som familjen har lovat bort dem till. Två flickor är 14 år, en är 16 år och två är 17 år. För de fem flickorna handlar det om en man bosatt i föräldrarnas hemland och det handlar om uppgörelser mellan familjer. I de fyra fall där det inte föreligger uppgifter om en tilltänkt make framkommer det att om flickan skulle förlora sin oskuld så skulle hon anses vara oren eller förbrukad.

Vidare har två av flickorna könsstympats. Den ena könsstympades när hon var fem år och då boende i hemlandet. Den andra när hon var 13 år. Hon var då boende i Sverige och lurades till faderns hemland i tron att familjen skulle på semester en vecka. För en tredje flicka, 14 år, föreligger konkreta planer på en resa till hemlandet bland annat för att hon ska könsstympas.

Tre flickor har under en kortare eller längre period skickats till föräldrarnas födelseland. Två av flickorna var 13 år när detta skedde och en var 16 år. I ett fall har det handlat om att hela familjen har åkt tillbaka för att försöka leva i ursprungslandet då föräldrarna upplevt att barnen "försvenskats". För ytterligare två av flickorna, 14 år och 16 år, finns konkreta planer på att skicka dem tillbaka till hemlandet. Utöver detta har en flicka varit med om djävulsutdrivning och en har blivit avrakad allt hår. Båda övergreppen är något som kan förekomma i hedersrelaterade sammanhang.

Begränsningar i skolan, i hemmet, på fritiden: kriterierna 5-7

När det kommer till begränsningar av fritiden framkommer att väldigt få av flickorna anser sig ha någon fritid. Deras fritid är ytterst begränsad och dessutom kontrollerad. De flesta får inte vistas utanför hemmet utan sällskap av familjen. Dessa flickor får inte gå ut själv, inte heller på helger och under skolloven. De ska komma hem direkt från skolan, ibland även på håltimmarna. Några av flickorna får inte gå till den lokala affären själv.

Hemmet är en helt central arena för flickorna. De tillbringar mycket tid där, ofta all sin "fritid". De kan umgås med familjemedlemmar som mor eller systrar. Ibland kan flickorna få umgås med kamrater men det ska ske inom hemmets väggar. En flicka beskriver det som att hennes fritidsaktiviteter består i att läsa, vara hemma och att gå promenader med sin mor. I begränsningarna gällande hemmet syns vilka olika förväntningar som finns från familjens sida gällande döttrar och söner. Flickorna förväntas ta ansvar för hem och familj, i flera fall inte bara på bekostnad av fritid utan också av skolgång. Genomgående har flickorna ett stort ansvar för syskon och hushållsarbete. Men de kan också ha särskilda begränsningar i hemmet, som att de inte får låsa toalettdörren eller att inte få vara på toaletten själv. De kan även ha begränsningar vad gäller att använda Internet och telefon. De kan också isoleras på sitt rum och enstaka flickor berättar om annan form av fysisk isolering i förhållande till familjemedlemmar, som att hon inte får äta med dem eller inte får ha fysisk kontakt med sin mor.

Skolan är för flera av flickorna den enda arena de kan röra sig på utanför hemmet. Skolan är för dessa flickor en arena för fritid. Detta kan betyda att de skolkar för att umgås med kompisar. Samtidigt kan de ha särskilda begränsningar i skolan som att de inte får umgås eller prata med pojkar eller vara med på gymnastik eller simning eller utflykter. I en del fall får begränsningarna konsekvenser för flickans möjligheter att ha ett socialt umgänge i skolan. Begränsningarna handlar i vissa fall också om flickans utseende, hon ska inte vara utmanande eller göra sig attraktiv genom till exempel smink, klädsel eller smycken utan hon ska klä sig täckande. Några av flickorna lyfter fram slöjan eller sjalen som begränsande och något som förstärker utanförskapet i förhållande till ungdomar de möter i skolan. I enstaka fall får de inte ta manliga lärare i handen. Flickorna kan även bli bevakade i skolan, av en förälder som kommer, att modern ringer skolan varje vecka eller av bröder eller andra släktingar som går i samma skola.

I flera av beskrivningarna framkommer att begränsningarna av flickorna gällande skolan har inverkat negativt på deras skolgång, då flickorna till exempel inte fått betyg i ämnen de förbjudits delta i eller då de har hög ogiltig frånvaro för att kunna möjliggöra ett socialt liv som de inte tillåts ha på fritiden.

Fysisk och psykisk misshandel samt systematiska kränkningar och hot: kriterierna 8-9

Samtliga flickor lever med oskuldstraditioner med följd att de har stora begränsningar i sitt vardagsliv. Misshandeln kan i de flesta sammanhangen länkas till de förväntningar de har på sig i sitt vardagsliv. Detta gäller framförallt när de har pojkvän eller har kontakt med eller umgås socialt med pojkar. Det kan också handla om att de bestraffas för att de inte har kommit hem i tid. Samtliga flickor har varit utsatt för psykisk misshandel och alla så när som en, har varit utsatt för fysisk misshandel. För alla som har utsatts för fysisk misshandel är det fråga om grov misshandel och att det har skett vid ett flertal tillfällen.

Samtliga flickor har varit utsatt för systematiska kränkningar. Sex av flickorna har utsatts för dödshot. Samtliga flickor har utsatts för hot om fysisk eller psykisk misshandel. Det senare inkluderar dödshot mot personer som är viktiga för flickan, som hennes mor eller pojkvän.

2.1.2. Korta fallbeskrivningar av de flickor som tillhör hedersgruppen

I de flesta fallen aktualiseras socialtjänsten av att det har uppstått en akut situation som följd av att det upptäckts att flickan har en pojkvän eller att flickan har fått ett telefonsamtal från en pojke. Det kan också vara att flickan hotats med att bli bortgift eller att hon inte står ut med hemförhållandena. Beskrivningarna nedan tar utgångspunkt i situationen för respektive flicka vid tiden då socialtjänsten kommer in. Beskrivningarna är korta, utförligare beskrivningar följer i de senare avsnitten.

Flicka B är 13 år

SN gör ett omedelbart omhändertagande av flickan när hon hamnar på Maria Ungdom. B har då haft problem sedan 2002. Den första anmälan som gällde misshandel kom när hon var nio år. Hon hade då misshandlats av sin far och behövde sjukvård. Anmälan kom från sjukhuset. Modern polisanmälde händelsen. Fadern fortsätter att kontrollera flickan och hon utsätts för upprepade misshandel. Hon är mycket rädd och känner sig förföljd av fadern.

Skola och polis gör under åren flera anmälningar till socialtjänsten om att flickan far illa. Bland annat gör skolan en JO anmälan av socialnämnden. Flickan behöver flera gånger akut sjukvård, bland annat för självmordsförsök. Kontakt tas med BUP för att flickan ska få hjälp där, men BUP anser att de inte kan göra något eftersom flickans problem är en följd av den hedersrelaterade strukturen. BUP och psykiatri anser att flickan behöver komma till ett skyddat boende, medan det skyddade boendet anser att de inte kan hjälpa flickan eftersom hon mår så psykiskt dåligt. SN anser i detta läge att det inte finns skäl för ett omhändertagande med stöd av 2 § LVU. Modern tar senare med dottern till hemlandet, fadern är där. Hon utsätts för djävulsutdrivning/magi.

Flicka G är 17 år

Flickan är uppväxt i Sverige. Familjen som bott flera år i Sverige flyttar tillbaka till hemlandet bland annat för att komma tillrätta med en son som var på väg in i kriminalitet. G uppger att hon blev utsatt för mer misshandel i hemlandet än när familjen bodde i Sverige. Vidare planerade föräldrarna att gifta bort henne mot hennes vilja med en släkting. Det var detta som slutligen fick henne att lämna föräldrarna. Hon och en bror tog sig tillbaka till Sverige. G uppger att hon levt under oerhört pressade förhållanden. Kontroll, isolering och hot har pågått länge.

Flickan H är 14 år

Socialtjänstens kontaktas av flickans stödperson från en frivilligorganisation. Anledningen är att H har en oro för att bli bortgift då hennes föräldrar talat om förlovning för hennes del i föräldrarnas hemland. Föräldrarna började tala om könsstympning när hon var 13 år. H har sagt till modern att hon inte vill och att det är olagligt, men har då fått svaret att det är bra för henne att renas, och att det inte stämmer att det skulle vara förbjudet. Hon utsätts för psykiska kränkningar i familjen och mår mycket dåligt. Flickan omhändertas och familjen rövar bort henne. Familjen försöker ta flickan ur landet. Detta misslyckas. Föräldrar och storbror döms senare för människorov/medhjälp till människorov.

Flicka I är 16 år

Familjen har varit aktuell hos socialtjänsten vid flera tillfällen på grund av anmälan från skolan om misstanke om misshandel. Flickan har sedan ett år tillbaka haft kontakt med en familjebehandlare och sedan sex månader psykolog hos ungdomspsykiatri. Den direkta

anledningen till omhändertagandet var att flickan var rädd för sin far, hade suicidtankar och kunde inte gå hem. Hon omhändertogs och uppger att hon har sedan en längre tid tillbaka blivit misshandlad och fått nedsättande omdömen av fadern. Hon får inte låsa toalettdörren. Flickan berättar om faderns beteenden som tyder på att fadern gör sexuella påstötningar gentemot henne. Fadern har rakat av henne håret. Hon hade långt lockigt hår. Hon får inte sminka sig, umgås eller ha kontakt med pojkar, inte ha örhängen med mera. Flickan har levt under pressande förhållanden länge, och modern misshandlas/kränks av fadern och mår mycket dåligt. Flickan har stort ansvar för sin mor.

Flicka J är 14 år

Flickan har varit aktuell hos socialtjänsten tidigare. 2006 tar flickan kontakt med skolkuratorn, hon står inte ut hemma längre. Fadern är aggressiv, slår henne, skäller ut henne på kränkande sätt. Hon blir inlåst på sitt rum. Hon berättar att hon könsstympades i (hemlandet) året innan. Hon lurades till dit i tron att hon skulle på semester en vecka. Faderns ambition var att gifta bort henne med en avsevärt äldre man. J berättar att hon där blev utsatt för ett brutalt våldtäktsförsök och att släktingar hotat med att skära ut hennes äggstockar om hon inte gick med på att gifta sig med mannen. Hon kom så småningom tillbaka till Sverige. J uppger vid anmälningstillfället att fadern har slagit henne så länge hon kan minnas och oftast utan någon egentlig anledning. Ofta har hon blivit slagen med livrem. En äldre syster har utsatts för mycket grov misshandel av fadern.

Flicka M är 14 år

Familjen har varit aktuell hos socialtjänsten sedan ett år tillbaka. En äldre syster blir omhändertagen och den yngre, M, får kontaktperson. Hemförhållande ändras inte och M utsätts för grov fridskränkning. Socialtjänsten gör en polisanmälan gällande denna. Fadern har tidigare misshandlat M:s syster flera gånger och han slår och misshandlar modern då han anser att hon har misslyckats med att vakta och uppfostra döttrarna. Fadern slår döttrarna därför att han anser att de har gått över familjens gränser. Modern slår döttrarna i desperation för att de inte lytt henne. Modern har slagit M oftare än fadern och modern använder nedsättande omdömen. M får inte träffa pojkar, inte heller som det står i akten "sminka sig hårt, klä sig utmanande och vara ute sent på kvällarna". Föräldrarna vill att döttrarna klär sig traditionellt.

Flicka O är 16 år

Flickan och hennes något yngre syster sov hos en kompis utan att kontakta modern. De kom hem dagen efter och blev misshandlade av morbror och kusin. De rymmer hemifrån efter två dagar och stannar två nätter hos en kamrat. Modern och släktingar får tag i flickan och hennes syster. De blev allvarligt misshandlade med slag och sparkar, även utsatt för dödshot av morbror och manliga kusiner. Modern ville att döttrarna ska undersökas för att ta reda på om de har haft sex. De isoleras i sitt rum, en släkting bevakar dem. Flickorna lyckas rymma via balkongen och söker upp polisen. De gör en polisanmälan.

Efter denna händelse föreligger planer om att flickorna ska bo hos en släkting i Mellanöstern. Flickan berättar att hon och system ofta blir misshandlade, bland annat slagna med bälte. Misshandel är en del av barnuppfostran. Båda flickorna är könsstympade, vilket skedde innan familjen flyttade till Sverige.

Flickan P är 16 år

P rymmer barfota hemifrån till en kompis på grund av grov misshandel och dödshot från faders och bröders sida. Detta utlöstes av ett SMS från en pojke. Flickan är rädd och

föräldrarna har pratat om giftermål med okänd man och att hon ska skickas tillbaka till hemlandet. Under uppväxten har hon utsatts för ständig kontroll och misshandel. Också andra syskon misshandlas i familjen. Detta gäller även modern.

Flicka S är 17 år

Flickan har en pojkvän som föräldrarna inte godkänner. Fadern misshandlar och hotar henne. Flickan är rädd för att hon ska bli bortgift med en annan man. Flickan anser att alla i familjen är mot henne och att hon är isolerad i familjen. Även pojkvännen blir misshandlad av fadern och flickans kusiner. Detta är så allvarligt att han måste söka upp sjukhus. Flickan är rädd för att pojkvännen ska dödas av hennes familj. Flickan är även rädd för att bli övergiven av pojkvännen.

2.2. Översiktlig genomgång av situationen för de flickor som inte tillhör hedersgruppen

Åtta flickor tillhör kategorin som inte har uppfyllt kriterierna för hedersrelaterat förtryck och våld. Vi kallar denna grupp för övriga. Dessa flickors hemförhållanden karakteriserar vi utifrån föräldrarnas (vårdnadshavarens) situation och relation till flickan. Detta innefattar föräldrarnas egna problem som påverkar de ungas livssituation och förekomst av psykisk och fysisk misshandel.

Den helt dominerande anledningen till att socialnämnden griper in är att föräldrarna inte klarar av att ta ansvar för sina döttrar. Flickorna lämnas vind för våg och ges ett för stort ansvar för sitt vardagsliv. Detta gäller för sju av de åtta flickorna. Anledningarna kan vara flera. För tre av föräldrarna föreligger missbruk, för sex av dem andra anledningar som att föräldrarna själva inte mår bra och inte orkar ta hand om sina barn eller att de inte klarar av att sätta gränser i kombination med att de inte förstår flickornas behov och problem.

Tre flickor lever i en misshandelsmiljö. För två dem är det modern som misshandlas av fadern, medan det för den tredje är flickan själv som misshandlas. Det är bara en av flickorna som utsätts för psykisk och fysisk misshandel lik det flertalet av flickorna i hedersgruppen gör. Denna flicka får också ta ett för stort ansvar för sitt liv, men av andra skäl än för de övriga flickorna.

Översikt 2:2. Kriterier för gruppen övriga

Kriterier	A	C	D	E	F	K	L	R	Totalt
-----------	---	---	---	---	---	---	---	---	--------

VH psykisk ohälsa	x	x				x	x	4
VH missbruk			x			x	x	3
VH brottslig verksamhet						x	x	2
VH klarar inte av att ta hand om dottern	x	x	x			x	x	5
VH ser inte flickans behov				x	x			2
VH klarar inte av att sätta gränser	x	x		x	x		x	5
Fysisk misshandel		x				x		2
Upprepad fysisk misshandel						x		1
Psykisk misshandel		x				x	x	3
Upprepad psykisk misshandel						x		1
Tar hand om syskon/hushållsarbete						x		1

2.3. Översiktlig sammanfattning av likheter och olikheter mellan flickorna i gruppen heder och gruppen övriga

Den mest påfallande skillnaden mellan livssituationen för de flickor som tillhör hedersgruppen, jämfört med de övriga, är föräldrarnas aktivitet i fråga om kontroll och bestraffning av flickan. I den ena gruppen får de flesta av flickorna allt för stort ansvar för sitt liv och lämnas vind för våg. I den andra kontrolleras och begränsas flickan på ett genomgripande sätt. Det senare påverkar inte bara hennes vardagsliv utan innebär djupt personliga kränkningar. Det handlar alltså om den frånvarande föräldern kontra den invaderande.

En annan tydlig skillnad mellan de två grupperna gäller karaktären och omfånget av den psykiska misshandeln. Samtliga flickor i gruppen heder har utsatts för psykisk misshandel, i de flesta fall från båda föräldrarnas sida. För flickorna i den andra gruppen är det endast en som utsatts för motsvarande grad av misshandel.

Vidare är flickorna i gruppen heder genomgående isolerade och ensamma med sina problem. Familjen är, som beskrivits ovan, flickans hela värld, det omkringliggande samhället möter de flesta av dessa flickor endast genom skolan. Flickorna har ofta inget socialt liv utöver skolan och vuxna förebilder med andra värderingar än familjens saknas i deras nätverk. Sammantaget är detta flickor som har liten eller ingen fritid och som kontrolleras både i hemmet och i skolan. Socialtjänsten har haft mycket mindre kunskaper om dessa flickor än om de i gruppen där det inte föreligger en hedersrelaterad problematik. Där har socialtjänsten haft stor insyn och en myckenhet av dokumentation om flickans hemförhållanden.

När det gäller åldersfördelningen är det små skillnader mellan grupperna, se översikt 2:3. Däremot är skillnaderna stora vad beträffar familjeförhållandena. Flickorna i gruppen heder har genomgående många syskon, se översikt 2:4. Flickorna i den andra gruppen lever i små familjer i meningen att de har få eller inga syskon och de lever ofta med en förälder. Fem av de åtta flickorna lever med en ensamstående förälder. När det gäller hedersgruppen är det bara två flickor som under en längre tid lever med en förälder. Vidare är det två flickor i hedersgruppen där föräldrarna skiljer sig medan familjen och flickan är aktuell hos socialtjänsten. I dessa två fall är fadern fortfarande närvarande i familjen.

Samtliga föräldrar till flickorna i hedersgruppen är födda utomlands, detta i länder där hedersrelaterade traditioner är levande traditioner. För den övriga gruppen är fem av

föräldrarna födda i Sverige och tre utomlands. Dessa har afrikansk eller sydamerikansk bakgrund.

Översikt 2:3. Flickornas ålder

Ålder	Heder	Övriga
13	1	2
14	3	1
15		1
16	3	4
17	2	

Översikt 2:4. Antal syskon som flickorna har

Antal syskon	Heder	Övriga
Inget		4
1	2	
2	2	1
3	1	
4	3	2
6		1
10	1	

Antalet ärenden där socialtjänsten har gjort en intervention på grund av brister i hemförhållandena för flickor i åldrarna, 13 upp till 18 år, som tidigare nämnts 17. Flest omhändertaganden har gjorts i Rinkeby-Kista och samtliga är enligt vår kategorisering hedersrelaterade. I Farsta, Hässelby-Vällingby och Spånga-Tensta har det gjorts två omhändertaganden i varje stadsdel. I Hässelby-Vällingby är båda hedersrelaterade och i Spånga-Tensta är ett hedersrelaterat. Övriga stadsdelar som har haft hedersrelaterade ärenden är Skarpnäck och Östermalm.

När det gäller Länsrättens rättsliga rubricering av ärendena, är det framför allt ärendena i gruppen övriga som flickans eget beteende enligt 3 § LVU förutom bristerna i hemförhållandena enligt 2 §, har varit skäl till omhändertagandet.

Översikt 2.5. Ärendena fördelade efter stadsdelar

Stadsdel	Heder	Övriga
Bromma	0	1
Farsta	0	2
Hägersten-Liljeholmen	0	1

Hässelby-Vällingby	2	0
Södermalm	0	1
Rinkeby-Kista	4	0
Skarpnäck	1	0
Skärholmen	0	1
Spånga-Tensta	1	1
Enskede-Årsta-Vantör	0	1
Östermalm	1	0
Kungsholmen	0	0
Norrmalm	0	0
Älvsjö	0	0

Socialtjänstens kännedom om flickan och hennes familj varierar beroende på om ärendet är hedersrelaterat eller inte. För sju av de åtta flickorna i gruppen övriga kände socialtjänsten till familjen och flickan sedan tidigare. I det åttonde fallet är det skolan som uppmärksammar flickans situation och gör anmälan till socialtjänsten. När det gäller hedersgruppen har socialtjänsten haft kännedom om familjen i fem av de nio fallen.

Skillnaderna mellan de flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld i jämförelse med de övriga är i punkter följande:

HEDER	ÖVRIGA
• Restriktioner och kontroll som påverkar hela livsutrymmet • Föräldraskapet är aktivt/kontrollerande • Hög förekomst av fysiska och psykiska övergrepp • 5 omhändertas enligt 2 § och 1 enligt 2, 3 §§ • Alla har utländsk bakgrund	• För stort ansvar för sitt vardagsliv ”lämnas vind för våg” • Föräldraskapet är passivt/abdikerat • Låg förekomst av fysiska och psykiska övergrepp • 2 av 5 omhändertas enligt 2 § och 3 enligt 2, 3 §§ • Majoriteten har svensk bakgrund

menat samtycke från föräldrarna kan enligt lagen innebära att behovet av tvångsvård upphör och att placeringen av den unge utanför hemmet sker med stöd av föräldrarna. När den unge är 15 år krävs även samtycke av henne.

Det föräldrarna ska ta ställning till är vad som är den unges ”behövliga vård”, som i sin tur bestäms av socialtjänsten. I denna del ska socialtjänsten enbart ta hänsyn till den unges situation och behov. Det överordnade intresset är ”barnets bästa”. Det är i denna situation sålunda två intressen som står mot varandra. Föräldrarnas, eftersom följderna av ett omhändertagande med stöd av LVU är att deras rättigheter som vårdnadshavare enligt Föräldrabalken, FB suspenderas (Schiratzki 1997). Bland annat innebär detta att föräldrarna inte kan avbryta vården. Med frivillig vård enligt SoL har föräldrarna kvar vårdnaden helt och

hållet, det vill säga den juridiska beslutanderätten över dottern, vilket innebär makten att avbryta vården och att ta kontakt med flickan.

Mot föräldrarnas intressen står flickans. I de hedersrelaterade ärenden har flickan, så som framgår i föreliggande studie, en befogad rädsla för föräldrarna eller för andra i familjen, som bröderna. Hon upplever att de är ett hot, ett hot av mycket allvarlig karaktär. I detta läge är det nödvändigt av hänsyn till flickans hälsa och utveckling att hon vet att föräldrarna inte kan avbryta vården och inte ta kontakt med henne. Hon behöver sålunda skydd mot föräldrarna och detta skydd är det socialtjänsten som ska stå för.

”Behövlig vård” i de hedersrelaterade ärendena innebär att flickan ska vara säker på att föräldrarna inte kan avbryta vården eller ta kontakt med henne. Detta betyder att utgångspunkten i hedersrelaterade ärenden är att det inte är aktuellt att låta föräldrarna samtycka till vården. Detta ställningstagande har stöd i en dom i regeringsrätten (RÅ 83 2:87) och i socialtuskottets resonemang kring lagens samtyckeskonstruktion (1979/80:44).

Detta synsätt har konsekvenser för vår genomgång av ärendena. Belysningen av vad som kan ha varit anledningarna till att det omedelbara omhändertagandet övergår i vård utanför hemmet med stöd av SoL och inte fortsätter som ett LVU - omhändertagande, görs inte utifrån om föräldrarna har givit ett seriöst samtycke eller inte. Om detta föreligger eller inte tar vi inte hänsyn till. Vi har denna utgångspunkt för samtliga ärenden, också för dem som inte är hedersrelaterade.

Vårt överordnade intresse är sålunda om det är skillnader i flickans situation som kan motivera att vården utanför hemmet sker med stöd av SoL, alltså att vårdnadshavaren får behålla den juridiska beslutanderätten över dottern.

Den tidigare indelningen av ärendena enligt de nio hedersrelaterade kriterierna görs nu för ärendena under beaktande av de olika förfaringssätten som lagen medger:

- Ärendet inleds med ett omedelbart omhändertagande som övergår i en ansökan om vård med stöd av 2 § eller 2, 3 §§ LVU.
- Ärendet inleds med ett omedelbart omhändertagande som övergår i ett beslut om vård med stöd av SoL.
- Socialnämnden ansöker direkt om vård med stöd av 2 och 3 §§ LVU.

Mot denna bakgrund kan ärendena indelas i fyra grupper:

- 10 ärenden inleds med ett omedelbart omhändertagande som övergår i vård med stöd av LVU. Detta kallar vi grupp 1.
- Fem ärenden inleds med ett omedelbart omhändertagande som övergår i ett beslut om vård enligt SoL. Detta är grupp 2.
- Ett ärende inleds med ett omedelbart omhändertagande som övergår i ett beslut om vård enligt SoL, som senare övergår i vård med stöd av LVU. Detta är grupp 3.
- I ett ärende, grupp 4, sker inget omedelbart omhändertagande utan socialnämnden ansöker direkt om vård enligt 2 § LVU.

I översikt blir denna indelning följande:

Översikt 2.6.

Förfaringssätt	Heder	Övriga
----------------	-------	--------

Grupp 1

B	A
G	C
H	D
I	E
M	F

Grupp 2

O	K
P	L
S	

Grupp 3

J

Grupp 4

R

Översikten visar att det är för fyra av de nio flickor i hederskategorin som det inledande omedelbara omhändertagandet övergår i vård utanför hemmet med stöd av SoL. För en av dessa flickor ändras beslutet senare för att då ske med stöd av LVU. När det gäller kategorin övriga är det i två av sju fall som vården utan för hemmet övergår till en placering med stöd av SoL.

Frågan är om det föreligger skillnader i situationen framförallt vad gäller hot, våld och utsatthet mot flickorna mellan de som får vård enligt LVU för flickorna i hederskategorin respektive för kategorin övriga?

För flickorna i hederskategorin framkommer följande:

- Sett utifrån de nio hedersrelaterade kriterierna föreligger inga skillnader mellan de som får vård med stöd av LVU och de som får vård med stöd av SoL. Flickorna där vården övergår i en placering med stöd av SoL är inte utsatta för mindre våld och hot än de andra.
- En av de fyra flickorna där vården övergår i en placering med stöd av SoL ber om att få det skydd LVU kan ge henne, en bedömning som hennes ombud i LR och det skyddade boendet hon är placerad i också gör. De tre övriga flickorna uttrycker inget i frågan. För den ena av dessa flickor förändras villkoren under det omedelbara omhändertagandet i och med att fadern ändrar sig och accepterar att flickan får gifta sig med pojkvännen. Det betyder att det för tre av flickorna finns starka skäl på grund av den egna utsattheten att den fortsatta vården utanför hemmet bör ske med stöd av LVU. Vården övergår senare till vård med stöd av LVU för en av dessa tre flickor som följd av att fadern drar tillbaka sitt samtycke.
- I ett avseende föreligger det en skillnad mellan flickorna och det gäller deras ålder. Flickorna där vården övergår i SoL är äldre än de övriga. En är 14 år, två 16 år och en är 17 år.
- Utöver detta, framkommer av akten att de fyra flickor där vården övergår i SoL bär slöja medan ingen av de andra flickorna i hederskategorin som gör det. Dock vet vi inte om detta är en uppgift som handläggaren regelmässigt antecknar, vilket innebär

att det kan föreligga en viss osäkerhet knutet till detta resultat. Samtidigt är resultatet tydligt, vilket talar för att det bör tilläggas betydelse. I så fall kan den tolkas som är en indikation på att socialtjänsten tar hänsyn till föräldrarnas religiositet.

För flickorna i kategorin övriga föreligger skillnader:

- Det är de flickor som lever i en miljö med mycket våld, i det ena fallet utsätts modern och i det andra flickan själv, som får vård utanför hemmet med stöd av SoL. För den ena av dessa flickor skiljer sig föräldrarna medan utredningen pågår. Flickans situation bedöms ändras väsentligt i och med detta.
- En annan skillnad mellan ärendena är att socialtjänsten i samtliga fall - så när som för den flicka som själv utsätts för våld och där vården utanför hemmet sker med stöd av SoL - känner till familjens och flickans problem sedan en tid tillbaka. Socialtjänsten har för dessa flickor försökt med olika insatser som inte har hjälpt. Ingetdera – att socialtjänsten har gjort insatser för flickan tidigare eller att hemförhållandena ändras – föreligger för den flicka som får vård med stöd av SoL.
- Utöver detta föreligger vissa andra skillnader. Flickorna i gruppen där vården övergår i frivilligplacering är något äldre än de övriga. I detta avseende föreligger en likhet med flickorna i hedersgruppen.
- Vidare har de två flickorna som får vård enligt SoL utländsk bakgrund medan det är bara en av dem som får LVU som har det.

Sammanfattningsvis tyder denna genomgång på att vården för tre av de fyra flickorna i hederskategorin och för den ena av de två flickorna i kategorin övriga inte borde ha övergått till vård med stöd av SoL. Flickans utsatthet talar för att vården bör ske med stöd av LVU. Dessa flickors behov av skydd uppvägs inte av de övriga skillnaderna som förekommer mellan de flickor som får fortsatt vård med stöd av LVU och de som får vård med stöd av SoL. Dessa skillnader är ålder, etnicitet och religion. Emellertid föreligger två likheter mellan de flickor som får vård enligt SoL. För det första är de äldre och för det andra att alla har utländsk bakgrund.

2.5. Socialtjänstens hantering av de hedersrelaterade ärendena

Syftet med denna del är att bedöma socialtjänstens hantering av ärendena. De nio ärenden har hanterats av fem stadsdelar. Även om varje stadsdel har en viss självständighet tillhör de samma kommun och det borde förväntas en viss likhet i hanteringen av ärendena. Lagstiftningen och handläggarnas utbildningsbakgrund är den samma. Vår utgångspunkt är sålunda att socialtjänsten oavsett stadsdel ska ge den unge lika villkor.

Socialtjänsten ska, som beskrivits tidigare, följa principen om barnets bästa. Denna princip utgår från två aktörer, nämligen barnet och den vuxna. Barnet, i denna studie en ungdom i åldern 13 upp till 18, har signalerat att vårdnadshavaren inte tar sitt ansvar gentemot henne. Socialtjänsten ska i detta läge bedöma om vårdnadshavaren faktiskt tillvaratar den unges intressen. Eftersom det är den unge som aktualiserar missförhållandena, bör utgångspunkten för socialtjänstens utredning vara den unges berättelse. Ibland föreligger ingen berättelse från den unge. Hon kan av olika anledningar vara tyst och det kan vara andra som gör en anmälan. Detta kan vara personer i skolan, sjukvården eller en frivilligorganisation. Då är det vad denna person baserar sin anmälan på som socialtjänsten måste utgå ifrån och ta på allvar. Eftersom

detta sannolikt är en person som den unge litar på kan socialtjänstens inställning till denna person spela stor roll för om den unge kommer att lita på socialtjänsten. I detta läge är det fråga om att skapa en relation till den unge där denna känner sig trygg.

Sammanfattningsvis är vår första bedömningsgrund för indelningarna av de nio ärendena huruvida socialtjänsten tar den unge på allvar och utgår från hennes berättelse, vår andra om socialtjänsten under utredningstiden skapar en trygg situation för den unge. Hon kan behöva skydd från dag ett för att kunna orka berätta eller för att överhuvudtaget orka med situationen. Detta är dessutom helt avgörande för socialtjänstens möjligheter att genomföra en utredning. Om den unge tappat förtroendet för socialtjänsten är chansen mycket stor att hon återvänder till familjen.

När det gäller dessa två bedömningsgrunder anser vi att socialtjänstens utgångsläge borde vara bättre om socialtjänsten känner till familjen och flickans situation sedan tidigare. Har socialtjänsten haft kunskaper om familjen och de förhållanden som påverkar flickans livssituation sedan tidigare, underlättar detta för socialtjänsten att agera snabbt för att skydda flickan.

Sammanfattningsvis gör vi en indelning av ärendena med utgångspunkt i svaren på frågorna: Anser socialtjänsten att flickans berättelse är trovärdig och ger socialtjänsten henne skydd initialt och även senare? Vi gör en indelning av ärendena i tre grupper utifrån svaren på denna fråga. Tre ärenden kom att tillhöra gruppen där svaret är positiva och fyra där svaret är negativt. Två ärenden hamnar i en mellangrupp. Ärendena indelas sålunda i dem som vi anser har hanterats på ett adekvat sätt (ärendena G H M), de som hanterats på ett oacceptabelt sätt (ärendena B J O P) och de som hamnar i en mellangrupp (I S).

2.5. 1 Vad kännetecknar de tre ärenden som behandlas adekvat?

Flickan H är 14 år. Hon har en kontaktperson i en frivilligorganisation. Flickan har själv sökt upp frivilligorganisationen som ger henne hjälp. Det är kontaktpersonen som på flickans uppdrag tar kontakt med socialtjänsten och berättar flickans historia. Socialnämnden bedömer flickan och hennes berättelse som trovärdig. Att flickan först har haft kontakt med en frivilligorganisation gör att hon sannolikt har fått hjälp att bearbeta och tänka genom sin situation. Även om flickan bara är 14 år har hon i mötet med socialtjänsten en genomtänkt berättelse. Socialtjänsten agerar mot bakgrund av denna och gör det samma dag. Flickan får skydd omedelbart och socialtjänsten respekterar både flickan och representanten från frivilligorganisationen. Detta är viktigt för flickan eftersom hon litar på denna person. Genomgående agerar socialtjänsten snabbt och adekvat i ärendet.

Nästa ärende är flicka G som är 17 år. Hon har lyckats ta sig från hemlandet tillbaka till Sverige och bor hos en bekant till familjen men hon får inte bo där längre. Flickans berättelse bedöms som trovärdig och socialtjänsten gör ett omhändertagande. Flickans familj bor inte längre i Sverige så det direkta hotet från familjen är mindre akut. Dock är hon utifrån sin situation som helhet i ett utsatt läge. Att själv försöka reda ut situationen är problematiskt med de risker det innebär för att hon ska hamna i olämpliga miljöer.

Det tredje ärende gäller flicka M som är 14 år. Socialtjänsten har några månader tidigare omhändertagit hennes syster och M fick då en kontaktperson. Hemförhållandena ändras emellertid inte och M misshandlas av sin far. Socialtjänsten gör då ett omedelbart omhändertagande. I detta ärende hade socialtjänsten kunskaper om flickans situation och hemförhållandena sedan tidigare.

I de två ärendena, flickor H och G, där socialtjänsten inte känner till flickans situation sedan tidigare bedöms flickornas berättelse som trovärdig. Den ena flickan har med sig en kontaktperson från en frivilligorganisation, vilket bidrar till att styrka hennes historia. En möjlig lärdom av detta ärende är att det kan vara av stor vikt för flickan att hon har en kontaktperson från en frivilligorganisation. Det är sannolikt att detta har påverkar flickans agerande inför socialtjänsten. Vidare kan det ha varit avgörande för att socialtjänsten överhuvudtaget fick kännedom om flickan och hennes situation. Det är inte alls säkert att socialtjänsten hade blivit involverad och flickan fått samhällets stöd om hon inte hade haft kontakt med personen från frivilligorganisationen som litade på henne. Den stadsdel som detta ärende tillhör har en hög andel invånare med bakgrund i länder där hedersrelaterade traditioner praktiseras. Dock är det enbart detta ärende som socialtjänsten hade som är hedersrelaterat.

I enlighet med våra kriterier är det kännetecknande för de tre ärenden där socialtjänsten handlar adekvat att socialtjänsten anser att flickans berättelse är trovärdig. Dessutom får flickan ett omedelbart skydd, ett skydd hon får under längre tid.

2.5.2. Vad kännetecknar de ärenden som hamnar i mellangruppen?

De två ärendena i denna grupp hanteras på olika sätt av socialtjänsten. Att de hamnat i vad som kallas en mellangrupp är för ett ärende att det inte uppfyller kraven på att ha hanterats på ett bra sätt och för det andra att hanteringen inte är så dålig att det hamnar i gruppen som hanterats på ett oacceptabelt sätt.

Det ena ärendet handlar om en flicka där socialtjänsten betraktar flickan berättelse som trovärdig, men det är diskutabelt om socialtjänsten väljer en lösning som kan anses vara flickans bästa. Ärendet gäller flicka S som är 17 år. Socialtjänsten anser att flickans berättelse är trovärdig och omhändertar flickan. Det problematiska är att de väljer flickans ”lösning”. Flickan har haft en relation med en pojke som föräldrarna inte accepterar. De vill bestämma vem hon ska gifta sig med. Flickan blir misshandlad av fadern och en halvbror och hon ska giftas bort med en person som fadern valt. Även pojkvännen blir misshandlad av flickans far och halvbror. Denna misshandel är så allvarlig att pojken behöver sjukhusvård. Flickan föredrar i detta läge att gifta sig med den pojke hon haft en relation med, även om hon vet att denna pojke samtidigt uppvaktar andra flickor. Flickan är sålunda rädd för att bli övergiven av pojkvännen. I detta läge går socialtjänsten in och verkar förhandla med fadern så att flickan ska kunna få gifta sig med pojkvännen. Detta innebär att hon ska flytta hem till pojkvännen när hon fyller 18 år, vilket hon gör inom kort tid. Flickan ser inte att hon har ett tredje val, att inte behöver gifta sig med någon av de aktuella kandidaterna, utan få fortsätta bo hemma, gå i skolan och kunna gifta sig senare i livet. Att socialtjänsten agerar utifrån flickans val är inte nödvändigtvis att agera utifrån flickans bästa. Detta kan visa sig vara en kortsiktig lösning.

Det andra ärende gäller flicka I som är 16 år. Socialtjänsten har kännedom om att flickan sannolikt misshandlas hemma. Det föreligger flera anmälningar från skolan och hon har så småningom fått på initiativ av skolan viss hjälp via öppenvården och BUP. Föräldrarna skiljer sig men detta verkar inte ha förändrat läget eftersom fadern ofta vistas i hemmet. Det verkar som om socialtjänstens uppfattning är att flickan har psykiska problem och därför behöver hjälp, även om skolans signaler handlat om missförhållanden hemma, och tecken på sexuellt utnyttjande. Det är först när flickan i samtalen på BUP berättar att hon har tankar om att ta livet av sig och inte orkar gå hem som hon får sjukhusvård och omhändertas.

Sammanfattningsvis är det kännetecknande för de två fall i mellangruppen att socialtjänsten inte förstår flickans situation och därför inte tar hennes utsatthet på tillräckligt allvar. Den ena flickan har sedan ganska lång tid tillbaka haft problem. Dessa förstås som att flickan har egna problem av psykisk karaktär.

2.5.3. Vad är kännetecknande för ärendena i gruppen som socialtjänsten hanterat på ett oacceptabelt sätt?

Dessa ärenden beskrivs utförligare än de övriga, bland annat för att kunna dra flera slutsatser av dem.

Det första ärende gäller flickan B som var 13 år när hon omhändertogs. B aktualiserades första gången då hon var nio år efter en anmälan från ett sjukhus om att B hade blivit misshandlad av sin far och att orsaken sannolikt var hedersrelaterad. Modern uppgav att fadern tidigare slagit B. Hon gör en polisanmälan. Familjen erbjöds kontakt med familj- och rådgivningsgruppen. En anmälan gjordes dessutom av skolan på grund av oro för B, att fadern kontrollerade henne hårt. Familjen avslutade ganska snart den öppna insatsen. Föräldrarna skiljer sig, fadern bor i området och vistas ofta i hemmet.

Senare gjordes en anmälan från polisen om att B blivit hotad till döden av sin far. Flickan uppgav till socialtjänsten att hon inte fick vara ute med kamrater och att fadern kontrollerade henne. Modern och systrarna erbjöds skyddat boende, men flyttade tillbaka efter att ett besöksförbud för fadern beslutats.

Flickan fortsätter att må dåligt, så skolan hänvisade B till BUP men BUP hänvisade till socialtjänstens öppenvård då de ansåg att problemen var av hedersrelaterad karaktär. Denna hjälp ville fadern inte ha. Socialtjänsten beslutade dock att familjen fortfarande skulle ha öppenvårdskontakt.

När flickan är 11 år har fadern igen hotat henne. I samtal med modern och B så framkommer att det var i bråk mellan B och fadern som hoten kom. Socialtjänsten gjorde då en överenskommelse med B att hon inte skulle ha någon kontakt med fadern vilket hon inte hade på några månader.

I början av 2005 uppvisade B ätstörningar, tvångstankar och självskadebeteende. Hon fick kontakt med barnpsykiatri. Barnpsykiatrien bedömde att B:s problem grundade sig i att fadern hotade henne, att hoten var reella, att de var hedersrelaterade och att B behövde skyddat boende. Flickan erbjöds i det läget en insats i form av kontaktperson vilket fadern dock motsatte sig. B och modern blev på nytt hotade till livet av fadern. Kort tid efter lades B in akut på en barnpsykiatrisk avdelning. Barnpsykiatrien stod fast vid bedömningen att B behövde skyddat boende och inte vård inom psykiatri. Barngruppen tog kontakt med ett skyddat boende som dock hade frågetecken kring B:s behov av skydd. Flickan erbjöds då plats i en jourfamilj. Modern samtyckte till att B placerades men inte fadern. Handläggarens och sektionschefens bedömning var att B inte var i behov av insatser i form av LVU.

Flickan fick fortsätta bo hos modern. Modern planerade att åka med döttrarna till hemlandet under sommaren. En resa som genomfördes senare under hösten. Socialtjänsten hade inga invändningar mot detta eftersom modern bedömde att hon med hjälp av sin släkt kunde skydda sin dotter mot fadern om han skulle dyka upp där. Innan modern reste i väg med döttrarna blev B åter inlagd på barnpsykiatrisk avdelning på grund av att hon ville ta livet av

sig. I oktober, också det innan modern reste till sina släktingar, inkom en polisanmälan om att B hade snattat.

När de kom hem från resan framkom att fadern hade varit där och att fadern med andras hjälp hade försökt påverka B, bland annat blev hon utsatt för en djävulsutdrivning. B:s eget beteende accelererade enligt modern när de kom tillbaka till Sverige. B drack, rökte, var borta om nätterna och skadade sig själv och var självmordsbenägen. Socialnämnden gjorde då en ansökan om ett omhändertagande på grund av flickans eget beteende. LR korrigerar detta och menar att båda föräldrarna brister i omsorgen om B. Fadern på grund av att han flera gånger hotat och misshandlat B. Hon omhändertas både med stöd av 2 och 3 §§ LVU.

Efter genomgången av ärendet hade jag samtal med två handläggare vid barn och ungdomsenheten om socialtjänstens handläggning. Det framkom att socialtjänstens företrädare ansåg att flickan inte var så lätt att ha att göra med och att det var på grund av faderns beteenden bland annat mot myndighetspersoner som ingen gick emot fadern. De ansåg att detta gällde andra myndigheter, inte de själva. Detta verkar vara sannolikt att andra myndigheter haft problem med fadern, men av socialtjänstens handläggning av ärendet verkar detta i minst lika hög grad gälla socialtjänsten själv.

Det andra ärendet gäller flicka J som är 14 år. Socialtjänsten har haft kontakt med familjen tidigare. Bland annat utreder skolan om flickan har begåvningshandikapp. Det visar sig att hon inte har det utan hon har beteendeproblem. Det finns dessutom en ytterligare utredning kring flickan, bland annat för att hon upplevs som sexfixerad.

Fadern misshandlar en kvinnlig familjemedlem och åtalas för grov fridskränkning och försök till mord/dråp. Hon drar senare tillbaka anmälan. Kvinnan beskrivs i akten först som J:s äldre syster och senare som pappans syster. Dessutom föreligger i denna del av akten anteckningar om att J:s pappa kan ha ett barn med denna kvinna. Fadern har varit gift flera gånger. Utöver detta har han under en längre tid haft missbruksproblem.

Fadern meddelar skolan inför jullovet att han och dottern ska till släkt i hemlandet. Ingen i skolan reagerade på detta. Denna resa skulle vara två veckor men blev över ett år. Då hon är tillbaka i Sverige har hon självskadebeteenden och hon kräks i stort sätt varje dag. Flickan går nu i en annan skola än den hon gick i innan resan till hemlandet. Det är flickan själv som tar kontakt med skolkuratoren om situationen. Hon berättar att hon blev könsstympad i hemlandet för att hon skulle gifta sig med en betydligt äldre man. Hon vägrade att gifta sig och blev utsatt för mycket allvarliga hotelser.

Flicka omhändertas omedelbart, ett omhändertagande som övergår i vård med stöd av SoL. Socialtjänsten får i samtal med faderns syster, som han misshandlat, veta att han är en mycket farlig man. Flickan placeras i ett jourhem. Hon mår mycket dåligt och får panikångest av rädsla för att tvingas återvända till pappan. Flickan träffar sin pappa och faster. Efter dessa samtal tar flickan tillbaka sina uppgifter om misshandeln. Dessutom anser hon att föräldrar har rätt att slå sina barn, till och med döda dem om de vill. Pappan tar nu tillbaka sitt samtycke till vården. Detta skeende visar att flickans behövliga vård innebär att hon inte ska ha kontakt med sin pappa eller andra i släkten. Socialtjänstens tidigare bedömning var felaktig. SN ansöker i detta läge om vård enligt LVU. När flickan får veta att länsrätten bifaller socialnämndens ansökan och att hon inte behöver återvända hem blir hon lättad. Bland annat berättar hon att de tidigare lämnade uppgifterna är sanna.

Det är i detta ärende förvånande att socialtjänsten och skolan inte reagerade innan flickan reste till hemlandet. Med bakgrund av de utredningar som gäller flickan själv, men också de beträffande pappans våld mot sin syster, liksom hans missbruksproblematik borde socialtjänsten ha intervenerat i familjen tidigare. Socialtjänstens men också skolans passivitet gör att det blir möjligt för pappan att ta flickan till hemlandet och att hon där könsstympas och utsätts för mycket allvarliga hot som följd av att hon inte vill gifta sig med en betydligt äldre man.

Flicka O

Flicka O är 16 år och hon har en syster som är 15 år som hon ofta är med. Modern är ensamstående. I hushållet bor också en systerson som är 21 år. Flickorna har flera gånger tidigare försökt ändra på sin livssituation genom att försöka ta sig till släktingar, även utomlands, på egen hand. Incidenten som ledde till utredning och socialtjänstens insatser var att systrarna i samband med firandet av ramadan inte kom hem på kvällen utan sov över hos en kompis och fortsatte att hålla sig borta hemifrån i två dygn. Modern gjorde en polisanmälan om att flickorna hade rymt hemifrån. Modern och hennes släktingar lyckades få tag i flickorna. När de kom hem, och även på vägen hem, blir de misshandlade. I hemmet utsattes de för en allvarlig misshandel med slag och sparkar, även dödshot av morbror och manliga kusiner. Misshandeln av den yngre systemen verkar vara grövre än den O utsattes för. Hon kallas hora, dras i håret och blir sparkad och boxad mot kroppen. Modern vill att döttrarna ska undersökas för att ta reda på om de har haft sex. Flickornas isoleras i sitt rum, en släkting bevakar dem och de tar ifrån flickorna mobiltelefonen.

Flickorna lyckades rymma via balkongen och söker upp polisen. De gör en polisanmälan. Polisen förhör flickorna och enligt förhörsprotokollet framgår att den ena flickan har ett blåmärke på vänster överarms undersida. På höger underarms undersida finns rodnad och på vänster lår utsida ett blåmärke. Den andra flickan har flera blåmärken på vänster arm. Polisen gör inget mera utan informerar flickorna om att de nästa dag bör söka upp läkare för att få sina skador dokumenterade.

Flickan berättar vidare att misshandel är en del av barnuppföstran. Flickorna blev könsstympade när de var fem år, detta var innan familjen flyttade till Sverige. Flickorna har tidigare rymt hemifrån vid flera tillfällen. När det gäller det gäller O ansöker socialtjänsten om vård med stöd av 2 § och för den yngre systemen om vård med stöd av 3 § LVU, alltså flickan eget beteende. Efter denna händelse föreligger planer om att flickorna ska bo hos en släkting i mellanöstern.

Jag hade efter min genomgång av akten rörande flicka O samtals- och mailkontakt med handläggaren. Mina frågor gällde socialtjänstens bedömning av varför flickorna flera gånger rymmer hemifrån, om handläggaren räknar flickornas problematik som hedersrelaterad, varför socialtjänsten i samband med den läkarundersökning som ska göras vid ett omhändertagande inte tagit reda på vilken form för könsstympning de varit med om och varför ingen hjälpte flickorna med att dokumentera blåmärkena. När det gäller rymningarna och om flickorna utsätts för hedersrelaterat kontroll/våld svarar handläggaren att det kan vara flera orsaker till rymningarna, som att de vill uppleva olika saker och att såväl flickorna som modern verkar ha en utvecklingsstörning. Modern förnekar att hon misshandlar barnen. Här står ord mot ord eftersom flickorna berättar om att misshandel bland annat slag med bälte som en del av uppföstran.

Även när det gäller frågan om eventuella hedersrelaterade krav ifrågasätter socialtjänsten inte modern. Modern har sagt till socialtjänsten att flickorna får gå på fester och att de har pojkvänner samtidigt som hon vill att flickorna ska undersökas för att kolla om de haft samlag när de inte kommit hem på natten, de kallas för hora och hotas till livet. Trovärdigheten i detta yttrande från moderns sida kan ifrågasättas av det är religiösa fester i samband med ramadan som flickorna får delta på och av att båda flickorna bär slöja. Dessutom gör modern en polisanmälan om att flickorna har försvunnit när flickorna inte kommer hem på kvällen.

När det gäller läkarundersökningen i samband med placering ingår inte gynekologisk undersökning i denna. Eftersom flickorna hade berättat om att de var omskurna fanns enligt handläggaren inte behov av att undersöka detta närmare, även om den ena av flickorna hade betydande problem bland annat menssmärtor. Vad gäller polisanmälan och att polisen inte dokumenterar blåmärkena anser handläggaren att detta är polisens problem.

Flicka P

Det nästa ärendet gäller flickan P som är 16 år. P har tio syskon. P är den äldsta dottern och har ett stort ansvar hemma både vad gäller att ta hand om yngre syskon och hushållet. Hon har två äldre bröder som kontrollerar henne såväl i hemmet som i skolan. Hon måste komma hem direkt efter skolan och har ingen fritid. Hon berättar om misshandel och trakasserier av bröderna och fadern. Också andra syskon misshandlas i familjen. Även modern misshandlas. P rymmer barfota hemifrån till en kompis när hon misshandlas grovt och utsätts för dödshot från faderns och bröders sida. Detta utlöstes, som tidigare nämnts av ett SMS från en pojke.

Socialjouren placerade P på ett skyddat boende. P är rädd och föräldrarna har pratat om giftermål med okänd man och att hon ska skickas tillbaka till hemlandet. Socialtjänsten beslöt mot flickans vilja och det skyddade boendets rekommendation att vården skulle övergå till frivillig placering med stöd av SoL. I och med detta utsattes flickan för stora påtryckningar per telefon från familjemedlemmar och olika släktingar.

Socialtjänsten hade god insyn i familjen, bland annat genom att modern fick löpande stöd av familjebehandlare. Vid tidpunkten för utredningen av P var det känt för socialtjänsten att såväl fadern som de två äldsta bröderna fanns i belastningsregistret. Utöver detta utreddes familjen två år tidigare. Utredningen aktualiserades av att en kurator inom primärvården var orolig för barnens hälsa och utveckling. Medan denna utredning pågick inkom en anmälan från en behandlingsenhet gällande en syster som då var nio år gammal och som har ett funktionshinder. Anledningen var att flickan hade blåmärken på kroppen, var ångestfylld och hade ett sexualiserat beteende med mycket grova ord. Socialtjänsten gjorde en polisanmälan om misstanke om sexuella övergrepp. Detta gjorde även modern som misstänkte personalen på behandlingsenheten eller den taxichaufför som körde flickan till behandlingsenheten. Inget samtal kunde föras med flickan om misstankarna. En undersökning av rättsläkaren gjordes några månader efter anmälan och inga kroppsliga fynd hittades. Modern var övertygad om att dottern inte utsatts i hemmet, bland annat skulle hon ha dottern hos sig på nätterna.

Drygt ett år efter att P rymde hemifrån, behövde hennes yngre syster hjälp. Hon hade en pojkvän som fadern inte accepterar. Hon blev misshandlad av fadern och han hotade att döda båda om inte relationen avslutades. Pojkvännen och hans familj kom senare och friade. I den riskbedömning som görs med anledning av att denna yngre syster behöver hjälp, berättar hon följande om sin yngre syster, nämligen att någon i familjen stängde in sig med henne i badrummet och misshandlade henne grovt.

Sammanfattningsvis är det kännetecknande för de tre ärenden där socialtjänstens handläggning och insatser är oacceptabla är bland annat att socialtjänsten tar föräldrarnas synsätt och bedömningar som sina egna. Socialtjänsten har goda kunskaper om familjen och flickorna. Socialtjänstens inställning till flicka O har likheter med det som var kännetecknande för två av ärendena i mellangruppen, nämligen att socialtjänsten individualiserar problemen och lägger dem på flickan. De anses ha begåvningshandkapp eller ha egna psykiska problem. För flicka O gällde detta också modern. Ett ytterligare problematiskt synsätt från socialtjänstens sida som framkommer i ärendet O är att könsstympning inte tas på allvar och att socialtjänsten inte uppfattar att detta ingår i en oskuldkultur, och i en hedersrelaterad tradition.

När det gäller flicka B ingriper inte socialtjänsten trots ett stort antal anmälningar från såväl sjukvården, skolan och polisen. Detta är en passivitet som bara kan klandras socialtjänsten och socialtjänsten kan på så sätt betraktas som medansvarig för det flickan utsätts för.

Även flicka P behandlas på ett oacceptabelt sätt. Trots flickans rädsla och ombudets liksom det skyddade boendets bedömning, anser socialtjänsten att flickans ”behövliga vård” kan ske i samverkan med familjen. Som beskrivits tidigare kan detta uppfattas vara i strid med förarbetena till lagen där det framgår att det i den behövliga vården ska tas hänsyn till flickans utsatthet och hennes behov av skydd. Hennes rädsla står i direkt motsats till att vården ska ske i samverkan med föräldrarna. Dessutom hade socialtjänsten goda kunskaper om familjen, dels som följd av anmälningar som kommit in, dels som följd av alla de insatser socialtjänsten hade för familjen. Även socialtjänstens insatser för den yngre system, ett ärende som kom in två år tidigare, är helt oacceptabla. Det föreligger ett flertal tecken på brister i omsorgen av denna flicka, även tecken på sexuellt utnyttjande. Ett tecken är det personalen på en behandlingsenhet rapporterade, ett annat tecken är familjens motreaktion, att någon annan utsatt dottern, liksom moderns försäkran om att hon kan ta hand om sin dotter bland annat genom att hon ska ha dottern hos sig på nätterna.

Av de nio ärenden som rör heder som vi kartlagt i denna studie är det inga flickor som har blivit svikna på det sätt som flickorna B och P, liksom O:s syster blev.

2.5.4. Sammanfattande kommentarer till socialtjänstens handläggning av ärendena

Stadsdelarna som handlagt ärendena betraktar i två av de nio fallen ärendena som hedersrelaterade. I ytterligare två fall beskrivs situationen som om de vore hedersrelaterade utan att ordet heder används explicit. Några av flickorna placerades av socialjouren i en akut situation på det skyddade boendet Kruton. Att socialjouren bedömde att ärendet kunde vara hedersrelaterat är emellertid inte det samma som att socialtjänstens handläggare i respektive stadsdel är enig i detta. Fem ärenden räknas inte som hedersrelaterade.

Sammanfattningsvis är det kännetecknande för de tre ärenden där socialtjänsten handlar adekvat att socialtjänsten anser att flickans berättelse är trovärdig, hon får omedelbart ett skydd och detta får hon under en längre tid. Motsatsen är de fyra ärenden där socialtjänsten trots att flickan utsätts för grov misshandel och trots flera anmälningar om missförhållanden tas inte flickans utsatthet på allvar. Socialtjänstens förhållningssätt kan beskrivas som både icke professionell och i avsaknad av empati (Nussbaum 1997; Agélii 2007). I en rad avseenden uppfyller handläggarna inte de skyldigheter som socialtjänsten har enligt lagen och

flickornas utsatthet tas de inte på allvar. Socialtjänstens passivitet är stor och kan karakteriseras som uppgiven.

När det gäller ärendena i mellangruppen verkar det framförallt vara kunskaper om de hedersrelaterade strukturerna och hur de ska förstås i en flickas vardagsliv som saknas. Dessa ärenden har på ett annat sätt än de som räknas som oacceptabla handlagts utifrån en professionalism.

Kombinationen av svag professionalism och svag empatisk förmåga kan leda till att utrymmet såväl för samhällsvärderingar som för handläggarnas egna personliga värderingar blir stort.

2.5.5. Några kommentarer rörande Stockholms stads skyddade boende

Inom ramen för Stockholms stads verksamhet drivs ett skyddat boende, Kruton. Fyra av de nio flickorna har varit placerade på Kruton. Ytterligare en flicka var aktuell för placering på Kruton, men som Kruton inte bedömde hade hedersrelaterad problem. De övriga placerades i jourhem/familjehem eller hem för vård och boende. I två av de fyra ärendena framkommer av våra kontakter med handläggare inom respektive stadsdel att det finns kritik mot den vård Kruton erbjuder. Ett av problemen är att verksamheten inte är nog strukturerad sett mot bakgrund av att de flickor som får vård där har olika erfarenheter och problem med sig. Flickorna tilläts i för stor grad överföra erfarenheter till varandra. De alternativa förebilder som flickorna behöver är i verksamheten otydliga.

2.6. Pojkarnas roll utifrån flick- domarna

I detta avsnitt beskrivs först pojkars roll, i egenskap av bror eller kusin, i de begränsningar och sanktioner som flickorna utsätts för i skolan, på fritiden och i hemmet. Sedan redogörs för pojkarnas egen utsatthet för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar. Att fokus ligger på bröders och kusiners aktiva eller passiva roll innebär inte att andra familje- eller släktmedlemmar inte är delaktiga i de inskränkningar och sanktioner som flickorna utsätts för. Syftet i denna del är att belysa pojkarnas dubbla roller i hedersrelaterade sammanhang.

Genomgången i denna del bygger på de nio flick- domar som i detta kapitel kategoriseras som hedersrelaterade. I materialet, domarna och socialtjänstens akt, finns det mycket sparsamma eller inga beskrivningar av brödernas egen situation. Den sociala utredningen är mycket fåordig när det gäller samtal med flickans syskon. Det framgår till exempel inte om det har gjorts någon kartläggning av flickans nätverk. Det presenteras heller inte någon klar bild över familjekonstellationen. Det är i enstaka fall som socialtjänsten har haft samtal med bröder/andra manliga släktingar som kontrollerar eller bestraffar flickan. Det är också sällsynt med beskrivningar av relationen mellan flickan och hennes bröder före och efter omhändertagandet, det vill säga om bröderna (in)direkt stödjer flickan eller om de tar del i begränsningarna och våldet mot henne. Pojkarnas ålder redovisas i översikten nedan. I ett ärende framgår det inte hur gammal flickans äldre bror är; i översikten nedan markeras detta med ett frågetecken.

Översikt 2:7. Bröders/kusiners ålder

Ålder	14	15	16	17	18	19	20	21	?	Totalt
Antal	2	1	1	1	2	1	1	1	1	11

Sex av de nio flickorna har en eller flera bröder. En av flickorna som inte har några bröder utsätts för kontroll och våld av en yngre kusin och andra manliga släktingar. Två flickor utsätts för kränkande behandling enbart av fadern. Dessa två ärenden lämnas utan hänseende i analysen av pojkarnas dubbla roller och deras egen utsatthet. Av materialet framkommer att:

1. Flickan i fyra av sju ärenden har en eller två bröder som har en aktiv roll i att inskränka hennes handlingsutrymme. Den ena flickan har två äldre bröder, den andra har en äldre och en yngre bror, den tredje har en äldre halvbror och den fjärde har två äldre bröder. Pojkarna kontrollerar sina systrars beteende och sociala umgänge i skolan, på fritiden och i hemmet. Två av flickorna i denna grupp eskorteras av en bror till skolan där samma bror fortsätter eller en annan bror tar över uppsikten över systemens beteende. Bröderna håller systrarnas umgänge med pojkar och deras beteende i skolan under bevakning för att sedan rapportera det till föräldrarna. En av pojkarna fortsätter att kontrollera sin syster i skolan även efter omhändertagandet av henne. Broderns förevändning är att han är i skolan för att hälsa på sin syster. Flickan säger dock att hon blir utsatt för utfrågningar när brodern "hälsar på" henne i skolan. Flickorna uppger att deras bröder blir positivt särbehandlade och åtnjuter mer frihet när det gäller insetider, klädsel och umgänge eftersom de enligt systrarna inte kan riskera att betraktas som "horor". Flickorna får däremot inte gå ut på egen hand utan oftast måste eskorteras av något syskon och främst av någon bror. Flickan får inte prata med pojkar och delta i könsblandade sociala sammanhang. Det enda sättet för flickan att få träffa kompisar verkar vara att "ljuga till sig" fritid till exempel genom att säga till föräldrarna att hon ska gå till skolan vid de tillfällen då bröderna inte är hemma för att följa med henne. Det finns också uppgifter om hur bröderna utsätter sina systrar för olika begränsningar i hemmet. Kontrollen i hemmet handlar exempelvis om att hindra eller begränsa flickans möjligheter att prata i telefon, chatta med pojkar via Internet, kontrollera hennes SMS- och samtalslistor och så vidare. Bröderna genomför också utfrågningar då flickan har pratat eller misstänks ha pratat/umgått med pojkar i eller utanför skolan. Det framgår inte om pojkarnas egen fritid begränsas av den omständigheten att de ska hålla uppsikt över sina systrar.
2. I två ärenden verkar bröderna ha en passiv roll i den kontroll som utövas mot flickan eftersom det inte finns några uppgifter om att flickorna har blivit kontrollerade av sina bröder. Den ena flickan har en äldre och en yngre bror och den andra flickan har bara en äldre bror. De enda uppgifter som den sociala utredningen presenterar om bröderna är att i den ena familjen är lillebrodern alltid ute och att storebrodern oftast stänger in sig på sitt rum. I den andra familjen dumpas flickans ett år äldre bror tillsammans med henne i föräldrarnas hemland. Det är fäderna som hämmar flickorna att utveckla och ägna sig åt fritidsintressen och inskränker deras villkor i hemmet. Flickan i det ena fallet har kontakt med en pojke via Internet. Fadern avbryter detta och talar nedsättande om pojken. Denna flicka har inte eget utrymme i hemmet. Hon får till exempel inte låsa toalettdörren om sig.
3. Flickan i ett ärende har två äldre bröder varav den ena står på hennes sida och den andra på föräldrarnas sida. Här är det modern som är den drivande aktören i att inskränka flickans fritid och hennes tillvaro i hemmet till exempel genom att se till att hon inte ska vara själv i eller utanför hemmet. En av bröderna stödjer flickan och de hjälps åt så att de kan ta sig till Sverige igen då föräldrarna bosätter sig i hemlandet där flickan misshandlas och riskeras ett tvångsäktenskap. Den andra brodern väljer att

stå på föräldrarnas sida i rättssalen genom att bekräfta deras uppgifter och beljuga flickans när det gäller hennes utsatthet för kränkande behandling.

4. I ett fall där flickan inte har några bröder är det flickans kusin och andra manliga släktingar som har en drivande roll i de restriktioner som flickan utsätts för. Det är en bekant till familjen som informerar flickans kusin om att hon tillsammans med sin syster befinner sig på en fest. Flickans kusin tillsammans med hennes morbror och modern mobiliserar också två andra manliga släktingar för att söka upp flickorna och hämta dem från festen. Flickorna rymmer via balkongen och söker skydd hos en vän. Männen söker reda på dem och hämtar dem. Hemma hos flickan är det hennes morbror som på eget bevåg eller på moderns uppmaning bestämmer villkoren för flickan i hemmet som när det gäller insetider och vilka kamrater hon ska ta hem. Heders kollektiva karaktär tar sig tydliga uttryck i det här fallet i den meningen att det är en bekant till flickans kusin som på eget initiativ informerar flickans närstående män om att hon befinner sig i en ”olämplig miljö”.

2.6.1. Pojkarnas roll i de sanktioner som riktas mot flickorna

I fyra av de nio ärendena framkommer uppgifter om pojkarnas delaktighet i de sanktioner som flickorna utsätts för då de anses ha överträtt hedersrelaterade normer och värderingar. I det ena fallet planerar och utför pojken tillsammans med sina föräldrar bortrövandet av sin syster som är placerad i jourhem. Det finns konkreta planer på att flickan ska föras bort för att de ska könsstympa och gifta bort henne i föräldrarnas hemland. Pojken åtalas för medhjälp till människorov och blir fälld för medhjälp till frihetsberövande av systemen. Tingsrättens bedömning är att pojken har agerat utifrån sin beroendeställning till och under starkt inflytande av föräldrarna.

I det andra ärendet i vilket syskonskaran består av hel- och halvsyskon misshandlar två av bröderna sin syster på grund av hennes faktiska eller föreställda umgänge med pojkar. Det finns också uppgifter om att flickans jämnåriga halvsyster också har varit utsatt för brödernas våld och är omhändertagen enligt LVU. En av pojkarna som är helbror till den sistnämnda flickan stöttar och försvarar sin syster både i de konflikter som uppstår kring systemens förhållande med en man och i de situationer då systemen känner sig utanför i familjen där halvsyskonen är i majoritet. Flickan tappar kontakten med sin bror efter omhändertagandet. Hon tolkar detta avbrott i kontakten som om brodern inte vill veta av henne och att han inte accepterar hennes beteende. Flickan tror att fadern utsätter bröderna för ”hjärntvättning” i syfte att få dem skada henne.

I det tredje ärendet blir flickan psykiskt misshandlad av sin bror då denne tillsammans med fadern och andra manliga släktingar misshandlar systemens pojkvän så allvarligt så att han blir inlagd på sjukhuset. Den psykiska misshandeln består också i flickans oro för att brodern och de andra manliga släktingarna ska döda pojkvännen.

I det fjärde fallet är det en yngre kusin, flickans morbror och två andra manliga släktingar som utsätter flickan och hennes syster för misshandel i trettio minuter i samband med att männen får kännedom om att flickorna har varit på en fest. Männen låser in flickorna i ett rum, hotar dem till livet men också att skicka iväg dem till föräldrarnas hemland.

2.6.2. Sanktioner mot pojkarna

Pojkarnas egen utsatthet kommer till uttryck i fyra av de nio flick- domarna. I två ärenden blir pojkarna tillsammans med andra syskon ivägskickade till föräldrarnas hemland på grund av

att de enligt föräldrarna har blivit försvenskade. Det förblir dock osagt i vilka hänseende pojkarna har blivit försvenskade.

I det tredje fallet verkar fadern, enligt flickan, utsätta två av sina söner för "hjärntvättning" för att få dem kontrollera och bestraffa sina systrar. Både fadern och bröderna är kriminella och kända av polisen sedan tidigare. Dock har bröderna inte blivit fällda för något.

I det fjärde ärendet finns det konkreta planer på att pojken tillsammans med andra syskon ska lämna Sverige eftersom föräldrarna anser att han har blivit försvenskad. Inte heller i det här fallet förklaras i utredningstexten vad som får föräldrarna att tycka att pojken har blivit försvenskad. Föräldrarna i det sistnämnda fallet involverar pojken i en kriminell handling, nämligen att röva bort pojkens syster från jourhem, som resulterar i att han döms av tingsrätten för medhjälp till frihetsberövande av systemen. Pojken blir skadeståndsskyldig till systemen.

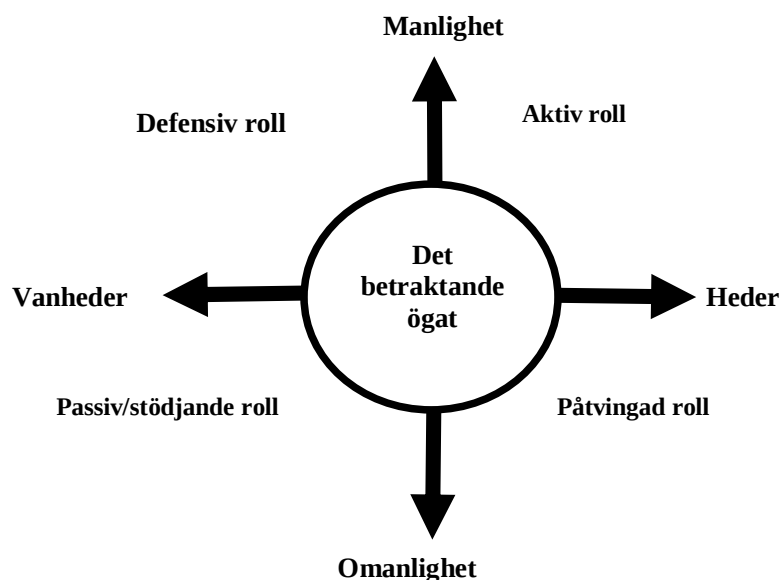
2.6.3. Pojkarnas begränsningar och sanktioner

- Pojkarnas skyldighet att kontrollera sina systrar i skolan och på fritiden förefaller påverka eller begränsa pojkarnas egen fritid och handlingsutrymme i skolan.
- De förväntningar som finns på pojkarna om att de ska kontrollera och bestraffa sina systrar vid överträdelse av hederskulturella normer och värderingar verkar skapa känslomässig distans mellan pojkarna och deras systrar.
- I flera fall blir pojkarna utsatta för påtryckningar, "hjärntvättning" och tvång för att begå kriminella handlingar genom att få dem använda fysiskt våld mot systrarna i bestraffningssyfte.
- Pojkarna synes ha begränsat handlingsutrymme för att göra motstånd mot de hedersrelaterade förväntningar som föräldrarna har på dem. Föräldrarna missbrukar sitt inflytande över sönerna och utnyttjar deras beroendeställning för att få dem bestraffa sina systrar/kusiner då de sistnämnda bryter mot familjens normer och värderingar.
- Pojkarna utsätts för otillbörligt utnyttjande från föräldrarnas sida då de åläggs ansvaret för kontroll och bestraffning av systrar/kusiner. Detta kan vara med anledning av att de på grund av sin låga ålder kan få straffunderlåtelse eller lindrigare straff vid en eventuell straffrättslig process.
- Karaktäristisk för pojkarnas utsatthet för sanktioner är att ingen av dem varit utsatt för fysiskt våld. De utsätts för psykisk misshandel i form av "hjärntvättning" och påtryckningar. I några fall riskerar de bli eller de blir ivägskickade till föräldrarnas hemland.

2.6.4. Sammanfattning av pojkarnas roller

Pojkarnas villkor som beskrivs i flick- domarna kan illustreras i form av en heders- och manlighetskompass, se figuren. Kompassen illustrerar, utifrån två dikotomier nämligen manlighet -omanlighet respektive heder- vanheder, pojkars och unga mäns dubbla roller, som offer och gärningsman, utifrån de förhållanden som framkommer i flick- domarna. De restriktioner och sanktioner som pojkarna utövar mot sina närstående kvinnor kan betraktas

som ett uttryck för en integrerad osäkerhet i deras maskulinitet som ständigt blir föremål för kollektivets, det betraktande ögats, hedrande eller misskrediterande värdering.

Kombinationen manlighet - heder omfattar de fem pojkar som har en aktiv roll i de hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar som de utövar gentemot sina systrar eller kusiner i syfte att bevara familjens och släktens heder. Den aktiva rollen kan vara ett resultat av fädernas och andra äldre mäns tidiga socialisering av pojkarna i hedersrelaterade normer och värderingar. Denna socialisering kan ske utan pojkarnas motstånd eller genom tvång. Kontrollen och förtrycket sker i preventivt syfte.

Kombinationen heder - omanlighet inbegriper pojkarna i tre ärenden som av olika skäl inte har en aktiv roll i det förtryck som deras systrar blir utsatta för. Pojkarna i några ärenden blir tvungna att inta en sådan roll av släkt och/eller familj. Här kan pojkarnas beroendeställning till föräldrar spela en betydande roll i att de deltar i kontrollen och förtrycket av närstående kvinnor. Pojkarna kan också handla under föräldrars och/eller släktingars starka inflytande. Familjen kan utsätta pojkarna för hjärntvättning eller hot om att skickas iväg. Pojkarnas dubbla roller tar sig tydliga uttryck i denna grupp.

Kombinationen omanlighet - vanheder gestaltar situationen för de pojkar som av olika anledningar inte deltar i de kontrollrestriktioner och sanktioner som gäller för deras systrar. Eftersom villkoren för de pojkar som har en passiv roll inte beskrivs i domarna, görs några antaganden gällande deras roll och eventuella utsatthet. Pojkarnas passiva roll kan vara en följd av deras egen konflikt med föräldrarna eller deras egen utsatthet på grund av deras "avvikande/försvenskade" normer och värderingar, deras sexuella läggning eller brottslighet. Dessa pojkar kan stödja sina närstående kvinnor genom att låta bli att sprida rykten, spionera på och hålla tyst om kvinnornas "olämpliga" beteende. Pojkar i den här gruppen faller/kan falla offer för hedersrelaterade kränkningar främst i korrektivt syfte.

Kombinationen vanheder - manlighet handlar om de pojkar/unga män som till följd av systrarnas "olämpliga" beteende avkrävs en snabb och adekvat reaktion på hennes "vanhedrande" handlingar. Det är de flickor som anses ha dragit skam över sina närstående män som drabbas av pojkarnas våldsamma reaktion. Det finns dock två exempel i flick-

domarna på att flickornas pojkvänner blir drabbade av det våld som utövas av flickornas bröder och andra manliga anhöriga. Det våld som utövas mot systrar/kusiner och deras pojkvänner tar sig defensiva uttryck i den bemärkelsen att våldet kan betraktas som en reaktion på närstående kvinnors ”vanhedrande” beteende.

3. OMHÄNDERTAGNA POJKAR

Det övergripande syftet med genomgången av de pojk- domar som denna delstudie bygger på är att skilja ut och beskriva situationen för de pojkar som utsätts/utsätter närstående kvinnor för hedersrelaterat begränsningar och bestraffningar. I detta kapitel görs dels en beskrivning av situationen för de pojkar som utsätts för hedersrelaterade restriktioner och sanktioner, dels en genomgång av likheter och skillnader mellan pojkarnas villkor i gruppen heder och gruppen övriga.

Det empiriska underlaget består, som tidigare beskrivits, av 11 domar som rör samtliga pojkar i åldersgruppen 13-18 år som under 2006 var aktuella för ett omhändertagande med stöd av 1, 2 §§ och 1,2,3 §§ LVU i Stockholm stad. Pojkarnas åldersfördelning framgår av tabellen nedan.

Översikt 3:1. Pojkarnas ålder

Ålder	13	14	15	17	Totalt
Antal	2	5	2	2	11

Med anledning av att våra kunskaper om pojkars villkor i hederskontexten är ganska begränsade har vi en undersökande ansats. Våra analyser sker mot bakgrund av de teoretiska resonemang som vi presenterar i det inledande bakgrundkapitlet även om vi är medvetna om att dessa kan ha brister i förhållande till pojkar. Vår övergripande fråga är följande:

På vilka sätt regleras pojkens villkor av att han behöver kontrollera närstående kvinnors beteenden, av att hans eget beteende kontrolleras och av att han för egen del behöver gifta sig med en oskuld, ofta i ett arrangerat äktenskap? Detta är påbud som gäller hans eget liv men också andras, framförallt hans systrars. Har han som följd av dessa båda slag av påbud begränsningar i skolan, på fritiden och i hemmet? Utsätts han i dessa syften för påtryckningar eventuellt misshandel framförallt från äldre män i familjen/släkten? Vi har använt dessa kriterier för att indela pojkdorna i dem där det är sannolikt att pojken lever i ett hedersrelaterat sammanhang och dem där det är sannolikt att pojken inte gör det.

Genomgången av domarna visar att det är två pojkar av de 11 som kan räknas till hederskategorin. Vi beskriver nedan ganska utförligt dessa pojkars villkor mot bakgrund av de ovan nämnda övergripande fråga. Pojkarnas villkor i de övriga fallen analyseras med utgångspunkt i lagens rekvisit, på samma sätt som görs i analysen av flickdomarna i föregående kapitel. I denna del lyfter vi upp särskilt misshandelsaspekterna.

3.1. Pojkars restriktioner och sanktioner utifrån två fallbeskrivningar

3.1.1. Fall 1: Deniz

Deniz är tretton år gammal vid tiden för omhändertagandet med stöd av LVU. I syskonskaran som består av fyra bröder är han den näst äldste. Pojken är född i Sverige men har blandad bakgrund i den bemärkelsen att hans far är utlandsfödd och hans mor är etniskt svensk. Föräldrarna bor tillsammans och har gemensam vårdnad om Deniz. Föräldrarna träffades när modern var mellan tretton och sexton år. Fadern var då dubbelt så gammal som modern. Modern beskrivs i domen och den sociala utredningen som svagbegåvad. Redan i början av

relationen, då modern fortfarande är minderårig, blir hon omhändertagen enligt LVU därför att hon blir misshandlad av Deniz far. Faderns våldsbeteende mot modern fortsätter och när de får gemensamma barn blir även barnen misshandlade av fadern. Det finns uppgifter om dussintals sociala utredningar som resulterar i olika insatser framför allt riktade mot modern och hennes behov av förstärkt föräldraskap samt behov av skydd mot faderns våld.

Bakgrunden till den aktuella utredningen som föranleder det omedelbara omhändertagandet av Deniz är att modern söker skyddat boende för sig själv och sina barn hos den berörda stadsdelens kvinnofridsteam. Det är från makens misshandel hon vill skydda sig och sina barn. Mannens fysiska misshandel av hustrun består av slag med handflatan i ansiktet, sparkar så att hon ramlar omkull och knuffande mot möbler så att hon gör sig illa. Vid ett tillfälle tillfogar han henne en skada i pannan. Fadern använder även andra tillhyggen när han misshandlar hustrun. Den psykiska misshandeln av modern utgörs av de kränkande tillmälen som både fadern och barnen tillskriver henne. Hon bli bespottad i ansiktet, hon får inte välja och köpa kläder åt sig själv utan faderns tillstånd och utan hans eller pojkarnas sällskap. Modern kan inte göra några banktransaktioner utan faderns tillåtelse. Fadern förhindrar och begränsar moderns möjligheter att förvärvsarbeta och utbilda sig genom att utsätta henne för misshandel och utfrågningar kring vilka hon träffar och umgås med på jobbet eller i skolan. Att fadern misshandlar pojkarna inför modern som inte förmår hindra det, kan också betraktas som psykisk misshandel av henne.

Vid kartläggning av familjens nätverk som stadsdelens kvinnofridsteam gör, framkommer att modern inte har något nätverk och så gott som allt som hon gör är under faderns kontroll. Maken tillåter inte ens att hon ska ha kontakt med sin ursprungsfamilj.

Modern berättar för personalen på kvinnofridsteamet att hon under hela äktenskapet har varit utsatt för våld och kränkningar. Modern berättar också att barnen har upplevt och själva utsatts för misshandel av fadern. Fadern behandlar henne respektlöst och nedlåtande inför barnen. Detta har lett till att barnen behandlar henne likadant. Deniz och hans storebror är enligt modern värst när det gäller kränkande behandling av henne. Modern säger att hon inte har något inflytande över Deniz utan känner sig maktlös mot och kontrollerad av honom.

Olika professionella aktörer berättar om hur Deniz kränker sin mor verbalt genom att kalla henne för "hora" och genom att försöka spotta henne i ansiktet samt säga till henne att hon ska "ta sina horungar och dra" när modern inte gör honom till viljes. Under tiden på behandlingshemmet ringer fadern till modern och när han blir avvisad, tvingar han sin äldste son att utöva känslomässig utpressning gentemot modern för att locka hem henne. Personalen förstår att sonen är pressad av sin far och beslutar därför att avsluta samtalet. I ett annat samtal försöker storebrodern utsätta Deniz för påtryckningar. Han försöker måla upp ett skräckscenario som går ut på att fadern mår mycket dåligt och att han kommer att hamna i fängelse på grund av de uppgifter om misshandel som Deniz har lämnat till myndigheterna. Personalen säger till storebrodern att han inte får prata med Deniz på det viset och han svarar att "min far är inte hemma nu, det är jag som bestämmer".

Beskrivning av Deniz begränsningar och sanktioner

Det föreligger en rad olika omständigheter vilka kan betraktas som begränsande faktorer beträffande Deniz hälsa och utveckling. Faderns agerande när det gäller att involvera Deniz och hans storebror i den kränkande och nedlåtande behandlingen av modern samt i kontrollen av hennes beteende i och utanför hemmet förefaller vara ett led i pojkarnas socialisation i hederstänkandet. Både modern och professionella aktörer vittnar om att Deniz har tagit efter

faderns kränkande och nedlåtande behandling av modern. Denna socialiseringsprocess som förefaller bygga på en hierarki där kvinnor ska lyda män, oavsett ålder, kan leda till splittring i pojkarnas relation till modern. Denna könshierarki missgynnar pojkens hälsa och utveckling i den bemärkelsen att hans behov av känslomässig tillgång till modern försvåras. Olika professionella aktörer vittnar om att det redan har uppstått en märkbar distans mor och son emellan.

Det finns också uppgifter om att Deniz och hans bröder lever ett socialt isolerat liv. Återigen påtalar vissa professionella aktörer att den sociala isoleringen som familjen lever i ska brytas och att Deniz är i behov av umgänge med andra personer och av fritidsaktiviteter. Denna sociala isolering kan vara en följd av faderns försök att hålla järngrepp om moderns beteende och sexualitet. Att pojken inte har några fritidsaktiviteter kan också vara en konsekvens av att han och hans storebror måste kontrollera modern i och utanför hemmet i faderns frånvaro.

Avseende faderns sanktioner mot Deniz har den fysiska misshandeln mot honom pågått långt innan sociala myndigheter kommer i kontakt med och intervenerar i familjen. Vid ett tillfälle nämns det att pojken tillsammans med modern och ett syskon uppsöker ett barnsjukhus som följd av att de har blivit misshandlade av fadern. Den fysiska misshandeln mot pojken konkretiseras och exemplifieras inte i utredningen utan uttrycks i generella termer som ”pojken har blivit slagen, berättat att han blivit slagen, pojken har enligt moderns och egna uppgifter blivit misshandlat av fadern”. Även våldet mot pojkens andra syskon tar sig generella uttryck. Fokus ligger i stort sett på när, var och hur modern har blivit misshandlad av fadern.

Den psykiska misshandeln som pojken varit utsatt för är av sådan art som kan betraktas som nedbrytande behandling eller sådan behandling som leder till avsiktligt känslomässigt lidande. Pojken har under hela sin levnad upplevt faderns misshandel av modern vilket i lagens mening betraktas som psykisk misshandel även av pojken. Till skillnad från det fysiska verkar det psykiska våldet ha kollektiva inslag då flera andra personer än fadern synes vara delaktiga i de kränkningar mot Deniz och modern som kan ses som psykisk misshandel. Deniz storebror har t.ex. en drivande roll, om än påtvingad, i att utsätta honom för påtryckningar för att han ska ta tillbaka de uppgifter han lämnat till myndigheterna om sin egen och moderns utsatthet. Det framkommer också uppgifter om att släktingar som bor i samma område kontrollerar och övervakar Deniz mor. Dessa släktingar mobiliseras dock senare för att närvara under de muntliga förhandlingarna under rättegången för att ta ställning för fadern och mot de uppgifter om våld och förtryck i hemmet som återfinns i den sociala utredningen.

Sammanfattningsvis framkommer av materialet

- att modern på ett genomgripande sätt kontrolleras, begränsas och misshandlas av fadern,
- att de äldsta sönerna är involverade i detta, vilket leder till begränsningar och social isolering,
- att de äldsta sönerna av fadern socialiseras genom våld, de lär sig att modern ska misshandlas och kränkas men också att de själva ska behandlas kränkande och med våld och
- att sönerna ska vara lojala med fadern, vilket Deniz' äldre bror i större grad verkar vara än Deniz.

3.1.2. Fall 2: Imad

Imad är sjutton år gammal vid tiden för omhändertagandet. Pojken är född i Sverige men har utländsk bakgrund i den meningen att hans båda föräldrar är utlandsfödda. Föräldrarna kommer från samma land i Mellanöstern. De är gifta och har gemensam vårdnad om pojken. Föräldrarna och i synnerhet fadern verkar ha en stark religiös tro och praktiserar aktivt sin religion. Det finns mycket få uppgifter om familjemedlemmar och nätverk. Det nämns dock på ett fåtal ställen i den sociala utredningen att Imads äldre systrar bråkar med varandra och med fadern. För övrigt är utredningen mycket fåordig om syskonens relation till pojken och deras egen situation.

Socialtjänsten inleder med anledning av inkommen polisanmälan en utredning gällande Imads behov av insatser. Polisen har kallats till familjens bostad. Imad har skurit sig i armarna efter en konflikt med fadern. I polisens promemoria står det att det då var mycket upprört i familjen. Imad berättar för socialtjänsten att han har förbjudits ha flickvän, träffa sina vänner, ha fritidsaktiviteter, utveckla sina intressen och under vissa perioder lämna lägenheten efter skoltid. När pojken försöker nå kompromisser med fadern leder detta till stora konflikter far och son emellan. Pojken berättar också att han vid minst tre tillfällen blivit misshandlad av sin far och att han under flera år har blivit slagen av fadern, främst genom örfilar utdelade mot kind och bakhuvud. Detta har skett vid tillfällen då Imad försökt stifta kompromisser med fadern gällande regler i hemmet och på fritiden eller då han misslyckats i sina skolprestationer. Fadern säger då till sonen att han ska upprepa att ”han är en idiot” eller att ”han är en äsna”. Pojken berättar också att fadern hotat honom till livet.

Av ett psykologutlåtande framgår att Imad har suicidtankar, ätandeproblem och depression i samband med konflikter med fadern som pojken upplever som mycket sträng. Imad berättar att det är mycket bråk mellan hans äldsta systrar och att fadern mycket ofta är arg och skriker. Pojken kan inte plugga hemma för det är så stökigt. Imad berättar för psykologen att han enligt faderns önskan alltid måste vistas i vardagsrummet och serva sin far. En gång när fadern blir arg på honom bränner han Imads hand genom att hålla fast den på spisen så att sonen får ett brännsår med blåsor. Fadern hävdar sedan att han inte viste att spisen var varm. Psykologens slutsats blir att Imad, som snart når myndig ålder, ska bestämma en hel del själv till exempel när det gäller kärleksrelationer, fritidsaktiviteter och innetider.

I samtal med socialtjänsten och en psykolog tillstår fadern Imads uppgifter om misshandel och begränsningar i hemmet och på fritiden. Fadern förnekar senare samtliga uppgifter gällande förekomsten av begränsningar och kränkningar gentemot sonen i en skrivelse som är avsedd att läsas upp i rätten. Fadern avstår från att delta i den muntliga förhandlingen hos Länsrätten med motiveringen att det är *skamligt* att det ska bli rättegång mellan honom och sonen. Det är av omsorgsskäl och utifrån pojkens bästa som fadern enligt egen uppfattning inte vill att sonens ska vara ute och träffa kompisar, ha flickvän, att han måste prestera högt i skolan, att han blir bestraffad när han underpresterar i skolan eller vill (om)förhandla de regler som gäller för honom i skolan, på fritiden och i hemmet. Fadern upplever att sonen är respektlös och okontrollerbar. Han uttrycker oro för att Imad kommer att blir kriminell. Pojkens beteende undergick enligt fadern en påtaglig förändring när han blev tonåring i den bemärkelsen att han började skolka, strunta i sina studier och sova mycket.

Fadern skriver också att sonen är lika värdefull för honom som hans eget liv. Om beslutet om vård enligt LVU kvarstår kan han inte möta sin son i rätten. Därför kommer han att överlåta vårdnaden om honom. Socialtjänsten har enligt fadern byggt en mur mellan honom och son.

Imads moder har en assisterande roll i förhållande till fadern då hon rättfärdigar makens handlingar genom hänvisning till familjens bästa, tradition, kultur och religion samt till den åldershierarki som råder i familjen. Enligt åldershierarkin måste den unge, pojken, enligt modern be om ursäkt för att den äldre, fadern, har misshandlat och kränkt sonen.

Beskrivning av de begränsningar och det våld som Imad utsätts för

Beträffande restriktioner i hemmet måste pojken passa upp sin far genom att servera honom och utföra diverse tjänster å hans vägnar. Även det förhållandet att fadern är kompromisslös och ofta blir ännu mer aggressiv och våldsam mot pojken när han försöker förhandla med fadern om fritiden och skolan, gör att hans "hemfrid" urholkas.

Imad får en problematisk skolgång såtillvida att han inte når målen i alla ämnen. Förklaringen till hans problematiska skolgång är enligt honom själv att han ägnar tiden i skolan åt att umgås med kompisar. Detta som följd av att Imad måste komma hem direkt efter skolan och han får inte gå ut efter skoltid. Fadern förbjuder honom att umgås med kamrater efter skoltid vilket innebär att han vare sig får träffa de ute, borta hos dem eller på hemmaplan. Ett annat argument som pojken anför är att han inte kan göra sina läxor hemma då det ofta förekommer bråk mellan hans äldre systrar och då hans far ofta är arg och skriker på honom och andra syskon. Vid flertalet tillfällen blir han instängd och misshandlad av sin far vid dåliga betyg och låg skolprestation. Fadern verkar vilja uppfostra Imad till en "riktig man" då pojken gång efter annan får höra av fadern att "en man är inte som en åsna som inte förstår någonting".

Föräldrarna begränsar Imads möjligheter att etablera kärleksrelationer genom att förbjuda honom att ha flickvän. Föräldrarna tvingar också pojken att ge avkall på sina egna fritidsintressen till förmån för religiösa ceremonier och aktiviteter som att recitera religiösa texter tillsammans med andra och att tillsammans med släktingar delta i de ritualer som hör fastemånaden ramadan till.

Den omständigheten att pojken hämmas från att ha social samvaro utanför hemmet, utveckla och ha sina egna fritidsintressen betraktas av Länsrätten som en allvarlig brist i föräldrarnas och främst i faderns omsorgsförmåga. Det är nämnvärt att både pojkens psykolog och länsrätten fäster hänseende vid hans ålder och väger in den i sin bedömning av hans behov och vårdnadshavarnas bristande omsorgsförmåga. Rätten anmärker på vårdnadshavarnas omvårdnadskompetens genom att referera till den åldersinadekvata behandling som pojken varit utsatt för. Här är det föräldrarnas försummelser avseende pojkens åldersspecifika eftersatta behov då han snart når myndig ålder som blir föremål för rättens och psykologens bedömning av föräldrarnas bristande omsorgsförmåga. Rättens argumentation går ut på att det är en naturlig del i ett barns frigörelse från sina föräldrar och i utvecklingen från barn till vuxen att det får tid för sig självt och sina kamrater.

De begränsningar som Imad är drabbad av synes ha haft svåra komplikationer för hans hälsa och utveckling. I ett psykologutlåtande och en redogörelse från det familjehem där pojken är placerad står det att han är en tystlåten och inåtvänd person som har svårt att sätta ord på sina tankar och känslor samt delta i samtal som rör hans liv och person. Psykologen härleder Imads svårigheter till faderns kontroll och begränsningar som i sin tur lett till att pojken utvecklat depression och självskadebeteende då han skär sina handleder, armar och uttrycker suicidala tankar.

I den sociala utredningen finns det detaljerade beskrivningar av det våld som fadern utövar mot Imad. Konsekvent och sammanhängande berättar pojken för flera inblandade

myndighetspersoner hur länge, hur ofta, var, av vem och på vilket sätt han har blivit misshandlad. Pojken blir misshandlad eftersom han bryter mot faderns regler när det gäller att inte ha flickvän, inte vara ute och umgås med kompisar och inte ha fritidsaktiviteter. Det fysiska våldet trappas upp då pojken försöker (om)förhandla reglerna för ute- och innetider, fritid, umgänge och kärleksrelationer. Faderns våldsamhet och aggressivitet eskalerar eftersom sonens försök att förhandla till sig utökat handlingsutrymme, uppfattas av fadern som brist på respekt och trots. Våldet mot pojken kan betraktas som grovt då han under flera år har varit utsatt för faderns misshandel i form av sparkar och slag mot huvud, armar, ben och andra kroppsdelar. Fadern bränner också pojkens hand genom att hålla fast den på en spisplatta. Det fysiska våldets främsta syfte verkar vara att kuva och tukta Imad så att han fogar sig i faderns regler och normer.

Den psykiska misshandeln som utövas mot Imad kan betraktas som nedbrytande behandling eller sådan behandling som leder till avsiktligt känslomässigt lidande. Imad hämmas från sociala kontakter och fritidsaktiviteter eftersom han, sett ur faderns perspektiv, riskerar begå ”syndiga handlingar” då han kan ha umgänge med det motsatta könet. Han utsätts för hot, hot om våld och dödshot av fadern. Fadern tvingar pojken upprepa olika kränkande tillmälen som att ”jag är en åsna”, ”jag är en idiot”, ”jag är värsta sonen” och att ”män inte är som åsnor, starka och inte förstår någonting”. Pojken tvingas också umgås med hela familjen, tvingas sitta med hela familjen för att höra hur dåligt han uppför sig och att han är familjens ”värsta barn/son”. Både pojken och professionella aktörer som finns runt omkring honom får höra faderns uttalanden om att pojken inte längre är hans son, att han inte är välkommen hem och att fadern hatar honom. Utifrån den sociala utredningens och domens beskrivningar av det våld som utövas är det främst fadern som står för det fysiska våldet mot Imad. Det förekommer också beskrivningar i akten som tyder på kollektiva inslag i den psykiska misshandeln som drabbar Imad. Modern står på faderns sida. Hon skuldbelägger och dementerar Imads uppgifter om förekomsten av våld i hemmet. Även andra familjemedlemmar är indragna eller delaktiga i det förtryck som utövas t.ex. genom att bilda ett rådslag för att klandra och kritisera Imad för hans beteende.

Sammanfattningsvis framkommer av materialet

- att Imad inte får utveckla och ha fritidsaktiviteter och inte heller umgänge med kompisar
- att Imad inte får ha flickvän för sin fader som anser att för- och utomäktenskapliga intima relationer är ”syndiga handlingar”
- att Imad inte har sitt eget utrymme i hemmet då han inte får vara på sitt rum, tvingas umgås med familjen och får ej prata i telefon med sin flickvän
- att Imad måste serva fadern i en utsträckning som kan betraktas som orimlig
- att fadern vill uppfostra Imad till en ”riktig man” som kan upprätthålla familjens heder
- att skam och synd är två begrepp med vilka fadern rättfärdigar sina handlingar mot Imad, (kan vara ett uttryck för att familjens heder påverkas av skam och synd)
- att Imad får en problematisk skolgång eftersom han använder tiden i skolan till umgänge med kompisar då han inte får umgås med dem på fritiden
- att Imad har begränsade möjligheter till autonomi i förhållande till sin ålder, 17 år, och mognad
- att Imad utsätts för bestraffning/misshandel när han försöker omförhandla eller då han överträder faderns regler gällande fritid, flickvän och umgänge med kompisar

3.2. Socialtjänstens handläggning av dessa två fall

Socialtjänstens handläggning och förståelse av fallen Deniz och Imad har få likheter och skiljer sig åt i flera olika hänseenden. I Deniz fall tar det flera år innan socialtjänsten uppmärksammar hans egen utsatthet. Det är först två månader innan modern och barnen avviker till faderns hemland som socialtjänsten upprättar en vårdplan för pojken i syfte att skydda honom från fortsatt våld i hemmet. I Imads fall vidtar socialtjänsten skyddsåtgärder genom att omhänderta pojken först åtta månader efter hans första kontakt med socialtjänsten trots att hans uppgifter tillmätts stor trovärdighet.

Det ser ut som att Deniz är utsatt för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar företrädesvis på grund av faderns, Deniz och hans storebrors kontroll av moderns beteende. Imad blir däremot utsatt för hedersrelaterade inskränkningar och sanktioner på grund av sitt eget beteende som anses vara vanhedrande.

När det gäller Deniz riktar socialtjänsten sina insatser främst mot modern även om hon upprepade gånger återvänder till sin man som utsätter henne och barnen för hedersrelaterade restriktioner och sanktioner. Moderns bristande omsorgsförmåga som gör att hon inte kan skydda Deniz från faderns fysiska och psykiska övergrepp uppmärksammas av både socialtjänsten och andra professionella aktörer men leder inte till någon skyddsåtgärd för pojkens del. Beträffande Imad lägger socialtjänsten vårdnadshavarnas brister i omsorgen om pojken i fokus. Socialtjänsten härleder Imads självskadebeteende till hemförhållandena och framför allt till hans utsatthet för faderns begränsningar och bestraffningar. Föräldrarnas försök att rättfärdiga Imads utsatthet för restriktioner och våld, genom hänvisningar till kultur, tradition, religion och generationshierarkier lämnas av socialtjänsten utan hänseende.

Deniz och Imads ålder förefaller vara en viktig faktor som socialtjänsten väger in i sin bedömning av pojkarnas behov av socialtjänstens insatser. Imad som vid tiden för omhändertagandet är sjutton år gammal har enligt socialtjänsten eftersatta behov därför att han inte själv och i enlighet med sin mognad får bestämma i frågor som gäller, eget utrymme i hemmet, kärleks- och kamratrelationer samt fritidsaktiviteter. I Deniz fall ter det sig som om hans låga ålder missgynnar hans bästa i den bemärkelsen att socialtjänsten betraktar pojken i första hand som moderns bihang och inte som en självständig individ som behöver skyddas från våld och andra ogynnsamma hemförhållanden.

Den mest framträdande skillnaden i socialtjänstens handläggning av dessa två ärenden är att de berörda stadsdelarna intar helt olika perspektiv när det gäller bedömningar av pojkarnas behov. I Deniz fall verkar det som att socialtjänsten inte förmår att bereda pojken adekvat eller nödvändig vård eftersom socialtjänsten synes utgå från ett föräldraperspektiv. Detta föräldraperspektiv lägger fokus främst på det våld som fadern utövar gentemot modern. Pojkens utsatthet och hans del i att i sin tur utsätta modern för kränkande behandling, förblir perifert i socialtjänstens förståelse av pojkens situation.

När det gäller Imad, ger det mesta indikationer på att socialtjänsten utgår från ett ungdomsperspektiv. Socialtjänsten ger Imad tolkningsföretråde framför föräldrarna som på olika sätt försöker dementera och motsäga hans uppgifter om hans utsatthet för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar.

3.3. Villkoren för pojkarna i gruppen övriga

I detta avsnitt görs först en sammanfattande beskrivning av pojkarnas hemförhållanden i gruppen övriga. Därefter jämförs pojkarnas situation i gruppen heder och gruppen övriga. Gruppen övriga består av nio pojkar. Beträffande etnisk bakgrund har tre pojkar svensk, fyra utländsk och två blandad bakgrund. Det är vårdnadshavarens relation till pojken som ligger till grund för kategoriseringen av ärendena i denna grupp. Detta innebär såväl vårdnadshavarens egna problem som påverkat den unges livssituation som förekomsten av psykiska och fysiska övergrepp. Syftet med denna genomgång är att beskriva dessa pojkars villkor och på en övergripande nivå jämföra deras villkor med de som två pojkar som anses kan leva i ett hedersrelaterat sammanhang.

3.3.1 Övergripande mönster - vårdnadshavarens förmåga och brister i förhållande till pojken

Majoriteten av pojkarna i gruppen övriga har sedan tidigare varit aktuella hos socialtjänsten. I sex av nio ärenden har socialtjänsten haft insatser i familjen innan omhändertagandet av pojken. Det rör sig om sådana insatser som familjepedagoger, familjebehandlare, psykolog- och psykiatriska utredningar, och familjeterapi. I de flesta de nio ärendena lämnas pojken vind för våg, han åläggs ett stort ansvar för sitt eget och ibland även för sina föräldrars och yngre syskons liv. Pojkarna i gruppen övriga har inte vuxna runt omkring sig som kan sätta adekvata gränser för och vägleda dem.

Tre av dessa nio pojkar omhändertas med anledning av föräldrarnas brister i omsorgen respektive misshandel av pojken. Ytterligare tre av nio bereds vård med stöd av LVU pga. vårdnadshavarens brister i omsorgen enligt 2§ LVU och annat socialt nedbrytande beteende hos pojken enligt 3§ LVU. Länsrätten avslår dock socialnämndens ansökan om beredande av vård enligt grunden annat socialt nedbrytande beteende i två ärenden varför antalet pojkar som enbart omhändertas på grund av vårdnadshavarnas brister i omsorgen blir fyra stycken.

I fyra av nio ärenden är det mödrarnas föräldraförmåga som blir granskad av sociala myndigheter. Av dessa fyra är fadern avliden i det ena fallet och i ett annat fall är den biologiska fadern frånvarande. Avseende vårdnadsförhållanden har föräldrarna i fyra av nio fall gemensam vårdnad om pojken varav i det ena fallet är det styvfadern och inte den biologiska fadern som är vårdnadshavare. Det finns också en pojke som är stats- och föräldralös. Denna pojke har en god man som har i uppdrag att sörja för pojkens person.

I två av nio ärenden intervenerar sociala myndigheter i familjen på grund av psykisk ohälsa hos vårdnadshavaren, i fyra av nio på grund av missbruk hos föräldrarna och i tre av nio med anledning av uppgivet eller passivt föräldraskap. Andra omständigheter som tillskrivs betydelse i utredningen och domen är att i tre fall har pojken blivit utkastad hemifrån. I tre andra ärenden finns det uppgifter om att pojken lämnas ensam i bostaden under längre period. I ytterligare tre fall framgår det att fäderna är frånvarande.

I fem av nio ärenden i gruppen övriga återfinns beskrivningar av pojkarnas utsatthet för fysisk och psykisk misshandel som någon förälder står för. Socialnämnden åberopar rekvisitet misshandel i tre av dessa fem ärenden. Det är enbart dessa tre pojkars utsatthet för misshandel som presenteras; de två övriga lämnas utan hänseende. I två av de tre sistnämnda ärendena är föräldrarna skilda; i det ena ärendet är båda föräldrarna vårdnadshavare och i det andra har fadern enskild vårdnad om pojken då modern frånsagt sig den därför att hon växelvis bor i

Sverige och i hennes hemland. I det tredje ärendet där pojken omhändertas på grund av misshandel är det hans mor som har enskild vårdnaden om honom; hans far är avliden. Samtliga tre pojkar har utlandsfödda föräldrar. Dessa tre pojkar utsätts för ett auktoritärt föräldraskap som innebär att pojkarna har orimliga förväntningar på sig och blir utsatta för hårda bestraffningar när de inte lever upp till eller bryter mot gällande förväntningar. Det är dessa orimliga begränsningar som pojkarna möter i sin vardag som enligt socialnämndens bedömning inskränker deras handlingsutrymme, möjligheter till personlig utveckling och ett autonomt liv. Den ena av dessa tre pojkar utsätts för misshandel både av sin biologiska far och av sin styvfar. Den andra pojken misshandlas fysiskt och psykiskt av sin far. I det tredje ärendet är det pojkens mor som står för fysisk och psykisk misshandel av honom. I två av dessa tre ärenden görs en polisanmälan gällande misstanke om barnmisshandel mot den ena föräldern. I det tredje fallet där inte någon polisanmälan görs beaktar Länsrätten, i sin trovärdighetsprövning av pojkens uppgifter, faderns tidigare aktualitet hos polisen på grund av barnmisshandel. Samtliga tre pojkar vidhåller sina uppgifter om misshandel.

Vårdnadshavarnas föräldraskap i de tre ovan nämnda ärendena där pojken utsätts för fysiska och psykiska övergrepp kan betraktas som auktoritärt i den meningen att pojken blir misshandlad om han inte betar sig respektfullt mot föräldrarna, inte följer en viss kropps- och klädkod och inte presterar högt i skolan. I två ärenden blir pojkarna misshandlade därför att de vägrar klippa sig eftersom de vill ha långt hår. Det förekommer att pojken blir misshandlad med anledning av att han brister i att utföra hemsysslor i den utsträckning som av socialtjänsten och länsrätten betraktas som mycket orimlig.

Andra viktiga förhållanden som hänförs till pojkarnas eget beteende är att i två fall har pojken utvecklat självskadebeteende eller gjort suicidförsök. I ett ärende förekommer uppgifter om att pojken har betett sig hotfullt och våldsamt mot modern och hennes sambo. Det framgår också att i fem ärenden vägrar pojkarna att inordna sig under gällande regler i hemmet. Dessa pojkar uppges ha makten i familjen. Det finns omständigheter i fem av nio ärenden som ger indikation på att pojken är involverad i kriminalitet av olika slag. I ett par ärenden finns det uppgifter om någon form av begåvningshandikapp hos pojken.

3.3.2 Sammanfattning av likheter och skillnader mellan grupperna

Två av de elva pojkarna tillhör gruppen som utifrån kriterierna lever i en hedersrelaterad kontext. Fem av de elva pojkarna - som är två i gruppen heder och tre i gruppen övriga - har utländsk bakgrund, i den bemärkelsen att de har två utlandsfödda föräldrar. Tre pojkar i gruppen övriga har blandad bakgrund den meningen att den ena föräldern är svenskfödd och den andra utlandsfödd. Tre pojkar har svensk bakgrund; har två svenskfödda föräldrar. Det är en märkbar underrepresentation av pojkar med svensk bakgrund som omhändertas med stöd av LVU. Detta är under 2006 tre av elva pojkar.

Till skillnad från pojkarna i gruppen övriga framkommer att Deniz och Imad lever ett socialt isolerat liv. I Imads fall umgås familjen bara med släktingar och likasinnade. Föräldrarna i gruppen heder ger uttryck för ett ifrågasättande och kritiskt förhållningssätt till det svenska samhället och dess gällande lagstiftning.

Föräldrarna i gruppen övriga brister i omsorgen om pojken på grund av psykisk ohälsa, missbruk, auktoritär uppfostran och passivitet. Ett gemensamt drag mellan kategorin auktoritärt föräldraskap och gruppen heder är att föräldraskapet i båda fallen verkar vara

invaderande. Detta innebär inte att missbruk och psykisk ohälsa inte förekommer bland föräldrar som utsätter sina barn för hedersrelaterade kränkningar.

Det framkommer inte några uppgifter om att föräldrarna i gruppen heder brister i den materiella omsorgen om pojken. I gruppen övriga finns det däremot en rad olika uppgifter om föräldrarnas brister i den grundläggande omsorgen om pojken.

I gruppen heder förefaller det som om det är föräldrarna och i synnerhet fäderna som besitter makt och auktoritet i hemmet. Dock kan de delegera ansvaret för kontroll av närstående kvinnors beteende till sönerna. Pojkarna kan som följd av sin låga ålder och sin beroendeställning till föräldrarna inte alltid fatta egna beslut. I gruppen övriga är det däremot pojkarna som tycks ha kommandot i hemmet och har ansvar för sina yngre syskon och i vissa fall även för sina föräldrar som har missbruksproblematik.

Pojkarnas villkor i kategorin auktoritärt föräldraskap och gruppen heder skiljer sig åt såtillvida att pojkarna i den förstnämnda gruppen inte har några restriktioner när det gäller att ha fritidsaktiviteter, att ha flickvän, att träffa sina vänner och utveckla relationer med jämnåriga inklusive motsatt kön. Det framkommer inte heller några uppgifter som tyder på att pojkarna i gruppen auktoritärt föräldraskap kontrollerar eller bestraffar någon närstående kvinna på grund av hennes beteende.

Att pojkarna i gruppen auktoritärt föräldraskap har begränsningar avseende kropps- och klädkod och att de bestraffas när de bryter mot dessa restriktioner kan uppfattas som att dessa pojkar har en hedersrelaterad problematik. Utredningstexten i dessa ärenden innehåller inte några uppgifter som tyder på att pojkens livsutrymme begränsas och att han bestraffas som följd av att han sätter familjens heder på spel. Inte heller i ett ärende där pojken hotas med att skickas iväg till faderns hemland, framgår det om det är på grund av hans vanhedrande beteende som fadern utdelar detta hot eller inte. Den knapphändiga informationen i utredningarna kring varför pojkarna i kategorin auktoritärt föräldraskap har vissa begränsningar och varför de bestraffas, gör att det inte går att räkna dessa ärenden in under kategorin heder. Gemensamt för dessa två grupper är dock att föräldrarna sätter gränser för pojkarna med hot och våld.

4. ÖVERGRIPANDE SLUTSATSER AV AKTSTUDIEN

Denna aktstudie rör omhändertaganden med stöd av LVU i Stockholm stad av flickor och pojkar i åldrarna 13 upp till 18 under 2006. Det övergripande syftet med denna aktstudie är att skilja ut och beskriva situationen för flickor och pojkar som utsätts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar. Ett annat syfte är att belysa socialtjänstens insatser för de aktuella flickorna och pojkarna. De frågeställningar som undersöks är:

- *Hur stor andel av de flickor respektive pojkar som var aktuella för ett omhändertagande på grund av brister i hemförhållandena som har utsatts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar?*

Det var 17 flickor och 11 pojkar som var aktuella för ett omhändertagande med stöd av 2 § och 2,3 §§ LVU. Gruppen flickor är större än gruppen pojkar bland annat för att vi för flickor också har granskat de fall där det omedelbara omhändertagandet med stöd av LVU övergår till vård utanför familjen med stöd av socialtjänstlagen. Av de 17 flickorna är det nio – alltså en majoritet - som har utsatts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar. För pojkarnas del är det två av de 11 som kan räknas till hederskategorin.

- *Hur ser situationen ut för de flickor respektive pojkar som har utsatts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar?*

Samtliga flickor utsattes för systematisk psykisk misshandel, alla så när som en för mycket grov fysisk misshandel. Sju av de nio flickorna lever med hederstraditioner som arrangerade äktenskap eller könsstympning. Fem av flickorna uppger att det finns en tilltänkt make till dem som familjen har lovat bort dem till. Två av flickorna har könsstympats. Den ena när hon var fem år och då boende i hemlandet. Den andra när hon var 13 år och boende i Sverige och lurades till faderns hemland i tron att de skulle på semester en vecka. För en tredje flicka, 14 år, föreligger konkreta planer på en resa till hemlandet bland annat för att hon ska könsstympas. Tre flickor har under en kortare eller längre period skickats till föräldrarnas födelseland. När det kommer till begränsningar på fritiden, i hemmet och i skolan framkommer det att väldigt få av flickorna som anser sig ha någon fritid. Deras fritid är ytterst begränsad och dessutom kontrollerad. De flesta får inte vistas utanför hemmet utan sällskap av familjen. Dessa flickor får inte gå ut själv, inte heller på helger och under skolloven. Hemmet är en helt central arena för flickorna. De tillbringar mycket tid där, ofta all sin ”fritid”. Flickorna förväntas ta ansvar för hem och familj, i flera fall inte bara på bekostnad av fritid utan också av skolgång. Skolan är för flera av flickorna den enda arena de kan röra sig på utanför hemmet. Detta kan betyda att de skolkar för att umgås med kompisar.

Den ena av de två pojkarna som bedöms leva i ett hederssammanhang, är själv utsatt för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar. Den andra blir utsatt för inskränkningar och sanktioner för att han i sin tur ska kontrollera och bestraffa sin mor. Båda pojkarna misshandlas fysiskt och psykiskt och de lever ett socialt isolerat liv. Deras föräldrar ger uttryck för ett ifrågasättande och kritiskt förhållningssätt till det svenska samhället och dess gällande lagstiftning.

- *Föreligger det skillnader bland de flickor som utsätts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar beroende på om omhändertagande utanför hemmet sker med stöd av LVU eller med SoL?*

För fyra av de nio flickorna i hedersgruppen övergår det omedelbara omhändertagande i vård med stöd av SoL. För tre av dessa fyra flickor kan detta inte motiveras utifrån situation, snarare är det tvärtom, att flickans utsatthet och skyddsbehov är starka skäl varför vården utanför hemmet måste ske med stöd av LVU. Det verkar vara helt andra och i sammanhanget inte sakliga skäl som ligger bakom att vården för tre av de nio flickorna övergår i en så kallad frivilligplacering.

- *Vilken roll spelar flickornas bröder och andra närstående släktingar, som kusiner, i att kontrollera och bestraffa sina systrar i de fall där flickans utsätts för hedersrelaterade restriktioner och bestraffningar?*

För fyra av de nio flickorna har flickornas bröder en aktiv roll i att kontrollera och bestraffa flickan. I ett fall där flickan inte har några bröder är det flickans kusin och andra manliga släktingar som har en drivande roll i de restriktioner som flickan utsätts för. Deras roll innebär inte bara en begränsning av flickornas utan också en begränsning för egen del. Bland annat blir pojkarna utsatta för påtryckningar, ”hjärntvättning” och tvång för att begå kriminella handlingar till exempel genom att få dem använda fysiskt våld mot systrarna i bestraffningssyfte.

- *Uppfattar socialtjänsten att flickan respektive pojkar har en hedersrelaterat problematik och får den unge adekvat stöd av socialtjänsten?*

Socialtjänsten betraktar i två av de nio fallen som rör flickorna som hedersrelaterade. I ytterligare två ärenden beskrivs situationen som om den vore hedersrelaterad utan att ordet heder används explicit. Fem ärenden räknas inte som hedersrelaterade. I de ärenden som rör pojkarna beskrivs inget av socialtjänsten som hedersrelaterat, dock används i det ena beskrivningar som passar in i den hedersrelaterade kontexten.

Det är bara i tre av de nio ärendena som rör flickor som socialtjänsten handlar på ett adekvat sätt. Då tas flickan på allvar, hon räknas som trovärdig. Av de övriga sex anser vi att socialtjänstens insatser i fyra fall icke är acceptabla. I dessa ärenden har professionalism och empati ersatts av uppgivenhet och tyckanden. Detta är mycket allvarligt. I två ärenden, mellangruppen, framkommer att socialtjänsten behöver större kunskaper om flickors utsatthet och villkor i hedersrelaterade sammanhang.

Fyra av flickorna har varit placerade på Stockholms stads skyddade boende. Handläggare i två stadsdelar verkar ha en berättigad kritik av verksamheten.

I inget av de två ärenden som rör pojkar handlar socialtjänsten på ett adekvat sätt. I det ena fallet tar det flera år innan socialtjänsten uppmärksammar pojkens egen utsatthet. För den andra pojken är det först åtta månader efter pojkens första kontakt med socialtjänsten som hans uppgifter tillmäts stor trovärdighet.

- *På vilket sätt framkommer pojkars dubbla roller i det hedersrelaterade sammanhanget?*

Utifrån beskrivningar av pojkarnas villkor i flick- och pojksammanhang framkommer att det finns tre grupper av pojkar:

Pojkar som
kontrollerar/bestraf­far
sin syster/kusin

Pojkar som
kontrollerar/bestraf­far
sin moder

Pojkar som
själva är utsatta
kontroll/bestraf­fningar

Som nämnts är det bara en av pojkarna i dessa tre grupper som själv är utsatt för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar. Flera av de övriga pojkarna utsätts för vad systrarna beskriver som "hjärntvättning" och för hot om att bli ivägskickade på grund av att de brister i att inskränka och bestraffa sina närstående kvinnor eller till följd av att de själva inte betar sig i enlighet med hedersrelaterade normer och värderingar. Syftet med att "hjärntvätta" pojken verkar vara att få honom kontrollera och misshandla sina systrar. I tre fall blir pojken tillsammans med andra familjemedlemmar ivägskickad till föräldrarnas hemland eftersom han tros ha blivit "försvenskad". I de ärenden där pojkarna är delaktiga i att kontrollera och bestraffa sina närstående kvinnor vidtar socialtjänsten inte några åtgärder riktade mot pojkarna. I enstaka fall verkar socialtjänsten nöja sig med att en straffrättslig process pågår mot pojken. I andra ärenden där det inte framgår att pojken har varit drivande eller delaktig i förtrycket av sina systrar eller kusiner, görs heller inte någon bedömning av om pojken kan vara i behov av socialtjänstens insatser som följd av att han vägrar delta i kontrollen och bestraffningen av sina närstående kvinnor eller för att han har upplevt våld mot dem. Samma förhållande gäller i de två fall där pojkarna tillsammans med sina systrar blir lämnade i föräldrarnas hemland.

Sammanfattningsvis går det att konstatera att pojkars dubbla roller i hederskontexten samtidigt innebär en dubbel utsatthet. De drabbas av familjens och släktens sanktioner om de inte lever upp till hederskodexens normer och de kan riskera att bli bestraffade av det svenska samhället när de inordnar sig under familjens hedersrelaterade normer och värderingar. Det verkar råda brist på stödjande insatser för dessa pojkar. Det förefaller också som om socialtjänsten inte betraktar tvångsomhändertagande av pojkar som utsätter sina närstående kvinnor för hedersrelaterade begränsningar och bestraffningar som en möjlig strategi/lösning för att skydda de utsatta och bryta en negativ utveckling hos pojkarna.

REFERENSER

- Agélii, Karin (2007) Bildning vid högskolor och universitet i Gustavsson, Bernt (red) *Bildningens förvandlingar*, Göteborg: Daidalos.
- Ahmadi, Nader (2003) »Migration challenges views on sexuality«. *Ethnic and racial studies* vol 26, nr 4 s.684-706.
- Akpınar Aylin (2003) The honour/shame complex revisited: violence against women in the migration context, *Women`s Studies International Forum* 26(5): 425-442.
- Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- Andersson, Åsa (2003) *Inte samma lika. Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bauböck, Rainer (1996) Social and Cultural Integration in a Civil Society in R. Bauböck, A. Heller & A. Zolberg (eds.) *The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of immigration*. Aldershot, Avebury.
- Berg, Lena. (2002) *Äkta Kärlek: Heterosexuell Samvaro Speglat Mot Diskurser Om Kärlek, Heterosexualitet och Kropp*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Univ. distributör.
- Berge, Anders (1995) *Att begripa det förflutna. Förklaring, klassificering, kolligation inom historievetenskapen*. Lund: Studentlitteratur
- Blom, Ida (2005/2006) Ett samhälle under omdaning i Blom, I, Sogner S och Rosenbeck, B (red.) *Västvärlden från renässans till nutid – renässans, reformation och revolution*, Stockholm: Liber AB
- Blom, Ida, Sogner Sølvi och Rosenbeck, Bente (2005/2006) Inledning. Renässans, reformation och revolution i (red.) Blom, I, Sogner S och Rosenbeck, B *Västvärlden från renässans till nutid – renässans, reformation och revolution*, Stockholm: Liber AB
- Bourdieu, Pierre, Chamboredon & Passeron (1968/1991) *The craft of sociology. Epistemological preliminaries. Translated by Richard Nice*. (Originaltitel: Métier de sociologue). Berlin/New York: Walter de Gruyter
- Bourdieu, Pierre (1999) *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos.
- Brandon, James and Hafez, Salam (2008) *Crimes of the community. Honour-Based violence in the UK*. Centre for social cohesion, London.
- Bredal, Anja (2004) *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og felleskap blant unge norsk-asiater*. Institut for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Bredal, Anja & Skjerven, Lill Salole (2007) *Tvangsektesskapssaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer*. Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet: Oslo.
- Bäckman, Maria (2003) *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Göteborg: Stockholm: Makadam.
- Campbell, John, K. (1964) *Honour, family and patronage: A study of institutions and moral values in a Greek mountain community*. Oxford: Clarendon Press.
- Danielsen, Svend (2004) *Forældres pligte. Borns rettigheder*. København: Nordiska Ministerrådet
- Delaney, Carol (1987) Seeds of Honor, Fields of Shame. In: Gilmore DD (ed.) *Honor and Shame and the Unity of the Mediterranean*. Washington DC: American Anthropological Association Special Publication nr 22 s.35-48.

- Derné, Steve (1994) Hindu men talk about controlling women: Cultural ideas as a tool of the powerful. *Sociological Perspectives*, nr 37 s.203-227.
- Edgardh, Karin (2001) *Adolescent sexuality and sexual abuse: a Swedish perspective*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Ekenstam, Claes (2003) Rädd att falla: gråtens och mansbildens sammanflätade historia, i Thomas Johansson & Jari Kousmanen (red.) *Manlighetens många ansikten: fäder, feminister, frisörer och andra män*. Stockholm: Liber AB.
- Eldén, Åsa (2004) 'Life-and-Death Honour: Young Women's Violent Stories about Reputation, Virginity, and Honour in a Swedish Context', in Shahrzad, Mojab and Nahla, Abdo (eds) *Violence in the Name of Honour: Theoretical and Political Challenges*, s.91-99. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- El Saadawi, Nawal (1980) *The Hidden face of Eve: Women in the Arab World*. London: Zed Press.
- Erdreich, Lauren (2006) Degendering the Honor/Care Conflation: Palestinian Israeli University Women's Appropriations of Independence. *ETHOS*, vol. 34, nr 1 s.132-164.
- Eriksen H. Thomas (2008) Ekteskap og personforståelse i Integreringskart 2008. *Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. IMDi-rapport 6-2008, Integrerings – og mangfoldsdirektoratet.
- Farahani, Fataneh (2006) Slöjan är en bärbar mur. *Axess* no 2.
- Forsberg, Margareta (2005) *Brunetter och blondiner: om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Forsberg, Margareta (2006) *Ungdomar och sexualitet: en forskningsöversikt år 2005*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Gavlevik Lena & Jelic Lena (2006) *Länsrättens bevishantering i LVU-mål med hedersrelaterad problematik*. C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Ghadimi, Mariet (2007) Om kravet på oskuld. En studie av flickors respektive pojkars föreställningar. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, nr 1 s.20-46.
- Giant, Joseph (1979) Illicit sexual relationships and family honor in Arab society. *Israeli Studies in Criminology*, nr 10 s.179-202.
- Giddens, Anthony (1995) *Intimitetens omvandling: sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Gilligan, James (1997) *Violence: reflections on the National Epidemic*. New york: Vintage Books.
- Grønlien-Zetterqvist, Kirsten (2002) *Att vara kroppssubjekt. Ett fenomenologiskt bidrag till feministisk teori och religionsfilosofi*. Doktorsavhandling, Uppsala Universitet
- Hammarén, Nils (2003) Horor, Players och de Andra : Killar och sexualitet i det nya Sverige. I Johansson, T (red.) *Sexualitetens omvandlingar*. Göteborg: Daidalos.
- Helmius, Gisella (2000) *Manus för mognad: Om kärlek, sexualitet och socialisation i ungdomsåren*. Sala: Mimers brunn.
- Hobohm, Susanne (2003) *Barnets rätt: Handbok för vuxna*. Stockholm: Liber.
- HSFR *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (1990): Vetenskapsrådet.
- Högdin, Sara (2007) *Utbildning på (o)lika villkor – om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

IJ 2008/579/UF Uppdrag till ungdomsstyrelsen att kartlägga arrangerade äktenskap. Regeringsbeslut. Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Jemteborn, Annika (2005) "*Å stå på sig, på egna ben*": en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. Stockholm: Universitetet.

Jeffner, Stina. (1998) "*Liksom våldtäkt, typ*" om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt. Stockholm: Brevskolan: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, (ROKS).

Justitiedepartementet, faktablad, *Regeringens insatser för ungdomar som riskerar hedersrelaterat våld*. Ju 04.17, november 2004.

Kandiyoti, Deniz, A. (1987) Emancipated but unliberated? Reflections on the Turkish case. *Feminist Studies*, nr 13 s.317-338.

Kandiyoti Deniz (1988) Bargaining with patriarchy, *Gender and Society* 2(3):274-290 Special Issue to Honour Jessie Bernard.

Kandioty, Deniz (2007) Introduction i Tillion, Germaine *My Cousin, My Husband. Clan and Kinship in Mediterranean Societies*. London: Saqi Books

Khan, Tahira, S. (2006) *Beyond Honour. A Historical Materialist Explanation of Honour Related Violence*. New York: Oxford University Press.

Klinth, Roger (2005) Pappaledighet som jämställdhetsprojekt i *Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen*. SOU 2005:66.

Kurkiala, Mikael (2005). *I varje trumslag jordens puls*. Stockholm: Ordfront

Lewin, Bo (ed) & Fugl-Meyer Kerstin. (1998) *Sex i Sverige: om sexuallivet i Sverige 1996*. 3. uppl edn. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Linell, Hanna (2005) *Socialtjänstens och länsrättens förståelse av hedersrelaterad problematik*. C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.

Madsen S A, Kaster M, Nielsen M, Holter Ø & Schei B (2005) *Kønnets betydning i det professionelle arbejde med ofre for voldtægt*, Psylogisk og Psykosocial Forskningsenhed, Rigshospitalet, København.

Mernissi, Fatima (1987) *Beyond the Veil. Male-Female Dynamics in a Modern Muslim Society*. Indiana: University Press.

Nordisk ministerråd, Tema Nord Migration1999:604. *Arrangerade Ekteskap og Tvangsekteskap i Norden* sammanställd av Bredal, Anja för Nordisk Ministerråd i Köpenhamn.

Nussbaum, C Martha (1997) *Cultivating humanity*. London: Harvard University Press.

Nussbaum, C Martha (2002) *Kvinnors liv och social rättvisa. Ett försvar för universella värden*. Göteborg: Daidalos.

Ortner, Sherry, B. (1978) The virgin and the state. *Feminist Studies*, nr 4 s.19-35.

Popenoe, David (1988). *Disturbing the nest. Family Change and decline in Modern Societies*. New York, Aldine de Gruyter.

Prieur, Annick (2004) *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.

Persson, Jessica (2003). Värt att vänta på? Om frikyrkoungdomars syn på sexualitet. I T. Johansson, & P. Lalander (red) *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.

- Regeringens proposition 1989/90:28 *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*.
- Regeringens proposition 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*.
- Regeringens proposition 2002/03:53. *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer*
- Regeringsrättens årsbok 83 2:41
- Rosenbeck, Bente (2005/2006) Kvinnlighet och sexualitet i (red). Blom, Ida, Sogner Sølvi och Rosenbeck, Bente *Kvinnor i Västvärlden från renässans till nutid – renässans, reformation och revolution*, Stockholm: Liber AB
- Safilios-Rothcild, Constantina (1969) "Honour" Crimes in Contemporary Greece. *The British Journal of Sociology*, vol. 20, nr 2 s.205-218.
- Schiratzki, Johanna (1977) *Vårdnad och vårdnadstister*. Stockholm: Norstedts juridik
- Schiratzki, Johanna (2002) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- Schlytter, Astrid. (2004). *Rätten att själv få välj : arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Schlytter, Astrid och Linell, Hanna (2008) *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor*, FoU Nordväst, Forskningsrapport 2008:2
- Sen Purna (2005) 'Crimes of honour', value and meaning in Welchman, L. and Hossain, S. (eds.) '*Honour' Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books, London.
- Singer, Anna (2000) *Föräldraskap i rättslig betydelse*. Iustus förlag AB, Uppsala.
- Skeggs, Beverly (2000) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- Skjeie, Hege & Teigen, Mari (2007) *Likestilling og minoritetspolitikk*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Skr 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet 2007.
- Socialstyrelsen (2007) *Frihet och ansvar. En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv. Allmänna tendenser med fördjupad analys kring utsatthet för kränkande behandling, hot och/eller våld, särskilt hedersrelaterat våld från nära anhöriga*. Publicerad www.socialstyrelsen.se, mars 2007.
- Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS) 1997:15 (S) Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
- Songe-Møller, Vigdis (1999) *Den greske drømmen om kvinnens øverflødighet. Essays om myter og filosofi i antikkens Hellas*. Oslo: Cappelen Akademiska Forlag
- SOU 2000:77 *Omhändertagen: samhällets ansvar för utsatta barn och unga* : Betänkande av LVU-utredningen. Stockholm, Fritzes.
- SOU 2002:13 *Vår anhöriginvandring. Delbetänkande av Anhörigkommittén*. Justitiedepartementet
- SOU 2005:81. *Källan till en chans*. Nationell handlingsplan för den nationella barn- och ungdomsvården. Betänkande av sociala barn- och ungdomsvårdskommittén. Socialdepartementet. Stockholm, Fritzes
- SOU 2005:66 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*. Slutbetänkande av jämställdhetspolitiska utredningen. Stockholm, Fritzes.
- SOU 2008:41 *Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd*. Justitiedepartementet. Utredningen om människohandel mm

Socialutskottet (SoU) 1979/80:44

Svedberg, Pia och Oarai, Azam (2006) *Flickorna, hedern och lagen*. C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.

Tillion, Germaine (1966/1983/2007) *My Cousin, My Husband. Clans and Kinship in Mediterranean Societies*, Saqi Essentials, London

Timan Britta (2003) *Hederskulturen i förhållande till tvångsomhändertagande av barn och ungdomar*. C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.

Westin, Charles (1996) Equality, Freedom of Choice and Partnership: Multicultural Policy in R. Bauböck, A. Heller & A. Zolberg (eds.) *The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Aldershot, Avebury.

Wikan, Unni (2003/2005) *En fråga om heder*. Stockholm, Ordfront.

Wikan, Unni (2008) Tvangsgifte blant muslimer: noen antropologiske perspektiver i Integreringskart 2008. *Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. IMDi-rapport 6-2008, Integrerings – og mangfoldsdirektoratet.

Wiklund, Jan (2005) De marginaliserads strävan efter likaberättigande i *Demokratins bärare. Det globala folkrörelsesystemet*. www.folkrorelser.nu/Demokratins/kap_8.html (uppdaterad 2008.08.14)

www.Migrationsverket.se/statistik/tabs.3pdf;tabs.4pdf Uppdaterad 2008.07.16

Youssef, Nadia (1973) Cultural ideals, feminine behavior and family control. *Comparative Studies in Society and History*, nr 13 s.326-347.

Zetterberg, Hans L. (1969) *Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologisk tolkning*. Stockholm: Undervisningsdepartementet.

Øia, Tormond (1999) Foreldre og barn mellom tradisjonelitet og modernitet i Jensen, A-M, Backe-Hansen E, Bache-Wiig H och Heggen K (red.) *Oppvekst i barnets århundre. Historier om Tvetydighet*. Ad Notom Gyldendal, Oslo.

Øia, Tormond (2007) Ung i Oslo – levekår og sosiale forskjeller. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 6/2007, Oslo.

Bilaga 1

Tabell 1. Andel (%) FLICKOR med olika former av begränsningar avseende relationer, i olika grupper: 1. Ingen eller högst en "oskuldsnorm"¹. 2. Båda "oskuldsnormerna". (3). Ytterligare norm om umgänge/partnerval. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp 2. n=1159

	1 n=906	2 n=253	(3) n=195	(4) n=118	(5) n=79	P
I min familj förväntas det av mig att jag väntar med sex tills jag gifter mig.						
- Instämmer inte/inte alls	89	0	0	0	0	***
- Instämmer nästan	6	21	18	13	11	***
- Instämmer absolut	5	79	82	87	89	***
Tillåter dina föräldrar dig att vara tillsammans med någon av motsatt kön?						
- Ja, det har mina föräldrar inget emot	94	0	0	0	0	***
- Nej, det är inte okej	3	48	51	56	58	***
- Ja, om jag förlovar mig	1	28	29	31	27	***
- Ja, om jag sköter det diskret	3	24	20	13	15	***
Får du umgås med pojkar på fritiden?						
- Nej, aldrig	1	21	30	41	46	***
- Ibland	3	24	26	25	22	***
- Ofta	6	22	20	15	15	***
- Alltid	90	33	24	19	18	***
Får du ha pojkar hemma hos dig?						
- Nej, aldrig	4	54	70	77	80	***
- Ibland	8	27	20	12	10	***
- Ofta	10	10	8	7	8	***
- Alltid	78	9	6	4	2	***
Får du gå hem till pojkar?						
- Nej, aldrig	5	58	73	79	81	***
- Ibland	8	22	16	13	13	***
- Ofta	9	11	6	4	4	***
- Alltid	78	9	6	4	2	***
Sammanslagning av frågorna om kompisar	3	47	62	74	77	***
Får du gifta dig/bli sambo med vem du vill i framtiden?						
- Ja, det får jag	92	46	23	25	25	***
- Nej, det får jag inte	4	12	17	17	24	***
- Ja, men om har samma bakgrund	5	42	71	58	31	***
Antal begränsningar av ovan						
Ingen begränsning	80	0	0	0	0	***
Förväntas vara oskuld	10	100	0	0	0	***
Får ej ha pojkvän	6	100	100	100	100	***
Båda ovanstående ("oskuldsnormerna")	0	100	100	100	100	***
Tre begränsningar	0	70	100	100	100	***
Samtliga fyra begränsningar	0	30	43	48	51	***

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga med χ^2 -test och Fishers exakta test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

¹ Avser de två första frågorna i tabellen

Tabell 2. Andel (%) POJKAR med olika former av begränsningar avseende relationer, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en norm om oskuld/umgänge/partnerval. 2. Minst två normer om oskuld/umgänge/partnerval. (3). Minst tre normer. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n=1185.

	1 n=1032	2 n=153	(3) n=71	(4) n=46	(5) n=36	P
I min familj förväntas det av mig att jag väntar med sex tills jag gifter mig.						
- Instämmer inte/inte alls	93	25	18	24	22	***
- Instämmer nästan	4	25	18	24	25	
- Instämmer absolut	3	50	64	52	53	
Tillåter dina föräldrar dig att vara tillsammans med någon av motsatt kön?						
- Ja, det har mina föräldrar inget emot	97	17	3	4	6	***
- Nej, det är inte okej	2	43	57	57	50	
- Ja, om jag förlovar mig	0	22	23	28	33	
- Ja, om jag sköter det diskret	1	17	17	11	11	
Får du umgås med flickor på fritiden?						
- Nej, aldrig	0	30	52	69	71	***
- Ibland	1	9	12	13	9	
- Ofta	4	15	11	7	9	
- Alltid	96	45	25	11	11	
Får du ha flickor hemma hos dig?						
- Nej, aldrig	1	41	60	64	60	***
- Ibland	4	24	21	25	28	
- Ofta	8	10	6	4	6	
- Alltid	87	25	13	7	6	
Får du gå hem till flickor?						
- Nej, aldrig	0	33	56	67	58	***
- Ibland	2	20	23	22	28	
- Ofta	6	18	10	7	8	
- Alltid	92	29	11	4	6	
Sammanslagning av frågorna om kompisar	1	44	70	87	86	***
Får du gifta dig/bli sambo med vem du vill i framtiden?						
- Ja, det får jag	96	34	17	15	11	***
- Nej, det får jag inte	2	29	37	39	42	
- Ja, men om har samma bakgrund	3	37	46	46	47	
Antal begränsningar av ovan						
Ingen begränsning	85	0	0	0	0	***
En begränsning	16	100	100	100	100	***
Tre begränsningar	0	46	100	100	100	***
Samtliga fyra begränsningar	0	14	31	44	47	***

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga med χ^2 -test och Fishers exakta test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tabell 3. Andel (%) FLICKOR som inte tillåts vara med på olika skolämnen, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en "oskuldnorm". 2. Båda "oskuldnormerna". (3). Ytterligare norm om umgänge/partnerval. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n =1159

	1 n=906	2 n=253	(3) n=195	(4) n=118	(5) n=79	P
Tillåter dina föräldrar Dig att vara med på...						
<i>...idrotten när tjejer och killar har gemensam lektion?</i>						***
- Nej, aldrig	1	2	2	3	3	
- Sällan	0	2	2	3	1	
- Ofta	1	5	5	8	8	
- Ja, alltid	98	92	90	86	89	
<i>...idrotten när tjejer och killar inte har lektion ihop?</i>						***
- Nej, aldrig	1	4	5	7	9	
- Sällan	1	2	1	2	1	
- Ofta	1	5	5	7	6	
- Ja, alltid	98	89	89	85	84	
<i>...simning när tjejer och killar badar tillsammans?</i>						***
- Nej, aldrig	1	94	16	25	19	
- Sällan	0	4	5	8	6	
- Ofta	1	7	8	9	10	
- Ja, alltid	98	76	71	59	65	
<i>...simning när tjejer och killar badar var för sig?</i>						**
- Nej, aldrig	1	4	5	7	19	
- Sällan	0	2	2	3	6	
- Ofta	1	4	3	4	10	
- Ja, alltid	98	90	90	86	65	
<i>...sex- och samlevnadsundervisning?</i>						***
- Nej, aldrig	1	6	7	11	15	
- Sällan	1	3	4	6	8	
- Ofta	1	9	8	10	10	
- Ja, alltid	98	82	80	73	67	
<i>...religionskunskap?</i>						**
- Nej, aldrig	1	1	1	2	1	
- Sällan	0	1	1	2	3	
- Ofta	0	2	2	3	4	
- Ja, alltid	99	96	96	93	92	
<i>...biologi?</i>						***
- Nej, aldrig	1	1	1	2	1	
- Sällan	0	1	1	2	1	
- Ofta	0	4	5	7	6	
- Ja, alltid	99	95	93	90	91	
<i>...musikundervisning?</i>						**
- Nej, aldrig	1	1	1	2	1	
- Sällan	0	0	1	1	1	
- Ofta	1	3	4	6	5	
- Ja, alltid	99	95	94	92	92	
<i>...bild?</i>						***
- Nej, aldrig	1	1	1	1	1	
- Sällan	0	2	2	3	5	
- Ofta	0	2	3	4	3	
- Ja, alltid	99	95	94	92	91	
Antal förbud skolämnen (tillåts sällan/aldrig delta)						***
- Inget förbud	97	73	67	51	56	
- Ett enstaka förbud	1	15	18	27	22	
- Två till fyra förbud	1	10	12	18	19	
- Minst fem förbud	1	2	3	4	4	

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tabell 4. Andel (%) FLICKOR som inte tillåts vara med på olika inslag/aktiviteter i skolan, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en ”oskuldsgnorm”. 2. Båda ”oskuldsgnormerna”. (3). Ytterligare norm om umgänge/partnerval. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n=1159

	1 n=906	2 n=253	(3) n=195	(4) n=118	(5) n=79	P
Tillåter dina föräldrar Dig att vara med på...						
...klassresa (med övernattnig)?						***
- Nej, aldrig	1	8	10	14	10	
- Sällan	0	7	9	13	15	
- Ofta	4	16	17	18	22	
- Ja, alltid	94	70	65	55	53	
...skolresa (över dagen, t.ex. Gröna Lund)?						***
- Nej, aldrig	1	1	1	2	1	
- Sällan	0	2	3	4	5	
- Ofta	1	7	8	11	8	
- Ja, alltid	98	89	88	83	86	
...skolfest?						***
- Nej, aldrig	1	3	3	5	5	
- Sällan	1	9	12	18	20	
- Ofta	5	21	23	25	25	
- Ja, alltid	93	67	62	52	49	
...läxläsningssgrupp efter skoltid? ¹						***
- Nej, aldrig	1	3	4	5	7	
- Sällan	1	2	2	4	1	
- Ofta	2	8	10	13	14	
- Ja, alltid	97	87	84	79	78	
...praktik?						**
- Nej, aldrig	1	1	1	2	1	
- Sällan	0	1	2	3	3	
- Ofta	1	2	3	4	4	
- Ja, alltid	99	96	94	92	92	
...studiebesök?						**
- Nej, aldrig	1	2	2	3	3	
- Sällan	0	2	2	3	4	
- Ofta	1	6	5	17	8	
- Ja, alltid	98	91	91	87	86	
Antal förbud inslag i skolan (tillåts sällan/aldrig delta)						***
- Inget förbud	97	78	72	58	54	
- Ett enstaka förbud	1	15	19	29	33	
- Två till fyra förbud	1	6	8	12	10	
- Minst fem förbud	1	1	1	2	3	

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

¹ Om det finns på din skola

Tabell 5. Andel (%) POJKAR som inte tillåts vara med på olika skolämnen, i olika grupper: .Ingen eller högst en norm om oskuld/umgänge/partnerval. 2. Minst två normer om oskuld/umgänge/partnerval. (3). Minst tre normer. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n =1185

	1 n=1032	2 n=153	(3) n=71	(4) n=46	(5) n=36	P
Tillåter dina föräldrar Dig att vara med på...						
<i>...idrotten när tjejer och killar har gemensam lektion?</i>						***
- Nej, aldrig	1	9	16	24	31	
- Sällan	0	7	10	15	17	
- Ofta	1	3	1	2	3	
- Ja, alltid	97	82	73	59	50	
<i>...idrotten när tjejer och killar <u>inte</u> har lektion ihop?</i>						***
- Nej, aldrig	3	14	17	27	31	
- Sällan	1	4	3	4	6	
- Ofta	1	3	3	4	6	
- Ja, alltid	95	79	77	64	58	
<i>...simning när tjejer och killar badar tillsammans?</i>						***
- Nej, aldrig	2	13	23	35	44	
- Sällan	0	6	10	15	17	
- Ofta	1	5	3	2	3	
- Ja, alltid	97	77	65	48	36	
<i>...simning när tjejer och killar badar <u>var för sig</u>?</i>						***
- Nej, aldrig	3	11	12	18	23	
- Sällan	1	5	6	9	11	
- Ofta	1	7	9	13	14	
- Ja, alltid	95	79	74	60	53	
<i>...sex- och samlevnadsundervisning?</i>						***
- Nej, aldrig	2	17	27	41	50	
- Sällan	1	5	4	7	8	
- Ofta	2	10	9	7	6	
- Ja, alltid	95	68	61	46	36	
<i>...religionskunskap?</i>						***
- Nej, aldrig	1	8	13	20	22	
- Sällan	1	4	4	7	8	
- Ofta	2	5	3	4	6	
- Ja, alltid	97	84	80	70	64	
<i>...biologi?</i>						***
- Nej, aldrig	1	7	11	17	22	
- Sällan	1	5	9	13	11	
- Ofta	1	3	3	4	6	
- Ja, alltid	98	84	78	65	61	
<i>...musikundervisning?</i>						***
- Nej, aldrig	1	9	13	20	25	
- Sällan	1	3	6	9	11	
- Ofta	1	7	10	15	14	
- Ja, alltid	97	82	72	57	50	
<i>...bild?</i>						***
- Nej, aldrig	1	8	14	22	25	
- Sällan	1	3	6	9	8	
- Ofta	2	5	4	7	8	
- Ja, alltid	97	84	76	63	58	
Antal förbud skolämnen (tillåts sällan/aldrig delta)						***
- Inget förbud	93	69	62	41	31	
- Ett enstaka förbud	2	7	7	11	14	
- Två till fyra förbud	3	9	6	9	11	
- Minst fem förbud	2	15	25	9	44	

Skillnaden mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tabell 6. Andel (%) POJKAR som inte tillåts vara med på olika inslag/aktiviteter i skolan, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en norm om oskuld/umgänge/partnerval. 2. Minst två normer om oskuld/umgänge/partnerval. (3). Minst tre normer. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n=1185

	1 n=1032	2 n=153	(3) n=71	(4) n=46	(5) n=36	P
Tillåter dina föräldrar Dig att vara med på...						
<i>...klassresa (med övernattning)?</i>						***
- Nej, aldrig	2	13	17	26	28	
- Sällan	2	10	13	20	25	
- Ofta	4	10	10	9	8	
- Ja, alltid	93	68	61	46	39	
<i>...skolresa (över dagen, t.ex. Gröna Lund)?</i>						***
- Nej, aldrig	1	11	14	22	25	
- Sällan	1	5	9	13	14	
- Ofta	3	7	9	13	14	
- Ja, alltid	95	77	69	52	47	
<i>...skolfest?</i>						***
- Nej, aldrig	2	11	16	24	31	
- Sällan	1	11	14	22	25	
- Ofta	6	14	18	17	17	
- Ja, alltid	91	64	52	37	29	
<i>...läxläsningssgrupp efter skoltid?¹</i>						***
- Nej, aldrig	1	10	16	24	29	
- Sällan	1	3	4	7	9	
- Ofta	3	11	9	11	11	
- Ja, alltid	95	76	71	58	51	
<i>...praktik?</i>						***
- Nej, aldrig	1	7	10	15	19	
- Sällan	1	8	14	22	22	
- Ofta	1	4	3	2	3	
- Ja, alltid	97	81	73	61	56	
<i>...studiebesök?</i>						***
- Nej, aldrig	1	7	10	15	19	
- Sällan	1	5	7	11	14	
- Ofta	2	6	6	9	8	
- Ja, alltid	96	82	78	65	58	
Antal förbud inslag i skolan (tillåts sällan/aldrig delta)						***
- Inget förbud	95	69	61	39	31	
- Ett enstaka förbud	3	11	11	17	19	
- Två till fyra förbud	1	13	16	24	25	
- Minst fem förbud	1	7	13	20	25	

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

¹ Om det finns på din skola

Tabell 7. Andel (%) FLICKOR som inte tillåts vara med på olika fritidsaktiviteter, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en ”oskuldnorm”. 2. Båda ”oskuldnormerna”. (3). Ytterligare norm om umgänge/partnerval. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n=1159

	1 n=906	2 n=253	(3) n=195	(4) n=118	(5) n=79	P
Vad får du göra för dina föräldrar/andra vuxna som du bor tillsammans med?						
...vara ute lika sent som de flesta av dina klasskompisar?						***
- Nej, aldrig	5	24	29	30	39	
- Ibland	20	37	34	41	42	
- Ofta	37	22	22	17	14	
- Alltid	39	18	15	12	5	
...gå till fritidsgården?						***
- Nej, aldrig	4	13	17	26	28	
- Ibland	5	22	23	26	28	
- Ofta	14	22	18	20	18	
- Alltid	77	44	42	29	26	
...vara ute i området där du bor efter skoltid?						***
- Nej, aldrig	1	3	4	6	5	
- Ibland	3	13	15	19	18	
- Ofta	5	15	14	19	22	
- Alltid	91	69	67	56	54	
...gå på disco?						***
- Nej, aldrig	3	34	44	66	66	
- Ibland	5	21	20	14	15	
- Ofta	18	23	15	9	8	
- Alltid	74	21	21	12	11	
...gå på tjejmiddag/killmiddag?						***
- Nej, aldrig	1	6	9	13	18	
- Ibland	2	10	12	16	18	
- Ofta	5	17	18	23	20	
- Alltid	93	68	61	48	44	
...använda Internet hemma för att chatta med vänner?						***
- Nej, aldrig	1	2	3	4	6	
- Ibland	1	5	6	9	10	
- Ofta	4	6	6	8	6	
- Alltid	94	87	85	79	77	
...gå på bio med kompisar?						***
- Nej, aldrig	1	2	3	4	5	
- Ibland	1	8	10	15	18	
- Ofta	3	10	13	18	20	
- Alltid	95	79	74	63	57	
...titta på tv-program eller film som du själv väljer?						***
- Nej, aldrig	1	1	1	2	3	
- Ibland	1	7	9	12	10	
- Ofta	5	12	12	15	19	
- Alltid	94	81	78	71	68	
...gå på stan med kompisar?						***
- Nej, aldrig	1	3	3	5	5	
- Ibland	1	8	11	17	20	
- Ofta	4	14	18	23	22	
- Alltid	95	75	68	55	53	
...vara med i idrottsförening (t.ex. fotboll, basket, innebandy)?						***
- Nej, aldrig	1	3	4	6	6	
- Ibland	1	4	6	9	10	
- Ofta	2	10	12	15	14	
- Alltid	96	83	78	70	70	
...träna annat (t.ex. dans, kampsporter, gymnastik, friidrott)?						***
- Nej, aldrig	1	3	5	7	8	
- Ibland	1	7	9	13	10	
- Ofta	2	8	9	11	13	
- Alltid	96	82	78	69	69	

Antal fritidsförbud (tillåts aldrig delta)						
- Inget	91	48	35	15	15	***
- Ett enstaka	6	33	40	47	41	
- Två till tre	2	13	18	27	29	
- Fyra eller fler	1	6	7	11	15	
Både skolförbud¹ och fritidsförbud:	1	27	35	53	53	***

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

¹ Tillåts sällan eller aldrig delta i skollämne/inslag.

Tabell 8. Andel (%) POJKAR som inte tillåts vara med på olika fritidsaktiviteter, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en norm om oskuld/umgänge/partnerval. 2. Minst två normer om oskuld/umgänge/partnerval. (3). Minst tre normer. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2.n=1185

	1 n=1032	2 n=153	(3) n=71	(4) n=46	(5) n=36	P
Vad får du göra för dina föräldrar/andra vuxna som du bor tillsammans med?						
<i>...vara ute lika sent som de flesta av dina klasskompisar?</i>						***
- Nej, aldrig	3	15	24	33	39	
- Ibland	18	28	26	33	28	
- Ofta	35	34	36	26	25	
- Alltid	44	23	14	9	8	
<i>...gå till fritidsgården?</i>						***
- Nej, aldrig	2	10	12	18	18	
- Ibland	4	18	25	34	35	
- Ofta	11	19	20	16	21	
- Alltid	83	53	44	32	27	
<i>...vara ute i området där du bor efter skoltid?</i>						***
- Nej, aldrig	1	9	13	20	17	
- Ibland	1	7	11	16	17	
- Ofta	6	16	14	13	17	
- Alltid	93	69	61	51	50	
<i>...gå på disco?</i>						***
- Nej, aldrig	2	27	41	63	58	
- Ibland	5	22	23	11	11	
- Ofta	17	19	11	4	6	
- Alltid	76	32	25	22	25	
<i>...gå på tjejmiddag/killmiddag?</i>						***
- Nej, aldrig	1	20	30	46	44	
- Ibland	2	7	13	13	17	
- Ofta	10	20	11	7	8	
- Alltid	87	53	47	35	31	
<i>...använda Internet hemma för att chatta med vänner?</i>						***
- Nej, aldrig	1	9	14	22	22	
- Ibland	1	9	10	15	14	
- Ofta	3	8	3	2	3	
- Alltid	95	75	73	61	61	
<i>...gå på bio med kompisar?</i>						***
- Nej, aldrig	0	10	16	24	25	
- Ibland	1	9	13	20	20	
- Ofta	4	11	10	9	8	
- Alltid	95	70	62	48	47	
<i>...titta på tv-program eller film som du själv väljer?</i>						***
- Nej, aldrig	1	11	21	33	33	
- Ibland	1	8	7	11	14	
- Ofta	7	14	14	17	22	
- Alltid	91	67	58	39	31	
<i>...gå på stan med kompisar?</i>						***
- Nej, aldrig	1	13	23	35	36	
- Ibland	2	10	10	13	11	

- Ofta	8	9	9	9	11	***
- Alltid	90	68	59	44	42	
...vara med i idrottsförening (t.ex. fotboll, basket, innebandy)?						
- Nej, aldrig	1	10	17	27	23	***
- Ibland	1	5	4	7	9	
- Ofta	3	7	7	7	9	
- Alltid	96	77	71	60	60	
...träna annat (t.ex. dans, kampsporter, gymnastik, friidrott)?						
- Nej, aldrig		13	18	28	31	***
- Ibland		5	7	11	11	
- Ofta		10	13	13	17	
- Alltid		71	62	48	42	
Antal fritidsförbud (tillåts aldrig delta)						***
- Inget	93	59	39	11	11	***
- Ett enstaka	5	15	23	30	31	
- Två till tre	2	13	13	20	17	
- Fyra eller fler	1	15	25	39	42	
Både skolförbud¹ och fritidsförbud:	2	27	38	59	69	***

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

¹ Tillåts sällan eller aldrig delta i skolämne/inslag.

Tabell 9. Andel (%) FLICKOR som varit med om kontroll, kränkande behandling hot och våld, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en "oskuldsnorm". 2. Båda "oskuldsnormerna". (3). Ytterligare norm om umgänge/partnerval. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n =1159

	1 n=906	2 n=253	(3) n=195	(4) n=118	(5) n=79	P
<i>Förbjudit dig att umgås med jämnårig person du är/varit kär i</i>						***
- Aldrig	94	81	78	73	60	***
- En gång	5	12	13	15	22	
- Två till tre gånger	1	3	4	5	8	
- Fler än tre gånger	1	4	5	7	10	
<i>Kontrollerat mobil/ e-post/ dagbok/rum/ väska mot din vilja</i>						***
- Aldrig	74	63	60	58	37	***
- En gång	14	15	15	14	22	
- Två till tre gånger	6	11	12	14	20	
- Fler än tre gånger	6	12	14	14	22	
<i>Kontrollerat dig genom att skicka syskon efter dig eller ringt din mobil hela tiden</i>						**
- Aldrig	74	66	63	59	39	**
- En gång	10	12	11	12	18	
- Två till tre gånger	6	7	7	8	11	
- Fler än tre gånger	10	15	18	21	32	
<i>Hållit dig utanför familjegemenskapen</i>						*
- Aldrig	91	86	85	85	78	*
- En gång	5	7	7	7	10	
- Två till tre gånger	2	3	5	5	8	
- Fler än tre gånger	2	4	3	3	4	
<i>Ignorerat dig och låtsats som att du inte finns</i>						***
- Aldrig	83	74	73	73	59	***
- En gång	8	9	9	10	15	
- Två till tre gånger	5	5	5	6	9	
- Fler än tre gånger	4	12	13	11	17	
<i>Sagt att de skäms för dig</i>						***
- Aldrig	77	73	71	69	54	
- En gång	11	13	13	15	23	
- Två till tre gånger	6	6	5	5	8	
- Fler än tre gånger	6	8	11	10	15	
<i>Hotat dig med att slå dig</i>						***
- Aldrig	83	77	74	75	62	
- En gång	6	5	5	4	7	

- Två till tre gånger	5	4	3	5	8	
- Fler än tre gånger	5	14	17	16	23	
<i>Kallat dig för kränkande saker</i>						
- Aldrig	72	71	67	68	51	
- En gång	9	9	7	7	10	
- Två till tre gånger	7	8	10	9	14	
- Fler än tre gånger	12	13	17	16	24	
<i>Hotat dig med utkastning hemifrån</i>						
- Aldrig	81	80	81	80	70	
- En gång	9	12	11	14	20	
- Två till tre gånger	4	4	3	3	5	
- Fler än tre gånger	6	5	5	3	5	
<i>Hotat dig med att skicka iväg dig hemifrån</i>						
- Aldrig	90	90	89	88	82	
- En gång	4	4	3	4	6	
- Två till tre gånger	3	3	3	3	5	
- Fler än tre gånger	3	4	4	2	6	
<i>Sparkat eller slagit dig</i>						**
- Aldrig	83	79	74	74	61	
- En gång	6	7	9	10	15	
- Två till tre gånger	5	5	5	5	8	
- Fler än tre gånger	7	10	13	11	17	
<i>Dragit dig i håret, nypt eller spottat på dig</i>						
- Aldrig	79	81	76	75	63	
- En gång	9	7	7	9	13	
- Två till tre gånger	6	5	6	5	8	
- Fler än tre gånger	7	8	11	11	17	
<i>Kastat ut dig hemifrån i minst 24 timmar</i>						
- Aldrig	94	94	93	94	91	
- En gång	3	3	3	2	3	
- Två till tre gånger	2	1	2	2	3	
- Fler än tre gånger	1	2	2	3	4	
<i>Stängt eller låst in dig i minst 24 timmar</i>						*
- Aldrig	96	91	90	90	85	
- En gång	2	5	5	4	6	
- Två till tre gånger	1	2	2	3	4	
- Fler än tre gånger	1	2	3	3	5	
<i>Skickat iväg dig hemifrån</i>						
- Aldrig	93	93	92	93	90	
- En gång	4	4	5	4	6	
- Två till tre gånger	1	0	0	0	0	
- Fler än tre gånger	2	2	3	3	4	
Antal former av kontroll/sanktioner						*
- Ingen	43	36	33	34	0	
- En enstaka	14	14	15	12	18	
- Två till fyra	22	23	23	25	38	
- Minst fem	21	27	30	30	44	
Sammanslagning av alla former av kontroll/sanktioner, medelvärde (skala 0-45):	4,4	5,9	6,8	6,9	10,4	**

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tabell 10. Andel (%) POJKAR som varit med om kontroll, kränkande behandling hot och våld, i olika grupper: .Ingen eller högst en norm om oskuld/umgänge/partnerval. 2. Minst två normer om oskuld/umgänge/partnerval. (3). Minst tre normer. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. n=1185.

	1 n=1032	2 n=153	(3) n=71	(4) n=46	(5) n=36	P
<i>Förbjudit dig att umgås med jämnårig person du är/varit kär i</i>						***
- Aldrig	97	77	66	63	53	
- En gång	2	12	10	9	11	
- Två till tre gånger	0	4	9	7	8	
- Fler än tre gånger	1	7	16	22	28	
<i>Kontrollerat din mobil/e-post/ dagbok/rum/ väska mot din vilja</i>						***
- Aldrig	83	62	50	39	22	
- En gång	7	10	7	9	11	
- Två till tre gånger	5	8	14	17	22	
- Fler än tre gånger	6	20	29	35	44	
<i>Kontrollerat dig genom att skicka syskon efter dig eller ringt din mobil hela tiden</i>						***
- Aldrig	83	68	60	54	42	
- En gång	5	9	6	4	6	
- Två till tre gånger	4	7	11	9	11	
- Fler än tre gånger	8	17	23	33	42	
<i>Hållit dig utanför familjegemenskapen</i>						***
- Aldrig	95	73	66	61	50	
- En gång	3	15	20	22	28	
- Två till tre gånger	1	3	1	0	0	
- Fler än tre gånger	2	9	13	17	22	
<i>Ignorerat dig och låtsats som att du inte finns</i>						***
- Aldrig	90	70	64	54	42	
- En gång	5	13	11	15	19	
- Två till tre gånger	2	7	11	13	17	
- Fler än tre gånger	2	10	13	17	22	
<i>Sagt att de skäms för dig</i>						***
- Aldrig	84	66	55	44	29	
- En gång	7	14	13	18	23	
- Två till tre gånger	4	10	17	20	26	
- Fler än tre gånger	5	11	15	18	23	
<i>Hotat med att slå dig</i>						***
- Aldrig	86	72	64	57	44	
- En gång	5	4	4	7	8	
- Två till tre gånger	3	8	11	13	17	
- Fler än tre gånger	6	16	20	24	31	
<i>Kallat dig för kränkande saker</i>						***
- Aldrig	83	72	64	53	40	
- En gång	5	7	7	9	11	
- Två till tre gånger	3	8	12	13	17	
- Fler än tre gånger	9	13	17	24	31	
<i>Hotat dig med utkastning hemifrån</i>						***
- Aldrig	89	75	63	57	44	
- En gång	6	8	10	13	17	
- Två till tre gånger	2	4	7	4	6	
- Fler än tre gånger	3	13	20	26	33	
<i>Hotat dig med att skicka iväg dig hemifrån</i>						***
- Aldrig	94	79	70	65	56	
- En gång	3	8	10	11	14	
- Två till tre gånger	1	5	6	7	8	
- Fler än tre gånger	2	9	14	17	22	
<i>Sparkat eller slagit dig</i>						***
- Aldrig	88	77	67	59	47	
- En gång	3	6	11	15	19	
- Två till tre gånger	2	5	9	11	14	
- Fler än tre gånger	7	13	13	15	19	
<i>Dragit dig i håret, nypt eller spottat på dig</i>						***
- Aldrig	89	75	67	61	50	
- En gång	3	10	14	20	25	

- Två till tre gånger	3	6	6	4	6	
- Fler än tre gånger	5	10	13	15	19	
<i>Kastat ut dig hemifrån i minst 24 timmar</i>						***
- Aldrig	95	84	76	70	61	
- En gång	3	5	7	11	14	
- Två till tre gånger	1	3	4	4	6	
- Fler än tre gånger	1	7	13	15	19	
<i>Stängt eller låst in dig i minst 24 timmar</i>						***
- Aldrig	97	83	77	71	63	
- En gång	1	7	4	7	9	
- Två till tre gånger	1	4	7	7	9	
- Fler än tre gånger	1	6	12	16	20	
<i>Skickat iväg dig hemifrån</i>						***
- Aldrig	95	86	76	70	61	
- En gång	2	7	10	13	17	
- Två till tre gånger	1	3	4	4	6	
- Fler än tre gånger	2	5	10	13	17	
Antal former av kontroll/sanktioner						***
- Ingen	56	39	31	23	0	
- En enstaka	15	7	9	5	6	
- Två till fyra	17	24	19	23	29	
- Minst fem	12	30	41	50	65	
Sammanslagning av alla former av kontroll/sanktioner, medelvärde (skala 0-45):	3,0	7,9	11,2	13,7	17,4	***

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tabell 11. Andel (%) FLICKOR som svarat olika orsaker till att de blivit utsatta för kontroll, kränkande behandling, hot och våld, i olika grupper: 1.Ingen eller högst en "oskuldsnorm". 2. Båda "oskuldsnormerna". (3). Ytterligare norm om umgänge/partnerval. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. Flickor som svarat att de utsatts för minst en form av kontroll, kränkande behandling, hot eller våld. n = 684

	1 n=494	2 n=165	(3) n=121	(4) n=79	(5) n=79	P
Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som någon gjort mot dig? (Flera svarsalternativ möjliga).						
<i>Hindra mig att göra något som inte är bra för mig</i>	35	52	56	60	60	***
<i>Har burit mig illa åt</i>	44	24	22	22	22	***
<i>Straffa mig</i>	18	15	17	17	17	
<i>De vuxna låter sina problem gå ut över mig</i>	14	13	13	11	11	
<i>De vill kontrollera mig</i>	20	26	24	27	27	
<i>De tycker jag kan få dåligt rykte</i>	5	27	28	33	33	***
<i>Går emot familjens normer och traditioner</i>	1	25	30	34	34	***
<i>Går emot min familjs religion</i>	1	17	18	22	22	***
<i>De accepterar inte min sexuella läggning</i>	1	3	4	5	5	
<i>Annan orsak</i>	14	6	6	6	6	**
Har inte svarat	20	19	19	17	17	

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tabell 12. Andel (%) POJKAR som svarat olika orsaker till att de blivit utsatta för kontroll, kränkande behandling, hot och våld, i olika grupper: .Ingen eller högst en norm om oskuld/umgänge/partnerval. 2. Minst två normer om oskuld/umgänge/partnerval. (3). Minst tre normer. (4). Restriktioner skola/fritid. (5). Kontroll, kränkande behandling hot och/eller våld. Grupp (3) till (5) utgör undergrupper till grupp2. Pojkar som svarat att de utsatts för minst en form av konroll, kränkande behandling hot eller våld. n = 549

	1 n=453	2 n=95	(3) n=49	(4) n=36	(5) n=36	P
Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som någon gjort mot dig? (Flera svarsalternativ möjliga).						
Hindra mig att göra något som inte är bra för mig	39	48	51	53	53	
Har burit mig illa åt	36	26	27	25	25	
Straffa mig	14	13	16	19	19	
De vuxna låter sina problem gå ut över mig	7	11	14	17	17	
<i>De vill kontrollera mig</i>	15	26	33	36	36	**
<i>De tycker jag kan få dåligt rykte</i>	5	17	22	22	22	***
<i>Går emot familjens normer och traditioner</i>	4	14	18	19	19	***
<i>Går emot min familjs religion</i>	3	18	31	28	28	***
<i>De accepterar inte min sexuella läggning</i>	1	6	12	14	14	**
Annan orsak	9	7	6	6	6	
Har inte svarat någon orsak	24	20	12	14	14	

Skillnaderna mellan grupp (3) och övriga har testats med χ^2 -test och Fishers exakta test.

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

UNG 08³¹

Enkät om hur det är att vara ung stockholmare idag

Stockholm VT 2008

Det är viktigt för oss att veta hur ungdomar har det i skolan och i hemmet och vad de tycker och tänker om frågor som berör familj, jämställdhet och sexualitet.

Det är därför viktigt att DU besvarar denna enkät!

Dina svar kommer att ligga till grund för en rapport om hur ungdomar har det och vad de tycker. Rapporten kan leda till utvecklandet av olika sorters hjälp och stöd för ungdomar som har det svårt. Du bidrar på så sätt till att man bättre ska kunna hjälpa unga människor i framtiden.

OBS! DU ska inte skriva ditt namn någonstans på enkäten. Det innebär att DU är helt *anonym*. Ingen kommer att veta att det är just DU som har fyllt i enkäten. Endast de forskare som arbetar i projektet kommer att ta del av enkätsvaren.

Det är såklart *frivilligt* att fylla i enkäten. Om det är frågor DU inte kan svara på så hoppa över dem.

Enkäten är en del av ett samarbete mellan Stockholms stad och Socialhögskolan i Stockholm.

LYCKA TILL MED ATT BESVARA ENKÄTEN!

³¹ Valda delar av enkätformuläret. I den här bilaga komprimerad.

Är du...

☐...tjej ☐...kille

Vilka bor du tillsammans med? Välj endast ett alternativ!

- ☐ Med båda mina föräldrar/vårdnadshavare
☐ Jag bor växelvis hos mamma och pappa
☐ Med mamma och hennes partner
☐ Med pappa och hans partner

- ☐ Endast med mamma
☐ Endast med pappa
☐ Bor på annat sätt, skriv hur: _____

Var är du född?

☐ Sverige ☐ Annat land (skriv vilket): _____

Var är din mamma född?

☐ Sverige ☐ Annat land (skriv vilket): _____

Var är din pappa född?

☐ Sverige ☐ Annat land (skriv vilket): _____

Vilken är din mammas högsta utbildning?

Välj endast ett alternativ!

- ☐ Ingen
☐ Grundskola
☐ Gymnasium
☐ Högskola eller universitet

Vilken är din pappas högsta utbildning?

Välj endast ett alternativ!

- ☐ Ingen
☐ Grundskola
☐ Gymnasium
☐ Högskola eller universitet

Vad gör din mamma? Om hon gör mer än en sak kan du välja flera alternativ!

- ☐ Arbetar med _____
☐ Studerar
☐ Arbetslös
☐ Arbetar inte utan är _____

Vad gör din pappa? Om han gör mer än en sak kan du välja flera alternativ!

- ☐ Arbetar med _____
☐ Studerar
☐ Arbetslös
☐ Arbetar inte utan är _____

Hur religiöst troende anser du att din mamma är? Välj endast ett alternativ!

- ☐ Inte alls
☐ Ganska lite
☐ Ganska mycket
☐ Mycket

Hur religiöst troende anser du att din pappa är? Välj endast ett alternativ!

- ☐ Inte alls
☐ Ganska lite
☐ Ganska mycket
☐ Mycket

Hur ofta går någon eller båda av dina föräldrar till kyrka, moské, synagoga, tempel eller annan religiös lokal? Välj endast ett alternativ!

- ☐ Inte alls ☐ Ungefär 1 gång i veckan
☐ Endast vid religiösa högtider ☐ Annat, ange _____
☐ 1-2 gånger i månaden

Om dina föräldrar är religiöst troende vilken religion tillhör de? Om dina föräldrar har olika tro kan du välja flera alternativ!

- ☐ Buddhism ☐ Judendom
☐ Hinduism ☐ Kristendom
☐ Islam ☐ Annat (skriv vad) _____

Tillåter <u>dina föräldrar</u> Dig att vara med på...	Nej, aldrig	Sällan	Ofta	Ja, alltid
...klassresa (med övernattning)?	☐	☐	☐	☐
...skolresa (över dagen t.ex. Gröna Lund)?	☐	☐	☐	☐
...skolfest?	☐	☐	☐	☐
...studiebesök?	☐	☐	☐	☐
...sex och samlevnadsundervisning?	☐	☐	☐	☐
...idrotten när tjejer och killar har gemensam lektion?	☐	☐	☐	☐
...idrotten när tjejer och killar <u>inte</u> har lektion ihop?	☐	☐	☐	☐
...simning när tjejer och killar <u>badar tillsammans</u> ?	☐	☐	☐	☐
...simning när tjejer och killar <u>badar var för sig</u> ?	☐	☐	☐	☐
...religionskunskap?	☐	☐	☐	☐
...musikundervisning?	☐	☐	☐	☐
...praktik?	☐	☐	☐	☐
...bild?	☐	☐	☐	☐
...biologi?	☐	☐	☐	☐
...läsläsningsgrupp efter skoltid (om det finns på din skola)?	☐	☐	☐	☐

Är det något annat ämne/aktivitet i skolan
du inte får vara med på för dina
föräldrar? _____

Om du inte tillåts/får vara med på något av ovanstående alternativ skulle du vilja vara med?

Välj endast ett alternativ!

☐ Nej, aldrig ☐ Sällan ☐ Ofta ☐ Ja, alltid

Accepterar dina lärare att du inte får vara med på ovanstående alternativ?

Välj endast ett alternativ!

☐ Nej, aldrig ☐ Sällan ☐ Ofta ☐ Ja, alltid

Vilken tid måste Du oftast vara hemma senast på vardagar? **Välj endast ett alternativ!**

☐ Direkt efter skolan ☐ Mellan 22:00 – 24:00
☐ Mellan 17:00 – 18:00 ☐ Senare än 24:00
☐ Mellan 18:00 – 20:00 ☐ Har inga tider alls
☐ Mellan 20:00 – 22:00

Vilken tid måste Du oftast vara hemma senast på helger? **Välj endast ett alternativ!**

☐ Får inte gå ut på helger ☐ Mellan 22:00 – 24:00
☐ Mellan 17:00 – 18:00 ☐ Mellan 24:00 – 03:00
☐ Mellan 18:00 – 20:00 ☐ Har inga tider alls
☐ Mellan 20:00 – 22:00

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Instämmer	Instämmer absolut
I min familj <i>förväntas</i> det av mig att jag väntar med sex tills jag gifter mig.	☐	☐	☐	☐

Vad får du göra för dina föräldrar/andra vuxna som du bor tillsammans med? *Välj endast ett alternativ efter varje fråga!*

	Nej, aldrig	Ibland	Ofta	Ja, alltid
Får du vara ute lika sent som de flesta av dina klasskompisar?	☐	☐	☐	☐
Får du gå till fritidsgården?	☐	☐	☐	☐
Får du vara ute i området där du bor efter skoltid?	☐	☐	☐	☐
Får du gå på disco?	☐	☐	☐	☐
Får du gå på tjejmiddag/killmiddag?	☐	☐	☐	☐
Får du använda Internet hemma för att chatta med vänner?	☐	☐	☐	☐
Får du gå på bio med kompisar?	☐	☐	☐	☐
Får du titta på tv-program och film som du själv väljer?	☐	☐	☐	☐
Får du gå på stan med kompisar?	☐	☐	☐	☐
Får du vara med i en idrottsförening (t.ex. spela fotboll, basket, innebandy med mera)?	☐	☐	☐	☐
Får du träna annat (t.ex. dans, kampsporter, gymnastik, friidrott)?	☐	☐	☐	☐

Vilka får du umgås med för dina föräldrar på fritiden? *Välj endast ett alternativ efter varje fråga!*

	Nej, aldrig	Ibland	Ofta	Ja, alltid
Får du umgås med tjejkompisar på fritiden?	☐	☐	☐	☐
Får du ha tjejkompisar hemma hos dig?	☐	☐	☐	☐
Får du gå hem till tjejkompisar?	☐	☐	☐	☐
Får tjejkompisar sova över hos dig?	☐	☐	☐	☐
Får du sova över hos tjejkompisar?	☐	☐	☐	☐
Får du umgås med killkompisar på fritiden?	☐	☐	☐	☐
Får du ha killkompisar hemma hos dig?	☐	☐	☐	☐
Får du gå hem till killkompisar?	☐	☐	☐	☐
Får killkompisar sova över hos dig?	☐	☐	☐	☐
Får du sova över hos killkompisar?	☐	☐	☐	☐

Får du vara tillsammans med någon av *motsatt kön* som du själv för dina föräldrar (heterosexuellt förhållande)? *Välj endast ett alternativ!*

- ☐ Nej, det är inte okej för mina föräldrar att jag har en pojk-/flickvän av motsatt kön.
- ☐ Ja, endast om jag förlovar mig eller planerar att gifta mig med min partner.
- ☐ Ja, men bara om jag sköter det diskret så att det inte orsaker skvaller och ryktesspridning.
- ☐ Ja, mina föräldrar har inget emot om jag har en pojk-/flickvän som är i ungefär samma ålder.

Får du vara tillsammans med någon av *samma kön* som du själv för dina föräldrar (homosexuellt förhållande)? *Välj endast ett alternativ!*

- ☐ Nej, det är inte okej för mina föräldrar att jag har en pojk-/flickvän av samma kön.
- ☐ Ja, endast om jag förlovar mig eller planerar att gifta mig med min partner.
- ☐ Ja, men bara om jag sköter det diskret så att det inte orsaker skvaller och ryktesspridning.
- ☐ Ja, mina föräldrar har inget emot om jag har en pojk-/flickvän som är i ungefär samma ålder.

Får du gifta dig/bli sambo med vem du vill i framtiden? Välj endast ett alternativ!

- ☐ Nej, jag får inte gifta mig/bli sambo med vem jag vill.
- ☐ Ja, jag får gifta mig/bli sambo med vem jag vill.
- ☐ Ja, men endast om personen har samma bakgrund som min familj, när det gäller exempelvis religion eller etnisk bakgrund.

Vem väljer din framtida partner (den du ska gifta dig med/leva tillsammans med som vuxen)? Välj endast ett alternativ!

- ☐ Du själv
- ☐ Du själv men dina föräldrar måste först acceptera personen.
- ☐ Dina föräldrar väljer en partner men du får säga vad du tycker om personen.
- ☐ Det blir mest dina föräldrar som väljer åt dig eftersom de vet vad som är bäst för dig.
- ☐ Endast dina föräldrar, du själv har inte mycket att säga till om.

Har det hänt att någon familjemedlem eller annan släkting gjort något av följande mot dig under högstadietiden. Välj endast ett alternativ efter varje fråga!

	Nej, aldrig	Ja, 1 gång	Ja, 2-3 gånger	Ja, fler än 3 gånger
Förbjudit dig att umgås med en jämnårig person som du är/varit kär i?	☐	☐	☐	☐
Hållit dig utanför familjegemenskapen?	☐	☐	☐	☐
Ignorerat dig och låtsats som att du inte finns (t.ex. inte pratat med dig under en eller flera dagar)?	☐	☐	☐	☐
Kollat din mobil, e-post, dagbok, din väska eller ditt rum mot din vilja?	☐	☐	☐	☐
Sagt att de skäms över dig?	☐	☐	☐	☐
Hotat med att slå dig?	☐	☐	☐	☐
	Nej, aldrig	Ja, 1 gång	Ja, 2-3 gånger	Ja, fler än 3 gånger
Sparkat eller slagit dig?	☐	☐	☐	☐
Dragit dig i håret, nypt dig eller spottat på dig?	☐	☐	☐	☐
Kallat dig för kränkande saker som t.ex. idiot, värdelös, hora, bög?	☐	☐	☐	☐
Hotat med att kasta ut dig hemifrån?	☐	☐	☐	☐
Har du blivit utkastad hemifrån och inte återvänt på minst 24 timmar?	☐	☐	☐	☐
Har någon stängt in dig eller låst in dig mot din vilja i minst 24 timmar?	☐	☐	☐	☐
Hotat med att skicka iväg dig hemifrån (t.ex. skicka dig till andra släktingar som bor i annan stad eller land)?	☐	☐	☐	☐
Skickat iväg dig hemifrån?	☐	☐	☐	☐
Kontrollerat dig genom att skicka syskon efter dig eller ringt din mobil hela tiden?	☐	☐	☐	☐

Om Du har svarat ja på någon av frågorna i ovanstående frågor, i så fall av vem/vilka? OBS! Du kan kryssa för ett eller flera alternativ.

☐ Av mamma	☐ Av styvpappa	☐ Av annan kvinnlig släkting
☐ Av pappa	☐ Av syster eller styvsyster	☐ Av annan manlig släkting
☐ Av styvmamma	☐ Av bror eller styvbror	☐ Av annan vuxen som du bor med

Vilka orsaker tror du *främst* ligger bakom det som någon gjort mot dig? (Se fråga 96-110). **OBS! Du kan kryssa för *ett eller flera* alternativ.**

☐ För att hindra mig från att göra något som inte är bra för mig.	☐ För att de vill kontrollera mig.
☐ För att jag burit mig illa åt.	☐ För att det går emot min familjs religion.
☐ För att det går emot min familjs normer och traditioner.	☐ För att de tycker att jag kan få dåligt rykte.
☐ För att straffa mig.	☐ För att de inte accepterar min sexuella läggning (t.ex. om du gillar någon som har samma kön som du själv).
☐ För att de vuxna i min familj låter sina problem gå ut över mig.	☐ Annan orsak _____

TACK FÖR ATT DU TOG DIG TID ATT Fylla I ENKÄTEN!